

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ (1908-1919) DİYARBAKIR MEBUSLARININ
MECLİS FAALİYETLERİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

HAZIRLAYAN

Salih TARINCI

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Tekin İDEM

BATMAN-2019

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ (1908-1919) DİYARBAKIR MEBUSLARININ
MECLİS FAALİYETLERİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

HAZIRLAYAN

Salih TARINCI

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Tekin İDEM

BATMAN-2019

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL VE ONAYI

Dr. Öğr. Üyesi Tekin İDEM danışmanlığında, Salih TARINCI tarafından hazırlanan **“II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1919) Diyarbakır Mebuslarının Meclis Faaliyetleri”** adlı tez çalışması 22/11/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Tarih Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Mustafa Nuri TÜRKMEN

İmza:

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Tekin İDEM

İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Efe DURMUŞ

İmza:

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Doç. Dr. Ferhat KORKMAZ
Enstitü Müdürü

*Bu tez çalışması tarafından nolu proje ile desteklenmiştir.

* Bu ifade tez çalışması yapılırken bir destek alındıysa yazılmalı aksi taktirde silinmedir.

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

İmza

Salih TARINCI

.../.../2019

ÖNSÖZ

“Tarihçiler geçmişe bakarak o zamandan günümüze nelerin geldiğini araştırır yani bize miras kalan nedir diye sorgular.” Geçmişin bize bıraktıkları bize yol gösterici olur geçmişte yaşanan olaylara bakarak bugünü ve yarını anladığımız vakit siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmemizi engelleyen faktörlerin çoğu ortadan kalkmış olur.

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanan II. Meşrutiyet dönemi Diyarbakır Mebuslarıyla ilgili müstakil ve özgün bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Cumhuriyete giden yola öncülük eden II. Meşrutiyet döneminin Diyarbakır mebuslarının mecliste yaptığı çalışmalar Türk, Osmanlı ve Diyarbakır tarihine önemli katkılar sunmuştur.

II. Meşrutiyet dönemi, halka yönetilme yönetime katılma bilinci aşıl原因an Cumhuriyet rejiminin ülkemizde kısa sürede yerleşmesini sağlayan en önemli kaldırım taşlarından biri olmuş. Bu kaldırım taşlarına bir taş ekleyen meşrutiyete destek veren önemli Osmanlı şehirlerinden biri de Diyarbakır olmuş

II. Meşrutiyet dönemlerinde Diyarbakır Mebuslarının biyografileri, meclis içerisindeki çalışmalarını soru önergelerini, Meclis’ Sundukları dilekçeleri Meclis’te aldıkları görevleri birçok araştırma ve inceleme eserine başvuru yapılarak hazırlanmıştır

Bu çalışma, Türk Parlamento tarihinde önemli bir yere sahip olan II. Meşrutiyet döneminde (1908-1919) görev yapmış Diyarbakır mebuslarının özgeçmişlerini,ve meclisteki faaliyetlerini içermektedir. Bu bağlamda mebusların meclis içerisinde yürüttükleri faaliyetleri incelenerek meclis çalışmalarına sundukları katkıları ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Diyarbakır mebuslarının mecliste Meclis-i Mebusan’da, seçildiği komisyon ve şube üyelikleri, Mecliste verdiği Kanun teklifleri, Kanun teklif ve tasarıları üzerine yaptıkları konuşmalar, Mecliste görüşülen diğer konular üzerine yaptığı konuşmalar, Mecliste katıldıkları kanun ve diğer konulardaki oylama durumu, Tek başına ve diğer mebus ile beraber verdiği önergeler, mecliste aldığı izinleri incelemek suretiyle meclisteki çalışmaları üzerinde durulmuştur.

Çalışmamız Önsöz, Giriş Sonuç Kaynakça hariç üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Türklerde Meclis-i Mebusan’a geçiş aşamaları ve Diyarbakır tarihinin

idari yapısı anlatılarak tez ile ilgili genel bilgi verilerek tezin amacı, kapsamı ve yöntemi üzerinde durulmuş.

Birinci Bölümde, Parlamento'nun tarihsel gelişimi ve İngiltere'de uygulanışı, Osmanlı Devleti'nde Meşveret Meclisi, II. Mahmut Dönemi Meclisleri, Tanzimat, Islahat Fermanları, Genç Osmanlılar, I. Meşrutiyet'in ilanı, 1876 Kanunu-Esasi'nin özellikleri, Yasama ve yürütme gücü, Parlamento'nun kurulması ve İttihat ve Terakki Cemiyeti, II. Meşrutiyet'in ilanı, 1908 seçimleri, Kanun-i Esasi ve Meclis-i Mebusan'ın tekrar açılması, 1909 Kanun-i Esasi değişiklikleri, 1912.1914.1919 seçimleri üzerinde durulmuş. İkinci Bölümde ise 1876, 1908, 1912, 1914, 1919 Meclis-i Mebusan ve Diyarbakır seçimleri, Diyarbakır mebuslarının özgeçmişlerini üçüncü Bölümde ise Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridelerine dayanarak Diyarbakır Mebuslarının Meclis-i Mebusan'da, seçildiği komisyon ve Şube üyelikleri, Kanun teklif ve tasarıları üzerine yaptıkları konuşmalar, Mecliste görüşülen diğer konular üzerine yaptığı konuşmalar, Mecliste verdiği Kanun teklifleri, Mecliste katıldığı kanun ve diğer konulardaki oylama durumu, Tek başına ve diğer mebus ile beraber verdiği önergeler, mecliste aldığı izinler yasama faaliyeti olarak alt başlıklar halinde incelenmiş.

Çalışmanın ana kaynağını Meclis-i Mebusan'ın Açık ve Gizli Zabıt Tutanakları oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra yüksek lisans ve doktora tezleri ile konu ile ilgili diğer eserlerden faydalanılarak II. Meşrutiyet yasama döneminde Diyarbakır mebuslarının faaliyetlerini ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Böyle bir akademik çalışma yapmamız özellikle II. Meşrutiyet dönemi Diyarbakır çalışmanın yetersiz olmasından dolayı Diyarbakır mebusları ile bu açığı kapatılması hedeflenmiş.

II. Meşrutiyet dönemi Diyarbakır mebusları ve faaliyetleri adlı çalışmam sırasında beni çalışmaya teşvik eden ve benden maddi ve manevi hiçbir yardımını esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Tekin İDEM'e, teşekkürü bir borç bilirim.

Salih TARINCI

Batman, 2019

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ (1908-1919) DİYARBAKIR MEBUSLARININ MECLİS FAALİYETLERİ

Salih TARINCI

Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Tekin İDEM

2019, 317 Sayfa

Bu tez çalışmasının konusu Osmanlı imparatorluğunun son yıllarında II. Meşrutiyet'in (1908) ilan edilmesi ile tekrar açılan Meclis-i Mebusan'a seçilen Diyarbakır mebuslarının meclis faaliyetlerini kapsamaktadır. Araştırma 1908-1919 yılları arasındaki meclis çalışmalarında bulunan Diyarbakır mebuslarının özgeçmişleri; Meclisteki kanun teklif ve tasarıları hakkında görüş bildirme, söz alma, önerge, gibi faaliyetleri ile kendi seçim bölgeleri ve ülke geneline olan katkılarının ortaya konulması amaçlanmıştır.

Bu tez çalışmasının konusu olan II. Meşrutiyet dönemi Diyarbakır mebusları 1908-1919 Meclis-i Mebusan'da I. II. III. ve IV devre çalışmalarda bulunmuşlar. I. Devrede 1 mebus, II. ve III. Devrede 2 mebus Diyarbakır'dan Meclis-i Mebusan'a seçilmiş. Seçilen mebuslar meclis çalışmalarına aktif bir şekilde katılmış birçok komisyon ve şubede görev almış, birçok konuda söz almış, kanun teklifi ve önergeler vermiştir. I. Cihan Harbi ve Ülkenin işgali sırasında bile vatan uğruna görevlerini aksatmadan sürdürmüşler.

Araştırmanın sonucunda Diyarbakır mebuslarının Osmanlı Ülkesini ve Diyarbakır'ı ilgilendiren birçok konuda mecliste konuşma, önerge, kanun teklifi verdikleri ve Meclis tartışmalarına aktif olarak katıldıkları incelenen meclis zabıt tutanaklarında görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Diyarbakır, Mebus, Meclis, II. Meşrutiyet, Feyzi (Pirinçcizade), Zülfü (Tigrel).

ABSTRACT

Master's Thesis

II.CONSTITUTIONAL MONARCHY PERIOD(1908-1919) AND DEPUTIES OF DİYARBAKIR COUNCIL ACTIVITIES

Salih TARINCI

The Graduate School Of Natural And Applied Science Of Batman University

Advisor: Asist Prof. Dr. Tekin İDEM

2019,317 page

The subject of this thesis covers the activities of the Diyarbakır deputies who were elected as deputies of the Ottoman Empire, which was reopened with the declaration of the Second Constitutional Monarchy (1908) in recent years. The research aimed to reveal the contributions of Diyarbakır deputies from the parliamentary studies between 1908 and 1918 about their resolutions, giving opinions on draft laws and proposals, taking the floor and making their contributions to their constituencies and the country in general.

Diyarbakır deputies of the second constitutional period, which is the subject of this thesis study, from the deputies of the 1908-1918 council 1.2.3 one in the first and two in the third and two in the parliament elected. Elected deputies actively participated in the work of the council and took part in many commissions and branches took a lot of issues in the law proposals and proposals. Even during deputies kept on the First World War and the occupation of the country.

As a result of the research, many issues related to the Ottoman country and Diyarbakır deputies in Diyarbakır parliament and parliamentary debates in the parliamentary motion where they submitted proposals and law proposals were seen from the minutes of the parliament.

Key words: Diyarbakır, Deputy, Council, monarch, Constitutionalism II, Feyzi (Pirinçizade), Zülfü (Tiğrel).

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ (1908-1919) DİYARBAKIR MEBUSLARININ MECLİS FAALİYETLERİ

Yazar Salih Tarinci

Gönderim Tarihi: 07-Kas-2019 02:16PM (UTC+0300)

Gönderim Numarası: 1208952568

Dosya adı: SAL_H_TARINCI_TEZ.doc (1.15M)

Kelime sayısı: 56552

Karakter sayısı: 400097

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ (1908-1919) DİYARBAKIR MEBUSLARININ MECLİS FAALİYETLERİ

ORIJINALLIK RAPORU

%5

BENZERLİK ENDEKSİ

%2

İNTERNET
KAYNAKLARI

%0

YAYINLAR

%3

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1

Submitted to Afyon Kocatepe University

Öğrenci Ödevi

%2

2

metinhulagu.com

İnternet Kaynağı

%1

3

Submitted to Batman University

Öğrenci Ödevi

%1

4

www.rumeliplatformu.com

İnternet Kaynağı

%1

Alıntılar çıkart

üzerinde

Eşleşmeleri çıkar

< %1

Bibliyografyayı Çıkart

üzerinde

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İNTİHAL RAPORU	viii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1
1.DİYARBAKIR İLİNİN TARİHÇESİ	4
1.1.Diyarbakır'ın Coğrafi Yapısı.....	4
1.2. M.Ö. Diyarbakır	5
1.3.İslamiyet Döneminden Osmanlılara Kadar Diyarbakır	5
1.4.Osmanlılar Döneminde Diyarbakır	6
I. BÖLÜM	13
2. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE PARLAMENTER SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	13
2.1.Parlamento Tarihi	13
2.2.İngiltere'de Parlamenter Sisteminin Meydana Çıkışı	13
2.3.Osmanlı İmparatorluğu'nda Parlamento'nun Ortaya Çıkması.....	15
2.3.1.Meşveret Meclisi.....	16
2.3.2.Sened-i İttifak (1808).....	17
2.3.3. II. Mahmut Dönemi Islahatları.....	19
2.3.3.1 Meclis-i Vallay-ı Ahkâmı Adliye.....	20
2.3.3.2. Meclis-i Dar-ı Şuray'ı Askeri.....	22
2.3.3.3. Meclis-i Umur-ı Nafîa	22
2.3.3.4.Dar-ı Şuray- ı Bab-ı Ali.....	22
2.3.4.Tanzimat Dönemi Meclisler.....	23
2.3.4.1.Meclis-i Maliye.....	23
2.3.4.2. Meclis-i Ali Tanzimat	23
2.3.4.3. Meclis-i Ali Umumi	24
2.3.4.4. Muhassıllık Meclisleri	24
2.3.5.Tanzimat Fermanı (Gülhane-i Hatt-ı Hümayün) (1839).....	25
2.3.6. Islahat Fermanı (1856).....	27
2.3.7. I.Meşrutiyet (1876)	29
2.3.7.1.Genç Osmanlılar (Jön Türkler).....	29
2.3.7.2.Abdülhamit'in Tahta Geçışı	32
2.3.7.3. Meşrutiyet'in İlanı.....	33
2.3.7.4.Kanun-i Esasi'nin Hazırlanışı.....	34
2.3.7.5. I. Meşrutiyet Seçimleri	39
2.3.7.6. I. Meclis (1877)	41
2.3.7.7.İstibdat Devri	43
2.3.8.İttihat ve Terakki Cemiyeti	43
2.3.8.1. II. Meşrutiyet'in İlanı (1908).....	46
2.3.8.2.1908 Seçimleri.....	50
2.3.8.3.Meclisin Açılması	52
2.3.8.4. 31 Mart Olayı.....	53
2.3.8.5. Anayasa Değişiklikleri	55

2.3.8.6. 1910 ve 1911 Ara Seçimleri	56
2.3.8.7. 1912 Seçimleri.....	57
2.3.8.8. 1914 Seçimleri.....	59
2.3.8.9. 1919 Son Osmanlı Mebusan Meclisi Seçimleri	62
II. BÖLÜM	67
3. II. MEŞRUTİYET (1908-1919) DÖNEMİ DİYARBAKIR SEÇİMLERİ VE DİYARBAKIR MEBUSLARININ BİYOĞRAFİLERİ	67
3.1. 1877 Diyarbakır Seçimleri	67
3.2. 1908 Diyarbakır Seçimleri	69
3.2.1. Arif (Pirinçzade) Efendi (1853-1909)	70
3.3. 1912 Diyarbakır Seçimleri	74
3.3.1. Feyzi (Pirinçzade) Bey (1878-1933).....	75
3.3.2. Zülfü (Tiğrel) Bey (1876-1940).....	79
3.4. 1914 Diyarbakır Seçimleri	81
3.5. 1919 Diyarbakır Seçimleri	82
III. BÖLÜM.....	84
4. II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE (1908-1919) DİYARBAKIR MEBUSLARININ MECLİS FAALİYETLERİ	84
4.1. 1908-1912 (I. Devre) Meclis Çalışmaları.....	84
4.1.1. Arif (Pirinçzade) Efendi.....	84
4.1.1.1. Arif Bey'in Mazbatası Hakkında Yapılan Konuşmalar	84
4.1.1.2. Mecliste Seçildiği Şubeler	87
4.1.1.3. Arif Bey'in Meclis'te Yaptığı Konuşmalar	87
4.1.1.4. Arif Bey'in Verdiği Önergeler	91
4.1.1.5. Katıldığı Oylamalar	94
4.2. Feyzi (Pirinçzade) Bey	95
4.2.1. Mazbatasının Kabulü	95
4.2.2. Mecliste Seçildiği Şubeler	96
4.2.3. Kanun Teklifleri Üzerine Yaptığı Konuşmalar.....	96
4.2.4. Feyzi Bey'in Diğer Konular ile İlgili Yaptığı Konuşmalar	117
4.2.5. Verdiği Kanun Teklifleri.....	123
4.2.6. Kanunlar Hakkında Yapılan Oylamadaki Durumu.....	123
4.2.7. Verdiği Önergeler	124
4.2.7.1. Tek Başına Verdiği Önergeler.....	124
4.2.7.2. Diğer Mebuslar İle Beraber Verdiği Önergeler.....	127
4.3. 1912-1914 (II. Devre) Meclis Çalışmaları	129
4.3.1. Feyzi (Pirinçzade) Bey	129
4.3.1.1. Mecliste Seçildiği Şube ve Komisyonlar.....	130
4.3.1.2. Kanun Teklifleri Üzerine Yaptığı Konuşmalar.....	130
4.3.1.3. Feyzi Bey'in Diğer Konularla ilgili Yaptığı Konuşmalar.....	132
4.3.1.4. Katıldığı Oylamalardaki Durumu	133
4.3.1.5. Verdiği Önergeler	135
4.3.2. Zülfü (Tiğrel) Bey.....	137
4.3.2.1. Mazbatasının Kabulü	138
4.3.2.2. Mecliste Seçildiği Şube ve Komisyonlar.....	138
4.3.2.3. Kanun Teklifleri Üzerine Yaptığı Konuşmalar.....	138
4.3.2.4. Katıldığı Oylamalardaki Durumu	140
4.3.2.5. Verdiği Önergeler	142
4.4. 1914-1918 (III. Devre) Meclis Çalışmaları	143

4.4.1. Feyzi (Pirinçcizade) Bey	143
4.4.1.1. Mecliste Seçildiği Şube ve Komisyonlar.....	144
4.4.1.2. Kanun Teklifleri üzerine Yaptığı Konuşmalar.....	144
4.4.1.3. Feyzi Bey'in Diğer Konularla İlgili Yaptığı Konuşma	191
4.4.1.4. Verdiği Kanun Teklifleri.....	196
4.4.1.5. Katıldığı Oylamalardaki Durumu	197
4.4.1.6. Verdiği Önergeler	212
4.4.1.7. Aldığı İzinler.....	219
4.4.2. Zülfü Bey (Tigrel).....	219
4.4.2.1. Mecliste seçildiği Şube ve Komisyonlar	219
4.4.2.2. Kanun Teklifleri Üzerine Yaptığı Konuşmalar.....	220
4.4.2.3. Zülfü Bey'in Diğer Konularla İlgili Yaptığı Konuşma	264
4.4.2.4. Verdiği Kanun Teklifleri.....	267
4.4.2.5. Katıldığı Oylamalardaki Durumu	267
4.4.2.6. Verdiği Önergeler	279
4.4.2.7. Aldığı İzinler	289
SONUÇ.....	290
KAYNAKÇA	292
EKLER.....	303
ÖZGEÇMİŞ.....	312

KISALTMALAR LİSTESİ

Bknz: Bakınız

b.t.y.: Basım tarihi yok

b.y.y: Basım yeri yok

C: cilt

çev: Çeviren

D: Devre

Haz: Hazırlayan

İ: İctima

MMZC: Meclisi Mebusan Zabıt Cerideleri

s.:sayfa

S. :Sayfa aralığı.

Yay.Haz.: Yayına Hazırlayan

y.y.: Yayınevi yok

Ed: Editör

Yay.: Yayınevi

B: Baskı

.s.y.: Sayfa Yok

GİRİŞ

Türklerin Orta Asya’da bilinen ilk devleti olan Asya Hun İmparatorluğu’nda, senede üç defa kağanın başkanlığında devlet işlerinin görüşülüp karara bağlandığı meclis toplantıları yapılmıştır. Bu meclislerde ülkenin her türlü sorunları uzun uzadıya tartışılırdı. Bu meclis sonraki dönemlerde “*Toy*” adını alacak olan meclislerdi. Toy meclisleri Moğolca bir ifade olup zamanla dilimize yerleşen “*Kurultay*” sözcüğünün karşılığıdır. Diğer Türk devletlerinde “*Toy*” farklı şekillerde ifade edilmiştir. Avrupa Hun Devleti’nde “Seçkinler Meclisi,” Asya Tabgaç Devleti’nde “Nazırlar Meclisi,” Hazar Hakanlığında “İhtiyarlar Meclisi” gibi isimler almıştır. (Kafesoğlu,2005,s.261-263)

İslam tarihinde ilk defa Hz. Ömer Müslüman olmayanların verdikleri cizye, haraç ve ticaret malları vergilerini Müslümanlara dağıtmak amacıyla Divan teşkilatını kurmuştur. Bundan sonra da Emeviler ve ardından Abbasiler başta askeri ve malî olmak üzere devlet işlerini yürüten kurumlara divan adını vermiştir.(Erken,2006,s.8)

Türkler İslamiyet’i kabul ettikten sonra birçok alanda değişim yaşamıştır. Bu değişimlerden biri de yönetim alanında olmuştur. Türklerin yönetim anlayışının temsilcisi olan *kurultay* ve *toy* kavramlarının İslamiyet’in kabulü ile *Divan Teşkilatına* dönüştüğü görülmektedir. Nizâm’ül-Mülk’ün *Siyasetname* eserini inceleyen Kafesoğlu (2005), Gazneli Türk Devleti’nin hükümet teşkilâtı ve ordu kuruluşunda İslam-İran geleneğini devam ettirerek Selçuklulara ve sonraki Türk-İslam devletlerinin siyasi yapılarına örnek olduğunu belirtmiştir. Büyük Selçuklu Devleti’nde merkezi hükümete “*Divan-ı Saltanat*”denmiştir. *Hace-i Buzurgunvanlı* vezir bu divana başkanlık yapmıştır.(s.367)

Anadolu Selçuklu Devleti Büyük Selçuklu Devleti’nden esinlenerek devlet işlerini Divan ile yürütmüştür.“*Sahib-i Azam*” denilen vezir divana başkanlık eder ve devletin Hükümdardan sonra en yetkili kişisidir. Anadolu Selçuklularının belli başlı Divânları *Divân-ı Has*, *Divan-ı Tuğra*, *Divan-ı İstifa* ve *Divân-ı Mezalim* idi. *Divan-ı Has* hükümdarın başkanlığında toplanan divandı. (Erken,2006,s.9)

Osmanlı Devleti'nde padişah'tan sonra idari, yargı, askeri işlerden sorumlu en yüksek makam, daha sonra *Divan-ı Hümayun* adını alacak olan "*Divan Teşkilatı*"dır. Divan Teşkilatı ilk başlarda padişah başkanlığında toplanırken II. Mehmet ve sonrasında Vezir-i Azam'ın başkanlığında toplanmıştır. Aynı zamanda II. Mehmet dönemine kadar karar organı iken II. Mehmet ve sonrasında danışma organı haline gelmiştir.

Divanın üyeleri, ilk başlarda Vezirler, Anadolu ve Rumeli Kadı askerleri, Nişancı, Defterdar, İstanbul Kadısı iken daha sonra bu divana Yeniçeri Ağası ve Reis-ül Küttab eklenmiştir. Şeyhül İslam divan üyesi olmamakla beraber divana katılırdı.(Yılmaz,2002,s.29)

Divan-ı Hümayun yasama ile ilgili devletin işlerinin şer'i esaslara göre yürütülmesi için bir Danışma (Şura) Meclisi olarak çalışırdı. Kanun, hüküm, İrade-i Seniye, Berat-ı Ali denilen ferman ve kanunlar önce divanda görüşür, sonra yasal hale gelirdi.(Yılmaz,2002,s.29)

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemindeki kurumlar, islami bir anane ile düzenlenmiş olan kurumlar olmuştur. Bu kurumlarda ve bunları düzenleyen yasalarda bozulmalar olsa da XIX. yüzyıla kadar ayakta kalmışlardır. Devletin teşkilat ve kanunlarının esaslarını İslamiyet meydana getirmiştir. (Yılmaz,2002,s.29)

Osmanlı Devleti XV. ve XVI. yüzyıllarda Avrupa'da meydana gelen bilimsel teknik ve kültürel gelişmelere kayıtsız kalmıştır.17. yüzyılın sonlarından itibaren Batı'nın her alanda üstünlüğü ve Rus Devleti'nin doğuşu, kuvvetler dengesini Osmanlı İmparatorluğu aleyhine bozmuştur. Bu durum Osmanlı İmparatorluğu'nu dengeyi düzeltmek üzere çare ve yollar aramaya zorlamıştır. Artık rastgele devşirilen Yeniçeriler eski sıkı disiplinlerinden ayrılmış, devlet için mali bir yük, padişahın tahtı için de devamlı bir tehlike halini almıştır. İşte bu şartlar altında Osmanlı İmparatorluğu reformlarına ilham kaynağı olarak Batı'yı görmüştür. (Karpas,2010,s.92)

1718 Osmanlı-Avusturya Savaşı'ndan mağlup ayrılan Osmanlı Devleti Avrupa'nın gerisinde kaldığını kabul etmiştir. XVIII. yüzyılda Avrupa tarzı yenilikler arasında yer alan ıslahatlar -özellikle Lale Devri ve III. Selim ıslahatları- XIX. yüzyılda gerçekleştirilecek olan reformların çıkış noktası olmuştur. Lale Devri'nde Avrupa'ya ilk elçinin gönderilmesive Osmanlı'nınAvrupa'yı yakından tanımaya

başlaması, Sait Efendi'nin Avrupa'dan matbaayı getirmesi, III. Selim döneminde modern projelerinin geliştirilmesi gibi etkenler Avrupa ülkelerinin tanınmaya başladığı ve Osmanlı'nın içinde bulunduğu sorunları çözmek için Batı toplumlarından etkilendiği bir dönemi yansıtmaktadır(Tekin, 2013,s.319)

Nizam-ı Cedit “**Yeni Düzen**” anlamı taşımaktadır. III. Selim'in 1791 Zıstovi ve 1792 Yaş Antlaşmaları ile Avusturya ve Rusya ile savaşa son verdikten sonra devleti içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için yapmayı kararlaştırdığı harekâta *Nizam-ı Cedit* adı verilmiştir. (Çataltepe,1999,s.241)

Nizam-ı Cedit dar ve geniş olmak üzere iki anlamda kullanılmıştır. Dar anlamda, Avrupa usulünde yetiştirilmek istenen ordu iken, geniş anlamda ise Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmak veya bu ocağı daha yararlı hale getirmek anlamındadır. Daha kapsamlı bir ifade ile, Avrupa talim ve usulünü yeni kurulacak askeri birliğin baskısı ile kabul ettirmek, ulemanın düşüncesine karşı koyup nüfuzunu kırmak, Osmanlı Devleti'ni Avrupa'nın ilim, sanat, ticaret, ziraat, teknik ve sanayide yaptığı ilerlemelere ortak etmek, gelişen yenilik hareketlerinin bütününe belirtmek (Çataltepe,1999,s.241) ve Avrupa'da meydana gelen değişiklikleri hesaba katarak bunların gerektiği hususları yerine getirecek şekilde akılcı, sistematik ve verimli hareket edebilen bir idare merkezi kurmaktır (Karpat,2012,s.19)

Osmanlı Devleti'nin yönünü Batı'ya çevirmesi III. Selim döneminde zirve yapmıştır. III. Selim'in Osmanlı'nın geleneksel kurumu olan Meşveret Meclisi'ni yabancılara açmıştır. Aynı zamanda reform tasarılarını hazırlarken devrin ileri gelenlerinden ve yabancılardan Layihalar (Rapor) istemesi, danışma organı olan Meşveret'in yabancılara açılması bakımından dikkat çekicidir.(Tanör,2005,s.35)

Egemenliği üç kıtaya yayılan Osmanlı Devleti, çatısı altında yaşayan farklı din ve etnik unsurları aynı idari mekanizma ile yönetmekteydi. Zamanın değişen koşulları Osmanlı Devleti'nde de yöneten ve yönetilenler arasındaki sistemin yenilenmesini zorunlu kılmıştır. II. Mahmut değişen zamanın koşullarına uygun hareket etmek için Divan-ı Hümayun'u kaldırıp yerine Nazırlıkları ve Meclisleri kurmuştur.Bu dönemde Meclisleri devlet yönetiminde ön plana çıkarmıştır. II. Mahmut'tan sonra Osmanlı'da meclislerin sayısı artmıştır.

Osmanlı Devleti ülke yönetimini kolaylaştırmak için; 1864'te Vilayet Nizamnamesi ile vilayetlerde Vilayet İdare Meclisi ve Vilayet Umum Meclisi, sancaklarda Liva İdare Meclisi, kazalarda ise Kaza İdare Meclisi olmak üzere yeni meclisler oluşturmuştur. Bu meclisler ile kısıtlı ölçüde olsa bile halkı yönetime katacak idare meclisleri adıyla yeni meclisler kuruldu. (Güneş,1997a,s.43-44) Bu meclisler aracılığıyla halk ilk defa yönetime katılmış oldu.Osmanlı Devleti'nde halkın yönetime katılması parlamentolu yaşama geçişin ilk basamağını oluşturmuştur.

Osmanlı Devleti, değişen dünya sistemi içinde eski gücünü kaybetmesi sonucu zayıflayan merkezi otoritesini güçlendirmek ve devleti dağılmaktan kurtarmak için 1876'da Meşrutî yönetimin ilk adımını Kanun-i Esasi ile atmıştır. Daha sonra 1877'de ilk kez parlamentonun açılması ile Osmanlı halkının yönetime katılması da gerçekleşmiştir. Tarihsel süreç boyunca maruz kaldığı kesinti ve kırılmalara rağmen parlamento, Türk siyasal yaşamının vazgeçilmezi olarak yerini almıştır.

1.DİYARBAKIR İLİNİN TARİHÇESİ

1.1.Diyarbakır'ın Coğrafi Yapısı

Güneydoğu Anadolu Bölgesinin orta kısmında bulunan Diyarbakır ili, 37° 30 ve 38° 43 kuzey paralelleri ile 40° 37 ve 41° 20 doğu meridyenleri arasında kalmaktadır. Diyarbakır'ın batısında Şanlıurfa, Adıyaman, Malatya; doğusunda Siirt, Muş; güneyinde Mardin, Şanlıurfa; kuzeyinde ise Elâzığ ve Bingöl illeriyle komşudur. Denizden yüksekliği 650 metredir.

Diyarbakır İli tarihî dönemler içerisinde doğu ile batıyı birleştiren bir noktada, Dicle Nehri havzasına hâkim bir tepe üzerinde inşa edilmiştir. Diyarbakır ili; etrafı az çok dağlarla çevrili, ortası çukurca bir görünümündedir. Kara iklimi sahip olmasına rağmen stratejik bir merkez ve bunun yanı sıra oldukça önemli bir ticaret şehri idi. Oldukça verimli topraklara sahip olan şehir aynı zamanda çevresini bir set halinde kuşatan surlar vasıtasıyla gayet iyi bir şekilde korunmaktaydı.

Tarihi boyunca birçok millet ve uygarlığın uğrak yeri olma özelliğini hiçbir zaman kaybetmeyen Diyarbakır'ın, birçok kültür ve uygarlığa beşiklik eden Orta Doğu ve Anadolu coğrafyası içinde söz konusu kültür ve uygarlık deneyimlerinden

etkilenmemesi düşünülemez. Bundan dolayı şehir, tarihi boyunca kendisi üzerinde egemen olan milletlerin kültürlerinden izler taşımaktadır.(Kurtoğlu, 2018, s.138)

1.2. M.Ö. Diyarbakır

Yapılan kazılar sonucunda Diyarbakır bölgesi Neolitik devirlerde Çayönü'nde iskân edildiğini görülmektedir. Diyarbakır bölgesinde M.Ö. I. bin başlarından itibaren Sami kökenli Arami kabilelerhâkim olmuştur. M.Ö. IX. yüzyıldan sonra Diyarbakır Asur Devleti'nin eyaleti haline getirilmiştir. Daha sonra bu bölgeye Urartular egemen olmuşsa da Asurlular tekrar bölgeyi ele geçirmiştir. Asurluların ortadan kalkmasıyla M.Ö. IV. yüzyılın ilk yarısında Medler, ikinci yarısında Persler ve daha sonra Büyük İskender bölgeye egemen olmuştur. (Yılmazçelik, 1995, s.2-3) Diyarbakır M.S.53 ve 226 tarihlerinde Partlar, Romalılar ve Sasaniler arasında sık sık cereyan eden mücadeleler ile el değiştirmiş ancak daha çok Roma egemenliğinde kalmıştır. 395 yılından sonra Doğu Roma İmparatorluğu'nun eline geçmiştir. Costantius döneminde şehir genişletilip güzelleştirilmiş. Şehre Amid adı Costantius döneminde verilmiştir. (Ünal, 2004, s.180)

1.3.İslamiyet Döneminden Osmanlılara Kadar Diyarbakır

Bölge, 930-935-966-967, 973 ve 974'te Bizanslılar tarafından kuşatıldıysa da alınamamıştır. 984'ten itibaren Diyarbakır bölgesi Humeydiyye kabilesinin bir kolu olan Harbuhtî oymağının işgaline uğramış, Bu oymağın reisi olan Baz'ın yeğeni Ebu Ali Hasan b. Mervan burada Mervanoğulları Emirliği'ni kurmuştur. Bu dönemde şehir İslam âleminin en büyük merkezlerinden biri haline gelmiş, 1085'te Melik Şah tarafından zabt edilmiş ve valiliğine de Fahrüddeve getirilmiş, Bölgedeki kale ve şehirler Türkmen emirlerine boy ve oymaklarına ikta edilmiş, 1095'te buraya İnaloğulları hanedanı kurulmuş, 1151'de şehir Artukluların hâkimiyetine girmiş, 1185'te Diyarbakır ve çevresi Eyyubilerin hâkimiyetine girmiş. 1240 yılında Anadolu Selçuklu Sultanı 2. Gıyasettin Keyhüsrev Amidi bölgeyi hâkimiyeti altına almış, 1259'da Hülagu tarafından Moğollar bütün Diyarbakır havalisine hâkim olmuşlar. 1303'te Gazan Han Diyarbakır bölgesini Mardin Artuklu Sultanına vermiş, İlhanlı

Devleti'nin dağılmasından sonra Celayirliler ve Çobanlılar arasında mücadelelere sahne olan Diyarbakır yöresine 1343-1353 yıllarında Celayirlilerin idaresine girmiş. 1394'te Timur tarafından zapt edilerek yağma edilen şehir 1401'de Akkoyunlu hâkimiyetine girmiştir. (Göyünç, 1994, s.465-467) Akkoyunlular 1401-1507 tarihleri arasında Diyarbakır merkez olarak kurulmuş. Fakat Uzun Hasan döneminde devletin başkentini Tebriz'e taşınmış. 1473 Otlukbeli Savaşı ile gücünü kaybeden Akkoyunlular, 1507'de Safevi Devleti tarafından ortadan kaldırılmıştı. Böylece Diyarbakır da Safevi Devleti'nin egemenliği altına girmiş (Yılmazçelik, 1995, s.5)

1.4.Osmanlılar Döneminde Diyarbakır

Safevilerin elinde olan Diyarbakır'a Safevi lideri Şah İsmail Ustaclu Mehmet Han'ı vali olarak tayin etmiştir. 1514 Çaldıran Savaşı'nda Yavuz Sultan Selim ve Şah İsmail karşı karşıya gelmiş ve Şah İsmail bu savaştan yenilgiyle ayrılmıştır. Ustaclu Mehmet Han bu savaşta ölmüştür. Ustaclu Mehmet'in ölümü üzerine Diyarbakır halkı ayaklanarak Safevi kuvvetlerini buradan atmıştır. Ayaklananların ileri gelenleri İdris-i Bitlisi'ye başvuru yaparak Osmanlı Devleti'ne katılmak istediklerini belirtmiştir. İdris-i Bitlisi bu isteği Yavuz Sultan Selim'e bildirmiştir. (Kankal, 2004, s.611) Yavuz İdris-i Bitlisi'yi Diyarbakır havalisine göndermiştir. (İlhan, 2000, s.74)

Şah İsmail Ustaclu Mehmet Han'ın ölümünden sonra Diyarbakır Valiliği'ni kardeşi Karahan'a vaat ederek Diyarbakır'a göndermiş. Karahan Diyarbakır'a gelerek şehri kuşatmış. (Güldoğan, 2011, s.74; İlhan, 2000, s.78) Karahan'ın emrinde Urfa hâkimi Durmuş Bey'in yanı sıra Harput, Ergani, Mardin, Hısn-ı Keyfa, hâkimleri ve kuvvetleri varmış. Karahan şehrin teslim edilmesini, halka dokunulmayacağına dair söz vermişse de halk bunu kabul etmemiş ve İdris-i Bitlisi 'den yardım tavsiye dileğinde bulunmuşlar. (İlhan, 2000, s.78) İdris-i Bitlisi durumun ne kadar vahim olduğunu anlayarak Sultan Selim'e bir davet mektubu göndererek yardım istemiş. Amasya'da bulunan Sultan Selim gelen mektup ile durumun mahiyetini anlayarak Bıyıklı Mehmet Paşa'ya Diyarbakır'a yardıma koşması için ferman buyurmuş. Bıyıklı Mehmet Paşa'ya zafere ulaştığı takdirde Diyarbakır'ın valiliğini vaat etmiş. (Güldoğan, 2011, s.76; İlhan, 2000, s.81) Şadi Paşa ve emrindeki askerleri Bıyıklı

Mehmet Paşa'ya yardıma göndermiş. İdris-i Bitlisi de yardım gelene kadar bölgede bulunan önemli aşiret beylerini Osmanlı'nın yanına çekmeye çalışmış. Aralarında Hısn-ı Keyfa, Bitlis, Hizan, Eğil, Sason beyleri olmak üzere 25'e yakın aşiret beyliğini Osmanlı'ya bağlanmış. (Kankal, 2004, s.612-613)

Safevi Devleti Kurd Bey'i Karahan'a yardım olarak göndermiş; fakat İdris-i Bitlisi bu yardımı önlemek için tedbir almış, Erciş yakınlarında Kurd Bey ve ordusuna yapılan ani baskın ile Kurd Bey yenilgiye uğratılmıştır. (Kankal, 2004, s.613)

Bıyıklı Mehmet Paşa ve Şadi Paşa anlaşılmayıp Şadi Paşa'nın kuvvetlerini ayırması üzerine Karaman Beylerbeyi Hüsrev Paşa yardıma gönderilmiş. Hüsrev Paşa yol üzerinde bulunan Ergani ve Harput kalelerini fethederek Bıyıklı Mehmet Paşa ile birleşti. (Kankal, 2004, s.613) Karahan'la savaşmak için Samsat üzerinden Diyarbakır'a gelen Bıyıklı Mehmet Paşa ve kendi ordusuna dâhil ettiği mahalli ordular, Diyarbakır'a yaklaşık bir günlük (15 mil) yürüyüş uzaklığında olan Kara Köprü' de kamp kurmuş. Osmanlı ordusunun güçlü olduğunu anlayan Karahan ve ordusu Safevilerin kontrolünde olan Mardin'e çekilmesiyle Osmanlı Ordusu Diyarbakır Surları'nın önünde görüldü. Halk Bıyıklı Mehmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusuna şehrin anahtarını teslim etmiş, Osmanlı ordusu 15 Eylül 1515'te Diyarbakır'a girerek Diyarbakır'ı Osmanlı toprağına dâhil etmiş. (İlhan, 2000, s.82-83) 4 Kasım 1515'te Bıyıklı Mehmet Paşa'nın bu bölgeye Beylerbeyi olarak atanmasıyla Diyarbakır Osmanlı Devletinin 5. eyaleti haline gelmiştir. (Yılmazçelik, 1995, s.8) Diyarbakır'ın fethinden sonra 1516'da Mardin ve ardından Çermik, Hısn-ı Keyfa, Ergani, Siverek ve Birecik fethedilmiş. (İlhan, 2000, s.83-84) Diyarbakır 1517 'de Beylerbeyliği olmuş ve Beylerbeyliğinin merkezini teşkil etmiştir.

Diyarbakır'ın coğrafi olarak İran'a yakın olması nedeniyle, Osmanlı Devleti bu şehri İran üzerine yapılacağı seferlerde merkez üs olarak kullanmıştır. Kanuni Sultan Süleyman İrakeyn seferleri nedeniyle şehre dört kez gelip konaklamış ve Diyarbakır'a gelen ilk Osmanlı padişahı unvanını almıştır. (Kurtoglu, 2018, s138)

XVI. yüzyılda Diyarbakır'da ilk başlarda sükûnet hâkim olmuş olsa da XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde başlayan iç karışıklar Diyarbakır'ı etkilemiş ve Diyarbakır'da huzur ortamı bozulmuştur.

Osmanlı Devleti için önemli merkezlerden biri olan Diyarbakır, XVIII. ve XIX. yüzyılda eskisi kadar olmasa da ticari ve idari önemini korumuştur.(Yılmazçelik, 1995, s.13-14) Diyarbakır, XVIII. yüzyılda salgın hastalıklar yüzünden oldukça sıkıntılı günler yaşamıştır. (Bozan, 2016, s.22) Bu salgın hastalıklar 1712, 1716 ve 1762’de yaşanmış ve birçok kişi hayatını kaybetmiştir. (Göyünç, 1994, s.468)

XIX. Yüzyılda Diyarbakır ve çevresinde bulunan ilçelerde göçebe yaşayan aşiretlerin çıkardıkları bazı istenmeyen olaylar da vuku bulmuş, 1800 ile 1845 yılları arasında şehir merkezi ve çevresinde göçebe hayat yaşayan bazı aşiretlerin taşkınlıkları yüzünden gerek merkezde gerekse çevre kazalarda, köylerde ve yollarda asayişsizlik ortaya çıkmış, Bu aşiretlerin, köylere ve ticaret kervanlarına peşi sıra saldırımları netice olarak halkın isyan etmesine neden olmuştur. (Özdemir, 2011, s.13) Bunların yanı sıra 1825-1843 yılları arasında Diyarbakır’da huzursuzluk ve asayişsizlik baş göstermiş, Şehirde askeri gruplar sık sık ayaklanmış ve bu ayaklanma Diyarbakır eşrafına zarar vererek birçok işyerinin tahribata uğramasına neden olmuştur. (Göyünç, 1994, s.468)

19.yy. başlarında taşra teşkilatında ilk önemli değişikliği II. Mahmut yapmıştır. Redif askeri teşkilatında 1836’da düzenlemeye gidildiği sırada mevcut eyaletlere yenileri eklenmiştir. Redif ordunun eyalet merkezindeki komutanlığı “Müşir Unvanı” ile valiye verilmiştir. Bu düzenleme ile Diyarbakır, Sivas Müşirliğine bağlanmış olup Diyarbakır’da Mutesellimi oturmaktaydı.1836’dan sonra Ferik verilmeye başlanmıştır. 1838’de Diyarbakır Müşirliği oluşturularak Diyarbakır tekrar eyalet merkezi olmuştur. (Çadircı, 2011, s.23)

1839-1842 yılları arasında Diyarbakır Eyaleti’nin idaresi sık sık el değiştirmiş. Beş yıl içerisinde 5 Müşirlik (vali) görevlendirilmiş. Bu sıralarda Cizre bölgesine egemen olan Bedirhan Bey valilerle iyi geçinmiş ancak Erzurum’da Han Mahmut’un çıkardığı isyandan Bedirhan Beyde sorumlu tutulmuş ve Erzurum Valisi ile arası bozulmuş, diğer Musul Eyaleti’ne Cizre Sancağı’nın bağlanmak istenmesi, Tanzimat’ın Diyarbakır Eyaleti’nde uygulanmak istenmesinin etkisiyle Bedirhan Bey isyan etmiş, İsyan bastırılmış ve Bedirhan Bey bu bölgeden sürgün edilmişti.(Çadircı, 2011, s.25)

1877-1878 yıllarındaki Diyarbakır Eyaleti'nin merkez sancağı Diyarbakır'ın nüfusu Siverek, Silvan ve Lice ile birlikte 120.000 olup. (Şahin, 2013, s.31) 1881/82-1883 genel nüfus sayımına göre Diyarbakır Sancağı'nın merkez nüfusu 62.870'dir. 1906-1907 nüfus sayımına göre Diyarbakır Sancağı'nın, bağlı kazalarla birlikte toplam nüfusu 156.989 iken I. Dünya Savaşı başladığında Diyarbakır'ın merkez kaza nüfusu 75.089'dır. (Şahin, 2013, s.31-32)

1867 Tuna Nizamnamesiyle eyaletler vilayetlere, sancaklar livalara dönüştürülmüş. Kaza Müdürlüklerine son verilmiş, Vilayet, Liva ve Kaza merkezlerinde idare meclisleri kurulmuştur. Bu meclislerin yılda bir defa en çok 40 gün süre ile toplanacak olması sebebiyle umumi meclisler tarihimizde ilk defa yer almıştır. Diyarbakır'da oluşturulan bu meclisler önemli siyasal, kültürel ve ekonomik kararlar almıştır. (Çadırcı, 2011, s.26)

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın bölgede meydana getirdiği ekonomik ve siyasî sorunlar Diyarbakır'ı da etkilemiş. Özellikle Ermeni terör yapılarının bölgede artan faaliyetleri sorun olmaya başlamış. (Örenç, 2019, s.96) 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması'ndan sonra Ermeniler daha önceden kurmuş oldukları komiteler vasıtasıyla Diyarbakır ve çevresinde terör estirmeye, adam öldürmeye ve soygunlar yapmaya başlamışlardı. (Beysanoğlu, 1998, s.738; Gündoğan, 2011, s.174) 1895'de Diyarbakır'da zuhur eden olaylar tam olarak 1 Kasım 1895 (20 Ekim 1311) Cuma günü yaşanmış, Şehirde ikamet eden Müslüman halkın bir arada ibadet ettikleri ve cuma namazının kılındığı bir sırada, cemaatin üzerine ateşli silahlarla aralıksız saldıran Ermeniler, telaşa kapılan cemaatteki birçok insanın ölümüne sebep olmuşlar. Ayrıca şehir merkezinde çıkartılan yangınla birçok işyerinin yakılmasına sebep olmuşlardı. Şeyhmatar Caddesi'ndeki boyacı dükkânından başlayan yangın Samanpazarı, Sakocular, Yenihan, Sipahipazarı, Kürkçüler, Belediye civarı, Hafalar, Çifteseki, Buğdaypazarı, Kazancılar, Uzunpazar'ın da dâhil olduğu toplam 677 vakıf ve birçok şahsa ait dükkân, fırın, ticarethane ve işyerinin yanıp kül olmasına neden olmuş. Üç gün süren bu çarpışma Müslümanlarla Ermeniler arasında meydana geldi. Merkeze bağlı köylerde birkaç gün daha süren çatışmalarda birçok insan hayatını kaybederken ev ve işyerleri de talan olmuş, Bu olaylarda Müslümanlar 70 şehit ve 80 yaralı verirken; Ermenilerden ise 300 kişinin ölü, 120 kişinin yaralı olduğu belirlenmiştir. (Özdemir, 2011, s.19-20)

19. yy. sonlarına doğru Sultan Abdülhamit, “Merkezi otoriteyi tesis etmek, Doğu Anadolu’da devletin etkin olabileceği yeni bir sosyal ve ekonomik denge kurmak, aşiretlerden askerî alanda faydalanmak, Doğu Anadolu’da başlayan Ermeni faaliyetlerin önüne geçmek ve Avrupalı devletlerin kışkırtmalarına karşı Doğu Anadolu’yu elde tutmak” gibi sebeplerle 1890’da Hamidiye Alaylarını kurdurmuştur. Diyarbakır Salnamesi’nden Şevket Beysanoğlu’nun aktardığına göre, Diyarbakır ve çevresinde 11 Hamidiye Alayı ve Aşiretleri vardır. (Beysanoğlu, 1998, s.738; Güldoğan, 2011, s.174; Bozan,2017,s.5)

İbrahim Paşa, emrindeki Hamidiye Alayı ile Diyarbakır çevresine saldırıyor ve köyleri talan ediyordu. Devlet ve Saray İbrahim Ağa’yı destekleyerek ve olaylara seyirci kalmış, Diyarbakır halkı bu baskılara dayanmayarak 1905’de Hamidiye alaylarına karşı ayaklanarak telgrafhaneyi işgal etti. (Kars,1997,s.25; Kalkan, 2008, s.35) Halkın amacı padişah ile direkt bağlantı sağlayarak Hamidiye Alayları komutanı İbrahim Paşa ve ordusunun askerlikten çıkarılmasını ve sürgün edilmesini sağlamaktır. Bu işgalden sonra saray ile ilişki kurularak İbrahim Paşa ve ordusu Hicaz demiryollarını koruması için Şam’a sürgün edilmiş. Diyarbakır 2 yıl boyunca rahat nefes alarak huzura kavuşmuş. 1907’de İbrahim Paşa ve ordusu olan Hamidiye Alayları işi tekrar azıttı soygun ve yağmaya başlamış İbrahim Paşa kuvvetleri Diyarbakır şehrinin civarına gelip köylere saldırmış ve köyleri yağmalamış İbrahim Paşa’nın birçok aşireti baskı ve egemenliği altına alması ve tekrar zulüm yaşatması, hükümetin de bu durumlara sessiz kalması üzerine halk yeniden galeyana gelmiş. Diyarbakır halkı telgrafhaneyi tekrar işgal etmiştir. (Güldoğan, 2011, s.177-178)

1908’de Ziya Bey (Gökalp), Arif Bey (Pirinçzade),Cizrelioğlu Aziz Bey, Müftü Suphi Efendi ve Kadir Ağazade Rıza Bey’in içinde bulunduğu halkın önemli bir kısmı 11 gün boyunca telgrafhaneyi işgal ettiler. Sarayın bütün ısrarlarına rağmen halk vazgeçmemiş ve bu durum sarayı endişelendirmiş. Sonuç olarak İbrahim Paşa ve ordusu Hamidiye Alayları Halep’e sürgün edilecekti; fakat II. Abdülhamit İbrahim Paşa’yı affetmiştir. 1908’de Meşrutiyetin ilanından sonra İbrahim Paşa görevinden uzaklaştırılmıştır. (Kars, 1997, s.25-26; Beysanoğlu, 1997, s.742; Güldoğan, 2011, s.174-188)

Diyarbakır şehri, Elazığ ve Erzurum'la birlikte bölgede Müslüman nüfusun gayrimüslim nüfusa göre daha yüksek olduğu üç vilayetten biri olup. 1881/82 ve 1893 nüfus sayımında 369 bin olan toplam nüfusun yüzde 78'i Müslüman, yaklaşık yüzde 22'si gayrimüslim imiş. 1906/7 nüfus sayımında Diyarbakır'ın yüzde 80'i Müslüman imiş. 1914'te Müslüman nüfus oranı yüzde 79'a düşmüş, gayrimüslimlerin nüfusu ise artmıştır. Aynı zamanda Diyarbakır Yahudilerin Anadolu'da en çok yaşadığı vilayetti. (Güler, 2003, s.100)

23/24 Temmuz 1908 tarihinde ilan edilen Meşrutiyet nedeniyle ülkenin her yerinde sevinç kutlamaları vardı. Diyarbakır'da Ziya Gökalp'ın önderliğinde sevinç gösterileri ve kutlamalar yapılmış. (Güldoğan, 2011, s.190; Beysanoğlu, 1997, s.755)

1908'de ilan edilen II. Meşrutiyetin ilanından önce Ziya Bey (Gökalp) ve arkadaşları gizlice Diyarbakır'da İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin şubesini kurmuş. Meşrutiyetin ilanından iki gün sonra İttihat Terakki Cemiyeti Diyarbakır Şubesi adını almıştır. (Kars, 1997, s.46; Beysanoğlu, 1997, s.755)

23 Kasım 1909'da kurulan Hürriyet ve İtilaf Fırkanın Diyarbakır Şubesini İttihat ve Terakki Fırkası'ndan ayrılan ve İttihat Terakki Cemiyeti'ne muhalefet olanların bir araya gelerek Fırkanın Diyarbakır Şubesini kurmuş. Bu Fırkanın Diyarbakır Şubesinin kurucuları arasında Milli Aşiret liderlerinden İbrahim Paşa, kendisini destekleyen Hacı Niyazi(Çıkıntaş) ve diğer destekçi gruplar bulunmaktadır. (Bozan, 2017, s.199.) Milli Aşiret lideri olan İbrahim Paşa koyu bir Abdülhamit taraftarıdır.1909'da yaşanan 31 Mart Vakası'ndan sonra İttihat Terakki Fırkası muhalifleri tasfiye etmişve bu tasfiye olayı Diyarbakır'daki İttihatçılar ile muhalif hürriyetçiler arasında da yaşanmıştır. Diyarbakır'daki ittihatçılar buradaki hürriyetçilerin bir kesimini tasfiye etmiştir. (Bozan, 2017, s.199-200)

I.Dünya Savaşı arifesinde Diyarbakır'da Ermeni komitacıların meydana getirdiği sorunlar artmıştır. Dış baskıları azaltmak isteyen Osmanlı Hükümeti, 8 Şubat 1914'te Rusya ile Ermeni Meselesi'nin çözümüne yönelik “Yeniköy Antlaşması”imzalamıştır. Bu antlaşmayla Vilâyât-ı Şarkiye ıslahatları kapsamında Doğu ve Kuzeydoğu Anadolu'da iki müfettişlik kurulmuş ve her ikisinin de başına geni yetkilerle donatılmış birer yabancı müfettiş tayin edilmiştir. Nisan 1914 ortalarında büyük devletler tarafından müfettişlerin seçimi yapılmıştır. Buna göre,

Norveç ordusundan Major Hoff, Diyarbakır, Van, Bitlis ve Harput vilayetlerine tayin olmuştur. (Örenç, 2019, s.118)

I. Dünya Savaşı başlayınca Osmanlı Devleti de 21 Temmuz 1914 tarihinde seferberlik ilan etmiş ve Diyarbakır'da da sıkıyönetim uygulanmaya başlanmıştır. Bu esnada yapılan bir takım idarî ve malî yolsuzluklar nedeniyle hakkında şikâyetler artan Vali Hüseyin Celal Bey görevinden alınmıştır. Celal Bey, yerine Diyarbakır Kadısı Hulusi Bey geçince 5 Ağustos 1914'te Diyarbakır'dan ayrılmıştır. Onun yerine aynı gün Mülkiye Müfettişlerinden ve Heyeti-i Teftiş-iye-i Mülkiye müdür yardımcılığı görevini inşa eden Hamid Bey atanmıştır. (Örenç, 2019, s.118)

Mondros Mütarekesi'nden sonra İstanbul'da "Kürdistan Teali Cemiyeti" 17 Aralık 1918'de kurulmuş. Bu cemiyetin ayrılıkçı sayılmasının nedeni parti tüzüğünden ziyade yaptığı faaliyetlerdir. Cemiyet siyasi parti olmadığını belirtmişse de tamamen siyasidir. Cemiyet, Bitlis, Diyarbakır, Elâzığ ve Van'da şubeler açmış, Mustafa Kemal Milli Mücadele Döneminde bu cemiyetle doğrudan mücadeleye girişmiş, Kürt Teali Cemiyeti'nin Diyarbakır Şubesi 4 Haziran 1919'da kapatılmıştır. (Beysanoğlu, 1997, s.817-820)

I. BÖLÜM

2. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE PARLAMENTER SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1.Parlamento Tarihi

İnsanlık yüzyıllar içerisinde gelenek ve tecrübesi ile kendisine en faydalı olan yönetim tarzının demokratik, anayasal, parlamenter sistemde olduğunu görmüştür. (Erken, 2006, s.13)

Demokratik sistemler içerisinde yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkilerin en yoğun olduğu sistem olan parlamenter hükümet sistemi Britanya Adası'nda doğmuştur. (Tuzcuoğlu,1996,s.279) Bu sistem Amerika'da gelişmiş, Fransız İhtilali ile kökleşmişti. Böylece çağdaş dünyanın siyasal yapısını derinden etkilemiştir. Daha sonra mutlak monarşilere karşı alternatif olarak oluşturulan anayasalı parlamentolu sistemler oluşmaya başlamıştır. (Güneş, 2012, s.25)

2.2.İngiltere'de Parlamenter Sisteminin Meydana Çıkışı

Normlar İngiltere'de daha önce var olan Anglosakson yönetimine 1066'da İngiltere'yi istila ederek son vermiş; fakat Normlar Anglosaksonlar döneminde varlığını devam ettiren “Witenagemot” isimli meclisi dağıtmamış. Normların iktidarında “Witenagemot” Meclisi, feodal beylerin, asilzadelerin ve din adamlarından oluşan bir meclis halini almış. Bu meclise “Büyük Şura” (Magnum Concilium) ismi verildi. Büyük Şura istişari nitelikteydi. 1196- 1216 yılları arasında Yurtsuz John İngiltere de kral olmuş. John yönetiminde iken baronlar isyan edince baronların isteğini kabul etmiş ve John ile baronlar arasında 1215'de Büyük Hürriyet Fermanı (Magna Carta Libertatum) 15 Haziran 1215'te imzalanmış. (Gözler, 2009, s.3).

İngiltere'de III. Henry döneminde (1216-1272) Baron ve Din adamlarının yanı sıra şövalye ve halk da parlamentoda temsil hakkı elde etmeye başlamıştır. Bununla birlikte İngiltere'de parlamento “Magnum Concilium” (Parliament) sözü ilk defa 1230'da kullanılmaya başlanmıştır.(Gözler, 2009, s.4) Henry'den sonra Kral I. Edward

(1272-1307) olmuştur. Edward bu üyelerin yanı sıra şehir ve kazalardan seçilen temsilcilerin de katıldığı bir parlamento topladı. Bu parlamento 1295’de “Model Parlamento” (Model Parliament) adını vermiş ve parlamentoda 49 Lord ve 292 temsilci(Avam) bulunuyormuş. Bu durum İngiltere’de parlamento kuruluşu olarak kabul edilmiştir. (Gözler, 2009, s.4-5)

İngiltere’de 1376’dan beri Lordlar ve Avam Kamarası diye ikiye ayrılan İngiliz Parlamentosu, kişisel özgürlüğü krala karşı savunmayı kendine ödev edinmişti. Nitekim kral 1628’de parlamentonun şu isteklerini kabul etmek zorunda kalmış: “Parlamentonun oyu alınmadan kral halktan vergi ve armağan almayacak. Kimse kanunsuz ve sebep gösterilmeden yargılanmayacak. Kimse evinde rahatsız edilmeyecek ve savaş komisyonları kaldırılacak.” Bu gibi gelişmeler İngiliz Anayasa tarihinde “Petition of Rights” olarak adlandırılmıştır.(Üçok, 1978, s.4)

1400’lü yıllara kadar parlamentonun kanun koyma yetkisi yoktu. Sadece krala kanun teklifi, vergiye rıza gösterme ve dilekçe hakkı vardı. 1422’de ise kanun teklif etme hakkına sahip olmuş. (Gözler, 2009, s.6)

İngiliz Kralı I. Charles parlamentoya danışmadan vergileri artırıp İspanya ve Fransa’ya savaş açınca, parlamento 1628’de kralın yetkilerini kısıtlayan bir haklar bildirgesi yayımlayarak kralın tepkisini çekmiş. Kral parlamento 1629’da on bir yıl toplamamış. Kral I. Charles baskılara dayanamayarak 1640’da parlamento toplantıya çağırmak zorunda kalmış. Parlamento Bakanlardan birini idam cezasına çarptırıp idam edince, Kral ile parlamento arasında çatışmalar başlamış. Krala karşı kurulan ordunun başına Olivver Cromwell geçmiş krala karşı başarılı olmuş ve kralı 1648’de Avam Kamarası suçlu bularak yargılayıp idam etmiş Kralın idam edilmesinden sonra İngiltere’de Cumhuriyet ilan edilmiş 1658’de Cromwell’in ölümünden sonra monarşiye tekrar dönmüş. Bu dönemde Kral ile parlamento arasında mücadele tekrar başlamış Üç yıl süren bu mücadeleden Kral yenilgi ile ayrılmıştır. (Sander, 2003, s.109-111)

1679’da çıkarılan “Habeas Corpus Kanunu” ile kişisel özgürlüğü sağlayan esasları krala kabul ettirmiş.1689’da İngiliz Parlamentosu İngiliz Anayasası’nın ilkelerini belirleyen anayasayı bir bildiri ile kanun haline getirmiş. (Üçok, 1978, s.5)

XIX. yüzyılın bu ilkeleri önce İngiltere’de yerleşmiş ve uygulama sahası bulmuştur. (Sander, 2003, s.111)

XIX ve XX. yüzyılın ortalarına kadar “Güneşi batmayan” ülke İngiltere’de demokrasi, iktidarın yetkilerini sınırlandırmak, olanak dâhilinde daha fazla yurttaşın iktidarda temsil edilmesini sağlamak olmuştur. Bunlardan birincisini XVII. yüzyılda, diğerini ise XIX. ve XX. yüzyılda gerçekleştirmiştir.

2.3.Osmanlı İmparatorluğu’nda Parlamento’nun Ortaya Çıkması

Osmanlıca-Türkçe lügatında “Divan” “Büyük Meclis” in karşılığı olup. (Develioğlu, 2006, s.189) Meclis, bir konuda konuşma yapmak için bir araya gelmiş kişilerin tamamının karara varmak üzere görüşme yaptıkları Komisyon anlamına gelmektedir. Hukuk ve siyaset literatüründe ise parlamento, halk tarafından halkı temsil etmek için belli bir süreliğine seçilmiş insanlardan oluşan, kanun yapan ve devletin önemli işlerine karar veren siyasi kurum anlamında kullanılmaktadır. (Dinçer, 2018, s.4)

Avrupa’da anayasal sistem ve parlamento, toplumsal yapıda yaşanan değişikliklerinin ürünü ve burjuvazinin siyasi iktidara ortak olmasıyla ilişkili olmuştur. Osmanlı Devleti’nde XIX. yüzyıldaki hareketlerin belirleyicisi ekonomik sınıflardan ziyade yönetim kadroları olmuştur. Osmanlı’da devlet yönetimini ele geçirip siyasi olarak yönetime ortak olmak isteyen burjuvazinin varlığı ve ağırlığı yoktur. Burada en önemli etken olan endüstrileşmenin gecikmesi, bu sürecin ürünü toplumsal sınıfların oluşmamasının açıklayıcısı olmuştur. (Kendirici, 2008, s.14)

2.3.1.Meşveret Meclisi

Meşveret sözcüğü Arapça “Şalayak” kökünden türemiş “Danışma ve Söyleşme” anlamına gelmektedir. (Erken, 2006, s.14) İslam devlet geleneğinde önemli bir yeri olan meşveret usulü Osmanlı Devleti'nin hemen her devrinde sıkça başvurulan bir uygulamadır. (Akyıldız, 2003b, s.248)

XV. yy.dan itibaren Osmanlı vakanüvislerinde Meşveret’e yönelik düzenli göndermeler bulunmakta kişilere yönelik sivil, askeri, dini vb. konuların tartışıldığı meclisler olarak ortaya çıkmıştır. Daha sonra bu tür konuların önemi artınca Meşveret’in de önemi artmış ve XVIII. yy. ve sonrasında bir kurala dönüşmüştür. (Lewis, 2007, s.42)

Osmanlı Devleti’nde kuruluştan bu yana Danışma Kurulu olarak Divan Teşkilatı görev yapıyordu. Divan teşkilatının önem kaybetmesinden sonra özellikle XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren meşveret meclisinin (meclis-i Şura) öneminin arttığını görüyoruz. Esasen XVII. yüzyıldan itibaren önemli devlet işlerini görüşmek üzere meşveret toplantılarının yapıldığı bilinmektedir. Ancak III. Selim’in tahta geçmesiyle beraber bu meclis toplantılarının biraz daha düzenli bir şekilde yapıldığını görmekteyiz. III. Selim tahta geçtikten bir ay kadar sonra topladığı bir meclise iki yüz kişinin üzerinde bir topluluk katılmıştı. Meclis, savaşa ve barışa karar vermek, antlaşmalar yapmak (Erken,2006,s.24) ve önemli devlet işlerini halletmek üzere toplanır. Meclise katılacak kişiler ve görüşülecek hususlar daha önceden padişahın emri üzerine tespit edilirdi. (Akyıldız, 1993, s.177-178) Genelde değişik konularda bilgili kişilerin çağrıldığı meclis toplantıları Padişahın, olmadığı zaman ise sadrazamın başkanlığında yapılır. Görüşmelerde üyelere fikirlerini hiçbir şeyden çekinmeksizin açıkça söylemeleri, düşüncelerinin karşıt olmasından dolayı kimseye gücenilmesinin söz konusu edilemeyeceği ve mecliste susup dışarıda alınan kararlara muhalif konuşanların ise cezalandırılacakları meclis başkanı (padişah veya sadrazam) tarafından ifade edilirdi. (Tanör, 2005, s.36-37.)

III. Selim’in sık sık başvurduğu Meşveret Meclisi uygulamaları da oldukça önemlidir. Padişahın şahsi görüş ve düşüncelerinin yanı sıra meşveretle verilen kararları da onaylaması bir dereceye kadar meşruti hükümdar durumunu takınımış olduğunu gösterir. (Kurtcephe&Beden, 2011, s.28)

III. Selim ile birlikte (1789) Osmanlı Devleti bozulan siyasal sistemini Meşveret usulüyle düzeltme eğilimi içine girmiştir. III. Selim Meşvereti kurumsallaştırma gayretleri kendini iki şekilde göstermektedir. Birincisi, devrin ileri gelenleri ve hatta yabancı uzmanlarla birlikte devletin aksayan düzeni hakkında görüşmesi ve onlardan çözüm önerilerini içeren layihalar sunmalarını istemeleridir. İkincisi ise Meşveretin “Meşveret Meclisi” adıyla kurumsallaştırılma çabasıdır. (Erken, 2006, s.15; Tanör, 1996, s.26)

III. Selim’den sonra Osmanlı padişahları XIX. yüzyılın neden olduğu büyük toplumsal, ekonomik ve siyasal gelişmelere ve değişimlere paralel olarak tek başına karar vermekten kaçınmıştır. Böylece sorumluluğu yasal çoğulcu bir zemine oturtan Meşveret Meclisinin kararlarına uygun hareket etmişlerdir. (Erken, 2006, s.13) ve Meşveret meclisi ile hedeflenen sorumluluğun paylaşılması ve toplumun katmanlarının alınan kararlar etrafında kenetlenip amaç birliği sağlamayı amaçlamıştır. (Akyıldız, 2004, s.31; Erken, 2006, s.14)

2.3.2.Sened-i İttifak (1808)

Osmanlı Devleti’nde XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devletle halk arasında irtibatı sağlayan ve ayan, eşraf gibi adlarla anılan mahalli otoriteler, zamanla devletin içine düştüğü sıkıntılardan faydalanmış ve bulundukları bölgede güçlerini ve nüfuzlarının merkezi otorite aleyhine genişletmiştir. XVIII. yüzyılda Anadolu ve Rumeli’de güçlü aileler ve hanedanlar ortaya çıkmıştır. Devlet taşrada otoritesini tesis edemeyince bu aile ve hanedanlıkların varlığını kabul etmek zorunda kalmıştır. Osmanlı devlet otoritesinde yenilikçi padişah olarak bilinen III. Selim, Kabakçı Mustafa İsyanı ile tahtan indirilmiştir. III. Selim’i tahta tekrardan çıkarmak isteyen Ayan Alemdar Mustafa İstanbul’a gelmiştir. III. Selim’in öldürülmesinden sonra Alemdar Mustafa II. Mahmut’u Osmanlı Devleti’nin tahtına oturtmuş ve kendisi de sadrazam olmuştur. (Akyıldız, 2009, s.512)

Alemdar Mustafa Paşa sadrazam olduktan sonra, ilk önce isyan tertipleycileri ve IV. Mustafa taraftarlarını ortadan kaldırmış Öte yandan devletin içinde bulunduğu durumu dikkatlice değerlendirerek, sarsılan devlet otoritesini yeniden sağlamak için çareler bulma yoluna gitmiş ülke içerisindeki asayişsizliğe son vermek, birliği

sağlamak ve devlet otoritesini her şeyden üstün kılmak adına yerel güçlerin bazıları ile görüşmelere başlanmış (Kurtcepe&Beden, 2011, s.29-30.) Alemdar Mustafa Paşa ülkede düzenin sağlanması için Ayanlarla hükümetin görüşmesi gerektiğine inanmış ve ayanları İstanbul'a davet etmiştir. Ayanlar ile Şeyhülislam, Yeniçeri Ağası ve Devlet Ricali arasında Alemdar Mustafa Paşa başkanlığında yapılan toplantı Sadrazamın konuşmasıyla başladı. (Akyıldız, 2009, s.512-513) 7 Ekim 1808'de imzalanan Sened-i İttifak adı verilen bir protokol sağlandıktan sonra alınan kararlar imzalanıp mühürlenmiş. (Tanör, 2005, s.43)

Sened-i İttifak'ın metni yedi "şart (madde)"den ve bir "zeyl"(ek) den oluşmuşmakta olup (Tanör, 2005, s.44) Sened-i İttifak'ın giriş kısmında, devletin güçlü olduğu devirlerde birlik ve beraberliğin olduğuna ve bir süreden beri düzenin bozulduğuna yer verilmiştir. Birinci maddede, merkez ile taşradaki ayanlar arasında mücadelelerin olduğuna, bu senedi imzalayanların taahhüt ve güvence altında olacağına, Padişaha ve devlet adamlarına bir itaatsizlik veya ihanet olduğunda el birliği ile engelleneceği ve cezalandırılacağı belirtilmiştir. İkinci maddede, toplanacak askerlerin devletin askeri yazılacağına ve Kapıkulu Ocaklarının karşı gelmesi durumunda el birliğiyle cezalandırılacağı ifade edilmiştir. Üçüncü maddede, hazine gelirlerinin tahsiline, dördüncü maddede, Sadrazamın Padişahın mutlak vekili olduğuna, beşinci maddede, senetteki kurallara uyan bir ayana saldırı olursa elbirliği ile karşı çıkılacağı açıklanmıştır. Altıncı madde, Kapıkulu veya başka bir güç odağının isyan çıkarması durumunda, Ayanın izin almaksızın şehre gelerek isyanı bastırması ve sorumluları cezalandırmasına imkân tanımaktadır. Yedinci maddede, vergilerin halkın ödeyebileceği bir şekilde olması ve halka zulüm eden ayanların devlete bildirilmesi söz konusu edilmiştir. (Akyıldız, 2009, s.513)

Sened-i İttifak'ın onaylanmasından birkaç hafta sonra çıkan Yeniçeri ayaklanmasında senedin mimarı olan Alemdar Mustafa Paşa öldüğü için (16 Kasım1808) Sened-i İttifak sahipsiz kalmıştır. Böylece uygulama alanına konulamamış daha sonra da bu belgeyi gündeme getiren de olmamıştır. (Akyıldız, 2009, s.513) Osmanlı tarihinde ilk defa bir sivil taşra grubu kendi görüşlerini merkezi idareye kabul ettirerek devlet idaresinin tabandan gelenlere söz hakkı tanınmasını istemiştir.(Karpas, 2012, s.33) Bu durum Osmanlı Devleti'nde anayasal gelişmenin ilk adımı olarak gösterilmektedir. (Özbudun, 2005, s.25; Eryiğit, 2009, s.15)

Sened-i İttifak ayanlarla devlet yöneticileri arasında uzlaşılacak konuları içermesi, her iki tarafında bazı taahhütlerde bulunması ve her şeyden önce padişahın yetkilerini kısıtlaması bakımından büyük bir öneme haizdir. Sened-i İttifak, padişahın mutlak otoritesini sınırlamak amacı gütmesi bakımından, Modern Türk devletinin gelişme tarihinde “ilk amme hukuku kaidesi” sayılabileceği söylene de (Kurtcephe&Beden, 2011, s.30.) gerçek bir anayasa değildir. Ancak Türk anayasacılık tarihinde önemli bir belgedir. (Kurtcephe &Aydın, 2011, s.30; Okumuş, 2002, s.1157)

Sened-i İttifak uygulama alanı bulsaydı Ayanlık resmîyet kazanacak ve senedin kendisi de bir anayasa niteliği kazanacaktı. Fakat senette, tarihteki demokratik ihtilallerin en önemli konusu olan vergi adaleti ve vergilerin danışılarak belirlenmesi ilkesi parlamenter bir başlangıç niteliğinde olmuştur. Ayan ve devlet adamlarının cezalandırılması ile ilgili esas, insan hakları bildirgelerinin ve hukuk devleti için mücadelenin konusu olmuştur. (Akşin, 1997, s.30)

Sözü edilen Sened-i İttifak ile İngiltere’deki Magna Carta (1215) benzerlik gösterir. Magna Carta İngiltere Kralı Yurtsuz John ile Feodal Beyler arasında yapılan bir sözleşmedir. Bu sözleşme Kral ve Feodal Beylerin karşılıklı hak ve görevlerini saptayan belge olmakla birlikte, İngiltere’de Magna Carta demokrasi ve özgürlük mücadelesinin başlangıcı sayılmaktadır. (Akşin, 1997, s.30-31)

2.3.3. II. Mahmut Dönemi Islahatları

Osmanlı Devleti’nin hızla çağdaşlaşma sürecine girdiği 19.yy.da kurulacak olan meclisler, ıslahatların merkezi, yürütücüsü ve denetleyicisi olmuştur.(Güneş,1997a,s.23)

2.3.3.1 Meclis-i Vallay-ı Ahkâmı Adliye:

Osmanlı Devleti, bozulmuş olan devlet düzenini yeniden tahsis edebilmek için çağdaş dünyada geçerli olan hukuk devleti ilkesine yönelmiş II. Mahmut, çağdaş devlet olma yolunda ilerlemek için Mustafa Reşit Paşa, Fethi Paşa, Nafiz Paşa ve Serasker Paşa'dan oluşan bir heyete Meclis-i Valla-yı Ahkâm-ı Adliye'nin nizamnamesini hazırlama görevi vermiş Bu heyet kısa sürede bu meclisin üyelerini belirleyecek Padişah, 31 Mart 1838'de meclis çalışmalarına başlamıştır. (Güneş, 1997a, s.13) Danışma niteliğinde olan bu meclisin üyeleri padişah tarafından üst düzey memurlar arasından seçilmiştir. (Kılıç, 1991, s.4) Bu meclisin görevi devletin muhtaç olduğu kanunname tasarıları ve nizamnameleri hazırlamak, memurların davalarından başka devlet ve halk arasındaki dâvaları görmek (Okumuş, 2002, s.1162; Karal, 2007b, s.120) ve aynı zamanda bu meclis 1854'e kadar yasama görevi yapmıştır. (Kılıç, 1991, s.5)

Haftanın dört günü toplanan bu meclis, bir başkan, beş üyeden ve bir veya iki kâtipten oluşan küçük bir yürütme kurulundan oluşmakta olup Toplantılarını Topkapı Sarayı'nda yapmıştır. Bu kurul sonraki dönemlerde reformların planlamasında ve yürütülmesinde önemli rol oynamıştır. (Lewis, 1993, s.99; Karal, 2007b, s.120)

Tanzimat'ın ilanıyla birlikte Meclis-i Vala'nın yapısında önemli değişiklikler yapıldı. Üye sayısı, yetkileri ve işleyişi yeni kurallara bağlanmış Bu düzenlemelerden sonra da Tanzimat-ı Hayriye'ye yönelik önemli işlerde bulunmuş Meclis-i Vala, bu önemli faaliyetleriyle birlikte bir müddet sonra işlemlerinde yavaş kaldı. 1849'dan sonra meclisin işlevselliği oldukça yavaşlamış sorumlu olduğu işlerin bir yıl kadar gerisinde kalmış bunun sebebi ise Meclis-i Vala'nın üstlendiği büyük sorumluluğun yanı sıra Tanzimat devri devlet adamlarının aralarındaki mücadeleydi. 1854'te Meclis-i Tanzimat kurularak Meclis-i Vala'nın yetkilerinin bir kısmı bu meclise aktarıldı. (Diken, 2012, s.16) 1868'de Meclis-i Valla yeniden düzenlenerek ikiye ayrılmıştır.

2.3.3.1.1. Divan-ı Ahkâm-ı Adliye

1868’de kurulan ve Osmanlı İmparatorluğu’nda yürütmenin yargıya müdahalesinin önlemesini amaçlayan meclistir. Bu Meclis ile yargı sorunları için bir üst kurum oluşturulmuştur. (Güneş, 1997a, s.20) Adliye ve yargı işlerine bakacak bir meclis, yargılama ile ilgili yasama görevini de üzerine alarak yasaları yürütmeye yönelik düzenlemeyi yüklenmiştir. (Yılmaz, 2012, s.36)

Meclis, Şer’i, Cemaat ve Ticaret mahkemelerinin görev alanı dışında tutularak, adli hukuk davaları ile cinayet davalarına bakmakla yükümlü kılınmıştır. Başkanlığına Cevdet Paşa atanıp iki daireye bölünmüş olan mecliste dairelerde en az beş, en fazla ise on üye bulunabilirdi. (Güneş, 1997a, s.20)

2.3.3.1.2. Şuray-ı Devlet

Şuray-ı Devlet, kanun ve tüzükleri inceleme, öneriler hazırlama, yasaların ve tüzüklerin kendisine verdiği yetkiler çerçevesinde ülke sorunları hakkında incelemeler yapma (Tanör, 1985, s.16; Güneş, 1997a, s.17) ve padişah ile nâzırlar tarafından kendisine danışılan her konuda görüş bildirme yetkilerine sahipti. İstişari ve yarı yasama görevleriyle birlikte idari davalarda üst derece mahkeme görevini yürütecektir. (Lewis, 1999, s.121; Tanör, 1985, s.16)

Şuray-ı Devlet’e, Osmanlı Devleti’nde İlk defa her vilayet ve her mezhepten üye geniş katılımlı olarak alınmış. Şuray-ı Devlet içinde muntazam bir parlamenter işleyiş vardı. Bu meclise vilayetlerden seçilenler geldikleri için vilayetlerin sorunlarını buraya taşırlar, burada sorunların tartışılmasına katılırlardı. Fakat bu meclisin üyeleri seçim yoluyla değil padişah tarafından belirlenmiştir. (Peköz, 2015, s.13-14)

Şuray-ı Devlet, Müslüman ve Hristiyan unsurlardan oluştuğu için adeta bir “Millet Meclisi” taslağı izlenimi veriyormuş. (Tanör,1985,s.16) Şuray-ı Devlet 5 daire şeklinde çalıştı. Bu dairenin başına 1868’de Mithat Paşa atanmış Şura-yı Devlet, Osmanlı İmparatorluğu’nun Meşrutiyete geçişinde önemli bir etkiye sahip olmuş ve 1876 Kanun-i Esasi’si bu meclis üyelerinin katkısıyla hazırlanmıştır. (Güneş, 1997a, s.17-19)

2.3.3.2. Meclis-i Dar-ı Şuray'ı Askeri

Bir başkan, beş üye , bir veya iki kâtipten oluşan küçük yürütme kurulusudur. Bu kurul sonraki dönemlerde reformların planlamasında ve yürütülmesinde önemli rol oynamıştır. (Lewis, 1993, s.99) Meclis 1836'da devletin her türlü askerlik işlerini tanzim ve murakabe etmek için Bab-ı Seraskeri'de kurulmuştur. Askerlik ile ilgili kanunlarla, nizamname ve talimatnameleri hazırlamak bu meclisin vazifeleri arasında yer alır.(Karal, 2007b, s.120)

Tanzimat'ın ilânından sonra bu meclisin de yükü artınca meclis 1843'te Meclis, Zat İşleri, Levazım İşleri, Maliye işleri olarak 3'e bölünmüştür. Bu meclise bağlı olmak üzere bir tercüme odası oluşturularak, çağdaş batılı devletlerin askeri örgütlerinin yasaları, tüzükleri incelenerek Osmanlı askerlerinin de çağdaş koşullara göre dizayn edilmesi için çaba sarf edilmiştir. (Güneş, 1997a, s.13)

2.3.3.3. Meclis-i Umur-ı Nafia

II. Mahmut döneminde 1836'da kurulmuş olan bu meclisin amacı, memleketin muhtaç olduğu Umumiye Bayındırlık ve Maarif işleri hakkında tedbirler düşünmek ve kararlar vermektir. (Karal, 2007b, s.121) Bunun yanı sıra bu işlemlerin Yararlı İşler Meclisi (Meclis-i Umûr-ı Nafia) adı altında kurulan bir istişare (modern deyimle planlama) kuruluna verilmesi düşünülmüştür.(Berkes, 2003, s.174)

II. Mahmut'un kurduğu üç meclis, III. Selim zamanına kadar uygulanan Meşveret Meclisi'nden farklı nitelikte kurulmuştur. Bunların eski Meşveret Meclisi'nden farkı, sürekli devlet organı olarak kurulmaları, az çok belirlenmiş ayrı görevleri bulunması, İdare, Adliye, Eğitim ve Ordu alanlarında uygulanacak bir hukuk devleti mekanizmasının kurulmasına doğru birer adım olmalarıdır. (Berkes, 2013, s.173)

2.3.3.4. Dar-ı Şuray- ı Bab-ı Ali

Dar-ı Şura-yı Bab-ı Ali 24 Mart 1838'de kurulmuştur. Dar-ı Şura-yı Bab-ı Ali, Meclis-i Vala'nın altında, bakanlıkların ise üstünde bir konumda kurulmuştur. Dar-ı Şuray-ı Bab-ı Ali'nin nizamnamesine göre, meclis Osmanlı Devleti'nin Dâhili, Harici,

Mali vs. işlerini istişare edecek. İstişare edilen konular hakkında alınan kararlar Meclis-i Vala'ya takdim edilecek. Meclis-i Vala düzenlemeyi gerekirse değiştirebilir, ilaveler yapabilir veya düzenlemeyi tamamen reddedebilir. Burada kabul edilen çalışmalar ise onayı alınmak üzere padişaha sunulacaktır. Dar-ı Şura-yı Bâb-ı Âli 1839'da dağıtılmıştır. (Diken, 2012, s.12-13)

2.3.4.Tanzimat Dönemi Meclisler

1839'da Tanzimat'ın (Gülhane-i Hatt-ı Hümayunu) ilanından sonra devletin çeşitli işlerinin görüşülüp karara bağlandığı meclisler kurulmuş. Bu dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda birçok meclisin kurulduğu dönemdir.

2.3.4.1.Meclis-i Maliye

Devletin mali işleri hakkında incelemelerde bulunmak ve gerekli teklifleri yapmak üzere Maliye Nezareti'nin bir istişare heyeti olarak 1846 da kurulmuştur. (Karal, 2007b, s.121)

2.3.4.2. Meclis-i Ali Tanzimat

Padişah, engellemeye yönelik kanunu oluşturmak, önemli devlet işlerine dair çalışmalar yapılması amacıyla gayet bilgili ve önemli rütbelere sahip beş veya altı kişiden oluşacak bir 'Meclis-i Cedit'in teşkil edileceğini açıklamıştı. Padişah'ın bu iradesi Bab-ı Ali'de toplanan Meclis-i Umumi'de görüşülerek hükümete, ulemaya, askeri komutanlara, gayrimüslim cemaatlerin liderlerine ve yüksek rütbeli devlet adamlarına ilan edilmiştir.(Diken, 2012, s.25)

Meclis-i Valâ-yı Ahkâm-ı Adliye (Eski Adalet İşleri Yüksek Meclisi)'nin yerine 1854 'te Meclis-i Âlî-yi Tanzimat (Yüksek Tanzimat Meclisi) adı altında, en üstün şura niteliğinde bir meclis kurulmuştur. Bu meclis zamanla parlamento gibi bir özellik kazanmaya başlamıştır. Hatta bu meclis ile ilkel bir parlamenter yönetim sistemi ortaya çıkmıştır. Bu, hükümdarı anayasalı bir devlet başkanı gibi göstermeye doğru atılmış bir adımdır. (Berkes, 2003, s.219)

Yüksek Tanzimat Meclisi, Osmanlı'da var olan bütün yasa ve tüzükleri inceleyerek yeterli olanların uygulanmasını, yetersiz olanların yeterli hale getirilmesini sağlayacak, işe yaramayan yasaları kaldıracak olan meclistir.(Güneş, 1997a, s.20)

2.3.4.3. Meclis-i Ali Umumi

Sadrazamın başkanlığı altında toplanan bu meclis, hükümet üyelerinin, Meclis-i Vâlâ ve Meclis-i Tanzimat üyelerinin yanı sıra devletin üst düzey yöneticilerinin katıldığı bir meclistir. (Güneş, 1997a, s.22) 1855'te kurulmuş olan bu meclis, devletin en Yüksek İstişare Meclisi'dir. Bu meclisin görevi, kanun tasarıları ile nizamname raporlarını inceleyip karara bağladıktan sonra padişahın onayına sunmaktır. (Karal, 2007b, s.122)

2.3.4.4. Muhassıllık Meclisleri

Osmanlı Devleti'nde, iltizam sisteminde vergi toplama işini yapan mültezimlerin vergileri artırması ve halka baskı uygulaması gibi nedenlerden dolayı iltizam sisteminin değiştirilmesi için bir ferman yayınlanmış İltizam usulü kaldırılarak yeni bir sisteme gidilmiş "Muhassıl" adı verilen devlet memurları, vilayetlere giderek mal ve mülk sayımı yaparak herkesin gelirine göre yılda bir defa tek vergi toplayacak tek verginin toplanması halk ve devlet için de kolaylık sağlamış olacak. Memurlar yapacakları masrafları toplanan vergiden karşılayacak ve kalan parayı hazineye göndermişler. (Kılıç, 1991, s.6-7)

Muhassıl meclislerine her köyden halk toplanarak kura ile 5 kişiyi temsilci seçmiş. Kazada aklı başında, sözü dinlenen, emlak sahibi kişiler seçimlerde aday olabiliirdi. Büyük kazalarda 50, orta büyüklükteki kazalarda 30, küçük kazalarda 20 seçmen belirlenir ve adaylar seçmen topluluğun önünde kendilerini tanıttırdı. Seçmelerde bu kişileri isteyenlerin bir tarafa istemeyenlerin bir tarafa ayrılmalrı istenmiş. Kişinin seçilmesini isteyen taraf çok ise aday seçilmiş olur. İki aday arasında eşitlik durumunda kura çekilir. (Güneş, 1997a, s.41; Kılıç, 1991, s.7-8) Muhassıllıklarla Türk toplumunun siyasi hayatına seçim kavramı girmiş ve

Müslümanlar seçim ile tanışmıştır. (Gelmez, 1995, s.1) Muhassıl memurları bu meclisin başkanıydı. Bu meclisler on kişiden oluşurdu. Mecliste Muhassıl, Hekim, Müftü, asker zabitanı gayrimüslim liderleri bulunmuş ve bu üyelerin seçimle iş başına gelmeleri Osmanlı Devleti'nde parlamenter rejime geçişin ilk basamağı olmuştur. (Kılıç, 1991, s.7-8)

2.3.5.Tanzimat Fermanı (Gülhane-i Hatt-ı Hümayün) (1839)

Osmanlıcada çoğul bir sözcük olan Tanzimat “düzenlemeler”, “nizam verme” (Berkes, 2003, s.213) anlamlarına gelmektedir. Söz konusu düzenlemelerin ayrıntılarına inildiğinde bu durum “yeniden yapılanma” olarak değerlendirilebilir. (Turan, 2004, s.16)

Tanzimat'ın ilk tohumu III. Selim'in divan toplantılarında atılmıştır. (Öklem, 1982, s.9) III. Selim'in tahtan indirilmesinden sonra tahta geçen II. Mahmut, Tanzimat döneminin başlamasına öncülük etmiştir. 1826'da Yeniçeri Ocağı'nı kaldırdıktan sonra, yerine Avrupa standartlarına uygun bir ordu kurmuş. Öte tarafta devlet düzeni ve yönetiminde yenilikler yapmaya girişmiştir. Geleneksel "Divan" örgütünü kaldırarak Batı devletlerindeki şekle uygun bir hükümet kurmuş ve bakanlıklar arasında iş bölümü yapmıştır. İç düzeni sağlamak üzere, valileri maaşlı hale getirerek merkeze bağlamıştır. Böylece güçlü bir merkeziyetçiliğe gidilmiş, eğitim ve öğretim için ilk defa Avrupa'ya öğrenci gönderilmeye başlanmıştır. Böylece II. Mahmut döneminin sonlarına kadar, Avrupa'nın bilim ve tekniğinden de yararlanıp, geniş kapsamlı yenilik hareketlerine girişmiştir. Bu durum ise ülkede yeni görüşlere sahip bir yönetici kadrosunu oluşturmaya ve yenilik hareketlerinin hızlanmasına ortam hazırlamıştır. (Üçvarol, 1995, s.181)

Karal (1999)'ın aktardığına göre Mustafa Reşit Paşa, Tanzimat Fermanı'nı XVIII. yüzyılın başlarından itibaren devam eden ıslahatların tamamlayıcısı olarak nitelendirmiştir.(s.6)

Osmanlı'da anayasal gelişmenin ikinci aşaması 1839 tarihli Tanzimat Fermanı'dır. (Özbudun, 2005, s.26) Bu ferman, 3 Kasım 1839'da Mustafa Reşit Paşa tarafından Eski Saray içindeki Gülhane Köşkü'nde, Sultan Abdülmecid'in, Bakanların, Rum ve Ermeni Patriklerinin, Yahudi Hahambaşılarının (Güler, 2003,

s.17) da hazır bulunduğu ve etrafında yüksek rütbeli subaylar, vükela, eski kıyafetleriyle ulema, hassa askeri, elçilerin - bunlar arasında Fransa Kralı'nın oğullarından Prens Joniville de bulunmaktaydı. - saf bağladıkları büyük bir törenle ilan edilmiş. İlk ıslahat programını oluşturan, Osmanlı halkına bahşedilen hukuk özgürlüğünü içeren Tanzimat Fermanı, Gülhane Köşkü'nde Gülhane Hatt-ı Hümayunu ismi verilerek izafetle okunmuş. (Engelhardt, 1999, s.44) Tanzimat Fermanı'nda; Müslüman ve Hristiyan bütün tebaanın ırz, namus, can ve mal güvenliğinin sağlanması, verginin düzenli ve usule uygun ayarlanması ve toplanması, askerlik görevinin bir düzene bağlanması konusunda maddeler yer almıştır. (Karal, 1999, s.7)

Gülhane Hattı Hümayunu, İslami tebaa ile Hristiyan tebaanın kanun önünde eşitliğini tanıdığı ve halk ile padişah arasındaki münasebetleri yazılı bir vesika ile belirttiği için sosyal bir kontrat karakteri kazanmaktadır. Padişah, Gülhane Hatt-ı Hümayundaki prensiplere ve bunlara dayanacak kanunlara riayet edeceğine yemin etmekle, kutsal yetkilerinin üstünde bir kuvvet tanımış oluyor ki bu da kanun kuvvetidir. (Karal, 1999, s.35-36)

Osmanlı Devleti'nin sosyal ve siyasal yapısında köklü değişiklik yaratma arzusunun ilk vesikası Tanzimat Fermanı'olmuştur. Tanzimat Fermanı, şekli ve muhtevası itibariyle bir anayasa mahiyetinde olmayıp sadece hukuk nizamının dayanacağı ve temel prensipleri açıklayan bir bildiri yani "İnsan Yurttaş Hakları" belgesidir. (Kızıltan, 2006, s.254)

Tanzimat'la birlikte, Osmanlı Devleti kendi tebaasına karşı keyfilikten uzaklaşan ve idari yapısını bir düzene sokmaya gayret eden devlet imajıyla sempati ve destek toplamayı hedeflemekteydi. Bu destekle birlikte, başta Mısır Sorunu olmak üzere Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu krizi aşarak (Can, 2008, s.17) devletin iç ve dış sorunlarıyla uğraştığı sırada iç barışı ve bütünlüğü sağlamak, dış güvenliği yapılan yeniliklerle teminat altına almak ve böylece Batılı devletlerin müdahalesini önlemek arzulanmıştır. (Yılmaz, 2012, s.37)

Tanzimat Fermanı Osmanlı Devleti'nin haklar bakımından gelişmesinde bir dönüm noktasıdır. (Karal, 2007a, s.172) Tanzimat Fermanı ile yöre halkına il ve ilçe(vilayet ve kaza) meclislerine üye olma hakkı tanınmış (Turan, 2004, s.17) 1868 senesinde hazırlanan Teşkilat-ı Vilayet Nizamnamesine göre yönetsel yapı, vilayet,

liva, kaza ve karye şeklinde düzenlenmiş. Vilayet ve kazalarda meclisler kurulmuştur. (Eryiğit, 2009, s.29) Tanzimat döneminde imparatorluk vilayetlere, sancaklara, kazalara ayrılmıştır. Bab-ı Ali tarafından idarelere geniş yetkiler tanınırken diğer taraftan da idarelere genel bir merkezi denetim kurmaya çalışılmış. Bu yönetsel reformlar içerisinde çeşitli yöntemler kullanılmış. Bunların en önemlisi Müslüman ve Gayri Müslimlerin temsil ettiği vilayet meclisleri idi. (Eryiğit, 2009, s.29)

Tanzimat Fermanı -getirdiği yeni kurumlar bir yana bırakılsa da- dünyadaki gelişmelere ayak uydurma ve anayasal bir siyasal rejime yani “Meşrutiyet”e giden yolları açması bakımından önemli sonuçlarmeydana getirmiştir. (Turan, 2004, s.17) Tanzimat, Osmanlı İmparatorluğu tarihinde imparatorluğun Batı dünyası tesirlerine resmen açıldığı ve bu tesirlerin devlet eliyle ve kanun yoluyla resmen yerleştirilmeye çalışıldığı devirdir. (Yetkin, 1980, s.348) Tanzimat Fermanı ile Osmanlı-Türk toplumu çağdaşlaşmaya, modernleşmeye, insan haklarına, özgürlüğe (Akşin, 1997, s.27) ve Cumhuriyete kadar uzanacak olan yolun dev adımlarını atmıştır. Bu belge ile yönetim biçimi değiştirilip Mutlakiyet yönetimi Meşrutiyete yönelmiş. (Öklem, 1982, s.8)

2.3.6. Islahat Fermanı (1856)

Rusya,1853 yılında Kudüs'te kutsal yerler sorununu bahane ederek Osmanlı Devleti'ni Avrupa'nın ortak uydusu durumundan çıkarıp kendi uydusu yapmak istemiş Buna Fransa ve İngiltere'den destek alan Osmanlı Hükümeti direnince Kırım Savaşı çıkmış. Bir tarafta Rusya diğer tarafta Osmanlı Devleti, Fransa, İngiltere ve Sardunya vardı. Yapılan savaşta Rusya yenilmiş ve barış yapmak üzere Paris Kongresi toplanmış. Daha sonra Paris Antlaşması imzalanmış bu antlaşma ile Osmanlı Devleti'ni Rusya'ya karşı sağlamlaştırmak Osmanlı'nın Avrupa devletler hukukundan yararlanmasını sağlamak (böylece "Avrupalılaştırmış" oluyordu) ve Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün güvence altına alınmasını kararlaştırmıştır. (Akşin, 1997, s.39)

Tanzimat Fermanı'nda belli olmayan sorunlar ortaya çıktıkça -başta İngiliz elçisi olmak üzere- Batılı devletlerin temsilcileri Tanzimat maddelerinin uygulanmasının denetleyicileri durumuna gelmiş. Tanzimat Fermanı'nın vaat ettiği reformla gerçekleştirecek kanun ve nizamların yapılmamasından ve yapılanların da uygulanmamış olmasından dolayı Batılı devletlerin elçileri şikâyetçi olmuştur. Kırım

Savaşın sona ermesiyle Paris'te toplanacak olan Barış Konferansı'nda Hristiyan milletlerin çıkarına yönelik isteklerde bulunmasını önlemek ve Batılı devletlerin baskısını yok etmek için, Osmanlı Devleti 1856 yılında "Islahat Fermanı" adlı belgeyi ilan etmiştir. (Berkes, 2003, s.216) Bu belge Sadrazam Ali Paşa ve Hariciye Nazırı ile İstanbul'daki İngiliz, Fransız ve Avusturya elçilerinin içinde bulunduğu bir komisyon tarafından hazırlanmış. (Kara, 2007b, s.23; Üçvarol, 1995, s.209) Paris Antlaşması'ndan altı hafta önce Bab-ı Ali'de bütün Bakanlar, yüksek memurlar, Şeyhülislam, Patrikler, Hahambaşılar ve cemaatlerin ileri gelenleri önünde 27 maddeden oluşan Islahat Fermanı (1856) okunarak ilan edilmiş. Daha sonra Paris Antlaşması'nı hazırlamakta olan Avrupalı devletlere bildirilmiş. (Kara, 2007a, s.248-250)

Islahat Fermanı'nda, tebaanın can, mal, ırz ve namus güvenliği, kanun önünde eşitlik, askerlik ödevine bütün tebaanın kabulü, milli eğitim özgürlüğü, mezhep hürriyeti, vergilerde eşitlik, mahkemelerde eşitlik, yargılamanın aleniyeti, suçlu mülklerinin müsaderesi usulünün kaldırılması, hapisane usul ve düzeninin insanî olması, yeni ceza kanunları yapılması, işkencenin kaldırılması, karma ticaret, ceza ve cinayet davaları için karma mahkemelerin kurulması, gayrimüslimlerin dinî imtiyazlarının korunarak diğer imtiyazların incelenmesi ve değiştirilmesi, patrikhanelerin ve Müslüman olmayan meclislerin bazı hallerde hukuk davalarında sahip olacakları yetkilerin teyidi, bu meclisler tarafından vilâyet ve nahiye meclisleri ile Ahkâm-ı Adliye Meclisi'nde üye bulundurulması, resmî yazılarda Hristiyanlar için hakaret anlamına gelen tabirlerin kullanılmaması, yabancı uyruklulara da “tasarruf-u emlâk” izni verilmesi hususları düzenlenmiştir. (Can, 2008, s.49)

Islahat Fermanı maddeleri, Gülhane Hatt-ı Hümayun'a(Tanzimat Fermanı) göre daha gerekli ve daha geniş idi. Islahat Fermanı'nda başlıca düşünce tebaayı din ve ırk farkı gözetmeksizin kaynaştırmak ve imparatorluğun mukadderatı ile ilgili bir Osmanlı toplumu yaratmaktır. (Kara, 1999, s.108)

1856 Islahat Fermanı getirdiği yeni hükümlerle yönetimde temsil ilkesini genişletmeyi de vaat etmiş. Nitekim fermanın ilânından 3 ay sonra, Meclis-i Vallayı Ahkâm-ı Adliye'ye ilk gayrimüslim delegeler atanmışlardır. Bab-ı Ali'nin atamasıyla

bu göreve gelen delegeler daha ziyade toplumca tanınmış kişiler arasında seçilmişlerdi. (Can, 2008, s,54)

Eriş'e (2002) göre,1856 Islahat Fermanı ile devletin kurucusu ve sahibi olan millet, kendi tebaası olan gayrimüslimlerle hukuken olduğu kadar fikren de eşitliğe geçmiştir. Böylece 1856 yılına kadar Osmanlı Devleti içinde gayrimüslim olarak kendileri için kapalı olan mevkilere Hristiyan tebaanın da çıkabilmesi imkânı belirlemiştir ki bundan da Osmanlı Devleti'nin aleyhine istifade edilecektir. Bu tarihten sonra Hristiyan ve Musevi tebaa, nazır, Büyükelçi, Umumi Vali, Müsteşar, Mutasarrıf, Vezir gibi makamlara yükselmeye başlayacaklardır. Hristiyan halka kendi dilleriyle okullar açabilme, seçilme, askerlik yapma ve cizye adlı İslami esaslı vergiden muaf olma gibi daha başkaca haklar da sağlayan Islahat Fermanı'nın, devletin yapısına iki de yeni müessese getirdiği görülmektedir. (s.106)

1856 Islahat Fermanı, Osmanlı Devleti'nin din – devlet ilişkileri modelini kökünden değiştiren bu ferman, Osmanlı geleneksel sistemi içinde bir kopmayı ve tam anlamıyla “Laik bir düzenlemeyi” ifade eden bir dönüm noktasıdır. Islahat Fermanı, her alanda Müslim – gayrimüslim eşitliğini tesis ederek, Osmanlı Devleti, bu fermanı, kendiliğinden ilan ettiğini dünyaya açıklamakla, hükümlerlik haklarını yalnız şekil yönünden kurtarmış oluyordu. Gerçekte ise Hristiyan tebaanın haklarını ve refahını düşünmek ve bu hususta gereken kararları almak yetkisi Avrupa büyük devletlerinin eline geçmişti. (Can, 2008, s,47-66)

2.3.7. I.Meşrutiyet (1876)

2.3.7.1.Genç Osmanlılar (Jön Türkler)

1865 yılının Haziran ayında 6 genç Belgrad Ormanı'nda bir piknik düzenler. “Vatan Şairi” sıfatıyla nam yapacak olan Namık Kemal de bu altı genç arasında yer alır. Gençleri bir araya getiren temel etken devletin gidişatı ile ilgili kaygılardır. Aynı gün “İttifakı Hamiyyet ” adıyla gizli bir cemiyet kurmaya karar verirler. Bu cemiyet, İtalya'daki “Carbonari” teşkilâtı model alınarak oluşturulan ve Genç Osmanlılar olarak bilinen hareketin başlangıcını teşkil etmiştir. (Lewis, 1999, s,151; Özcan, 2008, s.83; Çalen, 2008, s.7)

1865 yılında Türkler tarafından Fransız İhtilali'nden (Avcı, 2013, s.19) ve 19. yüzyılın ikinci yarısındaki batıdaki özgürlükçü fikirlerden etkilenmiş olan Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi, Şinasi gibi liderlerin önderliğinde Yeni Osmanlılar adlı bir topluluk kurulmuştur. (Akşin, 1972, s.13-14) Bu kişiler medrese dışı eğitim almış, çeşitli elçiliklerde yetişen, yabancı dil bilen, Batı'yı tanıyan, İnsanı kutsal sayan, toplum sorunlarına eğilmekten haz duyan, akıl ve mantık ölçüleri içerisinde hareket eden, devlet görevini halka hizmet olarak gören kişilerdir. (Avcı, 2013, s.18; Güneş, 1997a, s.24) Bu oluşum, Tanzimat devrinin ürünü olarak ortaya çıkan ve mevcut rejimi eleştiren ilk muhalefet hareketidir. (Faro, 2006, s.y) Bu cemiyetin öncüleri Batılılaşmış elit sınıf mensuplarıydı.(Özbudun, 2011, s.15) Rejime karşı kurulmuş olan bir cemiyettir.(Kalkan, 2008, s.15) Bu Cemiyetin amacı sadece "Hasta Adam"ı tedaviye yarayacak vatan, anayasa, meclis ve hürriyet kavramları ile tedavi etmektir.(Özcan, 2008, s.85)

Genç Osmanlılar, Osmanlı siyasetinin başarılı olabilmesi için Tanzimat'ın getirdiklerini yetersiz bularak (Avcı, 2013, s.18-19; Faro, 2006, s.y) mevki ve duruma bakılmaksızın herkesin uyabileceği, insanları keyfi hükümet hareketlerinden koruyup reformların sürekli başarılı olması için bir anayasaya ihtiyaç olduğunu düşünmektedirler. Memleketin daha iyi yönetilmesi için halk tarafından seçilecek meclislerce yönetilmesini, ana hakların ve bunların başında hürriyetlerin güvence altına alınması gerektiğini tespit etmişlerdir. (Öklem, 1982, s.14)Bu düşünce doğrultusunda, halkın seçmiş olduğu bir parlamentonun anayasayı denetlemesi ve yöneticilerin görevlerini yasalar doğrultusunda yapmalarını istemektedirler. (Kılıç, 1991, s.49-50)

Genç Osmanlılar, parlamenter hükümet düzeni kurulursa Müslüman ve gayrimüslim halk arasında aynı vatanın insanları olma duygusunun artacağını ve milli devlet kurma arzularına son verileceğine inanmaktadırlar. Genç Osmanlılara göre tüm Osmanlı halkı hukuken eşit ve Osmanlı tebaası bir bütün olarak bir araya gelmelidir. (Kılıç, 1991, s.51-52) Genç Osmanlılar, bireysel özgürlüklerin anayasal güvence altına alınması, çağdaş devletler statüsünü ulaşılması ve azınlıkların yönetime katılmasının sağlanması halinde Osmanlı'nın parçalanmasının önlenmiş olacağına inanmaktadır. (Girgin, 2013, s.47)

Genç Osmanlılar, 19. yüzyılın ikinci yarısında amaçlarına ulaşmanın yolunun halkla sıcak ilişkiden geçtiğini görerek bu yolda özverili çalışmalar yapmışlardır. Yeni başlamış olan Osmanlı basın hayatını canlandırarak (Güneş, 1997a, s.24) Tasvir-i Efkâr, İbret, Muhbir, Mizan gibi yayınlar ile okuma yazma bilen halka hitap etmişlerdir. Bununla birlikte basını propaganda aracı olarak kullanıp (Özcan, 2008, s.83) aydınların halka vermek isteği mesajların anlaşılmasını sağlamaya ve politikayı halka indirgemeye çalışmışlardır. Ülke sorunlarını halkın anlayacağı bir dil ile halka anlatarak çözüm yollarını halka göstermişlerdir. Böylece tek yönlü düşünmeye alışmış bireyleri çok yönlü düşünmeye yöneltmişlerdir. Osmanlı yöneticilerinin alışık olmadığı bir kamuoyu oluşturmaya başlamışlardır. (Güneş, 1997a, s.24)

Kanun-i Esasi programı ile ortaya atılan henüz etkisiz bir kuruluş olan Genç Osmanlılar ordunun yüksek komuta mevkilerinde bulunanlar sultan Abdülaziz'e hükümet darbesi yapacak düşünce ve düzeyde insanlar değildi. Abdülaziz'i tahttan indirmek kolay bir iş değildi. 11 Mayıs 1876 günü Fatih, Beyazıt Süleymaniye'deki medrese öğrencileri dersleri boykot edip ayaklandılar ve bu ayaklanmaya halkın bazı kesimleri de katıldı. Bab-ı Ali'ye doğru yürüyüşe geçtiler. "Softalar Kıyımı" olarak bilenen bu isyanda öğrenciler Sadrazam Nedim Paşa ve Şeyhülislam Hasan Fehmi'nin istifa etmesini isteyerek isyana başlamış isyan sonucunda öğrencilerin İstekleri kabul olmuş. Bu isyan sonucunda Abdülaziz telaşa kapılmış Sadrazam Nedim Paşa istifa ederek yerine sadrazamlığa Mütercim Mehmet Lütfü, seraskerliğe Avni Paşa getirilmiş Mithat Paşa da Vükela Heyeti'ne tayin edilmiş. (Kızıltan, 2006, s.256-257)

30 Mayıs 1876'da Abdülaziz'i tahtan indirdiler ve yerine V. Murat padişah olmuş. V. Murat'ın delirmesi üzerine II. Abdülhamit Mithat Paşa'ya haber göndererek Kanun-i Esasi'yi ilan edeceğine söz vererek tahta geçmek istemiş. 31 Ağustos 1876'da V. Murat tahtan indirilmiş Yerine II. Abdülhamit tahta geçmiş II. Abdülhamit Kanun-i Esasi'yi 23 Aralık'ta İlan etmiş. (Gözler, 2004, s.165-166) Böylece Genç Osmanlılar Kanun-i Esasi'yi ilan ederek hedeflerine ulaşmıştır.

2.3.7.2. Abdülhamit'in Tahta Geçişi

Lale Devri ile başlayıp III. Selim ve II. Mahmut ile devam eden Batılılaşma hareketi, ülke sorunlarının mutlak monarşik bir yönetim yerine hükümet uygulamalarını denetleyen, Osmanlı bireylerinin eşit ve serbest bir şekilde katıldığı parlamentolu meşruti bir yönetimle çözümlenebileceği aşamasına kadar ulaşmış. (Güneş, 1997a, s.9)

Tanzimat döneminde yetişen bazı aydınlar, Osmanlı Devleti'nin Anayasal düzene geçmesi gerektiğini savunmuş bu amaçla, içerisinde Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi aydınların bulunduğu Genç Osmanlılar Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyetin isteği bireysel özgürlükleri ön plana çıkarmak, Anayasa'yı güvence altına almak, Meşruti idareye geçerek Osmanlı halkının yönetime katılmasını sağlamak ve azınlıkların bağımsızlık isyanlarını önleyip Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını önlemektir (Girgin, 2013, s.47)

Abdülmecit'ten sonra tahta oturan Abdülaziz döneminde, 1873-1874 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan kıtlık sonucu ekonominin bozulmasına rağmen hesapsız harcamalar artmıştır. Nedim Paşa'nın Sadrazam olmasıyla birlikte Rus yanlısı bir politika izlenmesi, Rusya'nın ise Panslavizm politikası gereği Bosna Hersek'i ve Bulgar isyanını desteklemesi, bu bölgelerde binlerce Müslümanın öldürülmesi ve çoğunun göç etmesi gibi hadiseler Osmanlı halkının duygu ve düşünce dünyasında büyük bir felaketin yaşanmasına neden olmuştu. Amerika ve Avrupa'nın Osmanlı aleyhine propaganda yapması ile beraber Selanik'te Müslümanlığı seçen bir kızın Amerikan Konsolosluğu'nda öldürülmesi sonucu buradaki halk tepki göstermişti. İstanbul'da 11 Mayıs 1876'da Fatih, Beyazıt ve Süleymaniye medreselerinin öğrencileri isyan çıkartmış ve Genç Osmanlılar bu öğrencileri desteklemişti. (Güneş, 1997a, s.32-36)

Diğer taraftan, Mahmut Nedim Paşa Hükümeti 12 Mayıs 1876'da baskılara dayanamayarak istifa etmiş. Yerine Mütercim Rüştü Paşa Hükümeti kurulmuştur. Mithat ve Hüseyin Avni paşalar bu hükümette görev almışlardır. Bu yaşanan olayların yanında bir de kendisini sevmeyen Genç Osmanlılar adlı grubun ortaya çıkışı nedeniyle Meşrutiyeti ilan etme isteği duyan Abdülaziz 30 Mayıs 1876'da tahtan indirilmiş.

Yerine Meşrutiyet taraftarı olarak bilinen Murat Efendi-yani V. Murat- tahta çıkartıldı. (Karpas, 2012, s.68; Kılıç, 1991, s.53-56)

V. Murat 3 ay tahtta kalmış V. Murat'ın akıl sağlığının yerinde olmaması nedeniyle Sadrazam Mithat Paşa, ordunun, şeyhülislamın ve aydınların desteği ile V. Murat'ı 31 Ağustos 1876'da tahttan indirmiş yerine Kanun-i Esasi'yi ilan etmek şartı ve vaadiyle Osmanlı tahtına II. Abdülhamit hükümdar ilan edilmiştir.(Avcı, 2013, s.20; Lewis, 1999, s,160-162; Şehsuvaroğlu, 2002, s.182)

II. Abdülhamit hükümdar olduğu esnada Balkanların durumu çok kötü bir hal almış, II. Abdülhamit Osmanlı-Rus Savaşı ile karşılaşmıştı. Bunların yanı sıra dış borçlar içinden çıkılmaz bir hale gelmiş, devlet Tanzimat döneminden daha ağır bir bunalıma girmiş ve ilk kez tam anlamıyla yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya gelmişti. (Sander, 2003, s,339)

Mithat Paşa önderliğindeki hükümet, Kanun-i Esasi ve meclisin açılması için bir komisyon kurulması gerektiği tezkeresini 8 Ekim 1876'da Padişaha sunmuş. Hükümdar aynı gün Şuray-ı Devlet Reisi olan Mithat Paşa başkanlığında bir komisyon kurulmasını uygun görmüş. (Kılıç, 1991, s.93-94)

2.3.7.3. Meşrutiyet'in İlanı

Tersane Konferansı 23 Aralık 1876'da başladı. Osmanlı Devleti, İstanbul(Tersane) Konferansı'nı sonuçsuz bırakmak ve Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmasını önlemek için 23 Aralık 1876'da Meşrutiyeti ilan etmiş. (Karpas, 2012, s.69)

Fransa'nın olağanüstü üyesi Mösyö De Chaudordy, müzâkeresine başlanacak olan programın metnini Türkiye'ye göndererek tebliğ edeceği esnada etraftan müthiş top sesleri işitilmeye başlandı. Saffet Paşa ayağa kalkarak, "Bu top sesleri, padişah tarafından millete bahşedilen meşrutiyeti ilan ediyor ve kutluyor. Durumu resmen açıklıyorum" diyerek, (İmbert ,2007, s.142) Meşrutiyetin ilanını tüm Avrupalı devletlere duyurmuştur.

II. Abdülhamit'in hükümdar ilan edilmesi ve Genç Osmanlılar Cemiyeti'nin çalışmalarıyla, Meşrutiyet Düşüncesi ve programı bazı aydınlar tarafından kabul

edilmiş ve birçok mücadeleden sonra 1876 yılında Birinci Meşrutiyet ilan edilmişti. (Üçvarol, 1995, s.400)

II. Abdülhamid devri ve kısa süreli de olsa Meşrutiyet, Türk toplumu ve Osmanlı Devleti için birçok alanda köklü değişikliklere sahne olmuştur. Tahta çıkarken yapıldığı söylenen pazarlık için II. Abdülhamid de hatıralarında "Anlaşılan kurtlarla birlikte ulumak gerek. İyi de olsa, kötü de olsa Meclis-i Mebusan'ı açmak ve Kanun-i Esasi'yi ilan etmek suretiyle ifa edeceğim vazifenin ehemmiyetine inandığımı göstermeliyim" ifadelerini kullanmıştır. (Eraslan, 2010, s.13)

2.3.7.4.Kanun-i Esasi'nin Hazırlanışı

Abdülhamit tahta çıktığında okunması gereken Hatt-ı Hümayunu hazırlama görevini Mithat Paşa'ya vermiştir. Mithat Paşa hazırladığı Hatt-ı Hümayunda, hukuk, eşitlik ve hürriyetten bahsetmiştir. Bosna Hersek ihtilalleri, askerlerin ve memurların içinde bulunduğu durum dile getirildikten sonra Meşruti idareye değinmiştir. Abdülhamit, Hatt-ı Hümayun taslağından pek de memnun kalmamış, II. Abdülhamit bu taslağın içeriğini anlar anlamaz telaşa kapılmış, bunun kabul edileceğini anlamış ve Cevdet Paşa'ya gizlice yeni bir Hatt-ı Hümayun yazması için emir vermiş. Bu Hatt-ı Hümayun Sadrazam Rüştü Paşa'nın onayı da alınarak daha dar kapsamlı bir Hatt-ı Hümayun yayımlamıştır. (Kılıç, 1991, 83-84)

II. Abdülhamit tahta çıktıktan sonra sadrazam, Mithat Paşa olacaktır. Mithat Paşa öncülüğünde 7 Ekim 1876'da 28 kişilik komisyon kurdurularak Kanuni Esasi'nin hazırlanma çalışmaları başlatılmış. (Çalen, 2008, s.9; Yılmaz, 2012, s.42; Öklem, 1982, s. 25; Şehsuvaroğlu, 2012, s.182) Oluşturulan bu komisyona "Cemiyet-i Mahsusa" adı verildi.(Öklem, 1982, s.25) Komisyonun ilk kararlaştırdığı mevzular, komisyonun kimlerden ve nasıl oluşacağı ve nasıl toplanmasıdır. Bunun için geçici bir yönetmelik olan "Talimat-ı Muvakkete" yayımlanmış.15 Ekim 1876'da padişah onayına sunulan "Talimat-ı Muvakkate" 7 Kasım 1876'da yayımlanmış ve yürürlüğe girmiş. (Kılıç, 1991, s.125)

Mithat Paşa başkanlığında toplanan Kanun-i Esasi Komisyonu alt çalışma kurullarına ayrılarak çalışmalarına devam etmiştir. Bu çalışma kurulunun yönetim ile ilgili olan çalışma kurulunun başında Cevdet Paşa, basın ile ilgili olan çalışma kurulun

başında Server Paşa, en önemli grup olan Anayasa Seçim Kanunu hazırlayan çalışma kurulun başında Ziya Paşa bulunmuş ve Namık Kemal ile Hayrullah Efendi gibi isimlerde bu kurulda yer almıştır. (Kılıç, 1991, s.126-127) Alt komisyonlar yaptığı çalışmaları günü gününe ve Mithat Paşa aracılığı ile büyük kurula iletmiştir. (Tunaya, 1985, s.28)

6 Aralık 1876'da Mithat Paşa başkanlığındaki komisyonun Cemiyet-i Mahsusa'da hazırladığı tasarı, Heyet-i Vükela'ya (Bakanlar Kurulu) gönderilmiş. (Öklem, 1982, s.26) Komisyon tasarı hükümetin önüne gelmiş ve ardından 19 Aralık'ta Mütercim Rüştü Paşa istifa etmiş yerine Mithat Paşa sadrazam olmuş. (Akşin, 1988, s.155) Mithat Paşa Sadrazam olduktan sonra Bakanlar Kurulu tasarı üzerinde son görüşmelerini tamamlamış ve sonrasında Padişahın da onayı alınarak 23 Aralık 1876'da Kanun-i Esasi Anayasa'sı ilan edilmiştir. (Kılıç, 1991, s.221) Kanun-i Esasi'nin ilanında II. Abdülhamit'in Hatt-ı Hümayunu'nu Celalettin Paşa okumuş. Kanun-i Esasi'nin ilanında eski ve yeni bakanlar, ulema, askeri kadro ve halk hazır bulunmuş.

1876 yılında komisyon tarafında hazırlanan Kanun-i Esasi, Avrupa'nın en tutucu anayasaları olan (Kansu,1995,s.1) 1831 Belçika ve 1850 Prusya Anayasaları örnek alınarak hazırlanmış. (Avcı, 2013, s.21; Öklem, 1982, s.25) Osmanlı İmparatorluğu'nun 1876 Kanun- Esasi Anayasası, Belçika Anayasası'nda kralın yetkilerini sınırlayan bir parlamento denetimi sağlamakta ve kuvvetler ayrılığı prensibini benimsemektedir. Fakat uygulamada bu ilkeye bağlı kalınmamış, 1850 Prusya Anayasası'ndaki gibi "monarşik iradenin üstünlüğü" prensibi benimsenmiştir. (Kahraman, 2010, s.58)

1876 Anayasası 11 fasıl ve 119 maddeden meydana gelmiştir.

1-"mukeddeme"- Tebaa-i Devleti Osmaniye'nin Hukuk-ı Umimiyesi (1-20 maddeler),2-Vukela-ı Devlet (21-32 maddeler),3-Memurin (33-35 Maddeler),4-Meclis-i Umumi (36-53 maddeler),5-Heyet-i Ayan (54-58 maddeler),6-Heyet-i Mebusan (59-74 maddeler), 7-Mehakim (75-85 maddeler), 8-Divan-i Ali (86-89 maddeler),9-Umur-u Maliye (90-101 maddeler), 10-Vilayat (102-106) ve 11-Mevad-ı Şetta (107-119). (Yılmaz,2012,s.43-44;Kılıç,1991,s.134)

Özelliği:

Genç Osmanlıların mücadelesi sonucu yeni bir anayasal sistem kurulmuş, mutlak monarşinin geleneksel hakları ve Meşrutî monarşinin hakları güvence altına alınmıştır.(Koçak, 2009, S.81)

1876 Anayasası kurucu bir meclis veya parlamento tarafından hazırlanmayan, Padişahın tek taraflı işleminden doğmuş bir anayasadır. (Eryiğit,2009,s.45) Buna rağmen Kanunî Esasî ile ilk defa devletin yapısı, organları, bunlarla arasındaki ilişkiler ve vatandaşların temel hak ve özgürlükleri bir kanun metni içerisinde düzenlenmiştir. (Avcı, 2013, s.21)

37. Madde ile Meclisi Umumi'nin iki ayrı organı olan Meclis-i Ayan ve Meclis-i Mebusan da Kasım başında toplanacak ve Mart başında kapanacaktır. Meclisin açılışı ve kapanışı Padişah kararı ile olacaktır. 39.Madde ile Padişah uygun gördüğü vakit meclisi vaktinden önce açabilir, toplantı süresini uzatabilirdi. Padişah her yıl kendisi veya sadrazam aracılığıyla açılış konuşması yaparak ülkenin iç ve dış durumu hakkında bilgi verir. O yılki çalışma programını açıklar. 40.Madde ile meclise seçilen üyeler sadrazamın huzurunda padişaha bağlı kalacaklarına dair yemin ederler. 41.Madde ile genel meclis üyeleri düşüncelerini hiçbir kayda bağlı kalmadan açıklar ve konuşmalarından dolayı sorumlu tutulamaz. Ancak meclisin iç tüzüğüne aykırı davranışlar hakkında tüzük gereği işlem yapılır. (Kılıç, 1991, s.144-145)

1876 Kanun-i Esasî Anayasası devletin siyasi yapısında bir değişiklik meydana getirmemiştir. Padişah yetkilerine gerçekte bir sınırlama getirmemiş, yürütme yetkisi de Padişah'ın denetimi altına alınmıştı. Ayrıca Padişahın istediği zaman parlamentoyu feshetme yetkisine sahip olması (Sander, 2003, s,317) ve tüm yetkileri elinde bulundurması -kutsal ve sorumsuz olmasına rağmen- (Avcı, 2013, s.21) 1876 Kanun-i Esasî Mutlakîyete indirilen ilk darbe olmuştur. Aynı zamanda sonraki anayasal gelişmelerin de başlangıcını oluşturmaktadır. (Sander, 2003, s,317)

1876 Kanun-i Esasîsinin “ferman anayasa” niteliği olduğu 113.Madde ile somutlaşmıştır. Bu maddeye göre, Padişah gerekli gördüğü zaman olağanüstü hâl ilân Edilebilir ve tehlikeli gördüğü kişileri sürgüne gönderebilirdi. (Akşin, 1988, s.155) Kanun-i Esasînin hazırlanması sürecinde Namık Kemal ve Ziya Paşa, Mithat Paşa'nın dikkatini bu maddeye çekmiş ve hatta Ziya Paşa “bu madde ile Kanun-i Esasî'nin,

Kanun-i Esasî denilecek yeri kalmamıştır” diye belirtmiştir. (Çalen, 2008, s.11) Padişah 113.Maddeye dayanarak 5 Şubat’ta Mithat Paşa’yı görevinden alarak İtalya’ya sürgüne göndermiştir. (Akşin, 1988, s.155; Lewis, 1999, s.165)

Yasama Gücü:

I. Meşrutiyet’te yasama organı olan mecliste, Kanun-i Esasi’nin 36.Madde ile Meclis-i Ayan ve Meclis-i Mebusan olmak üzere iki meclis bulunur. Meclis-i Ayan kanadının üyeleri doğrudan padişah tarafından seçilir. (Tanör. 1985, s.19) Meclis-i Mebusan’ın ise kuruluşu dar bir seçim sistemine dayandırılmıştır. (Tunaya, 1985, s.32)

Meclis’te Yasama gücü de padişahta toplanıyordu. Meclis ancak padişah emriyle, onun vereceği direktiflere göre yasama yapabiliyordu. 38.Madde ile parlamento üyelerinin bakanlara sözlü ya da yazılı soru sorma hakkı verilmiş. Bu hak da şarta bağlı bir haktı. Çünkü bakan soruyu cevaplandırmayı istediği kadar geciktirme hakkına sahipti. Meclis-i Mebusan’ın, Kanun-i Esasi’nin 54. Maddesi doğrultusunda parlamentonun bağımsız bir yasama meclisi olmadığı, meclisin kendine özgü haklarından söz eden kesimlerinde yasama eylemi ancak hükümdarın iznine ve uygun bulmasına bağlı olduğu belirtilmişti. 43.Madde ile parlamentonun toplanması ve tatili de hükümdarın iradesine bağlı kalmıştı. 46.Madde ile kanunun hazırlanışıyla ilgili görebildiğimiz bütün belgeler "Umumî Meclis" denen bu parlamentonun padişah emriyle vilâyetlerden seçilmesi gerektiği ve kişilerin bir yıl için gelip maaşla hizmet etmeleri şeklinde anlaşıldığını gösterir. 5.Madde ile de padişahın kişiliği "kutsal ve sorumsuz" olduğu belirtilmiş. (Berkes, 2003, s.334-335)

60 ve 61.Madde ile Meclis-i Ayan üyelerinin sayısı Meclis-i Mebusan’ın üçte biri kadar olacak ve bunların tamamını padişah seçecektir. Meclisin yasama yetkisi padişah lehine sınırlandırılmış, yasa teklif hakkı Bakanlar Kurulu ile Ayan ve Mebusan meclislerine verilmiştir. 53. Madde ile hükümet üyeleri her konuda yasa teklifi verebilecek fakat mebuslar sadece görev alanları ile ilgili teklif verebilecek, mebusun vereceği teklif padişah tarafından incelenecek uygun bulunursa metnin hazırlanması için Şuray-ı Devlet’e gönderilecek ve burada hazırlandıktan sonra önce Meclis-i Mebusun’a ardından da Meclis-i Ayan’da tartışılacak kabul edilirse padişah tarafından

onaylanıp yayınlanacaktır. Meclislerden biri teklifi reddederse aynı teklif bir daha yapılmayacaktır. (Yılmaz, 2012, s.44-45)

1876 Kanun-i Esasi Anayasası ile padişah iradesinin üstünlüğü tanınmış, meclis danışma meclisi olarak kalmış, hak ve özgürlükler ise hukuksal açıdan bağlayıcı bir temele oturmamıştır. Henüz iktidarın kaynağı halk değildir ve klasik devlet sistemi korunmuştur. Bununla beraber tümüyle düşünüldüğü vakit, Anayasanın padişah iradesinin alternatif siyasi güç odaklarına verdiği bir taviz olduğu açık bir şekilde görülmektedir. (Kahraman, 2010, s.58)

Yürütme Gücü:

1876 Kanun-i Esasi’de yürütme kuvveti yalnızca padişahıta toplanmıştır. Anayasa’nın 3.Madde ile padişah irsiyet yoluyla makama gelmektedir. 4.Madde ile Padişah önce gayr-ı mes’uldür ve kişiliği kutsaldır. 5.Madde ile malları, mülkleri, ölünceye dek malî tahsisatı ve özgürlüğü genel güvence altındadır. 7.Madde ile padişah tek başına, birçok organın ve kurumun oluşturucusudur: Heyet-i Vükelâ’yı (ve nâzırları) seçer ve azleder. (Tunaya, 1985, s.32; Yılmaz, 2012, s.45)

21.Madde ile Sadrazam Bakanlar Kurulu’nun başıdır. Padişah İsteddiği kişiyi Sadrazam ve Şeyhülislamlık makamına getirebilir. Diğer bakanlıklar padişah tarafından görevlendirilir. 22.Madde ile Bakanlar Kurulu padişahın başkanlığında toplanır ve ülkenin iç ve dış sorunlarıyla ilgili kararlar alır. Bakanlar Kurulu padişahıtan izin alınması gereken konularda padişahıtan izin alır. 23.Madde ile Bakanlar kendi alanına ait olan önemli işleri görevleri dâhilinde yapar. Kendi ile ilgili olmayan görevleri Bakanlar Kurulu’na sunar. Başkan da Padişah’a sunması gereken kendi görevi dâhilindeki işleri Padişah’a sunar. Bakanlar Kurulu’nun çalışma biçimi özel bir yönetmelikle belirlenmektedir. 29. Madde ile Bakan ve Meclis-i Mebusan arasında anlaşmazlık olursa, meclisin oy çokluğuyla ve gerekçesi belirtilerek yeniden reddedilmediği halde bakanların değiştirilmesi veya yasal süreç içerisinde yeniden seçilmesi şartıyla Meclis-i Mebusan’ın feshi padişah yetkisindedir. 30.Madde ile Meclis-i Mebusan’ın toplantıda olmadığı sıralarda devletin düzen ve güvenliğini bozan durumlardan kurtarmak için Kanun-i Esasi’ye aykırı olmamak şartıyla Meclis-

i Mebusan toplanıncaya kadar verilen kararlar padişah onayıyla kanun ve hüküm kuvvetinde olacaktır. (Kılıç, 1991, s.139-141)

İkili monarşik rejimlerde Padişah ve Sadrazamdan oluşan yürütme iki başlıdır. Ne var ki 1876 sisteminin kutsal ve sorumsuz, değişmez devlet başkanı, Heyet-i Vükela'nın dışında, ona danışmadan hareket etme durumuna getirilmiştir. Heyet-i Vükela, Meclis-i Mebusan'a değil Padişaha karşı sorumludur. Bu bakımdan 1876 sistemi "temsili rejimlerin hiçbir türüne benzemeyen" bir hükümet şekli kurmuştur. Osmanlı özelliklerine sahip bu şekle "padişahçı hükümet" ifadesi kullanılmaktadır. Padişah (ve gölgesi Heyet-i Vükela), halkın seçimiyle oluşan Mebusan Meclisi karşısında da imtiyazlı durumdadır. (Tunaya, 1985, s.32)

I.Meşrutiyet'in ilanından sonra ilk meclis için yapılan seçim bir seçim yasasına göre değil, 7 maddelik "Meclis-i Mebusan Azasının Suret-i intihap ve Tayinine dair Talimatı Muvakkateye" göre yapılmıştır. (Özgül, 2002, s.92)

2.3.7.5. I. Meşrutiyet Seçimleri

Meşrutiyetin ilanından sonra sıra seçimlere gelmişti. Kanun-i Esasi'nin 65.Maddesine göre her 50 bin nüfus için Meclisi Mebusan'a 1 üye gönderilir. Kanun-i Esasi'nin 68.Maddesine göre mebus seçilebilmek için şu koşulların yerine getirilmesi gerekir:

30 yaşını bitirmiş olmak (bu hüküm Talimatı Muvakkate ile 25 yaş olarak uygulanmıştır). Daha sonra çıkarılan İntihab-ı Mebusan Kanunu ile yine seçme ve seçilme yaşı olarak 25 belirlenmiştir. (Özgül, 2002, s.92) Türkçe bilmek, devlet memuru olmamak, yabancı bir devletin hizmetinde bulunmamak, seçim zamanında kimsenin hizmetinde olmamak, iflas etmişse de itibarını yeniden kazanmış olmak, kısıtlanmasına karar verilmişse de bu kararı kaldırmış olmak, yabancı devlet vatandaşlığı iddiasında bulunmamak, medeni haklardan mahrum olmamak ve seçildiği yöre halkından olmak. (Demir, 1994, s.11; Özgül, 2002, s.92-93)

Padişahın Hatt-ı Hümayun'u ile kurulan Meclis-i Umumi'nin nasıl oluşturulacağı konusu tartışılmış, 28 Ekim 1876 tarihli bu metin Mithat Paşa başkanlığında kurulan bir çeşit anayasayı hazırlama komisyonu olan bu kurul

tarafından hazırlanmış ve yönerge saraya sunulmuştur. Bu komisyonun aldığı kararlarda bir seçim yasası hazırlanmasının uzun süreceği belirtilerek “...Vilayat’da mevcut mecalis-i idare a’zâsı zaten var her memalik nüfus-u mevcudesilayikiyle mukayyed ve mazbut olmadığı gibi mevki’lerinin dahi muhtelif olduğundan bu senelik yüz otuz nefer a’zâ ile iktifa olunması...” denilmiştir. (Demir, 1994, s.11)

Sarayın kabul ettiği yedi maddelik yönerge doğrultusunda “Muvakkat Talimat Müsvveddesi” ile illere yazılan yazıda talimat ayrıntıları belirtilmiştir. Meclis-i Mebusan’ın halkın oyu ile seçildiğini ve seçimin nasıl yapılacağına dair düzenlemelerin zaman alacağı belirtilerek bu seneye mahsus olmak üzere vilayetlerden seçilecek mebusların Vilayet İdare Meclisi’nce seçilmesinin uygun olacağı belirtilmiştir. (Kılıç, 1991, s.122-123)

Talimat-ı Muvakkate’nin belirttiği şartlara göre seçimler iki dereceli olarak yapılacaktır. İlk olarak vilayet, liva ve kaza idare meclis üyeleri seçilecek; vilayet, liva ve kaza idare meclisi üyeleri, vilayetleri içinde yaşayan ve seçilme yeterliliğine sahip olan üyelerin adlarını bir kâğıda yazıp altını imzalayıp mühürleyecek ve bunu kapalı, üstü mühürlü bir zarf ile vilayette valiye, livada mutasarrıfa, kazada ise kaymakama teslim edecekti. Bu zarflar mühürleri açılmamış bir şekilde valiye ulaştırılacaktı. (Güneş, 1997a, s.76)

Vali, vilayetin ileri gelenlerinden, ulemadan ve çeşitli dinlerin başkanlarından bir meclis oluşturacaktı. Sayısı on beş kişiyi geçmeyecek olan bu meclis, zarfları tek tek açarak kimlerin ne kadar oy aldıklarını saptayacaktı. Böylece vilayetten istenen müslim ve gayrimüslim sayısı kadar mebus çoğunlukla belirlenecekti. Oyların eşit olması halinde ise kura çekilecekti. Seçilen kişiye vakit geçirilmeden haber verilecek, seçim evrakı incelenmek üzere Şûra-yı Devlet’e gönderilecekti. (Güneş, 1997a, s.76)

İstanbul için ayrı bir seçim talimatı yayımlanacak; İstanbul’da 5 Müslim, 5 gayrimüslim olmak üzere 10 mebus seçilecek. (Kızıltan,2006,s.263) Birinci aşamada mebus seçecekler belirlenmiş daha sonra onlar da mebusları seçmişlerdir. (Güneş, 1997a, s.78-79)

2.3.7.6. I. Meclis (1877)

Padişahın Hatt-ı Hümayunu ile kurulacak olan I. Meclis-i Mebusan'ı oluşturan mebuslar 29 seçim bölgesinden seçilmiştir. (Öklem, 1982, s.36) Bu meclisin genel olarak ismi “Meclis-i Umumi” olacak ve halkın temsilcisi olan meclise Meclis-i Mebusan, Padişahın belirlediği kişilerden oluşan meclise ise Meclis-i Ayan adı verilmiştir.

Osmanlı Meclis-i Mebusanı, “Muvakkat talimat” hükmüne göre 14 Mart 1877 Salı günü açılacaktı. Ancak Rumeli’den ve öncelikle Arabistan’dan seçilen milletvekillerinin o güne yetişmeyecekleri anlaşıldığından açılış 19 Mart 1877 gününe ertelenmiştir. (Öklem, 1982, s.32) 1876 Anayasası’nın yürürlüğe girmesinden 3 ay sonra ise “Meclis-i Umumi” adı altında ve 2 meclisli olarak açılmıştır. (Ezherli, 1998, s.185) İlk parlamentonun açılış töreni 19 Mart 1877’de Dolmabahçe Sarayı’nın muayede salonunda yapılmıştır.

1877’de toplanan Meclis-i Mebusan’ın üye sayısının 120 kişi olması gerekirdi. 120 mebusun 70’i Müslüman, 50’si ise gayrimüslim olacaktı. (Kılıç, 1991, s.123) Fakat I. Meclis-i Mebusan 117 kişi ile toplanmış. Bu mebusların 26’sı Ayan 91’i ise mebusdur. Basra, Yemen, Bağdat ve Trablusgarp il meclislerince seçilen üyeler I. Meclis-i Mebusan’a yetişememiştir. (Özgül, 2002, s.94)

Meclis-i Umumi’nin seçilmiş kişilerden oluşan kısmını oluşturan Meclis-i Mebusan’ın görevi, şariat kurallarına uygun, ülkenin ve milletin gerçek ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kanunları ve tüzükleri tartışmak, devletin gelir ve gider dengesini incelemek ve bütçe uygulamalarına nezaret etmektir. Meclis-i Ayan ise Meclis-i Umumi’nin bir diğer meclisi olup, atanmış kişilerden meydana gelecektir. Üyeleri devlet memurları arasından seçilecektir. Görevi, Meclisi Mebusan’da kararlaştırılan yasaları tekrar incelemektir. Bu meclis kararları kabul, ret ya da değiştirme haklarına sahip olacaktır. (Güneş, 1997a, s.73)

19 Mart 1877 tarihinde açılmış olan I. Meclisin devresinin I. Toplantı yılı, 56 Birleşim yaparak 28 Haziran 1877’de sona ermiştir. (Ezherli, 1998, s.185; Özgül, 2002, s.94) I. Meclis-i Mebusan hiç seçim yasası yapmadan dağılmıştır. (Özgül, 2002, s.94) İkinci dönem mebusları da Seçim Kanunu çıkmadığı için birinci seçimde olduğu gibi “Talimat-ı Muvakkate” çerçevesinde seçilmiş. (Kızıltan, 2006, s.269) Meclis-i

Mebusan'ın II. devresi 13 Aralık 1877'de açılmış, Meclisin 14 Şubat 1878'e kadar çalışmış olan ikinci dönemindeki 96 mebusun 40'ı Hristiyan,38'i Ayan idi. (Öklem, 1982, s.41; Kızıltan, 2006, s.269)

Kanun-i Esasi'ye göre meclisin açma kapama yetkisi Padişaha aitti. Meclis-i Mebusan her yıl Kasım ayının başında padişahın isteğiyle açılmakta ve padişahın isteğiyle mart ayının başında kapanmaktadır.

Tersane Konferansı'nda alınan kararların Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmemesi, (İdem, 2015, s.4) II. Abdülhamit'in sert bir şekilde bastırdığı Bulgar isyanının ve özerk olan Sırbistan'ın imparatorluğa karşı savaş ilan etmesi, sonuç olarak Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesine zemin hazırlamıştır. 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı –Rus Savaşı)'nin yanlış politikalarla sürdürülmesinde padişahın sorumlu tutulması, Abdülhamit'i Kanun-i Esasi'yi askıya almaya yönelten etkenlerden biri olmuştur. (Bozarslan, 2015, s.150)

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Osmanlılar için felakete dönüşmüş ve Rus orduları Yeşilköy'e yaklaşmışlardı. Mebusların çoğu -açığa vurmamakla beraber- Padişahı bu kötü gidişattan sorumlu tutmakta idiler.(Kızıltan, 2006, s.270) 13 Aralık 1877'de toplanan meclis, İstanbul mebuslarından Astarıcılar Kethüdası Ahmet Efendi'nin savaş felaketinden Padişah ve sarayın sorumlu olduğunu ima eden söylemleri üzerine II. Abdülhamit'in Anayasanın kendisine verdiği (Demir, 1994, s.12-13) meclisi açma kapama yetkisini kullanarak meclisi kapatmasıyla sonuçlanmış. İkinci dönem 29. toplantıda Başkan Hasan Fehmi Efendi'nin 14 Şubat 1878'de okuduğu padişah iradesiyle Meclis tatile girmiş. (Öklem, 1982, s.41) Meclis-i Mebusan 1877'nin II. Devresinde 29 birleşim yapmış ve meclis 62 gün açık kalmıştır. (Ezherli, 1998, s.185)

II. Abdülhamit, 1877-1878 Osmanlı –Rus Savaşı sırasında meclisi dağıtmış ve anayasayı rafa kaldırmış bir hükümdar olarak despotik bir yönetimi dedeleri kadar sürdüremeyecekti. Tanzimat'tan beri modern devlet ve toplum hayatına karşı duyulan özlem, yönetilenler ve halkın bazı grupları arasında gittikçe yaygınlaşıyordu. Toplum yapısındaki sarsıntıları geleneksel kolluk sistemi ile önlemek ve denetlemek güç olacağından, II. Abdülhamit siyasi polis örgütünü de ıslah etmeyi gündeme almıştır. (Ortaylı, 1981, s.46)

Mebusan Meclisi, ilk kez demokrasiyi deneyen bir ülke için dikkate değer bir olgunluk göstermiş. Üyesi bulunan çok sayıda gayrimüslime rağmen (yariya yakın), savaş karşısında genellikle ideal olarak beklenebilecek Osmanlıcı bir dayanışmanın iyi bir örneğini vermiştir. (Ak ın, 1997, s.49)

Vilayet meclisleri tarafından se ilmi lerden oluşan Meclis-i Mebusan geniş çapta Osmanlı orta sınıfını temsil etmekteydi.(Karpat, 2012, s.80) Meclis-i Mebusan demokratik, ilerici, düşüncelerinin özgürce dile getirildiği bir kürsü olarak demokrasi tarihimize önemli ve şerefli bir yere sahip olmuştur. (Ak ın, 1988, s.160) Bütün ıslahatların sembolü II. Meşrutiyet'te siyasi ıslahatın, parlamenter rejimin sembolü ve umudu olmuştur. (Gelmez, 1995, s.12)

2.3.7.7. stibdat Devri

Kanun-i Esasi'nin 7. ve 35.Maddeleri, padişahın kutsal haklarından biri olan parlamentoyu dağıtma hakkını Padi aha vermişti.14  ubat 1878'de II. Abdülhamit'in bu anayasal hakkına dayanarak parlamentoyu dağıtıp Kanun-i Esasi'yi 23/24 Temmuz 1908'e kadar askıya almasına " stibdat Dönemi" denilmiştir.1876 Kanun-i Esasisi II. Abdülhamit'in  stibdat dönemini kurması için bütün hukuki altyapıyı hazırlamıştı. (Koçak, 2009, s.81)

2.3.8. ttihat ve Terakki Cemiyeti

1889 yılında İstanbul'da bulunan Askeri Tıbbiyeli 5  ğrenci olan Konyalı Hikmet Emin, Diyarbakırlı  shak S k ti, Ohrili  brahim Edhem, Arapgirli Abdullah Cevdet ve Kafkasyalı Mehmet Reşit (Ak ın, 1980, s.11)  ttihad-ı Osmani Cemiyeti'ni kurmuş. Bu kuruculardan en  nl leri Abdullah Cevdet ve  brahim Temo'ydu. (Ak ın, 1997, s.54; Üçvarol, 1995, s.400)

Ahmet Rıza 1894'te  ttihat Terakki Cemiyeti adında bir cemiyet kurmuştu. 1895'ten beri Me veret adlı gazetesini hem Osmanlıca hem de Fransızca dillerinde yayımlamaktaydı. (Zürcher, 2000, s.131) J n Türklerin Ahmet Rıza ile ilişki kurması sonucu Cemiyetin adı aynı yıl  ttihat Terakki Cemiyeti olmuştur. (Kabacalı,2007,s.24;

Tunaya, 1988, s.19; Üçvarol, 1995, s.400) Cemiyetin nizamnamesinin yazıldığı ve isminin ortaya çıktığı tarih 1895'tir. (Birinci, 1999, s.403)

İttihat ve Terakki Cemiyeti kurulduktan sonra çalışmalarına Tıbbiye, Harbiye ve Mülkiye okullarında gizli komiteler kurarak başlamıştır. (Avcı, 2013, s.23) Abdülhamit'in tutuklama ve sürgünlere hız vermesi ile gençler Avrupa (daha çok Paris, Bükreş ve Cenevre) ve Mısır'a kaçarak çalışmalarını yurt dışında sürdürmüşler. Birçok yerde İttihat ve Terakki şubelerini kurmuşlar. (Kabacalı, 2007, s.24; Üçvarol, 1995, s.400) İttihat ve Terakki Cemiyeti Batılaşmış askeri, aydın ve bürokratik bir kadrodan meydana gelmiş bir cemiyettir. (Özbudun, 2011, s.16)

Gittikçe güçlenen İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin amacı, 1876 Kanun-i Esasi'yi tekrar yürürlüğe koyarak meşruti yönetimi tekrar ilan etmek ve II. Abdülhamit yönetimine son verip çağın ihtiyaçlarına göre ıslahat yapmaktır. (Avcı, 2013, s.24.) İttihat ve Terakki, II. Abdülhamit yönetimine karşı özellikle yayın yoluyla da mücadele etmiş ve bu amaçla çeşitli ülkelerde 95'i Türkçe, 12'si Fransızca, 8'i Arapça ve biri de Yahudi dilinde olmak üzere 116 gazete çıkarmışlardır. (Üçvarol, 1995, s.400)

Çeşitli memleketlere dağılmış bütün İttihatçıları tek merkezde toplayıp ortak hareket etmek amacıyla 4 Şubat 1902 tarihinde Paris'te Jön Türkler Kongresi ile Osmanlı Devleti'nin ilk liberalleri ortaya çıkmıştır. Prens Sabahattin, Ermeni örgütünün oluşturduğu çoğunluk tarafından şiddet kullanılmasının ve yabancı devletlerin müdahalesi ile Abdülhamit'in ortadan kaldırılmasının kabul edilebilir olduğunu açıklamıştır. Ahmet Rıza ve taraftarları imparatorluğun bağımsızlığından endişe ettikleri için bu düşünce onay görmemiş. Kongre sonrasında Prens Sabahattin önce "Osmanlı Hürriyet Perveran Cemiyeti'ni" daha sonra 1906'da Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti'ni kurunca, Jön Türkler arasındaki bölünme resmiyet kazandı. (Karpas, 2010, s.100; Zürcher, 2000, s.133)

1905-1906 yılları Ahmet Rıza önderliğindeki milliyetçilerin en hayati yıllarıydı. 1907 yılında Paris'te gerçekleştirilen Jön Türkler Kongresi'nde çeşitli Jön Türk ve azınlık milliyetçisi örgütler arasında birlik sağlanmış. Bunun yanında bir süredir İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde görülen ihtilâlcilik eğilimleri daha belirgin bir durum aldı. (Hanioglu, 1981, s.58-59)

Osmanlı Hürriyet Cemiyeti 1906 yılında Selanik'te genellikle genç subay ve küçük rütbeli memurların oluşturduğu bir cemiyet olarak kurulmuş. Bunun yanı sıra Şam'da "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti" ise Yüzbaşı Mustafa Kemal ve arkadaşları tarafından kurulmuştur. Mustafa Kemal gizlice Selanik'e geçmiş ve cemiyetin bir şubesini de burada açmış. Fakat bu cemiyet yeteri kadar destek bulamamıştır. Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti, Dr. Nazım'ın arabuluculuğu sonucu 1907'de İttihat ve Terakki Cemiyeti adı altında birleşmiştir. Daha sonra Mustafa Kemal'in kurduğu cemiyet de İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne dâhil olmuştur. (İdem, 2015, s.5)

İttihat ve Terakki Cemiyeti 23/24 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'i ilan ederek, Anayasanın tekrar yürürlüğe konulmasını sağladı. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat Terakki Cemiyeti "Cemiyet-i Mukaddese" olarak adlandırıldı. (Kalkan, 2008, s.44)

İttihat ve Terakki Cemiyeti 1911'den itibaren Türkçülük cereyanının etkisi altında kalarak programında derin değişimler gerçekleştirmiş. Türkçü (milliyetçi) akımla birlikte belirli alanlarda laikliğe de yönelmiş. İslamcı siyaset bakımından merkezîyetçi ve iktisadi alanda da devletçi olmuşlar. (Tunaya, 1959, s.17)

İttihat ve Terakki Cemiyeti osmanlıcı olduğu için, imparatorluğun millet parçalarını birleştirme programını anayasalı ve siyasal partili bir meşrutiyet rejimi çerçevesinde ve "milliyet" sorunu olarak ele almak durumunda kalmış. (Berkes, 2003, s.406)

1908 Devrimi'nden sonra Mizancı Murat'ın temsil ettiği İslamcı görüş, Prens Sabahattin'in temsil ettiği ve Mithat Paşa'dan gelen merkeziyetsizlik görüşü ve Ahmet Rıza'nın temsil ettiği, Namık Kemal'den gelen merkezî imparatorluk görüşü, şimdiki siyasal planda partileşme sürecinin başlangıç noktalarını oluşturacaktır. Bu doğrultuda, devrimden birkaç yıl sonra partileşme eğilimi gelişmiş. Devrimin bütün şerefini kazandığı için komitecilik niteliğini devam ettirmiş. (Berkes, 2003, s.406) 1913 Kongresi'nde siyasal programını hazırlamış ve bu kongrede kendini artık açıkça siyasal bir parti olarak tanımlamıştı. Siyasal programını 1911'de kabul edilmiş esaslar ile devam ettirmekteydi. (Demir, 1994, s.192)

1907-1918 yılları arası, İttihatçıların ve Osmanlıların son devresidir. Bu dönemde İttihat Terakki Cemiyeti artık romantik bir mülteci hareketi olmaktan çıkmış ve 600 yıllık hanedanlığın gücünü paylaşan yeni bir iktidar bileşeni olarak denkleme yerleşmiş. Ancak bu denklemde daima geri planda kalarak sadrazam ve paşaları yönlendirmeye dayalı ittihatçılıkla özdeş bir iktidar olma pratiği sergilemiş. Bu yöntem aslında devleti yönetme yeteneği ve devlet kadrolarına sahip olmamasından ötürüydü. Bu partinin kudreti olduğundan ve güçlü görünme kurnazlığıyla telif edebildikleri için hep iktidarda kalmayı başardılar. (Özcan, 2008, s.88)

Mondros Mütarekesi'nden sonra 14 Kasım 1918'de yapılan kongre ile İttihat Terakki Cemiyeti kendini feshederek Teceddüt Fırkası'na dönüşme kararı almıştır.(Tunaya, 1988, s.37)

2.3.8.1. II. Meşrutiyet'in İlanı (1908)

Abdülhamit'in 14 Şubat 1878'de meclisi feshetmesiyle başlayıp 24 Temmuz 1908'e kadar geçen sürede, Abdülhamit ülkeyi istibdati bir şekilde yönetmiş. II. Abdülhamit'in bu tutumuna ve ülkenin içerisinde bulunduğu bunalımlı duruma son verebilmek üzere, mutlakiyet yönetimine karşı olmak ve yeniden Anayasa'yı uygulamak için bir hareket başlamıştı. Bazı aydınlar, özgürlük düşüncesinin gelişmesi vemeşrutiyet yönetiminin yeniden kurulması uğruna yurt içinde ve dışında yoğun bir çalışmaya girişmişlerdi.(Üçvarol, 1995, s.399)

İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak adlandırılacak olan gençlik harekâtının amacı, Osmanlı İmparatorluğu'nda Abdülhamid'in istibdat rejimi tarafından otuz yıldır askıya alınmış meşruti düzeni geri getirmeye yönelik özgürlükçü bir hareket olarak tahlil edilmiş. İlk başta Jön Türkler olarak adlandırılan bu gençler, Abdülhamid rejiminin imparatorluğun dağılmasına ve parçalanmasına yol açtığını düşündükleri için ülkenin birliğini ve bütünlüğünü korumak ve modernleşmesini sağlamak amacıyla eyleme geçen subaylar tarafından yürütülen vatansever bir devrim harekâtını ortaya koymak istemişlerdir. (Georgeon, 2006, s.24)

II. Abdülhamit'e karşı ilk örgütlü muhalefet 1889'da Tıbbiye Mektebi'nde kurulmuş olan İttihat-i Osmani Cemiyeti'dir. Bu örgütün amacı, 1876 Kanun-i Esasi'sini tekrar yürürlüğe koymak ve Osmanlı parlamentosunun tekrar açılmasını

sağlamaktır. Bu cemiyet gittikçe güçlenecektir. Cemiyetin büyümesi padişahın zaptiyelerinin dikkatini çekecek ve bu cemiyetin birçok üyesi tutuklanacak ve tutuklanamayanlar da Paris’e kaçacaktır. (Zürcher, 2000, s.131)

İttihatçılar ülkedeki sorunların temelinde II. Abdülhamit’in baskıcı yönetiminin yattığı görüşünde idi. Eğer Meşrutiyet tekrar ilan edilirse bu sorunların çözümü kolaylaşacak ve Osmanlı dünyadaki gelişmelere ayak uydurabilecekti. Cemiyetin adından da anlaşılacağı gibi “ittihat” yani “birlik “ düşüncesiyle Osmanlı’da yaşayan bütün uluslar Osmanlı bayrağı altında buluşabilirdi. Ancak bu birliğe şimdiki yönetim engel olmaktadır. Anayasa yürürlüğe konulup parlamento açılmazsa ulusların isyanı devam edecek ve ülke toprakları tek tek yitirilecektir. Parlamento açılır ve tüm uluslar parlamentoda temsil edilirse “Osmanlı Birliği” sağlanmış olur. (Demirbaş, 1999, s.7)

İstanbul’da kalan İttihatçılar 1896’da Padişah II. Abdülhamit’e darbe planlamış fakat padişahın gizli örgütü olan Hafiye bu girişimi engellemiş, planlayıcıların çoğu tutuklanmış veya sürgüne gönderilmiştir. Sürgüne giden itttihatçılar Paris’te gün geçtikçe taraftar bulmaya başlayacaklardır. İttihatçıların darbe planının başarısız olmasıyla İttihatçılar İstanbul’da güç kaybetmişler. (Zürcher, 2000, s.131)

Osmanlı milliyetçiliğini ve Meşrutiyetin ilanını etkileyen ve hızlandıran dış gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin başında 1904-1905 Rus-Japon Savaşı’nda ilk defa bir Asya ülkesinin emperyalist bir devleti yenmiş olması gelmektedir. Bu savaştan sonra yaşanan olaylar sonucunda RusyaÇarı yasama ve Meşrutiyeti kabul etmiştir. Ardından İran’da 1906’da yaşanan meşrutî devrim Osmanlı’daki muhalefetler için ilham verici olmuştur. (Kalkan, 2008, s.29; Zürcher, 2000, s.134)

9 Haziran 1908’de İngiliz Kral VII. Edward ile Rus Çarı I. Nikola Reval’de (Tallin) yapılan görüşme, imparatorluğun paylaşılmasına yönelik yeni bir komplonun başlangıcı olarak algılanmış ve büyük bir telaş ve tepkiye neden olmuş. (Tanör,1985,s.24; Tunaya,1988,s.23) İttihat ve Terakki Cemiyeti, içinde büyük bir infial yaratmış bu durum karşısında bir çözüm üretmek için harekete geçmişti. (Demirbaş, 1999, s.16-17)

Osmanlı İmparatorluğu’nda 1906-1908 yılları arasında enflasyon yaşanmış, maaş ödemeleri oldukça gecikmiş ve bu durum hoşnutsuzluğun artmasına ve

imparatorluğun birçok bölgesinde isyanların belirmesine yol açmıştır. (Zürcher, 2000, s.135)

Makedonya’da bulunan Osmanlı subayları Niyazi, Eyüp Sabri Bey ve kendine bağlı kuvvetlerle Resne ve Ohri taraflarında, Selahaddin ve Hasan Tosun Beylerin emrindeki askerler Arnavutluk’ta, Enver Bey de Tikveş bölgesinde çete kurarak hürriyet isteğiyle birer birer dağlara çıkıp bağımsızlık ateşini yakmışlar. (Kalkan,2008,s.42; Kars, 1997, s.56)

10 Temmuz’dan birkaç gün evvel Rumeli şehirlerinde birbirini takip eden dikkat çekici toplantılar yapılmış. Bu toplantılar sonucunda Yıldız Sarayı’na gönderdikleri telgraf ve mektuplarla imparatorluk kendisini mahvetmek üzere olan tehlikelerle karşı karşıya kalmıştır. Tek çare 1876 Kanun-i Esasi’sine uyarak İstanbul’da yeniden bir meclis toplanmasını sağlamaktır. Aksi halde harekete geçilecekti. Yıldız Sarayı’na, Kosova, Selanik, İştîp vePriştine’dençekilen telgraflar ve yazılan mektupların temel amacı, 1876 Kanun-i Esasi’nin tekrar yürürlüğe girmesini istemektir. (Tunaya, 1959, s.7)

20 Temmuz günü Manastır’ın Müslüman halkı ayaklanmış ve askeri depoları ele geçirmiş. Bunu Kosova Vilayeti’nde -özellikle Firzovik’te- diğer ayaklanmalar izlemiş ve burada öfkeli bir topluluk Meşrutiyeti tekrar ilan etmek için and içmiş. (Lewis, 1993, s,206-207) Anadolu’da Osmanlı halkı gösteriler yaparak 1876 Anayasası’nın tekrar yürürlüğe konmasını ve Meşrutiyet’in ilan edilmesini istemiş. Meşrutiyet uğruna yapılan bu gösterilerin başında kasaba ve şehirlerin ileri gelenleri varmış. (Karpat, 2010, s.45)

İmparatorluğun birçok bölgesinde meydana gelen isyanlara dayanamayan Padişah, Meclis-i Mebusan seçimlerinin yapılması konusundaki çalışmalara derhal başlamıştır. (Güler, 2003, s.55.) Fakat Manastır Padişah II. Abdülhamid’in onayını beklemeden 101 Pare top atışı yaparak II. Meşrutiyet’i ilan ettiklerini saraya bildirmiştir. (Kalkan, 2008, s.44)

II. Abdulhamit, ülkemizin ve Yakındoğu’nun siyasi modernleşmesinde bir dönüm noktası olan 1908 İhtilali’ni (Ortaylı, 1981, s.117) iç ve dış baskılara dayanamayarak 23/24 Temmuz 1908 gecesini ilk Meclis-i Mebusan’ın kabul etmiş olduğunu ve Kanun-i Esasi’nin de yürürlükte olduğunu açıklayarak Meşrutiyeti tekrar

ilan etmiştir. (Eryiğit, 2009, s.81; Kalkan, 2008, s.44) Sadrazam Ferit Paşa'yı görevden alarak yerine Said Paşa'yı tayin etmiş ve her yerde mebusların seçimine başlanması emrini vermiştir. (İmbert, 2007, s.169) II. Meşrutiyet'in ilanı ile Osmanlı toplumu kölelikten kurtulmuş ve anayasal vatandaşlık konumuna geçmiştir. (Hocaoğlu, 2010, s.15)

İkinci Meşrutiyet'in -o günkü deyiimiyle hürriyetin- ilan edilmesi, İmparatorluğun her yanında bütün halk tarafından büyük bir sevinç ve coşkuyla karşılanmış. Paris'te sürgünde bulunan özgürlükçüler ülkeye geri dönmüşlerdi. (Rıza, 2001, s.31) Baskıdan ve hafiye korkusundan kurtulan halk, devletin iç sorunlarının hemen çözümleneceği ve dış baskılardan da kurtulacağını, yani yok olmaktan kurtulduğunun inancındaymış. (Uçvarol, 1995, s.403)

İttihatçılar Meşrutiyetin bir övünç kaynağı olduğunu belirterek gerek aşırı güven sebebiyle gerekse zamanın halledebileceği bir hesap olarak Sultan Abdülhamid'i Osmanlı tahtında bırakarak kendisine karşı saygı beslediklerini ima ettiler. (İmbert, 2007, s.170)

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ihtilalin ilk günlerinden itibaren yayın organları arasında Yeni Asır, İttihat Terakki, Neyyir-i Hakikat, Şura-ı Ümmet, Tanin, Tasvir-i Efkâr, Tercüman-ı Ahval, Hakikat ve Beyan'ül Hak gibi gazete ve mecmualar vardır. (Demir, 1994, s.36-37)

II. Meşrutiyet'in ilanı ile Kanun-i Esasi Anayasası'nın tekrar yürürlüğe girmesi ve imparatorluk koşullarında güçlü bir yönetimin kurulmasıyla, Osmanlı'nın toprak bütünlüğünün korunacağına, kişi hak ve özgürlüklerinin geniş bir şekilde yaşanacağına dair olumlu bir hava oluşmuştu. (Hocaoğlu, 2010, s.15) İttihat ve Terakki Cemiyeti resmen Osmanlıcı bir siyaset benimsemiş ve dini ya da etnik kimlikleri ne olursa olsun imparatorluk halkının eşitliğini savunuyordu. (Georgeon, 2005, s.32)

II. Meşrutiyet ile milliyetçi akımların etkisi çok hızlı görülmüştür. (Ortaylı,2008,s.115) İttihatçıların devlet yönetimine ilişkin Meşrutiyetin ilanından başka ciddi bir programlarının olmayışı devlet yönetiminde bir boşluğa neden olmuş. Bu boşluktan yararlanan Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiş. Avusturya –Macaristan

İmparatorluğu Bosna Hersek'i topraklarına kattığını açıklamış. Girit kendisini Yunanistan'a bağladığını belirtmiş. (İdem, 2015, s.5)

2.3.8.2.1908 Seçimleri

23/24 Temmuz 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet'ten sonra meclisin açılması için 1876 Kanunu-i Esasi'deki gibi 83 maddeden oluşan "intihab-ı Mebusan Kanunu Lahiyası" 3 Ağustos 1908'de padişah tarafından onaylanarak yürürlüğe girdi. (Olgun,2010,s.33;Demir,1994,s.25) ve bu esaslara göre seçimler yapılmış.

Osmanlı Devleti'nde seçim kanunu olmadığı için, seçimler 1876 Kanun-i Esasinin 72.Maddesi uyarınca iki dereceli seçim sistemine dayanılarak yapılmıştır. (Hocaoğlu, 2010, s.85) Bu kanuna göre her seçim bölgesinden erkeklerden oluşan birinci seçmenler listesi belirlenmiştir. Bu listeyi Heyet-i Teftişi ile denetleyecek olan birinci seçmenler ikinci seçmenleri seçecektir. Mebuslar da ikinci seçmenler tarafından seçilecek bir nahiyede, beş yüze kadar birinci derecede seçmen için bir, bin iki yüz elliye kadar iki, iki bin yüz elliye kadar dört olmak üzere ikinci seçmen seçilecektir. (Mihçı, 2000, s.8)

Mebus sayısı Kanun-i Esasi'nin 65. Maddesine göre elli bin erkek nüfusa bir kişi olmak üzere düzenlenecektir. Erkek nüfusu yirmi beş bin ile yetmiş beş bine kadar olursa bir, yüz yirmi beş bine kadar olursa iki, yüz yetmiş bine kadar olursa üç, iki yüz yirmi beş bine kadar dört kişi şeklinde olacaktır. Bundan fazlası ise bu oran üzerinden artırılarak belirlenecektir. (Mihçı, 2000, s.9)

23 Temmuz 1908 (10 Temmuz 1324) tarihinde ilan edilen II. Meşrutiyet, 1876 I. Meşrutiyet'e göre daha demokratik ve daha özgürce yapılan bir seçim karakteri taşımaktadır. (Özgül, 2002, s.97) Bunun göstergelerinden biri, bütün etnik ve dinsel grupların kendi kuruluş ve özgün kıyafetleri ile seçimin şenlik havası içerisinde geçmesine katkı sunmaları olmuştur. (Demir, 1994, s.87)

1908 seçimleri, tarihimizin ilk çok partili seçimi olmuştur. (Özgül, 2002, s.96) Bu seçime sadece İttihat Terakki Cemiyeti ve Ahrar Fırkaları katılmıştır. (Hocaoğlu, 2010, s.85; Özgül, 2002, s.96) İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1908 seçimlerinde seçmenin güvenini kazanmak için özgürlük ve eşitlik sloganlarını sıklıkla kullanmış

ve “Anasır-ı Osmaniye” görüşü çerçevesinde tüm yasal hakları kabul ettiğini bildirmiştir. (Hocaoğlu, 2010, s.87)

1908’de 122 seçim çevresinde (sancak) seçimlerin yapılması gerekirken, yapılan düzenlemeler doğrultusunda 121 sancakta yapılmıştır. Ayrıcalıklı konumu olan Sisam ve Cebel-i Lübnan’da ise seçim yapılmamıştır. Seçimlerde geçici olarak bazı idarî düzenlemelere gidilmiş ve bunun yanı sıra Limni Sancağı nüfusu 25.000’den az olduğu için Taşoz Adası ile birleştirilmiştir. Ve bir seçim İttihat ve Terakki, Meşrutiyet’i ilan eden güçtü. Halk nezdinde büyük bir sempatiye sahipti. Ayrıca İttihatçılar bölgelerdeki ileri gelenlerle de anlaşma yoluna gitmişti. Askeri güç de İttihat ve Terakki’nin elindeydi. (Olgun, 2010, s.40)

1908 seçimlerinde İttihat Terakki Cemiyeti galip gelirken, Ahrar Fırkası hiçbir varlık gösterememiş. Bunun nedeni ise Ahrar Fırkası’nın iyi örgütlenememesi ve azınlıkların desteğinden yoksun olmasıdır. İttihatçılar ise hükümet mekanizmasını elinde bulundurmıştır. (Olgun, 2010, s.40)

Özbudun, (2011) II. Meşrutiyet dönemini siyasal partilerin yarıştığı, Türk siyasi hayatında parti sisteminin ortaya çıktığı bir dönem olarak nitelendirmiştir. (s.17) Olgun, (2010) ise, 1908 seçimlerine iki fırka -yani İttihat ve Terakki ile Ahrar- katılması nedeniyle, bu seçimin demokrasi tarihimize aslında tam anlamıyla çok partili bir seçim sayılamadığını, bunun nedeni olarak da İttihat ve Terakki’nin bir cemiyet iken Ahrar Fırkası’nın henüz tam olarak bir "parti" olma özelliğine sahip olmadığını göstermiştir. (Olgun, 2010, s.37)

1908 seçimlerinde İttihatçı adayların çoğu Müslüman Türklerden oluşmuş olsa da İttihat ve Terakki aday seçimlerinin öncelikle yetenek ve karakter dikkate alınarak yapılmasından ödün vermemiştir. (Kansu, 1995, s.277)

1908 seçimlerinde İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin adaylarının olmadığı bölgelerde, Bulgar, Rum ve Ermeni siyasal örgütlerine karşı tavrı, örgütlerin programına bağlı olacaktı. Bu örgütlerin programları cemiyetle ters düşmediği takdirde, İttihatçılar onların adaylarını da başka muhalif adaya karşı destekleyecekti. (Kansu, 1995, s.277)

1908 seçimlerinin mebusluklarının tamamına yakını İttihat Terakki Cemiyeti kazandı. Ahrar Fırkası sadece Ankara'dan bir mebusu meclise gönderebilmiştir. (Akşin, 1980, s.107; Özgül, 2002, s.96)

2.3.8.3.Meclisin Açılması

Osmanlı Devleti'nde otuz yıl boyunca kapalı kalan ve 1908'de Mebus seçiminin sonuçlanması ve 40 ayanın atanmasıyla tekrar açılan Meclis- i Mebusan'ın (Mebusan Meclisi ve Ayan Meclisi) açılış töreni ve ilk toplantısı, 17 Aralık 1908'de (Karpat, 2012, s.85; Uçvarol, 1995,s.404) görkemli bir şekilde yapılmıştır. Padişah II. Abdülhamit'in de katıldığı açılış törenine yurt içinden ve yurt dışından çok sayıda izleyici gelmiş, gelenlerin çokluğu nedeniyle İstanbul'daki otel ve hanlarda yer kalmamıştır. Bu nedenle birçok cami ve okul meclis açılışına gelenlerin kalması için tahsis edilmiştir. (Olgun, 2010, s.41)

Seçimler neticesinde Sait Paşa Ayan Meclisi Başkanlığı'na, Jön Türklerin lideri ve İstanbul Milletvekili Ahmet Rıza Bey de Mebusan Meclisi Başkanlığı'na getirilmiş. II. Meşrutiyet'in ilk Mebusan Meclis'i Başkanı Ahmet Rıza olmuştur. (Rıza, 2011, s.45; Uçvarol, 1995, s.405)

1908 seçimlerinin yapılmasından sonra Meclis-i Mebusan'a giren mebuslar konusunda farklı bilgiler verilmektedir. Eryiğit, (2009), Shaw ve Tökin'e dayandırarak, 1908 seçimlerinde İttihat Teraki Fırkası'nın 160 Türk ve 60 Arap mebus olarak meclise girdiğini ve bunun yanı sıra mecliste, 25 Arnavut, 23 Rum, 12 Ermeni, 10 Slav ve 4 Musevi olduğunu belirtmektedir. Bu sayıların toplamına baktığımız zaman Mebus sayısının 194 olduğu görülmektedir. (s.81). Bozarslan,(2015) ise 1908 Meclis-i Mebusan'da 142 Türk, 60 Arap, 25 Arnavut, 12 Ermeni, 5 Yahudi, 4 Bulgar,3 Sırp, 1 Romen olmak üzere 226 mebus olduğunu belirtmektedir. (s.198) Demirel,(1999) ise 1908 Meclis-i Mebusan'da 171 Türk, 61 Arap,32 Arnavut,26 Rum,12 Ermeni, 6 Kürt,4 Sırp,4 Bulgar,4 Musevi,2 Dürzi, s1 Maruni olmak üzere 323 Mebusun olduğunu belirtmektedir. (s.411)

Karpat,(2012) İttihat Terakki 287, Ahrar Fırkası ise 1 mebus olmak üzere 288 mebusun Mebusan Meclisi'nde bulunduğunu belirtmiştir. (s.86), Olgun, (2010) ise Meclis-i Mebusan'a 1908 seçimlerinde 281 milletvekilinin seçildiği fakat Meclis-i

Mebusan'ın açılışında 230 milletvekilinin hazır bulunduğunu aktarmıştır. 1908-1912 Meclis-i Mebusan'ına 281 milletvekili sayısı belirlendiğini ve 4 dönem devam eden çalışma süresince bu sandalyelere farklı 324 milletvekili oturtulduğunu belirtmiştir. (s.41)

Olgun,(2010)'un belirttiğine göre, 1908 Meclis-i Mebusan'ı için belirlenen mebus sayısı 281 olmasına rağmen, zaman içerisinde istifa, ölüm ve başka bir göreve tayin gibi sebeplerden dolayı mebus sayısında değişiklikler olmuştur. Dönem içinde toplam 324 değişik mebus görev yapmıştır. (Olgun, 2010, s.42) Demirel, (1999)'in belirttiğine göre, mebus seçildikten sonra mazbataları onaylanıp mebusluğa kabul edilenlere Meclis-i Mebusan baş katibi tarafından birer sicil numarası verilmiş ve bu şekilde 323 mebus bulunmaktadır. (s.410) Bu mebuslardan 21'i ölüm, 11'i başka bir göreve tayin, 10'u istifa ve 2'si devamsızlıktan istifa olmak üzere toplam 44 sandalye boşalmış, boşalan bu mebusluklara 43 yeni seçim yapılmıştır. (Olgun, 2010, s.42)

Belirli bir süre sonra iktidarda gücünü artıran İttihat Terakkicilerden bazılarının İslam karşıtı politikaları, İttihatçıların bölünmesine neden oldu. İttihatçılar arasındaki bu bölünme zamanla Ahrar Fırkası, Selamet-i Umumiye Kulübü ve Osmanlı Demokrat Fırkası gibi teşkilatların İttihatçıların karşısına geçerek amansız bir mücadeleye girişmesine ortam hazırlamıştır. (Karpas, 2012, s.86)

2.3.8.4. 31 Mart Olayı

II. Meşrutiyet denemesi henüz çok zaman geçmeden, “31 Mart Vakası” adıyla bilinen olayla bir süre için kesintiye uğramış. 31 Mart ayaklanması, meşrutiyete karşı gerici bir ayaklanma olduğu kadar, meşrutiyete karşı çıkmayan fakat İttihat ve Terakki'ye karşı askerî bir darbe hazırlığı içinde bulunan bir kesimin de faaliyetleri sonunda ortaya çıkmıştır. (Tanör, 1985, s.24)

Meclis-i Mebusan'ın tekrar açılmasından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti ülke yönetiminde hatırı sayılır ölçüde söz sahibi olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı bir muhalefet oluşmaya başlamıştır. Bu arada ülkenin içinde bulunduğu durumdan İttihat ve Terakki Cemiyeti sorumlu tutulmuş. Meşrutiyetin ilanından hemen sonra Bosna-Hersek gibi toprakların kaybedilmesi ve bundan doğan itibar kaybı ile beklenen huzurlu günlerin ufukta görünmemesi sonucunda siyasi

kargaşaya doğru gidilmesi, halkın gözünde cemiyete karşı umutsuzluk yaratmaya başlamış. Diğer taraftan cemiyetin hükümeti perde arkasından yönetmeyi istemek gibi bir yolu tutması, kendisine karşı olan öfkenin çoğalmasına neden olmuş. Bunlar, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile hükümet ve muhalefet arasındaki mücadeleyi şiddetlendirmiştir. (Uçvarol, 1995, s.414)

İttihat ve Terakki ile muhalefet arasındaki çatışmalar artarken, aşırı muhafazakâr çevreler de İttihat ve Terakki hükümetine karşı harekete geçmiş. Derviş Vahdeti adında birisinin başında bulunduğu Volkan Gazetesi'nin ve "İttihad-ı Muhammedi Fırkası"nın "Dinin elden gittiği ve ülkenin şeriatıtan ayrıldığı" propagandasını özellikle askerler arasında yayması, 6 Nisan 1909'da muhalif gazeteci Hasan Fehmi'nin İttihat ve Terakki fedaisi tarafından öldürülmesiyle sonuçlanmış. Bu hadise İstanbul'da büyük bir protesto gösterisine yol açmış. Bu protestolara bazı askeri birlikler ve medrese öğrencileri de katılmıştır. (Girgin, 2013, s.53-54) Protestocular şeriatın yeniden uygulanmasını, kabinenin azledilmesini ve yeni rejimin özgürleştirdiği Müslüman kadınların toplumsal hayattan tecridini istemekteydi.(Faroz, 2006, s.y.)

İttihat ve Terakki'nin getirdiği birliklerden Dördüncü Avcı Taburu askerlerinin subaylarını hapsetmesiyle 31 Mart Olayı patlak vermiş. Başlarında subay olmayan silahlı askerler, Ayasofya Meydanı'nda toplanarak "Şeriat isteriz" diye bağırarak ve ateş ederek Mebusan Meclisi'ni kuşatmışlar. (Uçvarol, 1995, s.414)

İttihatçı mebuslar hayatlarından endişe ederek saklanırken, Hüseyin Hilmi Paşa da istifa etti. Abdülhamid duruma el koymuş. Asilerin tüm isteklerini kabul etmiş ve ertesi gün hamilik ettiği (Faroz, 2006 ,s.y.) Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa derhal görevden alınarak yerine Dışişleri Bakanı Tevfik Paşa sadrazamlık makamına getirilmiş. Hadisenin hiç beklenmeyen bir zamanda ansızın ortaya çıkması, İttihat ve Terakki Partisi kurmayları arasında şaşkınlığa yol açmıştı.(İmbert, 2007, s.192)

Mahmut Şevket Paşa'nın emrindeki Hareket Ordusu, 21 Nisan 1909'da İstanbul'a girmek için hazırlıklar yapmış ve 24 Nisan'da şehrin tamamına hâkim olarak ayaklanmayı bastırmıştır. Böylece, bir bakıma İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne ve meşrutiyete karşı yapılan hareket, dolayısıyla da önemli bir iç sorun sonuçlanmış olmuştur. (Uçvarol, 1995, s.415)

31 Mart Vakası'ndan sonra, İttihatçılar Şeyhülislam Mehmet Ziyaeddin Efendi'yi talan edilip yerle bir olmuş Yıldız Sarayı'na zorla götürmüştür. Sultanın, İslami gelenekte görülen en klasik biçimde görevini yerine getirmekte ciddi biçimde başarısız kalmış herhangi bir hükümdarı tahttan indirmenin meşru olup olmadığını belirtecek olan "Azil fetvasını" imzalamasını istemişlerdir. Şeyhülislam basitçe "evet" diyerek cevap vermiş ve ardından da "Daha iyisini Allah bilir" demiştir. Sultan II Abdülhamid'in İstanbul'daki varlığının karışıklıklara yol açmasından korkulmuş ve kendisi Selanik'e sürülmüştür. (Bozarslan, 2015, s.199-200) II. Abdülhamit'in yerine kardeşi Mehmet Reşat tahta geçmiştir.

31 Mart Vakası'ndan sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti yasama ve yürütme organını elde etmiştir. Sadrazam ve Heyet-i Vükela'yı kendi isteğine göre seçmiş ve sarayı kontrol altına almıştır. Meclis-Padişah ikililiği ortadan kalkınca, yürütme üyelerini de kendi üyelerinden seçmiş ve cemiyet kendi kendisiyle baş başa kalmıştır. (Tunaya, 1959, s.17)

2.3.8.5. Anayasa Değişiklikleri

20 Ağustos 1909'da, 1876 Anayasası yasama organı lehine tekrar değiştirilerek Sultanın birçok yetkisi Meclis-i Mebusan'a devredilmiştir. (Karpat, 2012, s.88)

1909'daki 30. Madde değişikliği ile Bakanlar Kurulu Padişaha karşı değil, Meclis-i Mebusan'a karşı sorumlu hale getirilmiştir. Padişahın Meclis-i Mebusan'ı toplantıya çağırma, gerektiği zaman seçimleri yenileme, meclisin yeniden kurulmasını sağlama ve uluslararası antlaşmaların tasdiki yetkisi elinden alınarak Meclis-i Mebusan'a verilmiştir. 7-35. Madde değişikliği ile de Mecliste "Son söz padişaha aittir" maddesi değiştirilmiştir. Sadrazam, Padişah tarafından atanacak ve Bakanlar ise Padişah tarafından değil, Sadrazam tarafından atanacaktır. 29. Madde ile de Kanunları teklif etmek için padişahın izin alma şartı kaldırılmış. 7. Madde değişikliği ile de Padişahın mutlak vetosu değiştirilerek, "geciktirici ve zorlaştırıcı" vetoya dönüştürülmüş. (Gözler, 2004, s.170-171)

113. Madde ile de Padişahın uyguladığı sansür ve sürgün fıkrası kaldırılmıştır. Toplanma ve dernek kurma hak ve hürriyetleri kabul edilmiştir. Muhabere belgelerinin gizliliği konulmuştur. Kişi hürriyeti güçlendirilmiş ve açıklığa kavuşturulmuştur;

şeriatın ve kanunun saptadığı nedenlerden gayri bir “sebepe ve bahane ile” tutuklama ve cezalandırma usulleri kaldırılmıştır. (Tunaya, 1985, s.38)

1876 Kanun-i Esasi'nin 53. Maddesindeki 1909 değişikliği, meclise serbestçe yasa teklifi ve tartışma yetkisi vermiştir. Mecliste kabul edilen yasa diğerlerince de onaylandıktan sonra Padişaha gelmiş. Gelen bu teklif ya 10 gün içerisinde incelenir ve onaylanıp yayınlanır ya da meclise geri gönderilir. Meclise geri gönderilen teklif 2/3 çoğunlukla onaylanırsa, padişahbu teklifi onaylayıp yayımlamak zorundadır. (Yılmaz, 2012, s.52)

1909 Anayasası'nda yapılan değişikliklerle kuvvetler arası ilişkiler alanında değişiklikler yaşanmıştır. Padişahçı rejim parlamenter rejime dönüştürülmüştür. II. Abdülhamid'in 1878'de meclisi kapatmasını unutmayanların tepkisi yeni rejime özelliğini kazandırmıştır. Fakat parlamentarizmin en önemli yanı olan yasama ve yürütme organları arasında kurulacak yetki dengesi 1909 yılında yasama lehine bozulmuştur. 1908 değişikliği ile Meclis-i Mebusan'ın kabineyi düşürmesi kolaylaştırılmış ve kabinenin meclisi feshettirmesi zorlaştırılmıştır. Kabinenin padişaha karşı değil, meclise karşı sorumlu olduğu bir mekanizma kurulmuştur. Padişahın 1876'daki “sonsuz” sayılacak yetkisi sınırlanmıştır. (Tunaya, 1985, s.37)

2.3.8.6. 1910 ve 1911 Ara Seçimleri

Mevlânâzade Rıfat Bey'in ölümü üzerine boşalan kontenjanı doldurmak amacıyla 1910'da ara seçim yapılmış. Ara seçimi Hariciyeci Rıfat kazanmış. Ancak Rıfat Bey'in Londra Büyükelçiliği'ne atanması üzerine İstanbul mebusluğu için bir sandalye boşalmıştı. 11 Aralık 1911'de boşalan sandalyeyi doldurmak için İstanbul ara seçimi yapılmış. Seçimi, Hürriyet ve İtilaf Fırkası adayı Tahir Hayrettin, İttihat Terakki Cemiyeti'nin adayı Mehmet Menduh Bey'e karşı bir oy fark ile kazanmış. (Hocaoğlu,2010,s,203; Girgin,2013,s.55) Bu durum İttihat ve Terakki'ye gösterilen ilk tepkinin sonucudur. (Girgin,2013,s.55) 30 Temmuz 1911 tarihinde istifa eden San'a Mebusu Seyit Ali Mut'a Efendi'nin yerine ise seçim yapılmamıştır. (Olgun,2010,s.42)

1908'de toplanan Meclis-i Mebusan Ocak 1911 yılında dağılmış. İkinci Meclis ise Nisan 1912'de toplanmış ve Temmuz ayının sonunda dağıtılmıştır. (Ezherli, 1998, s.186.)

2.3.8.7. 1912 Seçimleri

1912 seçimlerinin erkene alınmasında ülkenin iç ve dış siyasetinde yaşanan sorunlar ve ülkede başlayan ulusçu ayaklanmaların etkisi olmuştur. 1910'da Kosova'da meydana gelen isyanlar, Suriye'nin güneyinde Havran'da Dürzilerin isyanları, 1911'de Katolik Arnavutların çıkardığı isyanlar, Yemen ve Asir'de çıkan isyanlar bu ayaklanmaları teşkil etmiştir. Bu isyanları dış gelişmeler etkilemiştir. 29 Eylül 1911'de İtalya'nın Trablusgarp'a saldırması, hükümeti ve hükümetleri denetleyerek sorumluluğu paylaşan İttihat Terakki Fırkası'nı zayıflatmış ve muhalefetin birleşerek İttihat Terakki Fırkası'na karşı harekete geçmesinde etkili olmuştur. (Demir, 1994, s.100-101)

Osmanlı İmparatorluğu'nun dış siyasetinde önemli gelişmelerin yaşandığı 11 Aralık 1911'de İstanbul'da ara seçim yapılmış. Seçimi 1 oy farkla Hürriyet ve İtilaf Fırkası kazanınca Hürriyetçiler bunu büyük bir zafer olarak nitelendirilmiş. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne de yenilgi ağır gelmiş. Cemiyet hükümete bir nazır sokmak istemiş fakat M. Şevket bu durumu engellemiş. İttihatçıların sabrı taşmış. Erken seçimlere gitme kararı alınmış. Fakat 1909 Kanun-i Esasi değişikliği ile meclisi dağıtmak çok zorlaştırılmıştı. Bunun için bir Kanun-i Esasi değişikliği önerilmiş ve Anayasa değişikliği yapılmış. Nihayet uzun ve hararetli mücadelelerden sonra 18 Ocak 1912 'de Meclis-i Mebusan dağıtılabilmişti. (Akşin, 1997, s.84)

Kanun-i Esasi'nin 69. Maddesine göre meclisin çalışma süresi 4 yıldır. Fakat bu anayasada yapılan değişiklik ile-43. Madde- meclisin her yıl Kasım ayında açılacağı ve Mayıs'ın başına kadar çalışacağı belirtilmişti. Ancak yaşanan siyasi gelişmeler 1912 seçimini daha erken bir tarihte (Ocak 1912'de) başlatmıştır. (Demir, 1994, s.99)

Anayasa'da değiştirilen 35. Maddeye istinaden meclisin feshedilmesinden sonra Anayasa'nın 7. Maddesine göre seçimlerin tekrar yapılması gerekiyordu. Siyasi tarihimizin İkinci erken genel seçimi olacak olan 1912 seçimlerinin startı verilmişti. (Hocaoğlu, 2010, s.216),

1912 seçimleri gerek meşruti idarenin gereğinin kavranması gerekse seçimin ne olduğunun kısmen de olsa idrakine varmış olan halkın katıldığı ilk seçim özelliğini taşıması nedeniyle tansiyonu oldukça yüksek mücadelelere sahne olmuştur. Bu seçim sebep olduğu hadiseler ve sonuçları itibarıyla çok tartışılmıştır. (Gelmez, 1995, s.37)

1912 seçimleri, 1908 seçimlerinden farklı olarak birden fazla ideolojinin imparatorluk genelini kapsayacak biçimde iktidar mücadelesinin yaşandığı “çok partili bir seçim” olmuş. 1912 seçimleri ilk defa çok partili bir mücadeleye sahne olduğu için büyük bir önem taşımaktadır. (Hocaoğlu, 2010, s.237)

1912’de Meşrutiyet döneminin ikinci seçimleri yapılmış. Bu seçimde İttihat ve Terakki Cemiyeti tam bir baskı ortamı yaratmış. İttihatçılar vatandaşlara fiili saldırı ve baskı uygulamış. Aynı zamanda devlet olanaklarını kullanarak oyların muhalefete gitmesini önlemişler. İttihat ve Terakki Cemiyeti seçime asker ve sivil memurlar ile müdahale etmişler. Türk tarihinde ilk defa, mükerrer oy ve hileli oy sayımı gibi kavramlar bu seçimde ortaya çıkmış. (Girgin, 2013, s.55) İttihat ve Terakki birçok yasaklama ve kısıtlama getirmiş. Yapılacak konferans ve mitingler için hükümetin önceden haberdar edilmesi ve resmi izinlerin alınması kuralı uygulanmış. Muhafız basının çalışması engellenmiş Antidemokratik uygulamalar gerçekleştirilmiş. (Hocaoğlu, 2010, s.216) Bu gibi baskılar yüzünden 1912 seçimlerine “sopalı seçimler” adı verilmiştir.

1912 seçimlerinden sonra 13 Mayıs 1912’de meclis açılmıştır. Meclis başkanı Halil Menteş olmuştur. (Hocaoğlu, 2010, s.240) 281 adet mebus Meclis-i Mebusan’da yer alacak; bu mebuslardan 177’si Türk, 45’i Arap, 17’si Arnavut, 15’i Rum, 10’u Ermeni, 5’i Kürt, 5’i Bulgar, 4’ü Yahudi, 2’si Sırp ve 1’i Ulah olacaktır. (Demir, 1994, s.180) 1912 seçimlerinde 6 muhalif mebus meclise girebilmiş ve bu mecliste itttihatçıların ağırlıkta olduğu belirlenmiştir. (Mıhçı, 2000, s.11)

1912 seçimi sonrası oluşturulan mecliste askerin siyasete karışmasını istemeyenler Halaskaran-ı Zabıta adlı bir grup kurmuş. Bu grup meclisi bir tiyatro ve bir kulüp olarak görmüştür. (Mıhçı, 2000, s.11)

1912 seçimlerinden sonra muhalefeti tasfiye eden İttihat Terakki Fırkası’nın oluşturduğu meclis tam bir iktidar meclisi olmuş. (Hocaoğlu, 2010, s.239) Rejim kısa bir süre sonra İttihat Terakki diktatörlüğüne dönüşmüştür. Bu dönemdeki uygulamaları demokratik bulmak oldukça güç olmuştur. (Gözler, 2004, s.171)

II. Meşrutiyet’in ikinci dönemi olan 1912-1914 yılları arasında, Mebusan Meclis’i 18 Nisan 1912’de çalışmalarına başlamış ve bu çalışmalarını 4 Ağustos 1912’ye kadar sürdürmüş 4 Ağustos 1912’de iktidarda olan Ahmet Muhtar Paşa

Hükümeti, Meclis-i Ayan'ın onayını alarak Meclis-i kapatmış Meclis-i Mebusan Balkan Savaşları nedeniyle 1914'e kadar kapalı kalmıştır. (Akyıldız, 2003a, s.246-247)

Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ndan Gümülcineli İsmail Bey, 25 Ocak 1913 tarihinde Bab-ı Ali'yi basarak yönetime el koymayı planlamıştır. Buna karşılık ittihatçı Enver Bey ile arkadaşları erken davranmış ve 23 Ocak 1913'te 'Bab-ı Ali Baskını'nı gerçekleştirerek Kâmil Paşa'yı sadareten uzaklaştırmıştır. Olay sırasında Harbiye Nazırı Nazım Paşa da dâhil 11 kişi öldürülmüştür. İhtilalcilerindesteği ile Hareket Ordusu eski Kumandanı Mahmut Şevket Paşa Sadrazam olmuştur.(Çulcu, 2011, s.310)

Bab-ı Ali Baskını'nın ardından İttihat ve Terakki karşıtları korkuya kapılmış ve her biri bir tarafa dağılmıştır. Bu karşıt grupların liderleri durumunda bulunanlar ise yurtdışına kaçmıştır. Kâmil Paşa'nın Maliye Nazırı Abdurrahman Vefik Bey ile Dâhiliye Nazırı Ahmed Reşid Bey önce tutuklanmış, sonra da sözde kendi istekleriyle –gerçekte ise ittihatçılar tarafından kovularak- yurtdışına gitmişlerdir. (Çulcu, 2011, s.310)

Anayasa Değişiklikleri:

1876 Kanun-i Esasi'nin 1912 değişiklikleri 7, 35 ve 43. Maddeler olacaktır. Anayasada yapılan değişiklik ile 35. Maddede yer alan “Padişah, seçimleri 3 ay içerisinde yenilemedir” ibaresi 1912'de “4 ay içerisinde seçimleri yenilemedir” olarak değiştirilmiştir. (Yılmaz, 2012, s.54)

2.3.8.8. 1914 Seçimleri

Balkan Savaşı'nda Osmanlı ordularının bozguna uğraması ve düşman ordularının İstanbul önlerine kadar yaklaşması, İttihatçı karşıtı Ahmet Muhtar ve Kâmil Paşa hükümetlerinin saygınlıklarını yitirmelerine yol açmış. Bu yenilginin sorumluluğunu Kâmil Paşa Hükümeti'ne yükleyen İttihatçılar, 23 Ocak 1913'te Bab-ı Ali Baskını olarak adlandırılan bir darbe ile iktidarı ele geçirmişlerdir. İttihatçıların

tekrar barıştıkları eski Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa Hükümeti iş başına getirilmiştir. (Demir, 1994, s.187)

Balkan Savaşları'nın sona ermesiyle normal siyasi hayata dönülmesi üzerine, İttihatçı Hükümet 1913 sonbaharında seçimlere gidileceğini açıklamıştır. (Demir, 1994, s.188)

Bab-ı Ali Baskını ile hükümeti tamamen ele geçiren İttihat-ı Terakki Partisi, 1914 yılının başlarında seçim hazırlıklarına başlamıştır. Seçimler “İntihab-ı Mebusan Kanun Layihası ve İntihab-ı Mebusan Kanunnamesi'nin Suret-i İcrasına Dair Talimat Layihası”na göre iki dereceli olarak yapılmıştır. (Akyıldız, 2003a, s.247)

Bab-ı Ali Baskını ve Mahmut Şevket Paşa Suikastı sonrasında muhaliflere karşı yürütülen baskı ve soruşturmalar, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın dağılmasına yol açmıştır. Artık dönem seçimlerinde İttihatçıları uğraştıracak yasal bir muhalefet kalmamıştır. (Demir, 1994, s.187)

Meclis-i Mebusan'ın 1914 yılının Nisan-Mayıs aylarında yapılan genel seçimlerinde, 1912'de çıkarılan bir kanunla askerler ilk kez oy kullanmamıştır. (Mihçı, 2000, s.13)

Ekim 1913 sonunda başlanan seçimlerin normal koşullarda Şubat 1914'te sonuçlanması gerekiyordu. Buna karşın cemiyet ve azınlıklar arasında mebusların sayısı ve nitelikleri konusunda anlaşmazlıkların uzaması nedeniyle, meclis ancak 14 Mayıs 1914'te açılabilmiştir. (Demir, 1994, s.189)

1914 seçimlerinde İttihat Terakki'den başka Türklerin yasal bir siyasi kuruluşu olmadığından, bu durum bir anlamda Türklerin seçim kampanyası olarak da görülmüştür. 1914 seçimlerinde muhalefet sadece azınlıklardan gelmiştir. (Demir, 1994, s.191)

1914 seçimleriyle meclise girmeye hak kazanan 256 mebustan 157'si Türk, 68'i Arap, 16'sı Rum, 15'i Ermeni, 7'si Kürt ve 3'ü Yahudi'dir. Dönem içinde yapılan ara seçimler ile gelen 36 mebus da eklendiğinde bu dönemde toplamda 292 mebus görev yapmıştır. (Demir, 1994, s.206)

1914-1918 yılları arasında başlayan I. Dünya Savaşı'na İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin zorlamaları sonucu Osmanlı Devleti de katılmıştır. Bu savaş döneminde Osmanlı Mebusan Meclisi mesaisine devam etmiştir. (Mihçı, 2000, s.13)

14 Mayıs 1914'te açılan ve I. Dünya Savaşı yıllarında muhalefet olmaksızın bir savaş meclisi olarak faaliyetlerini sürdüren meclis pek çok geçici kanun çıkarmış. Meclis, Mondros Mütarekesi'nin ardından 21 Aralık 1918'de Padişah Vahdeddin tarafından feshedilmiş. (Akyıldız, 2003a, s.247)

Anayasa Değişikliği

1914'te 7,43 ve 102. Maddeleri değiştirilmiş. 7. Madde, "Padişah, meclisi olağan ve olağanüstü dönemlerde toplantılara çağırır" olarak değiştirilmiş. 1916'da Anayasanın 76. Maddesi ile mebusların harcırahı ile ilgili değişiklik yapılmış. 72. Madde olan mebusluğunu açıklama ile ilgili madde de değişikliğe uğramış. 1918'de Anayasanın 69. Maddesindeki seçimlerin dönemleriyle ilgili değişiklik yapılmış. (Yılmaz, 2012, s.54)

1916'da Meclis-i Mebusan'ı dağıtma hakkı, Anayasada yapılan bir değişiklik ile yine 1876'daki gibi sınırsız bir şekilde Padişaha tanınmış. Padişah Vahdettin, bu hakkı 21 Aralık 1918'de İttihat ve Terakki'ye karşı kullanarak meclisi dağıtmıştı. Böylece çoğunluğunu İttihat ve Terakki Fırkasının oluşturduğu muhalefetten kurtulmuş olmuş. Böylece meşrutiyet devri de son bulmuştur.

1914'te toplanan Meclis-i Mebusan normal süresini tamamlamıştı. Ancak ülkenin içerisinde bulunduğu savaş ortamı yeni meclisin toplanmasına izin vermediği için, 1918'de 69. Madde değiştirilmiş. Bu madde ile meclisin çalışma süresi uzatılmış. 1 Ekim 1918'de meclis çalışmalarına başlamış ve 21 Aralık 1918'de sona ermiştir. (Mihçı, 2000, s.13)

2.3.8.9. 1919 Son Osmanlı Mebusan Meclisi Seçimleri

I. Dünya Savaşı devam ederken, 3 Temmuz 1918'de Sultan Reşat ölmüş ve yerine Vahdettin (VI. Mehmet) geçmişti. Vahdettin, Reşat'ın tersine, siyasetle yakından ilgili ve İttihat ve Terakki'ye düşman bir padişah'tı. (Akşin, 1997, s.130) I. Dünya Savaşı'nda alınan yenilgi üzerine İttihat ve Terakki üyeleri ülkeden kaçmıştı.

I. Dünya Savaşı'nda alınan yenilgiden sonra İtilaf devletleri ile Osmanlı arasında Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmış ve Mondros'tan sonra ülkede işgaller başlamıştır. İşgaller İstanbul Hükümeti'ni iyice çaresiz bırakmıştır. Çoğunluğunu İttihatçıların oluşturduğu Mebusan Meclisi, 21 Aralık 1918'de Sultan VI. Mehmet Vahdettin tarafından çıkarılan bir irade ile feshedilmiş. Meclisin feshinden sonra Meclisin dağıtılmasından sonra kurulan hükümetler ise parlamentonun onayı olmadığı için Sultan Vahdettin'in iradesiyle göreve başlamıştı. (İdem, 2015, s.8)

İstanbul Hükümeti'nin ülkenin işgal edilmesine ve işgal edilen bölgelerde Rum ve Ermeniler tarafından Müslüman halka karşı girişilen katliamlara sessiz kalması üzerine, halk silahlı direniş güçleri olan Kuvayı Milliye birliklerini ve sosyal örgütlenmesini sağladığı Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerini kurmuştur. (İdem, 2015, s.8)

Mondros'tan sonra ülkede işgallerin başlamasıyla sorunlar giderek artmış. Ancak sorunların çözüm yeri olması gereken Meclis-i Mebusan'ın toplanmasından hiç söz edilmiyordu. Hâlbuki Kanun-i Esasi'nin ilgili maddesine göre, meclisin dağıtılmasından sonraki dört ay içerisinde seçimlerin yenilenmesi gerekiyordu. Böylece Meclis-i Vükelâ 2 Ocak 1919'da aldığı bir kararla, işgal ve seferberliğin son bulmamasından ötürü seçimlerin yapılamayacağını kabul ediyor ve ancak barış ortamına geçildikten sonraki dört ay içerisinde seçimlerin yapılacağını ilan etmişti.(Dinçer, 2018, s.20)

Hükümetin başında bulunan Tevfik Paşa Kabinesi, 2 Ocak 1919'da barış ortamını takip edecek olan 4 ay içinde seçim yapılabilmesine karar vermiştir. (Turan, 1998, s.26; Mihçı,2000,s.19) Fakat 3 Mart'ta Tevfik Paşa'nın istifası sonucunda Padişah ile uyumlu olan Damat Ferit Hükümeti kurulmuştur. Damat Ferit, İtilaf devletlerinin etkisiyle birçok bakan ve aydını sürgüne göndermiştir. (Mihçı, 2000, s.20)

İzmir'in Yunanlılar tarafından 15 Mayıs 1919'da işgal edilmesi üzerine, ülkenin birçok yerinde başlamış olan Müdafaa-i Hukuk (hakları savunma) örgütlenmesi hızlanmış ve yayılmıştır. İzmir' in işgalini protesto etmek için ülkenin birçok yerinde mitingler yapılmıştır. İtilaf devletleri İstanbul'da birkaç miting yapılmasına ses çıkarmamayı daha doğru bulmuştur. (Akşin, 1997, s.145) İzmir'in işgali ile ilgili İstanbul'dan bir ses çıkmaması, halkı Mustafa Kemal'e ve Milli Mücadele'ye daha da yakınlaştırmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktıktan sonra Amasya Genelgesi'ni yayınlaması, Erzurum Kongresi'nde ve ardından Sivas Kongresi'nde vatanın kurtuluşu için hayati önem taşıyan kararlar alması, Milli Mücadele'nin yol haritasını çizdiğini göstermektedir. (İdem, 2015, s.8)

Damat Ferit Hükümeti, 27 Temmuz 1919'da seçimlerin yapılmasına karar vermiştir. Bu seçimde 8 Ekim 1912 tarihli kararnamenin hükümleri uygulanacağını belirtilmiş ve askerlikle ilişkisi olanların aday olamayacağı ve oy kullanamayacağı açıklanmıştır. Seçim kararının alınması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Seçim kararının alınmasından sonra Anadolu'daki siyasi partilerde ve azınlıklarda olumsuz bir hava hâkim olmuştur. Gayrimüslim topluluklar seçimlere katılmayacaklarını belirtmiştir. (Turan, 1998, s.27)

Çağrısı Amasya Tamimi'nde yapılan Erzurum Kongresi sonrasında 4-11 Eylül tarihleri arasında toplanan Sivas Kongresi'nde, milli birlik ve beraberlik ile Meclis-i Mebusan'ın derhal toplanması gerektiği çağrısı yapılmıştır. Anadolu'daki halkın kurduğu cemiyetlerin birleşimi olarak Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti kurulmuş ve bu cemiyetin başına Mustafa Kemal getirilmiştir. (Mıhçı, 2000, s.24)

Mustafa Kemal, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde, Mebuslar Meclisi'nin bir an önce toplanması gerektiğini belirtmiş Damat Ferit Hükümeti'nin düşürülüp ulusal iradeye saygılı bir hükümetin kurulmasının seçimleri kolaylaştıracağını belirtmiştir. (Turan, 1998, s.27)

Sivas Kongresi'nden sonra Mustafa Kemal Paşa'nın başkanı olduğu Heyet-i Temsiliye'nin ilk işi, 12 Eylül'de Umumi Kumandanlara ve Valilere bir genelge göndererek meşru bir hükümet kuruluncaya kadar İstanbul ile ilişkilerin kesildiğini açıklamak olmuştur. Aynı gün, İtilaf devletlerinin İstanbul'daki temsilcilerine bir muhtıra gönderilmiştir. Meclisi Meb'ûsân'ı açmadıklarından dolayı hükümetin suçlu

olduğu bildirilmiştir. Bununla yetinmeyen Heyet-i Temsiliye, 13 Eylül'de bütün askerî yetkililer ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine bir telgraf göndererek seçim hazırlıklarının geçerli kanun çerçevesinde en kısa zamanda yerine getirilmesini istemiştir. Bu konuda belediyeler ile Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri sorumlu tutulmuştur. (Budak, 2010, s.23)

M. Kemal başkanlığında 14 Eylül'de Sultan Vahdeddin'e bir telgraf gönderen Heyeti Temsiliye, Meclisi Millî'nin feshinden beri yedi ila sekiz ay geçmesine rağmen seçimlerle ilgili Kanun-ı Esasî hükümlerinin Damat Ferit Paşa Hükümeti'nce uygulanmadığı hususunda şikâyetle bulunmuştur. Aynı zamanda, Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin düşmesi ve hiçbir siyasi partiye mensup olmayan bir hükümetin kurulmasını istemiştir. 1 Ekim itibariyle Damat Ferit Paşa Hükümeti istifa etmiştir. (Budak, 2010, s.23)

Baskılara dayanamayan Damat Ferit Hükümeti 30 Eylül 1919'da istifa etmiş ve bu durum Millî Mücadele'nin lideri konumunda olan Heyet-i Temsiliye ve onun başındaki Mustafa Kemal'in bir başarısı olarak değerlendirilmiştir. Çünkü Heyet-i Temsiliye, Eylül 1919'dan itibaren Damat Ferit Hükümeti'ni tanımadığını belirtmişti. Damat Ferit Hükümeti'nin istifasından sonra Ali Rıza Paşa Hükümeti kurulmuştur. (Beden&Kurtcephe, 2011, s.222-223)

Ali Rıza Paşa Hükümeti kurulduktan sonra, Temsil Heyeti ile İstanbul Hükümeti temsilcisi Salih Paşa arasında 20-22 Ekim 1919'da Amasya Görüşmeleri (mülakatı) yapılmıştır. Bu görüşmelere Temsil Heyeti adına Mustafa Kemal, Rauf Bey ve Bekir Sami Bey, İstanbul Hükümeti adına Salih Paşa ve ekibi katılmıştır. (Beden&Kurtcephe, 2011, s.224)

Amasya Görüşmeleri 3 gün sürmüş ve görüşmelerde ikişer nüsha olmak üzere beş protokol imzalanmıştır. İki protokol de gizli sayılarak imzalanmamıştır. (Atatürk, 2000, s.167) Hükümeti küçük düşürücü hareketlerde bulunulmaması, muhalefetlerinden dolayı tutuklu bulunanların serbest bırakılması, seçimlerin özgürce yapılması ve Meclis-i Mebusan'ın Anadolu'nun güvenli bir yerinde toplanması (Beden&Kurtcephe, 2011, s.224) gibi konularda protokol imzalanmıştır.

M. Kemal Atatürk (2000)'ün Nutuk'ta belirttiğine göre, "Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'da toplanmasının doğru olmadığı" Salih Paşa'ya tekrar bildirilmiştir. Salih

Paşa bu düşünceye katıldığını fakat İstanbul Hükümeti adına söz veremeyeceğini belirtmiştir. (s.171)

Aralık ayının ilk yarısında yapılacak olan 1919 seçimleri, 20 Temmuz 1908 tarihli İntihab-ı Mebusan Kanun-ı Muvakkati uyarınca, 7 Ekim 1919 tarihli kararnameye göre yapılmıştır. (Demirel, 2010, s.39) İki dereceli olarak başlayan Meclis-i Mebusan seçimleri 15 vilayet, 35 mülhak liva ve 16 müstakil livada yapılmıştır. Ancak Mondros Mütarekesi'nden sonra işgal edilmiş ve daha önceki Meclisi Mebusan'a temsilci göndermiş olan Musul, Beyrut, Suriye ve Halep gibi vilayetlerin yanı sıra, 1878-1918 döneminde Rus işgalinde kalmış bulunan Kars, Ardahan ve Batum olarak adlandırılan Elviye-i Selase'de seçimler yapılamamıştır. (Budak, 2010, s.23)

Seçimler o günün şartları içinde yaklaşık üç aylık bir sürede tamamlanmıştır. 18 Aralık'tan itibaren İstanbul dâhil 13 vilayette 107, müstakil livalardan ise 44 olmak üzere toplam 151 mebus seçilmiştir. Fakat İstanbul'da çeşitli sebeplerden dolayı boşalan 3 mebusluk için 10 Ocak'ta yeniden seçim yapılmıştır.(Budak, 2010, s.23)

Seçimlerin yapılmasından sonra Mustafa Kemal yanında bulunan Temsilciler Kurulu üyeleri Rauf Bey (Orbay), M. Müfit Bey (Kansu), Şeyh Fevzi Efendi ve Hakkı Bey(Behiç) ile beraber 18 Aralık 1919'da Sivas'tan yola çıkmış ve 27 Aralık 1919'da Ankara'ya ulaşmıştır. (Turan, 1998, s.64-65)

Mustafa Kemal Ankara'nın daha merkezi bir konumda olması nedeniyle ve meclis açılmadan önce Anadolu'dan İstanbul'a geçecek milletvekilleri ile görüşmek için Temsil Heyeti'ni Ankara'ya taşımıştır. Mustafa Kemal Ankara'da görüştüğü milletvekillerine mecliste "Anadolu ve RumeliMüdafaa-i Hukuk Grubu" adıyla bir grup kurmalarını (İdem,2015,s.9) istemiştir. Kendisinin de Meclis Başkanı seçilmesinive Misak-ı Milli (Ulusal Ant)'nin kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir. (Turan, 1998, s.70-71)

Son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı, 12 Ocak 1920 Pazartesi açılmış (Avcı, 2013, s.63) ve Padişah Vahdettin hasta olduğunu ileri sürerek meclise katılmamıştır. (Akşın, 1997, s.164) Meclisin açılış nutku Padişah adına İçişleri Bakanı Damat Şerif tarafından okunmuştur. Arkasından Anayasanın 46. Maddesi uyarınca Meclis Yemin törenine geçilmiştir. (Turan, 1998, s.73)

Ulaşım güçlükleri, parasal sorunlar ve kimi çevrelerin Ankara'ya gidilmemesi yönündeki girişimlerinden dolayı Meclis-i Mebusan tasarlandığı gibi geniş katılımlı olamamıştır. (Turan, 1998, s.70) Seçim sonuçlarının alınmış olmasına rağmen bir kısım mebus değişik nedenlerden dolayı İstanbul'a gelmemiştir. Meclisin üye tam sayısı 170'ti ancak işgal altındaki yerlerde seçim yapılamadığından 140 mebus seçilebilmişti. Meclisin açılışında 140 üyeden 72'si hazır bulunmuştu. Sonraki günlerde gelenlerle birlikte sayı artmışsa da M. Kemal gibi seçilip gelemeyenler, istifa edenler ve izin alanlar yüzünden meclis hiçbir zaman 140 sayısına ulaşamamıştır. (Turan, 1998, s.72)

Meclisin açılmasından sonra, Mustafa Kemal'in direktiflerine uyulmayacağı belli olmaya başlamıştı. Mustafa Kemal Meclis başkanlığına önerilmemiş, mecliste oluşturulması düşünülen "Müdafaa-ı Hukuk Grubu" oluşturulmamış ve yerine Rauf Bey (Orbay) başkanlığındaki "Felah-ı Vatan Grubu" oluşturulmuştu. (Kurtcephe&Aydın, 2011, s.231)

Meclis-i Mebusan 22 Ocak 1920'de Misak-ı Milli kararlarını gündemine almış, bir hafta metin üzerinde tartıştıktan sonra bazı değişiklikler yaparak (Kurtcephe&Aydın, 2011, s.231) 28 Ocak 1920'de kararları kabul etmiştir. Erzurum ve Sivas Kongrelerinde kabul edilen ve barış şartlarını taşıyan bu kararlar, Millî Mücadele'nin de amacını ortaya koymuş olup Meclis-i Mebusan'ın gerçekleştirdiği en büyük icraat olmuştur. (Avcı, 2013, s.63)

Meclis-i Mebusan Misak-ı Milli kararlarını kabul edince, İtilaf devletleri 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal ederek (Akyıldız, 2003a, s.247) bir darbe düzenlemiş Meclisi doğrudan hedef almayan bu darbeye öncelikle sabah vakti evlere baskın düzenlenmiş ve ardından Harbiye Binası ve Şehzadebaşı Karakolu baskına uğramış. Daha sonra İngilizler hükümete baskı uygulamış. Baskılara dayanamayan Salih Paşa Hükümeti istifa etmiş ve yerine Damat Ferit Paşa Hükümeti kurulmuş. (Akşin, 1997, s.169-172) Mebusan Meclisi 18 Mart'ta çalışmalarına ara verilmiş 11 Nisan'da padişah tarafından Mebusan Meclisi feshedilmiş. On iki gün sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi (23 Nisan 1920) Mustafa Kemal'in önderliğindeki açılış oturumunu Ankara'da gerçekleştirilmiştir. (Lewis, 2007, s.13)

II. BÖLÜM

3. II. MEŞRUTİYET (1908-1919) DÖNEMİ DİYARBAKIR SEÇİMLERİ VE DİYARBAKIR MEBUSLARININ BİYOĞRAFİLERİ

3.1. 1877 Diyarbakır Seçimleri

23 Aralık 1876'da ilan edilip yürürlüğe giren Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası Kanun-ı Esasi ile birlikte Birinci Meşrutiyet Dönemi başlamıştır. Böylece Türk demokrasi tarihinde parlamenter yönetim anlayışı resmen yürürlüğe girmiştir. Parlamento, padişahın atadığı üyelerden oluşan Meclis-i Ayan ve halkın oylarıyla seçtiği temsilcilerin bulunduğu Meclis-i Mebusan'dan oluşmuştur. (Yedek, 2017, s.5)

1867 Vilayet Nizamnamesi ile Osmanlı ülkesi vilayetlere, vilayetler sancaklara, sancaklar da kazalara ayrılmıştı Bu idarî birimlerin her birinde birer idare meclisi vardı. Komisyon bu meclislerden yararlanmayı en uygun yol olarak görmüş ve İstanbul dışındaki vilayetlerden seçilecek mebusların Vilayet İdare Meclisi üyeleri arasından seçilmesini kararlaştırmıştır. Komisyon, Meclis-i Mebusan'a seçilecek üye sayısını "*her manalın mevcut nüfusunu¹ ve ehemmiyetin mevkisi nisbetinde*" belirlemiştir. Her vilayete düşen Müslim ve Gayrimüslim mebus sayısı da belirlenmiş ve bir çizelge haline getirilmiştir. (Güneş, 1997a, s.76)

Meclis-i Mebusan üyelerinin belirlenmesi amacıyla 1876'da yapılan seçim, zaman darlığı nedeniyle bir seçim kanunu çıkarılamadığından geçici bir yönetmelik olan "Talimat-ı Muvakkate" doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. (Demiraslan, 2013, s.37) Talimat-ı Muvakkate'de adayların belirlenmesi için özel bir yöntem belirlenmemiş. Mebus seçilebilmek için aday olma zorunluluğu yoktur. Söz konusu Talimatın 4.Maddesine göre, "*Mebuslarını seçecek olan İdare Meclisi üyeleri, her biri vilayet dâhilinde olan ve durumu 3. maddeye uygun olan Müslim ve Gayrimüslim*

¹Kanun-i Esasi'nin 65. maddesi gereği her 50.000 erkek nüfusa bir mebus seçileceği belirtilmiştir. (Olgun, 2012, s.4)

kişilerden istenen sınıf ve sayıya eşit her kimleri uygun görürlerse onlara oy vereceklerdir².” (Peköz, 2015, s.35)

XIX. yüzyılda Diyarbakır Vilayeti’nde, Mardin, Diyarbakır ve Ergani Maden sancağı olmak üzere 3 sancak bulunmaktaydı. Diyarbakır Sancağı’na bağlı Derik, Beşiri, Silvan, Lice kazalarının yanı sıra 4 nahiye ve 393 köy bulunmaktadır. (Çukurova&Erantepli, 2008, s.355) 1871-1882 yılları arasında Diyarbakır merkezinde Müslüman ve gayrimüslim gruplardan her birinin nüfusu 4 ile 6 bin civarında olup kırsal kesimde Müslümanlar yoğunlukta idi. Bundan dolayı kaza ve sancak genelinde Müslüman nüfusun 1/3 oranında daha fazla olduğu görülmektedir. Diyarbakır Sancağı’nın toplam nüfusu 1871’de 119.614 iken (Çukurova&Erantepli,2008,s.358-59), 1877-1878 yıllarındaki nüfusu Siverek, Silvan, Lice kazaları dâhil olmakla birlikte 120.000’dir. Sancakta 45.000 hane bulunmaktadır. (Şahin, 2013, s.31)

Osmanlı Mozağını³ yansıtan Türk tarihinin ilk meclisi olan I. Devre Meclis-i Mebusan, 19 Mart 1877’de (4 Rebiülevvel 1294) Padişahın Hatt-ı Hümayun’u ile çalışmalara başlamış ve 3 ay görev yaptıktan sonra, 28 Haziran 1877’de Padişah tarafından son seçimlerin yenilenmesi şartıyla tatil edilmiştir.

Birinci Devre Meclis-i Mebusan’da Diyarbakır Vilayeti’ni temsilen Müftü Sıbgatullah Efendi’nin oğlu Hoca Mehmed Mesud Efendi, Harputlu hafız Mahmud Vecdi Efendi, Mardinli Osep Kazazyan Efendi (1877 MMZC., C.1, s.17) gibi mebuslar bulunmuştur. Fakat Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri incelendiğinde, Meclis-i Mebusan’da Diyarbakır Sancağı’ndan Osep Kazazyan tek mebus olarak görülmektedir.⁴

² Seçimin uygulanışı olarak; vilayet, liva ve kaza idare meclisi üyeleri, vilayetleri içinde yaşayan ve seçilme yeterliliğine sahip olan üyelerin adlarını bir kağıda yazıp altını imzalayıp mühürleyecek ve bunu kapalı, ustü mühürlü bir zarf ile vilayette valiye, sancakta mutasarrıfa, kazada kaymakama teslim edecektir. Bu zarflar mühürleri açılmamış bir şekilde valiye ulaştırılacaktır. Vali, vilayet ileri gelenlerinden, ulemeden ve çeşitli dinlerden bir meclis oluşturacaktır. Sayısı on beş kişiyi geçmeyecek olan bu meclis, zarfları tek tek açarak kimlerin ne kadar oy aldıklarını belirleyecektir. Böylece vilayetten istenen Müslim ve Gayrimüslim sayısı kadar mebus çoğunlukla belirlenecektir. Oyların eşit olması halinde ise kura çekilecektir. Seçilen kişiye vakit geçirilmeden haber verilecek, seçim evrakı incelenmek üzere Şura-yı Devlet’e gönderilecektir. (Güneş, 1997a, s.77)

³ 19 Mart 1877’de açılan Meclis-i Mebusan’ın içerisinde farklı dinlere inanan (Hristiyan, Yahudi, Müslüman) ve 14 farklı dili konuşan 10 millet, farklı meslek grupları (devlet memurları, paşalar, din adamları, terziler, zenginler, yoksullar, tüccarlar bankerler, vs.) bulunuyordu. (Gregeon, 2006, s.85-86)

⁴Bknz. 1877 MMZC., D.1, İ.1, s.76-77,21 ve s.179.)

Kasım 1877’de ülkede yapılan seçimler sonucunda Meclis-i Mebusan’ın II. devresinin açılışı 13 Aralık 1877’de yapılmıştır. II. Devre meclis, dinsel, etnik ve toplumsal bileşim bakımından I. Devre Meclisi’ne çok benzemiştir. (Geogon, 2006, s.99-100) 1877’nin (1293) II. devresinde Diyarbakır Vilayeti kapsamında, Mardin, Siirt ve Malatya yer almaktaydı. (1877, MMZC.,D.2,s.15) II. devre Meclis-i Mebusan’da Diyarbakır Vilayeti’ni temsilen Hacı Mesud Efendi ve Osep Kazazyan Efendi (1877, MMZC., D.2, s.17) bulunmuştur.

1877 II. devre Meclis-i Mebusan da kısa ömürlü olmuştur. II. Abdülhamid, Kanun-i Esasi’nin kendisine verdiği yetki doğrultusunda, 14 Şubat 1878’de Meclis-i Mebusan’ı süresiz olarak tatil etmiştir. (Demiraslan, 2013, s.37)

3.2. 1908 Diyarbakır Seçimleri

1908’de açılan Meclisi Mebusan 1912 ‘ye kadar görev yaptı. 1912’de Meclisin dağıtılmasında 1876 Kanun-i Esasi’nin 1909’de yapılan değişikliği olan 35. Maddesi kullanılmış. Padişah Anayasanın 7. Maddesi’nin kendisine verdiği yetkisini kullanarak Ayan Meclisi’nin görüşünü aldıktan sonra meclisi 3 ay içerisinde seçimlerin yapılması şartıyla 18 Ocak 1912’de meclisi feshetmiş.(Alkan, 2002, s.68) Padişah’ın seçimlerin İrade-i seniyye’ye imza atmasından sonra Dâhiliye Nezareti seçim çalışmalarına başlamış Vilayetlere telgraf çekerek seçim hazırlıklarının yapılmasını istemiştir. (Alkan, 2002, s.72)

1912 seçiminde, uygulanan yasa bakımından değişik bir özellik göstermemiş, bu seçimde de yine intihab-ı Mebusan Kanunu yürürlükte olduğu (Özgül, 2002, s.97) 1912 Seçimi iki dereceli olarak yapılmış. Birinci aşamada “*Müntehib-i Sani*” denilen ikinci seçmenler seçilmiş, ikinci aşamada ise bunlar mebusları seçmiş. İkinci seçmenlerin çoğunluğunu kazanan parti seçimleri kazanmış oluyor. Seçimlerin denetimi üst düzeydeki kişilerden oluşan “Heyet-i Teftişîye” denilen bir komisyon tarafından yürütülmüş. (Saygı, 2014, s.48)

Seçimler, Osmanlı Devleti’nin coğrafi özelliklerine göre vilayetlerde, livalarda ve kazalarda değişik tarihlerde yapıldığı tespit edilmişti. Bu nedenle seçimler her yerleşim biriminde aynı tarihlerde bitirilememiştir. Seçim işleriyle ilgili süreç kısaca özetlenecek olursa 21 Ocak’tan itibaren şubat ayı boyunca listelerin hazırlanmasıyla

uğraşmış, mart ayından itibaren ise müntehib-i sani seçimlerine başladığı söylenebilir. (Saygı, 2014, s.49.)

1912 seçimleri, Türk siyasal tarihinin ilk erken genel seçimi ve birden çok parti ve ideolojinin iktidar mücadelesi verdiği seçim olmuş. Gerek İttihat ve Terakki gerekse Hürriyet ve İtilaf, tüm imkânlarını seçim meydanlarında kullanarak daha çok mebus çıkarabilmek için birbirlerinin adaylarına sözle, yazıyla hatta fiili saldırılarla tacizde bulunmuş. Özellikle İttihat ve Terakki, imparatorluğun tüm bölgelerinde seçimleri kazanabilmek amacıyla her türlü önlemi almış, baskı ve şiddet kullanmış, (Petekkaya, 2013, s.44) böylece Tarihe “*Sopalı seçimler*” olarak geçen 1912 seçimlerine İktidarı temsil eden İttihat ve Terakki Fırkası ile muhalefeti temsil eden partiler bütünü Hürriyet ve İtilaf Fırkası katılmış. İttihat ve Terakki iktidar olmanın da getirdiği avantajı iyi kullanarak seçimlerde büyük başarı kazanmış. (Olgun, 2011, s.7)

1912 seçimlerinin Diyarbakır sancağında yapılması sonucunda Zülfü Bey ve Feyzi Bey Osmanlı Meclis’i Mebusan’a Diyarbakır Mebus’u olarak seçilmiştir. (Gelmez, 1995, s.134)

3.2.1. Arif (Pirinçzade) Efendi (1853-1909)

Pirinç ekimi ve ticareti ile uğraştığı için Pirinçcizade olarak tanınan Hacı Salih Ağa’nın oğlu Arif Efendi, 1853 yılında Diyarbakır’da dünyaya gelmiştir. Pirinçcizadeler kürt kökenli olup şehre yakın bölgelerde otuzdan fazla köye sahip oldukları bilinmektedir. Pirinçcizadeler, Diyarbakır’da nüfuzlu ve servet sahibi bir aile olarak tanınmıştır. (Akpınar, 2019, s.186)

Eğitime sıbyan mektebinde başlayan Arif Efendi ardından Zinciriye Medresesi’ne giderek burada Arapça ve Farsça derslerini almıştır. Bunların dışında sarf nahiv (dil bilgisi) ve mantık dersleri alarak kitabeti öğrenmiştir. Aldığı eğitimin de etkisiyle 14 yaşındayken -yani 1867 yılında- Diyarbakır Vilayeti Tahrirat Kalemi’nde mülazemetle memuriyete başlamıştır. İkinci kâtip olarak görev yaparken yaklaşık bir yıl sonra Mektubi Kalemi memurluğuna atanmıştır. (Akpınar, 2019, s.186) Mektubi Kalemi’nde çalışmış ancak bir süre sonra buradan istifa ederek ticaret ve ziraat ile uğraşmıştır. (Güneş, 1997b, s.333)

Diyarbakır Valiliği görevini yürüten Hatunoğlu Kurt İsmail Hakkı Paşa (1818-1897) Arif Efendi’nin de çalıştığı Mektubi Kalemi’ne bağlı bir vilayet matbaası

kurdurmuştur. Bu matbaaya bağlı olarak Vilayet Gazetesi çıkarılmaya başlanmıştır. Daha sonra aynı kalemde muhassıllık görevini yürüten Arif Efendi, 1870 yılında aynı kalemin müdürlüğüne yükselmiştir. Çalışkanlığı ve başarısıyla memuriyette hızla yükselen Arif Efendi, yaklaşık dokuz yıl müdürlük vazifesini yürütmüştür. (Akpınar, 2019, s.186-187)

Arif Efendi 1878’de “Diyarbakır Gazetesi muhariri ve istinaf mahkemesi Munhatab A’zası” olup sonradan “*Ula-Sanisi*⁵” rütbesini de almıştır. (Beysanoğlu, 1998, s.749; GÜLDOĞAN, 2011, s.185)

Doksan Üç Harbi (1877-1878 Omanlı Rus savaşı) dolayısıyla yaşanan göç olayları nedeniyle Diyarbakır Vilayeti’nde teşkil edilen muhacirin komisyonunda fahri olarak azalık yapmış. Ayrıldıktan birkaç ay sonra İstinaf Mahkemesi mümeyyizliğine atanmış. Çok geçmeden aynı mahkemede azalık görevine getirilmiş Bu vazifenin yanında fahri olarak vilayetin Umur-ı Hesabiye Tetkik Komisyonu’nda da azalık yapmış 1882 yılında İstinaf Mahkemesi Müdde-i Umumiliği vazifesi atanmış Birkaç ay sonra Diyarbakır Adliye Müfettişliği vekâletine görevlendirilmiş Birkaç hafta sonra tüm görevlerini bırakmış Akabinde fahri olarak Tahrir Emlak Tadilat Komisyonu, Maarif Meclisi azalıkları, Nafia ve Evkaf Komisyonu riyaseti ve Çekirge İtlaf Komisyonu riyaseti gibi amme hizmetlerini fahri olarak yerine getirmiş Bu tür çalışmalara 1885 yılı sonuna değin devam etmiş Bu arada ailevi koşullar dolayısıyla ziraat ve ticaretle uğraşmaya devam etmiştir. (Akpınar, 2019, s.187)

Arif Efendi 1886’nın başlarında Belediye Meclis başkanlığına atanmış fakat bir yıl dolmadan bu görevden istifa ederek tekrar İstinaf Mahkemesi’ne üye olarak geri dönmüş Arif Efendi, 1888 yılı Eylül’ünde Menafi Sandığı Komisyonu başkanlığı görevini fahri olarak üstlenmiş Bu görevden daha sonra Mart 1889’da Ziraat Bankası Şube Müdürlüğü’ne atanmış Bir yıl sonra tekrar görevinden ayrılan Arif Efendi, Ziraat Bankası Şube Müdürlüğü’nü ise devam ettirmiştir. (Akpınar, 2019, s.187)

Arif Bey, Ziya (Gökalp) Bey’in dayısıdır ancak Ziya Bey adeta Arif Bey’in evladı gibidir. 11 Mart 1890’da Ziya Bey’in babası Tevfik Efendi’nin vefatından sonra

⁵ İşini şerefli yapan kişi anlamında

14 yasındaki Ziya ve kardeşlerinin resmen vesayetini Arif Efendi üstlenmiştir. (Üner, 2019, s.525)

1893 yılında yeniden İstinaf Mahkemesi'ne dönmüş ardından mahkeme üyeliğine tayin edilmiş 1894 yılında ise Ziraat Bankası'ndaki görevinden istifa etmiş Öte tarafta İdare Meclisi'nde fahri olarak üyelik yapmıştır. (Akpınar, 2019, s.187)

1894'te Arif Bey idare Meclisi üyeliği görevini icra etmiştir. (Üner, 2019, s.526) 1895'te Diyarbakır'da meydana gelen Ermeni olayları, dönemin en sorunlu siyasi ve sosyal olayı olmuş Diyarbakır ve çevresinde gelişen bu olaylar, 1878 Berlin Antlaşması'nın ardından Osmanlı Devleti'nin siyasi gündemini en fazla işgal eden Doğu Anadolu Islahatı meselesiyle yakından ilgili olmuştur. (Özdemir, 2011, s.15) 1895'in Ekim ayında Diyarbakır'da meydana gelen Ermeni İsyanı'ndan kısa bir süre önce silahların sıra dışı bir şekilde çevrede satılması ve bu silahların Ermeniler tarafından satın alınması Müslüman halkın dikkatini çekmiştir. (Beysanoğlu, 1998, s.702; Özdemir, 2011, s.18) Bu sıra dışı olaylara şahit olan Müslüman ahalinin ileri gelenleri olaydan kısa bir süre önce Ulu Cami'deki camii kütüphanesinde toplanarak durumu değerlendirmek, İngilizlere karşı sağlam duruş sergilemek ve gerekli tedbirleri almak istemiştir. İçerisinde Arif (Pirinçizade) Efendi'nin de yer aldığı heyetin hükümete çektiği telgrafta 400 kişinin imzası bulunmuştur. (Beysanoğlu, 1998, s.702; Özdemir, 2011, s.18-19)

Arif Efendi 1895 Ermeni karışıklığında hamiyetli ve vatani duygular ile bu olaylarla uğraşmıştır. Bir süre sonra o günkü siyasi politika gereği Arif Efendi Musul'a sürgün edilmiş ve ardından İstanbul'a çağrılarak birkaç sonra serbest bırakılarak Diyarbakır'a dönmüştür. (Güldoğan, 2011, s.162) Arif Bey'in namuslu dürüst ve cesur bir adam olması bir yılını doldurmadan affedilmesinde etkili olmuştur. (Beysanoglu, 1998, s.708)

1878'de imzalanan Berlin Antlaşması'ndan sonra Ermeniler, kurdukları komitalar araççılığıyla bölgede terör estirmeye, adam öldürmeye, soygunlar yapmaya başlamıştır. Bu komita ve bölgede huzuru bozan aşiretlere karşı II. Abdülhamit Hamidiye Alaylarını kurmuştur. Hamidiye Alaylarının bir kısmının lideri olan Milli Aşiret lideri İbrahim Paşa halktan zorla para almış, köylüyü soymuş ve sadece Pirinçizadelerin ve Cemil Paşaların köylerine ve mallarına dokunamamıştır. Hele ki

Hristiyan köylerine hiç ilişmemiştir. İbrahim Paşa'nın yaptığı bu zulüm ve haksızlığa karşı Diyarbakır halkı direniş göstermiştir. (Güldogan, 2011, s.174-178)

İbrahim Paşa ve Hamidiye Alayının zulmüne karşı Diyarbakır Belediye Reisi Arif Efendi ve yeğeni Ziya Gökalp öncülüğündeki şehir eşrafı, 13 Temmuz 1905'te şehir postanesini (Üner, 2019, s.528) işgal etmiş. Haberleşme alanı olan telgrafhaneye el koyularak İbrahim Paşa ve adamlarının yaptıkları zulüm ve talanlar anlatılmıştır. Olaydan sonra soruşturma kurulu bölgeye gönderilince olay yatıştırılmıştır. İki yıl aradan sonra -14 Ekim 1907'de- başlarında Arif ve Ziya Bey'in olduğu halk balık pazarındaki telgrafhaneyi işgal etmiştir. (Güldoğan, 2011, s.179) Hamidiye Alaylarından sorumlu Müşir Zeki Paşa ve Saray'a çekilen telgraflarda Milli Aşireti Reisi İbrahim Paşa karşısı sert bir üslup takınılmıştır.(Üner, 2019, s.528) 1908'de Diyarbakır'daki telgrafhane 3. kez işgal edilmiş ve bununla saray'ın dikkati bir daha İbrahim Paşa üzerine çevrilmiştir. Diyarbakır, İbrahim Paşa'ya karşı korunmaya çalışılmıştır. Buradaki lider Ziya Bey -Arif Efendi'nin yeğeni- daha sonra Ziya (Gökalp) Bey olarak meşhur olmuştur. (Üner, 2019, s.528)

1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra yapılan mebus seçimlerinde İttihat ve Terakki Partisi tarafından Ziya (Gökalp) Bey'in Diyarbakır mebus adayı olması teklif edilmiş fakat Ziya Bey bu teklifi kabul etmemiştir. Ziya Bey dayısı Arif Bey'i İttihat Terakki Cemiyeti'ne aday göstererek “Birinci Devre-i İctimaiyye”ye onun Diyarbakır mebusu olarak katılmasını istemiştir. (Güldogan, 2011, s.191) yapılan seçimlerde Arif (Pirinçcizade) Bey 42 oy olarak II. Meşrutiyet'te Diyarbakır mebusu seçilmiştir. Hakkında şikâyetler yapılmış olsa da incelemeler sonucu mebus olmasını engelleyecek bir sonuca ulaşılammıştır. (Güneş, 1997b, s.333)

Üner'in (2019) belirttiğine göre, Arif Efendi seçim sonunda mebusu olduğuna ilişkin mazbatasının “*Dâhiliye Nezareti'ne mevrut mazbatai esasiye maaevrakı müteferria tetkik edilmiş ve usulü nizamiyesine muvafık olduğu anlaşılmış ise de*” Diyarbakır merkezinden çekilen altmış üç ve yüz otuz sekiz imzayı havi merbut iki kuta telgraflarda” seçimde yolsuzluğun yapıldığı ve dolayısıyla adı geçen kişinin mebusluğunun geçersiz sayılması gerektiği belirtilmiştir. Her ne kadar bu telgraflar

dikkate alınmışsa da yapılan soruşturma sonunda Arif Bey'in mebusluğunun devamına karar verilmiştir. (s.526)

22 Mart 1909'da Arif Bey'in vefat etmesi üzerine Arif Efendi'nin ölümü üzerine Ali Emiri Efendi'nin *"Memleketimizce Bir Ziya-i elim ve Te'essüfi Azim"* adlı bir yazı neşretmiştir. Ali Emiri Efendi de Rahmetli Arif Efendi için şöyle demiştir: *"Memleketimizin azim-i hanedanından Diyarbekir mebus'u Pirinçzade Arif Efendi 22 Mart 1909 Pazartesi Gecesi (ezan) saat altı raddesinde düçar olduğu sekte-i kalb hastalığından müte'essiren ve etmiştir. Merhum-i müşarün ileyh, hakikaten memleketimizin mabil-il iftaiharı olacak meşahir-iricalden edib, nezih, halük, mehamm-i idarece mutahassıs bir zat-i mehasin sıfat idi."* Olduğunu belirtmekte imiş. (Beysanoğlu, 1998, s.752; GÜLDOĞAN, 2011, s.186-187)

22 Mart 1909'da Arif Bey'in vefat etmesi üzerine yerine oğlu Feyzi (Pirinçzade) Bey seçilerek devre sonuna kadar mebusluğa devam etmiştir. (GÜLDOĞAN, 2011, s.191)

3.3. 1912 Diyarbakır Seçimleri

1908'de açılan Meclis-i Mebusan 1912'ye kadar görev yapmıştır. Kanun-i Esasi'de 1909 yılında yapılan 35. Madde değişikliği, 1912'de Meclisin dağıtılmasında kullanılmıştır. Padişah Anayasanın 7. Maddesinin kendisine verdiği yetkiyi kullanarak Ayan Meclisi'nin de görüşünü aldıktan sonra -3 ay içerisinde seçimlerin yapılması şartıyla- 18 Ocak 1912'de meclisi feshetmiştir. (Alkan,2002,s.68) Dâhiliye Nezareti padişahın İrade-i Seniyye'ye imza atmasından sonra seçim çalışmalarına başlamış ve vilayetlere telgraf çekerek seçim hazırlıklarının yapılmasını istemiştir. (Alkan, 2002, s.72)

Kanun-i Esasi'de uygulanan yasalar bakımından 1912 seçimi farklı bir özellik göstermemiş, bu seçimde de yine İntihab-ı Mebusan Kanunu'nun yürürlükte olduğu (Özgül, 2002, s.97) iki dereceli bir seçim yapılmıştır. Birinci aşamada "Müntehib-i Sani" denilen ikinci seçmenler seçilmiş, ikinci aşamada ise bu seçmenler mebusları seçmiştir. İkinci seçmenlerin çoğunluğunu kazanan fırka seçimleri kazanmış oluyordu. Seçimlerin denetimi üst düzeydeki kişilerden oluşan "Heyet-i Teftiş-iye" denilen bir komisyon tarafından sağlanmıştır. (Saygı, 2014, s.48)

Seçimlerin Osmanlı Devleti’nin coğrafi özelliklerine göre vilayetlerde, livalarda ve kazalarda değişik tarihlerde yapıldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle seçimler her yerleşim biriminde aynı tarihlerde bitirilememiştir. Seçim işleriyle ilgili süreç kısaca özetlenecek olursa, 21 Ocak’tan itibaren Şubat ayı boyunca listelerin hazırlanmasıyla uğraşıldığı, mart ayından itibaren ise “Müntehib-i Sani” seçimlerine başlandığı söylenebilir. (Saygı, 2014, s.49.)

1912 seçimleri Türk siyasal tarihinin ilk erken genel seçimi olmakla birlikte aynı zamanda birden çok parti ve ideolojinin iktidar mücadelesi verdiği bir seçim olmuştur. Gerek İttihat ve Terakki gerekse Hürriyet ve İtilaf Fırkası tüm imkânlarını seçim meydanlarında kullanmış ve daha çok mebus çıkarabilmek için birbirlerinin adaylarına sözle, yazıyla hatta fiili saldırılarla tacizde bulunmuştur. Özellikle İttihat ve Terakki Fırkası imparatorluğun tüm bölgelerinde seçimleri kazanabilmek amacıyla her türlü önlemi almış, baskı ve şiddet kullanmış, (Petekkaya, 2013, s.44) ve böylece Tarihe “Sopalı Seçimler” olarak geçmiştir. 1912 seçimlerine iktidarı temsil eden İttihat ve Terakki Fırkası ile muhalefeti temsil eden fırkalar bütünü Hürriyet ve İtilaf Fırkası katılmıştır. İttihat ve Terakki iktidar olmanın da getirdiği avantajı iyi kullanarak seçimlerde büyük başarı kazanmıştır. (Olgun, 2011, s.7) 1912 seçimlerinin Diyarbakır Sancağı’nda yapılması sonucunda Zülfü Bey ve Feyzi Bey Meclis’i Mebusan’a Diyarbakır Mebusu olarak seçilmiştir. (Gelmez, 1995, s.134)

3.3.1. Feyzi (Pirinçcizade) Bey (1878-1933)

1878’de (1294) Diyarbakır’da dünyaya gelen Feyzi Bey’in babası Diyarbakır eşrafından olan ve aynı zamanda Osmanlı Meclisi Mebusan’ın I. Dönem Diyarbakır Milletvekili Arif Bey, annesi ise Emine Hanım’dır. Diyarbakırlı Şair Cahit Sıtkı Tarancı’nın amcazadesi olan Feyzi Bey (Doğan, 2013, s.133) ilk ve orta öğretimini Diyarbakır Askeri Rüştıyesi ve İdadisi’nde tamamladıktan sonra bir süre Mülki İdare’de görev yapmıştır. Aynı zamanda Ziraat ve ticaret ile uğraşmıştır. (Çağlayan, 2012, s.34; Çoker, 1993, C.3, s.298) Meşrutiyetin ilanından sonra 1908 yılında açılan Osmanlı Meclisi Mebusan Meclisi’nin ilk döneminde Mebus seçilen babası Arif Bey’in vefatı üzerine boşalan Mebusluğuna 6 Mayıs 1909’da seçilmiş ve 10 Haziran’da Meclis’i Mebusan’ın çalışmalarına katılmıştır. (Çoker, 1993, C.3, s.298)

Feyzi Bey Diyarbakır Mebusu olarak 1908 Meclis-i Mebusan'ında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üyesi olarak mebus seçilmiştir. (Demir, 1994, s.146) 1912'de meclisin feshedilmesi üzerine yapılan seçimlerde Ziya (Gökalp) Bey dayısının oğlu olan Feyzi Bey'i ve arkadaşı Zülfü Bey'i beraber Diyarbakır mebus adayı olarak göstermiştir. (Güldoğan, 2011, s.195) Feyzi Bey ve Zülfü Bey 1912 seçimlerinden sonra Meclis-i Mebusan'a katılmıştır. 1914 seçimlerinden sonra açılan III. Dönem Meclis-i Mebusan da yerini korumuştur. (Çoker, 1993, C.3, s.298)

Doğan'ın (2013) belirttiğine göre, 1913'te İstanbul'da yapılan Hevi'nin Kongresine Feyzi (Pirinçcioğlu) Bey mebus arkadaşı Zülfü (Tığrel) Bey'le beraber katılmıştır. Feyzi Bey'in kongreye katılanlardan farklı düşündüğü ortaya çıkmıştır. Feyzi Bey gençlerin siyasi işlere karışmaması ve kendi dersleriyle uğraşması gerektiğini söyleyerek kürtlerin bağımsızlığı anlamına gelebilecek konulara karşı çıktığını belirtmiştir. Fakat Feyzi Bey'in söylediklerinin yanlış olduğu bazı kongre delegelerince dile getirilip eleştirilince Feyzi Bey adeta dargın bir şekilde kongreyi terk etmiştir. (Doğan, 2013, s.133-134)

Feyzi Bey 1914'te yapılan seçimlerde Diyarbakır Mebusu olarak III. Dönemde tekrar seçilmiş ve 1918'de feshedilen meclise kadar yerini korumuştur. 1918'te imzalanan Mondros Mütakeresinden sonra Padişah Meclis-i Mebusan'ı dağıtmış, 1919'a kadar Meclis-i Mebusan kapalı kalmıştır.

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra İngilizler Mondros'un 24. maddesine dayanarak Doğu Anadolu'da bir Ermeni Devleti kurma düşüncesine girişmiş, Süleyman Nazif'in öncülüğünde 4 Aralık 1918'de İstanbul'da "*Vilayet-ı Şarkıye Müdafaa-ı Hukuk-u Milliye Cemiyeti*" adıyla kurulan cemiyetin yönetim kurulu üyeleri arasında Feyzi Bey ve Zülfü Bey de yer almıştır.⁶ (Bozan, 2016, s.201; Güldoğan, 2011, s.199)

Mondros Mütarekesi'nden sonra Feyzi Bey ve arkadaşı Zülfü Bey'in, Ermeni Tehciri'nde suiistimallerde, katliamlarda bulundukları ve propaganda yaptıkları gerekçesiyle 15 Ocak 1919'da İngilizler tarafından tutuklanmaları istenmiştir.

⁶ *Vilayet-ı Şarkıye Müdafaa-ı Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin diğer üyeleri*; Cemiyetin başkanı Bitlis eski Valisi Mahmut Nedim Bey olup Diyarbakırlı Süleyman Nazif, Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey (Pirinçcioğlu), Sivas Mebusu Rasim Bey, Erzurum Mebusu Hoca Raif, Diyarbakırlı Cavit (Ekin), Malatya eski mebuslarından Sivaslı Abdulmuttalib (Öker). (Güldoğan, 2011, s.199-200)

Güldoğan (2011)'in aktardığına göre; Diyarbakır Mebusları Feyzi (Pirinçcioğlu) ve Zülfü (Tigrel) Beyler ihbar sonucu İngiliz Amiralın isteğiyle tutuklanmışlardır. Ermeni Tehciri'nden ve Milli Aşireti'ni İngilizler aleyhine kışkırttıkları için suçlanmaktaydılar. İngilizler bu iki Diyarbakırlı mebusun hemen tutuklanmasını ve cezalandırılmasını istemekteydi. İsnat edilen suçlarla ilgili hükümetin elinde bir belge veya vesika olmadığından bunları tutuklayamadığı gibi serbest de bırakamıyordu. Bu kararsızlık Meclis-i Vükela'ya İntikal etmiş. Polis Genel Müdürlüğü'nden buraya gelen bir yazı üzerinde görüşülmüş. Bu yazıda yapılan suçlamalarla ilgili sorgulama sonunda Zülfü Bey'in tutuklamasını gerektiren bir durumun olmadığı sadece siyasi sebeplerden dolayı tutuklu bulunduğu belirtilerek Zülfü Bey'in teminat karşılığı tahliye edilmesi veya tutukluluğunun devam ettirilmesi hakkında görüş istenmekteydi. Görüşmeler sonucunda hâli hazırda siyasi durum gereğince teminata bağlı olarak da olsa tahliyesinin doğru olmadığı dile getirilerek tehcir taktik ve tahrik fiillerinde bulunduğu dair vesikaların İngiliz amiralden istenmesine karar verilmiştir. (s.281)

Zülfü ve Feyzi Beyler hakkında herhangi bir işlem yapılmadığı için İngilizler bu iki mebusu önce Mısır'ın Seydibeşir Kampı'nda bir süre tutuklu tuttuktan sonra 23 Temmuz 1919'da Malta Adası'na sürgün etmiştir. Fevzi Bey, Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın 14 Ocak 1920 tarihinde yapılan seçimlerinde sürgünde olmasına rağmen Diyarbakır mebusu olmuştur. Ancak Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın çalışmalarına katılamamıştır. (Çoker, 1993, C.3, s.298-299; Yıldırım&Zeynel, 2010, s.23)

16 Mart 1920'de İstanbul'un işgal edilmesinden sonra, Mustafa Kemal önderliğindeki Temsilciler Kurulu 17 Mart sabahı "Ulusal Meclis'i" toplamayı önermiştir. Mustafa Kemal böyle bir meclisin nasıl toplanacağına, İstanbul'dan gelen mebusların durumuna ilişkin esasları içeren bir taslak hazırlamıştır. Bu taslakta İstanbul'dan gelen mebusların yeni meclise alınması gerektiğini belirtmiştir. (Turan, 2004, s.123-124) 6 Eylül 1922'de Feyzi Bey, Ali İhsan Paşa, Kara Kamil ve bir kısım valinin içinde bulunduğu 16 kişilik bir grup Malta Adası'ndan kaçmayı başarmıştır. Zor koşullar içerisinde yurda dönerek Ankara'ya gelen Fevzi Bey 2 Ocak 1922'de TBMM Genel Kurulu'na takdim edilmiştir. (Çoker, 1993, C.3, s.299)

Doğan (2013)'ın belirttiğine göre Feyzi Bey TBMM'ye takdim edildikten sonra bir konuşma yapmıştır; Muhterem Efendiler! Bugün huzurunuzda bulunmak suretiyle

mübahi olduğundan senelerden beri düşman elinden çektiğim ızdırabı unuttum. Yalnız Osmanlı tarihinde değil yaşayan milletlerin hayatı siyalarında nadir görülebilen bir anı Mühlikte Heyeti Celile'nizin tesanüt gayretiyle bizi ve hayatı siyasiyemizi mahva kasteden düşmanları defettiniz. Bütün cihan bunu tasdik ediyor. Senelerce zalim düşmanların zulmü altında inleyen vatandaşlarımızı unutmadınız. Her işte azim ve sebatınızca muvaffak oldunuz. Bu rüfekayı felaketim gibi bende şükranımı arz ederim. (s.134)

14 Ocak 1922'de Nafia (Bayındırlık) Vekilliği'ne getirilen Feyzi Bey 4 Eylül 1922'de istifa etmiş ve aynı gün tekrar seçilmiştir. (Çoker, 1993, C.3, s.299) TBMM I. Döneminde “*Vatan Hizmetleri Görevleri*” adıyla cephelerde isyanların bastırılması için görev alan milletvekilleri arasında bulunmuştur. (Doğan, 2013, s.134)

12 Kasım 1922'de Türkiye- Rusya Ticaret Konsolosluk Antlaşması'nın adine memur edilen heyetin başkanı olarak görevlendirilmiştir. I.TBMM Dönemi içerisinde 2'si gizli oturumda olmak üzere kürsüde 17 konuşma yapmıştır. (Çoker, 1993, C.3, s.299)

Feyzi Bey, 1923'te yapılan seçimler sonucu açılan II. Dönem TBMM'de Diyarbakır Milletvekili olarak tekrar seçilmiştir. Genel seçim nedeniyle Ali Fethi Bey başkanlığında 14 Ağustos 1923'te kurulan İcra Vekilleri Heyeti'nde (Bakanlar Kurulu) Nafia (Bayındırlık Bakanı) Vekili olmuştur. Bu görevini 30 Ekim 1923'teki Cumhuriyetin ilk kabinesine kadar sürdürmüştür. Bir ara Sıhhiye Vekilliği'ne vekillik etmiştir. (Çağlayan, 2012, s.54) Ali Fethi Bey'in 22 Kasım 1924'te kurduğu kabinede tekrar Nafia (Bayındırlık) Vekilliği'ne getirilmiştir. 2 Mart 1925'te kabinenin istifası ile görevi sona ermiştir. Milletvekilliği de bu dönemde sona erince Feyzi Bey Diyarbakır'a ticaret işine geri dönmüştür. (Çoker, 1993, C.3, s.299)

Feyzi Bey, “Ermeni Tehciri'ndeki faaliyetlerinden ötürü” Kemalist kadro tarafından ödüllendirilerek Bayındırlık Bakanlığı'na getirilmiş ve kendisine Kadıköy'de tramvay yolu üzerinde geniş bir ev tahsis edilmiştir. Milli Mücadelede Sivri Hisar cephanesinde fedakârlıkla hizmette bulunması dolayısıyla hamili olduğu yeşil şeritli İstiklal madalyasının TBMM Genel Kurulu'nun 26 Mayıs 1927 tarihli toplantısında Kırmızı-Yeşil şeritli İstiklal Madalyasına dönüştürülmesi kabul

edilmiştir. Bu karar 28 Mayıs 1927 tarihinde TBMM Başkanı tarafından onaylanmıştır. (Çağlayan, 2012, s.34)

17 Şubat 1933'te vefat eden Feyzi Bey, evli ve 7 çocuk babasıydı. 1934'te çıkarılan Soyadı Kanunu ile ailesi Pirinçcioğlu soyadını almıştır. (Çoker, 1993, C.3, s.299)

3.3.2. Zülfü (Tigrel) Bey (1876-1940)

Zülfü Bey, 1876 (1292) yılında Diyarbakır'da doğmuştur. Zülfizade Ali Hamit Bey'in ve Nezire Hanım'ın oğlu olup, Servet-i Fünun dönemi şairi ve sanatçısı olan Süleyman Nazif'in dayısının oğlu ve kayınbiraderidir. (Doğan, 2013, s.138) İlk ve orta öğrenimini Diyarbakır'da görerek İptidai Mektebini ve Askeri Rüstiyesini tamamlamış. Daha sonra Mülki İdadisini bitirtikten sonra. Devlet hizmetine İl Mektupçuluk Kalemi'nde kâtip ve mümeyyiz olarak başlamış. Bidayet Mahkemesi Hukuk ve Ceza üyeliği ve İstinaf Mahkemesi savcı vekilliği görevinde bulunmuş. Az düzeyde İngilizce bilgisine sahip olup çiftçilikle de uğraşmıştır. (Yıldırım&Zeynel, 2010, s.24) 1908'de Meşrutiyet'in ilanından sonra Diyarbakır Belediye Meclisi, İl Genel Meclisi ve İdare Heyeti Azalığı yapmıştır. İl Genel Meclisi'nin II'nci Başkanı iken Osmanlı Mebusan Meclisi'nin 2 Nisan 1912'de yapılan seçimlerinde Diyarbakır II. Mebusu seçilmiştir. (Çoker, 1993, C.3, s.308) Zülfü Bey mebus arkadaşı olan Feyzi Bey'le (Pirinçcioğlu) beraber 1913'te İstanbul'da yapılan Hevi'nin Kongresi'ne birlikte katılmıştır. 1914 seçimlerinden sonra başlayan III. dönemde tekrar seçilerek 1918'de feshedilen meclise kadar yerini korumuştur. (Doğan, 2013, s.138)

Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasından sonra İngilizler Mondros'un 24. Maddesine dayanarak Doğu Anadolu'da bir Ermeni devleti kurma düşüncesine girişmiştir. Süleyman Nazif'in öncülüğünde 4 Aralık 1918'de İstanbul'da "*Vilayet-ı şarkıye Müdafaa-ı Hukuk-u Milliye Cemiyeti*" adıyla kurulan cemiyetin yönetim kurulu üyeleri arasında Feyzi Bey ve Zülfü Bey de vardır.⁷ (Bozan, 2016, s.201; Güldogan, 2011, s.199)

⁷Bknz. Feyzi (Pirinçcioğlu) Bey'in Biyografisi.

Cihan Harbi'nden sonra Mondros Mütarekesi'nin (30 Ekim 1918) imzalanmasından sonra Ermeni Kırımını araştırmak için Tahkikat Komisyonu kurulmuştur. 5. Şube tarafından yürütülen soruşturmalar sonucu aralarında Diyarbakır Mebusları olan Zülfü ve Feyzi Beylerin de (Bozan, 2016, s.91) bu olayların arasında olduğu öne sürülmüş ve propaganda yaptıkları iddiası ile İngilizler tarafından 15 Ocak 1919'da tutuklanmışlardır. Önce 15 Şubat 1919'da Mısır Seydibeşir kampına gönderilmiş ve bir süre burada tutuklu kaldıktan sonra 1919'un 23 Temmuz'unda Malta Adası'na sürgün edilmişlerdir. (Doğan, 2013, s.138-139; Çoker, 1993, C.3, s.308-309)

Zülfü Bey, Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın 14 Ocak 1920'de yapılan seçimlerinde sürgünde olmasına rağmen yine Diyarbakır mebusu seçilmiş olup, Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın çalışmalarına katılamamıştır. (Çoker, C.3, s.309; Doğan, 2013, s.139; Yıldırım&Zeynel, 2010, s.24)

16 Mart 1920'de İstanbul'un işgal edilmesinden sonra Mustafa Kemal önderliğindeki Temsilciler Kurulu 17 Mart sabahı "*Ulusal Meclis'i*" toplamayı önermiştir. Mustafa Kemal böyle bir meclisin nasıl toplanacağına, İstanbul'dan gelen mebusların durumuna ilişkin esasları içeren bir taslak hazırlamıştır. Bu taslakta İstanbul'dan gelen mebusların yeni meclise alınması gerektiğini belirtmiştir. (Turan, 2004, s.123-124) Zülfü Bey de sürgünde bulunduğu için meclisin açılışına katılamamıştır. TBMM İngilizlerle tutukluların bırakılması konusunda anlaşınca Malta Adası'nda bulunan 59 tutuklu ile beraber Zülfü Bey 25 Ekim 1921'de serbest bırakılmıştır. (Doğan, 2013, s.139; Çoker, 1993, C.3, s.309) 15 Kasım 1921'de Sivas Milletvekili Rauf Bey'le beraber Ankara'ya gelerek TBMM Genel Kurulu'na Diyarbakır Milletvekili olarak takdim edilmiştir. (Doğan, 2013, s.139)

I. TBMM'de İçişleri, Sağlık ve Sosyal Yardım komisyonlarında çalışmıştır. I. TBMM'de bulunduğu sürede 4'ü gizli oturum olmak üzere 8 konuşma yapmış, 4 soru önergesi vermiştir. 6 Mart 1922'de Başkumandanlıkça önemli görevler için memur yapılması ile bir süre izinli sayılmıştır. (Güldogan, 2011, s.199; Çoker, 1993, C.3, s.309) Kasım 1922'de Dışişleri Bakanı İsmet Paşa başkanlığında Lozan Barış Konferansına gidecek olan çok geniş bir danışman heyetine atanmıştır.

Yalçın Doğan'ın belirttiğine göre 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Konferansı sürecinde, Zülfü Bey Kürtlerin taleplerini dile getirmek için bir anlamda Cumhuriyet'in "*Kürt Temsilcisi*" rolüyle İsmet Paşa tarafından Lozan'a götürülmüştür. Lozan'a Danışman olarak giden Zülfü Bey'i o dönemde Nafia (Bayındırlık) Bakanı olan Diyarbakır Milletvekili Feyzi Bey desteklemiştir.(Doğan, 2013, s.139)

Doğan'ın Erol Kurubaş'a dayandırdığı, Erol Kurubaş'ın da Zinar Silopi'den aktardığına göre; İsmet Paşa I. Lozan görüşmelerine Diyarbakır Milletvekili Feyzi Bey'i, II. Lozan görüşmelerine Zülfü Bey'i birer kürt sıfatıyla götürerek, Avrupalı devletlere "*Biz Kürtler ve Türkler kardeşiz, ayrılmak İstemiyoruz ve aramızda fark yoktur.*" dedirtmiştir. (Doğan, 2013, s.139)

Zülfü Bey II. Dönem TBMM'de tekrar Diyarbakır Milletvekilli seçilmiştir. Bu dönemde Zülfü Bey, Milli Mücadelenin başından sonuna kadar birçok kez sınırlara giderek aktif olarak cephe hizmetlerine katılmasından dolayı TBMM tarafından 5 Haziran 1926 tarih ve 262 sayılı karar ile Kırmızı–Yeşil Şeritli İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiştir. (Çoker, 19993, C.3, s.309; Bozan, 2016. s.306-307.)

Zülfü BEY III. Dönem TBMM'de Milletvekilli seçilememiştir. Fakat IV. ve V. Dönem TBMM'de tekrar Milletvekili seçilerek parlamentodaki yerini korumuştur. Zülfü Bey VI. Dönem Milletvekili seçildiği dönemde 29 Ekim 1940'da vefat ederek Diyarbakır-Mardin Kapı mezarlığına defnedilmiştir. (Doğan, 2013, s.141)

Zülfü Bey evli ve 3 çocuk babası idi. Zülfü Bey'den sonra oğlu Hamit Zülfü Tiğrel XI. Dönem Diyarbakır Milletvekili olarak parlamentoda bulunmuştur. (Çağlayan, 2012, s.34)

3.4. 1914 Diyarbakır Seçimleri

1912'de açılan Meclisin dışında askeri bir güç olarak ortaya çıkan Halaskar Zabitan Grubu ittihatçıların iktidardan çekilmesinde etkili olunca, 1912 Meclis-i Mebusan da -1908 meclisi gibi- zamanından önce 4 Ağustos 1912 tarihinde feshedilmiştir (Olgun, 2011, s.7)

Meclisin feshi sonrası yapılması gereken seçimler Balkan Savaşı nedeniyle 24 Ekim 1912 tarihli hükümet kararnamesiyle “imkân olana kadar” ertelenmiştir. 1914 seçimleri öncesi yaşanan iktidar mücadelesi sonucunda İttihat ve Terakki gerçekleştirdiği Babıâli baskınıyla yönetimi tamamen ele geçirmiştir. Ocak 1913 sonrası İttihat ve Terakki iktidara tam hâkim olarak muhalefeti etkisiz hale getirmiş, (Olgun, 2011, s.8) Nisan 1914’te yeni seçim yapılmış ve bu seçimlere rakipsiz olarak İttihat ve Terakki Fırkası girmiştir. Seçim sonucunda Meclis-i Mebusan’ın tüm üyeleri bu fırkadan seçilmiş olup 14 Mayıs 1914’te Beşinci Osmanlı Meclisi toplantılarına başlamıştır. 1914 seçiminde İntihab-ı Mebusan Kanunu uygulanmıştır. Seçme yöntemi de önceki seçimle aynı olmuştur. (Özgül, 2002, s.98)

1914’te Diyarbakır Sancağı’nın merkez nüfusu 75.089 olup bu nüfusun %69.63’ünü Müslümanlar, %18.60’nı Ermeniler, %5.09’nü Süryani ve diğer gruplar oluşturmuştur. (Şahin, 2013, s.32) Diyarbakır’da yapılan seçimler sonucunda Osmanlı Meclis-i Mebusan’a Zülfü (Tiğrel) Bey ve Feyzi (Pirinçzade) Bey Mebus olarak seçilmiştir.

II. Meşrutiyet döneminin en uzun ömürlü meclisi olan 1914 Meclis-i Mebusan’ı, 21 Aralık 1918 tarihine kadar çalışmaya devam etmiştir. (Olgun, 2011, s.8)

3.5. 1919 Diyarbakır Seçimleri

30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Mütarekesi’nden sonra Padişah Vahdettin, 21 Aralık 1918’de yayınladığı bildiride: ***“Esbab-ı zarûriyye-i siyasiyyedennâşi Meclis-i Meb’usan’ın feshi iktiza etmiş ve Kanun-ı Esasîmizin muaddel yedinci maddesinin fıkra-i mahsûsası mucibince lede’l-iktiza Hey’et-i Meb’usanın feshi hukuk-ı şâhânemiz cümlesinden bulunmasına binâen Meclis-i mezkûrun bu günden itibaren bermûcib-i kanun feshini irade eyledim”*** ifadelerini kullanmış ve Meclis-i Mebusan’ı dağıtmıştır (Doğan, 2018, s.11)

İstanbul’da yönetimde bulunan Damat Ferit Hükümeti 2 Ekim 1919’da İstifa edince yerine Ali Rıza Paşa Hükümeti kurulmuş olmuştur. Ali Rıza Paşa Hükümeti 9 Ekim 1919’da seçim kararı alarak kararnameyi imzalamış ve kararnameyi illere gönderecek seçimlerin başlamasını istemiştir. (Kabasakal, 1992, s.90)

Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin Bahriye Nazırı Salih Paşa ve Temsil Heyeti Başkanı Mustafa Kemal Paşa arasında 20-22 Ekim 1919'da Amasya'da yapılan görüşmeler sonucunda "Amasya Protokolü" imzalanmış. (Doğan, 2018, s.12) İstanbul Hükümeti ile imzalanan Amasya Protokolü neticesinde açılmasına karar verilen Son Osmanlı Mebusan Meclisi için yapılan seçim hazırlıkları başlamış. 1919 seçimleri için Heyet-i Temsilliye 12 Ekim tarihli karar yayımlayarak çeşitli vilayetlerde Heyet-i Temsilliye'nin seçilmesi arzusunda bulunulmuş. Şahısların tespit edilerek gerekli makamlara tavsiyeler yazılması yoluna gidilmiş. Karara göre Heyet-i Temsilliye'nin memleketin kurtuluşunda faydaları dokunacak isimleri tavsiye edilmiştir. (Karaca, 1991, s.79)

Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin 1919 seçimleri, 20 Temmuz 1908 tarihli "İntihab-ı Mebusan Kanun-ı Muvakkati" uyarınca ve 7 Ekim 1919 tarihli kararnameye göre yapılmıştır. Kanuna göre her sancak bir seçim çevresiydi. Seçimler iki dereceli olarak yapılmıştır. (Doğan, 2018, s.12)

Amasya'daki görüşmelerden sonra ülkede yaşanan seçim heyecanı kendini Diyarbakır'da da göstermiştir. Seçim için Diyarbakır Merkez Sancağı'na baktığımızda aday olmak isteyenler Kasım ayının ilk haftasında başvuru yapmıştır. Bu kişiler: Amid Eski Valisi İsmail Hakkı Beyefendi, Diyarbakır eski milletvekillerinden Fevzi (Pirinçzade) ve Zülfü (Tiğrel) Beyler, Behram Paşazade Arif, Salih Paşa'nın damadı Recep Ferit, Van eski Milletvekili Asaf, Tercüman-ı Hakikat Başyazarı Babanzade Hüseyin Şükrü Beyler idi. Bu zatlar, 5-6 Kasım 1919'da Diyarbakır Vilayeti için adaylıklarını açıkladılar. Aralık 1919 tarihinde yapılan seçim doğrultusunda (Doğan,2018,s.14) Diyarbakır'da yapılan seçimler sonucunda 12 Ocak1920'de tekrar açılacak olan Son Osmanlı Meclis-i Mebusan'da Diyarbakır mebusu olarak Feyzi (Pirinçzade) Bey ile Zülfü (Zülfüzade) Bey yerini almıştır. (Karaca, 1991, s.155)

III. BÖLÜM

4. II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE (1908-1919) DİYARBAKIR MEBUSLARININ MECLİS FAALİYETLERİ

4.1. 1908-1912 (I. Devre) Meclis Çalışmaları

4.1.1. Arif (Pirinçcizade) Efendi

1908’de yapılan seçimler sonucunda 17 Aralık 1908 (4 Kânunuevvel 1324)’de açılan II. Meşrutiyet’in I. Devresinde Arif Efendi Diyarbakır Mebus’u olarak görev yapmıştır. Arif Efendinin Meclis-i Mebusan da I. Devre Sıra No 105, Zarf, 8 Kütük (Sicil) No, 72, dir. (Ezherli,1998,s.205)

4.1.1.1.Arif Bey’in Mazbatası Hakkında Yapılan Konuşmalar

Komisyonun Büyük Meclis Başkanlığına sundukları dilekçede Arif Efendi’nin seçim mazbatasında yolsuzluk yapıldığını iddia ederek Diyarbakır merkezden kendilerine bir parçada Altmış üç diğer parçada yüz otuz sekiz imza bulunarak birleştirilmiş olarak gönderilen telgraf sonrası yapılan araştırmalar sonucunda Arif efendinin sunduğu mazbata ile Dâhiliye Nezaretinin Meclise sunduğu evraklar incelenmiş ve seçimlerde herhangi bir usulsüzlüğün olmadığı sonucuna varılarak bu mazbata düzenlendiğini belirtilmiştir.(MMZC., D.1, İ.1 C.1, s.33)

Arif Bey’in mazbatasının Mecliste okunmasından sonra mebusların Arif Bey’in mazbatasına ile ilgili söz alması Meclisi Mebusan da tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur.

Bir mebus kürsüye gelerek; “Arif Bey hakkında şikâyetçi olan çoğu üç dört vilayeti yakıp yıkan İbrahim Paşa taraftarları olduğu herkesçe bilindiğini İbrahim Paşanın yaptıklarını ortaya çıkaran, İbrahim Paşa’yı Dersaadet’e şikâyet eden kendisinin olduğu, İbrahim Paşa gibi bir adamın mensupta bulunması uygun değildir.

Başka bir mebus söz alarak; Arif Efendinin mazbatasının bugün müzakere edilemez olduğunu kanunen komisyonun mazbata ile ilgili kesin karar vermesi gerektiğini çünkü okunan mazbatanın boş bir mazbata olmadığını belirtip burada vakit kaybetmemek için öncelikle kesin bir mazbata meydana getirdikten araştırma sırası da

geleceğini aleyhinde yeterli sayıdaki arkadaşlarımız tarafından gelecek mazbata üzerine konum olarak tartışılması gerektiğini rica etmiştir.

Arif Bey ile ilgili İstanbul Mebusu Hüseyin Cahit söz alarak; Kendisinin söyleyeceği meselenin özüne ait olduğunu Az önce kararı tekrar etmeyen söylentinin kabul olunamayacağını, Arif Efendi hakkında Adliyede araştırma yapılmakta olduğu için söz konusu olduğunu belirterek Mademki adliyedeki araştırma kararı kesin bir sonuca ulaşmamış kendileri de bunu önemsemediklerini ve Arif Bey'in aleyhindeki güvensizliği reddetmemiz gerekmekte olduklarını eğer Pirinçzade Arif Efendi Hakkında başka kötü ve şöhret eden başka delil varsa dikkate alabileceklerini fakat aleyhinde bir yerde araştırma devam ettiği için mazbatasını bahane etmediklerini çünkü burada kural olduğunu Kişinin olmadığını. Bundan dolayı burada kabul edilen kuralın dışına çıkamayacaklarını belirtmiş.

Mamüretülaziz (Elâzığ) Mebusu ise; “Arif Bey'i şahsen bilir ve Arif Bey'in adını şahsen bildiğini Adını halktan işittiğini, Arif Bey'in bulunduğu Memuriyetlerde doğruluktan ayrılmadığını, rüşvet alan memurlara daima mücadele ettiğini belirtip bu uğurda servetini feda eden bir kişi olduğunu Nafi Efendiye tamamen katıldığını belirtmiştir.

Mebuslardan başka biri ise kürsüye gelerek; Hüseyin Cahit Bey'e katılmakla beraber bir delilin diğer bir delili bozması gerektiğini, bu adamın elinde bulunan elli bin kişinin şahitlik ettiği belge yeterli olduğunu Bir kişi iddia edilen hem de zaman karşısında olunamayacağını ellerinde bulunan ihbarname kayda değer olmadığını belirtmiştir.

Erzurum mebusu Varteks Efendi söz alarak; “Bu telgrafı imzalayan İki yüz otuz kişi imzalayanlar İbrahim paşa taraftarları olduğunu bu kişilerden bir kaç mebusanın içerisinde fakat kurala göre bunlara bir işlem yapmadıklarını. Yusuf Şetvan hafiye olduğu için hakkında araştırma yapmayı reddettiklerini belirtip başkalarını da araştırma ve inceleme yapmadan kabul ettiklerini bugün Şeflik Elmüyyed Bey'i kabul ettikleri için Arif Efendi'yi kabul etmek gerektiğini hâlbuki hepsinin incelenmesi gerektiğini bu da Vilayetlerdeki mahkemelerce olacağını Arif Efendi için oradaki mahkemede kendisine ait olan var olup olmadığını telgrafla anlaşılmasını istediğini belirterek Elli bin kişi bir adamı seçiyorsa İki üç yüz kişi onun aleyhinde söz

söylemeyeceğini, bu oyu kabul ettiklerinde araştırmaya gerek kalmayacağını Arif Efendi aleyhinde olan bu mazbatanın araştırma ve incelemesi yapılmasını veya Arif Efendinin çevresi olan Diyarbakır'dan anlaşılmasını istediğini belirtmiştir.

Bursa Mebusu Ömer Fevzi Efendi kürsüye gelerek; Adaletin yürütülmesi için bizim ellerinde kanun bulunduğunu ve seçim kanuna göre yürütüldüğünü belirtip kanuna uyarak bu kişi seçilmiş buna mazbata verildiğini resmi olarak şahitliği uygun olduğunu kanunumuzda mahkûmluk kesin ise mahkûm olana kadar o şehre mensup olmaktan düşeceğini belirterek seçim hakkı kendisinden gidecek. Mahkum uygulanmadıkça belli bir dairede evrakı araştırılacak falan memur aleyhinde davrandığını belirttikten sonra hakkında altmış, İki yüz imza ile telgraf çekilmiş gibi konuşmalar mebus şerefini düşürücü olduğu için bu sözler kabul edilemez hatta telgraf ile sorulamaya gerek olmadığını, Şefik Bey ile Setvan Bey ile ilgili olarak özellikle Setvan Bey hakkında meclisimizde bulunan mebusların çoğu şahitlik ederek karar verdiğini Şefik Elmüeyyed hakkında ise kanun gereği karar verilecek denildiğini ve kanuna uygun karar verilerek Onun hakkında konuşmaya gerek kalmadığını bunun gibi iki, üç yüz şikayet evrakı, kötü durumları yaydığı için bunlara aracılık etmeyeceğini belirttikten sonra kanunen de mahkûm olacaklarını gerektirecek, evrakı araştırarak bir durum ve gerek olmadığını Seçim yolunda olduğunu ve bunun. Kabul edilmesi taraftarı olduğunu belirtmiş.

Başka bir mebus ise söz alarak; “Kanuna karşı herhangi bir düşünceye, kanunen açıklanmış ve ispat edilmiş bir şey için tetkike gerek olmadığını bir mebusa atfedilen bir şey hakkında inceleme yapılmadan reddedilemeyeceğini inceleme için Meclis-i Mebusan’ın İntihap Nizamnamesine uygun altı ay içerisinde incelenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Başka bir Mebus Söz alarak; Ülkenin Zor Sancağı olan Diyarbakır ve çevresinde memurluk yapan Arif Bey’e güvendiğini bu adamın devlete ve millete yararlı olacağını belirtmiş.

Oturum Başkanın her söz alan mebus diğer mebusun söylediklerini tekrar ettiğini belirterek mazbatanın oylamasına geçilmesini istemiş yapılan oylama sonucunda Diyarbakır Mebusu Arif Efendi’nin mazbatası Meclis-i Mebusan’ın mebusları tarafından kabul edilmiş.(MMZC., D.1, İ.1 C.1, s.74-75)

4.1.1.2. Mecliste Seçildiği Şubeler

Meclis-i Mebusan'ın açılmasından sonra şubelerin belirlenmesi için kura çekimi yapılmış çekilen kurada Pirinçzade Arif Efendi ve Kırk Dokuz mebus Dördüncü Şubeye seçilmiştir.(MMZC., D.1,İ.1, C.1. s.5)

4.1.1.3.Arif Bey'in Meclis'te Yaptığı Konuşmalar

-Kanun-i Esasinin İlanından sonra geçmişte devlete karşı isyan edenlerin bir kısmının tekrar isyan etme düşüncesinin olması ile ilgili

17 Aralık 1908 (3 Kânunusani 1324) tarihli meclis oturumunda görüşülen Sadrazamlık makamından gelen “Kanun-i Esasinin ilanından sonra geçmişte devlete karşı isyan edenlerin bir kısmının tekrar isyan etme düşüncesinin olması ve Selim Melhame'nin bu isyanı kışkırtması düşüncesi ile bu kişiler zan altında kalmış bu kişilerin bir kısmı Harbiye Nezaretine gönderilmiş fakat Ordu komutanı Rıza Paşanın Yüz bin lira vermesi ile bu kişiler İttihat ve Terakki Cemiyetince Serbest bırakılarak Büyükkada'da ikamet etmelerine izin verilmiş burada Necip Melhame Paşa tutuklu bulunmuş Faik Bey'de Firar ettiği anlaşılmış olduğunda Mebni Rami Paşa'nın özel bir komisyon oluşturarak bu olayı araştırması ve tutuklular hakkında mevcut delillerin olmaması itibariyle veçhile davranışının gerekli olacağına ilişkin tezkere” Meclisi Mebusan'da okunduktan sonra tezkere ile ilgili söz alan Arif Efendi:

Yusuf Kemal'in Fikirlerine katıldığını, Hükümetten Sadrazam Paşanın önergesinde isimleri yazılı olan kişilere ait suç beyanı edilmediği. kendisinin bu kişilere ait suç belirteceğine ilişkin bir önerge sunacağını belirtip Osmanlı'nın genel fikrinin ise cismi millet ve devlete tedavisi yüzyıllara muhtaç yaralar açmış olan baskıcılardan olan Tahsin, İzzet, Memduh Paşalar ve arkadaşlarının alçaklıklarının ibret ve uyanış olmak üzere ağır cezalarla cezalandırılmalarına yönelik bekleyen o halleriyle beraber genel fikirlerinden dolayı son derece suçlu olduğunu mahkemelerce cezalandırılmaları gerektiğini belirterek,

Bunlarla Rıza ve Selim Melhame Paşaların derecatı habasetlerini kal ve kalem tarif ve tavsifte âcizdir. Müsaadenizle bunların binlerce adamları nefy ve perişan ettiklerinden başka, mebusu olduğum Diyaribekir'e ait zulümlerini muhtasaran arz

edeyim. Hafif Süvari Alaylarının mebdei teşkilinden Devri Mesudu Hürriyetin idrâkine kadar geçen 17 sene zarfında Milli Aşireti Reisi Şakîi Şehir İbrahim Paşa ile avenesini sahabet ve himayetlerine alarak Diyarbakir, Urfa, Zor mülhakatından binlerce kurayı garet ve yağma ve bir Tâbûru Nizamiye neferat ve zabitanını idam ve imhası ve Cengizlere rahmet okutacak mazalimin icrasını terviç ve şakîi merkumu mücazattan vikaye etmiş ve Diyarbakir, Urfa ve Siverek eşrafından cerime alacak derecede mezalimlerine karşı şikâyetleri icrasız bırakmışlardır. Vilâyetimiz varidatının 100 bin lira noksanına sebep olmuşlardır.

Meşrutiyetin ilanından sonra bu kişilerin tutuklandığını bunların arkada kalan mallarının Diyarbakır Valisi Süleyman ve Nizamiye Komutanı Emin Paşa tarafından toplatılıp ait oldukları yerlere gönderilmesi gerektiğini bunun yanı sıra bunlar ile ilgili evrakların İçişleri Bakanlığı tarafından validen istenilmesi gerektiğini belirttikten sonra,

Bunlar ve emsali Vükelâya Heyeti İçtimaiyeye ait cürümleri delâili sübûtiyesinin dairei âidesince istihzar ve Şecere-i Vakvak cezasını andıracak cezalarla mücazat edilmesi kararının verilmesiyle efkârı umumiyei Osmaniyenin tarziye ve tatmini ve Hükümeti hâzıraya emniyet ve itimadı milletin teyid edilmesini arz ve teklif ederim. Diyerek önergesini sunduktan sonra sözlerini bitirmiştir.(MMZC., D.1, İ.1, C.1. s.214-215)

18 Kasım 1808 (5 Kânunusani 1324) tarihli meclis görüşmelerinde devam eden tartışma ile ilgili söz alan Arif Efendi

Kanun-i Esasnın 31. Maddesinin belirttiğine göre yürütme gücüne sahip olanlardan bazıları için özel kanun yapılabileceğini fakat o kanunun yapılmadığını ve Mülkiye memurunun açıklaması hakkında sorguya çekilmesi ve inceleme başlatılması gerektiğini fakat daha önce böyle bir şeyin yapılmadığını belirtip

Bir heyet teşkili için ya Heyeti Muhterem-i Mebusan'dan veyahut Dahiliye Nezareti vasıtasıyla mü'temen zevattan bir kaç mebus tahkikatı evveliyeye icrasına memur edilerek bunların işledikleri, yani bu vükeladan tahtı muhakemeye alınması istenilenlerin hakkında işledikleri cürmün nevi ve derecatı taayyün ettirilmesini talep ederim.

Arif Efendi'nin talebinden sonra Mebusların konu ile ilgili söz almaları devam etmiş, Hükümetin sunduğu tezkere Mebusların isteği üzerine Tezkere Komisyonuna havale edilmiştir.(MMZC., D.1, İ.1, C.1. s.230)

-Şeyh Sait ve yandaşlarının tutuklanması ve sonrasında eşkıyalık ve çapulculuk yapan kişiler ile ilgili

20 Kasım 1808 (7 Kanunisani 1324) tarihli meclis görüşmelerinde Süleymaniye'de oturan Şeyh Sait ve yandaşlarının tutuklanması ve sonrasında eşkıyalık ve çapulculuk yapan bu şahısların yağmalanan mallarının rüşvet ile elde ettiklerine dair yerinden gelen telgraf hakkında sadrazamlıktan gelen izin ile uygunluğu ile ilgili söz alan Arif Efendi:

Süleymaniye'de oturan Şeyh Said Efendi'nin Seyyid ailesinden olduğunu haksız yere Musul'a sürgün edildiğini bu sürgünün sancak Bey'inin ve komutanın aşırı istek ve arzuları sonucu gerçekleştiğini vali ve komutanın Şeyh Sait hakkında iftiralar vücuda getirdiğini belirtip meşrutiyetin ilanından sonra bu iftiraların devan ettiğini budurumun sadece kaldırılmasıyla sonuçlanmayacağını bu kişiler hakkında mahkeme işlemlerlerinin yapılmasını talep ettiğini belirtmiş Arif Efendi'nin konuşmasından sonra mecliste tartışmalar başlamış birkaç Mebus söz aldıktan sonra Arif Efendi tekrar söz alarak:

Haksız yere Süleymaniye'den Musul'a celp olunan Şeyh Sait Efendi sade ve müstakim bir zat id i. İhtimaldir ki, ekaribi içinde fenalık edenler de vardır. İş, orada değildir. Şeyh Sait Efendiye Mutasarrıf bigarezin Kumandanla birleşerek bir iftira atmış ve elbette o iftiraları...

Arif Efendi'den sonra mebus konuşmaları ve tartışmaları devam etmiş ve meclis başkanının yaptığı oylama sonucukonu ile ilgili evrakın koruma altına alınmasına karar verilmiştir.(MMZC., D.1, İ.1, C.1. s.252-255)

-Jurnalci olduğu iddiasıyla Ergani Mebusu Niyazi Bey'in Seçim Mazbatasının kabul edilip edilmemesi konusu ile ilgili

10 Aralık 1908 (27 Kânunusani 1324)tarhli meclis oturumunda görüşülen Jurnalci olduğu iddiasıyla Ergani Mebusu Niyazi Bey'in Seçim Mazbatasının kabul edilip edilmeme konusu ile ilgili söz alan Arif Efendi:

Ergani Mebusu Niyazi Bey Ramazan'da kendisini açıkça hor görerek kendisine söverek tutuklamasını husul etmiş bu durum üzüntüye yol açmış Zaptiye Nezaretine öyle bir evrak yazdığını fakat o evrakının öyle bir dehşetli bir şekilde kabul edileceğini ümit eylemediğini belirterek,

Komisyonu Askerî, lüzumundan ziyade o varakayı ki, Niyazi Efendinin şahsı, meçhulleri idi, o varakayı lüzumundan ziyade izam ederek büyük kararlar vermişlerdir. Şimdi Niyazi Efendiyi, İstanbul' da bulunan binlerce hafiyelerden ad ile mebusluktan ihraç etmek diridriye mezara koymak demektir. Bundan dolayı Heyeti Mebusânın mürüvvet ve adaletine müracaat ederim. (gülüşmeler yaşanmış)

Jurnalci Ergani Mebusu Niyazi Bey 'in seçim mazbatası ile ilgili kendisini savunmasına rağmen yapılan oylamada mebusların ittifakı ile Niyazi Bey'in seçim mazbatası kabul edilmemiştir. (MMZC., D.1, İ,1, C.1, s.528-532)

-Ankara Mebusu Hacı Mustafa Efendi'nin önergesi ile ilgili

1 Mart 1908 (16 Şubat 1324) tarihli meclis oturumunda görüşülen Ankara Mebusu Hacı Mustafa Efendi'nin Meşrutiyetin ilanını fırsat bilip Muzirlik yapan kişilerin saldırılarını önlemek için her Vilayette birkaçının idam edilmesine dair önergesi ile ilgili söz alan Arif Efendi:

Bizim Vilayette asayişin olmadığını 20-30 seneden beri hakkıyla idamı hak edenlere karşı bir icraattın olmamasından asayiş sağlanamadığını cinayet, katil maddelerine çokça rastlandığını belirterek,

Vehbi Efendi Hazretlerinin beyan ettiğı fikre iştirak ile beraber, şu emnü asayişini temin için idamla kanunen kabili hüküm olanların kisasına hüküm verilmeli. İcra edilmesine dair bir maddei kanuniye yapalım. Diye belirtmiştir.

Ankara Mebusu Hacı Mustafa Efendi'nin önergesi mecliste yapılan oylama ile Adliye komisyonuna gönderilmiştir. (MMZC., D.1, İ.1, C.2, s.105-106)

4.1.1.4.Arif Bey'in Verdiği Önergeler

4.1.1.4.1.Mecliste Tek Başına Verdiği Önergeler

20 Kasım 1908 (7 Kânunusani 1324) tarihli meclis oturumunda görüşülen Seyyid ailesinden olan Şeyh Said, çocukları ve hizmetinde bulunanların Kanun-i Esasi'ye aykırı bir şekilde Musul'a gönderilmeleri bu durumun Hürriyetlerine saldırı olduğundan Kaymakam ve Süleymaniye Kumandanının Musul Valisiyle beraber valinin bağlı olduğu Şuray-ı Devlet Yargılama Dairesinde yürütme hükümlerine karar verilmesi konusunda verilen Arif Efendi'nin verdiği önerge:

Riyaseti Celile'ye

Sâdâttan Şeyh Sait Efendi ve evlâd ve tevabiinin Musul'a Kanunu Esasi hilafında teb'it suretiyle celbedilmesi, hürriyeti şahsiyeye taarruz demek olduğundan, mutasarrıf ve Süleymaniye kumandanının, Musul Valisiyle beraber Valinin tâbi olduğu Şuray-ı Devlet Muhakemat Dairesinde icrayı muhakemelerine karar verilmesini arz ve teklif ve Kanunu Esasi ve hürriyetin badema temin buyurulmasını teklif ederim.

Meclis Genel Kurulu Arif Efendi'nin bu önergesinin Mahkemeye gönderilmesini istemiştir. (MMZC., D.1, İ.1, C.1. s.258)

27 Ocak 1908 (14 Kânunusani 1324) tarihli Meclis oturumunda görüşülen gazetelerden posta parası ve okul kitaplarının Gümrük vergisinden muaf tutulması için Arif Efendi önerge vermiştir. Önerge okunmuş, fakat Arif Efendi'nin önergesi mecliste yapılan oylama ile kabul edilmemiştir. (MMZC., D.1, İ.1, C.1. s.353)

12 Şubat 1908 (29 Kânunusani 1324) tarihli meclis oturumunda jurnalci Niyazi Efendinin bazı askeriye komutanlar aleyhinde verdiği raporlara dayanarak birçok kişinin hor görülmesine ve mağdur olmasına sebep olan askeri komisyon üyelerinden ordu komutanı Rıza, Ayan Müşir Ethem, Ömer Rüştü ve

Müşir Şakir Paşalar hakkında çeşitli dairelerde araştırma yapılması ve gereğinin yerine getirilmesine ilişkin Arif Efendi'nin verdiği önerge:

Riyaseti Celile'ye

Ergani Mebusu Niyazi Efendi bazı ümerayı askeriye hakkında mukaddema verdiği bir jurnal üzerine mebusluktan ihraç edildi. Mumaileyhin şahsı mihri maruf değil iken, öyle sevki garazle yazılmış bir varakayı fevkalade calibi nazarı dikkattir diye Komisyonu Askerinin hükmü Karakuşiyâne tabirinin bile istimal edemeyeceği dehşetli bir kararı sualsiz, tahkiksiz vermekle değerli bir alay ümerayı askeriye'nin tagrib ve tahkirine sebep olmuştur. Bu Komisyonun terkip eden zevat ise esbak Serasker Rıza ve Ayam Kırandan Müşir Etem ve Ömer Rüştü ve Müşir Şakir Paşalardır. Bu zatlar da Niyazi Efendi jurnalimin mürevvici ve hafiyelik bir cürüm olmak itibariyle, bu cürmün faili müşterekleridir. Müşarünileyhiymle beraber devri istipdatta 'hafiyeliği sanat ve vesileli fayz ve menfaat ittihaz edenlerden elyevm, devairi resmîyede ve mesânidi âliyyede yüzlerce zevat vardır. Bunların devairi aidesinden tahkikat icrası ile zahire çıkarılarak haklarında muamelei liâzımenin icrasıyla devri dılayı Hürriyette cismi Devletin o muzır mikroplardan tathir edilmesini arz ve teklif eylerim.

Bu önerge mecliste uzun süre tartışmalara yol açmış ve önerge kabul edilmemiştir. (MMZC., D.1, İ.1, C.1. s.580)

Arif Efendi Milli Aşiret reisi olan haydut İbrahim'in devletin üst düzeyinden gelen evrakın kendisini çağırdığına ilişkin Sadrazamlık makamına resmi yazının yazılması hakkında önergesi fihristte olmasına rağmen meclis tutanaklarında böyle bir önergeye rastanılmamıştır. (MMZC., D.1, İ.1, C.1, s.781)

Arif Efendi İstanbul İzmir gibi büyük şehirlerimizin itibarı düşünülerek düzeltilen Kazanç Tüzüğü'nün diğer küçük vilayetlerde bu hizmetleri görenlere büyük yükler yüklediği ve bunun için yeni bir kazanç Tüzüğü'nün hazırlanması gerektiğine ilişkin önergesi fihristte olmasına rağmen meclis tutanaklarında böyle bir önergeye rastanılmamıştır. (MMZC., D.1, İ.1, C.1, s.792-793)

1 Mart 1908 (16 Şubat 1324) tarihli meclis oturumunda görüşülen halkın yardımını ile inşaa edilen Diyarbakır Sanayi Mektebine ait olmak üzere kanun dışı meydana gelen Mürur Vergisinin kaldırılmasını ve bunu Vilayete bildirilmesi gerektiğine ilişkin Arif Efendi'nin verdiği önerge

Riyaseti Celile'ye

Mukaddema Diyarbakır'de ianei ahali ile bir Mektebi Sanayi tesis edilmiş idi. Bu mektebe ait olmak üzere Diyarbakır'e her cihetten gelecek arabalardan ve emval ve eşyayı ticariye hamulelerinden derecatı mütefavitede duhuliye resmi, hilafı kanun, İradesiz ihdas edilmiş ve ahiren Diyarbakır şehrinin ebvâbı erbaasından derunu şehre girecek erzak vesaireden dört kalem için beşer para duhuliye resmi, kezalik kanunsuz ihdas olunmuş ve her iki resm iltizam olunmakta bulunmuş olduğundan, mültezimler fukarayı ahali (hakkında envâi iz'âcât ve tecavüzatta bulunmakta ve menleri imkânı görülememektedir.

Dul kadınların, fukaranın piyade olarak birkaç saat mesafeden getirdiği undan ve yoğurt vesaireden bile hilafı tarife resm alındığına ve Kanunu Esasi ve Meşrutiyeti İdare bu kabil rüsumun ilgasını emreylediğine binaen, gelecek Martta ihalelerine meydan kalmamak üzere hemen ilgası kararının itasıyla, vilâyete tebligat icra ettirilmesini arz ve teklif ederim.

Arif Efendi'nin Meclise sunduğu bu teklif mebusların çoğunun Bu vergilerin Vilayet Genel Meclisinin bir keyfiyet olduğunu belirtip bu önerinin Vilayet Genel meclisine ait olduğunu belirtip görüşmeye almamıştır. (MMZC., D.1, İ,1, C.2, s.104)

4.1.1.4.2.Arif Bey'in Mecliste Diğer Mebuslar ile Verdiği Önergeler

8 Şubat 1908 (26 Kânunusani 1324) tarihli meclis görüşmelerinde Diyarbakır Mebusu Arif Efendi, Edirne Mebusu Talat Bey, İzmit Mebusu Ahmet Müfit ve Kudüs Mebusu Ruhi El-Halidi'nin Sadrazamlık Makamının Anadolu Vilayetlerinde denetlemeyi genişletmek istemesi üzerine verdikleri soru önergesi:

Riyaseti Celileye

Makamı Sadaretin Anadolu vilâyatına izam etmek istediği heyeti teftişiyenin izamını icap ettiren esbabı mûcibenin muvazzahan iş'ârıyla beraber, evvelemirde bu heyetin vazife ve selahiyeti hakkında bir kanun tanzimi iktiza eylediğinden, Meclisi Mebusan işbu kanun lâyihasının tanzim ve Meclise takdimi lüzumunun Makamı Sadarete tebliği kararıyla ruz- 1 namei müzakerata geçer.

Bu önerge mecliste yapılan oylama ile kabul edilmiştir.(MMZC., D.1, İ,1, C.1, s.505-506)

4.1.1.5. Katıldığı Oylamalar

13 Ocak 1909 (31 Kânunuevvel 1324) tarihli meclis görüşmelerinde Kamil Paşa Hükümeti kurulması hakkında yapılan güven oylamasına 207 mebus katılmış mebuslardan 2'si çekimser oy kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Arif Efendi Efendi'nin bulunduğu 196 mebus Güvensizlik oyu kullanarak Kamil Paşa hükümetinin düşürülmesini sağlamıştır. (MMZC., D.1, İ,1, C.1, s.613)

4.1.1.6. Arif Efendi'nin Vefatı

Arif Efendi 22 Mart 1909'da İstanbul'da kalp sektesinden vefat etmiştir. Mezarı İstanbul'da Sultan Mahmut türbesinde yer almaktadır.(Beysanoğlu, 1998, s.749)

22 Mart 1909 (15 Mart 1325) tarihli Meclis-i Mebusan görüşmelerinde Diyarbakır Mebusu olan Arif Efendi'nin vefatı üzerine meclis başkanı üzücü bir şey arz edeceğini belirterek; Arkadaşlarımızdan Pirinçzade Arif Efendi bu gece vefat ettiğini kendisinin Diyarbakır'ın ileri gelenlerinden olup orada belediye Başkanlığı görevi yaptığını daha sonra mebus seçildiğinin belirtip görevini vatansever bir şekilde yerine getirmekte iken apansız vefat etmesi hakikaten üzüntüye layık olduğunu Bir arkadaştan, yoldaştan ayrıldıklarını belirttikten sonra;

Cenazesi için Kürt Kulübünden haber geldi. Onlara rica ettik. Bildirdik ki, burada şubelerden, yani her şube kaç kişi intihap ederse, göndersinler. Biz de hademe, vesair merasimi resmîyede bulunmak için Harbiye Nezaretine, Zaptiye Nezaretine yazacağız. Oradan da miktarı münasip asker ve polis gönderilecektir. Bir mebusa layık bir surette.(MMZC., D.1, İ,1, C.2, s.294)

Arif Efendinin Vefatı üzerine mecliste yapılan konuşmalarda bir mebus izin verilirse toplanmış olduklarını belirtmiş. Ardından söz alan Halep Mebusu Nafi paşa Mebusların çoğu cenazeye katılmak istediğini belirtmiş. Daha sonra Sinop Mebusu Hasan Fehmi Efendi. Ayırt etme olmasın dedikten sonra meclis başkanı İçişlerimizde kuralımız var bu kurala göre bir alayda-Cenaze için söylenmiyor- kimlerin bulunması gerektiği mecliste yapılacak seçim ile belirlenir. Edirne Mebusu Talat Bey ise mademki genel olarak Cenazeye katılmak istiyorlar hep beraber gidelim. Selanik Mebusu Artas Efendi ise Arkadaşımız namına ailesine bir taziye telgraf çekelim diye belirtmiştir.(MMZC., D.1, İ,1, C.2, s.294)

22 Mart 1909'da Arif Bey'in vefat etmesi üzerine yerine oğlu Feyzi (Pirinçzade) Bey Diyarbakır Mebusu seçilerek bu devrenin devre sonuna kadar babasının yerine mebusluk görevine seçilmiştir. (Güldogan, 2011, s.191)

4.2. Feyzi (Pirinçzade) Bey

Feyzi Bey, Babası Arif (Pirinçzade) Efendi'nin vefatından sonra Meclis-i Mebusan'a babasının yerine mebus olarak seçilmiş. Feyzi Bey Meclis-i Mebusan'da; Sıra No: 190, Zarf No: 8,Kütük (Sicil) No: 73, olmak üzere Meclis-i Mebusan'da 1.2.3.4. Devrelerde mebusluk yaptıktan sonra TBMM'de Milletvekilliği yaparak Sicil No'su 117'dir. (Ezherli,1998,s.207)

4.2.1.Mazbatasının Kabulü

Diyarbakır mebusluğuna seçilen Feyzi Bey'in mazbatasını seçim inceleme komisyonu olan üçüncü şubenin incelemesinden sonra Feyzi Bey'in mazbatasını Genel Kurula gelmiş ve genel kurulda Feyzi Efendi'nin seçim mazbatasını okunmuş ardından meclis başkanın Diyarbakır Mebusu merhum Pirinçzâde Arif Efendi'nin yerine Feyzi Bey'in seçildiğini belirttikten sonra meclis' ten "Kabul sadaları" yükselmiş Bu konuda söz söylemek isteyen var mı? Diyerek sözlerine devam ederken kabul, sadaları tekrar

yükselmiş ve Feyzi Bey'in Meclisi Mebusan üyeliği kabul edilmiştir.(MMZC., D.1, İ. 1, C.4, s.206)

Ahmet Rıza Beyefendi'nin Başkanlığını yaptığı oturumunda Diyarbakır Mebusluğuna Feyzi Bey'in seçilmesine ilişkin Üçüncü Şube Araştırma Komisyonun raporu onaylatılarak Feyzi Bey mebusluğa kabul edilmiştir. (MMZC., D.1, İ. 1, C.4, s.624)

4.2.2. Mecliste Seçildiği Şubeler

Feyzi Bey, 14 Kasım 1909 (1 Teşrinisani 1325) tarihli meclis yoklamasında yer almamış. Şube seçimi için kura çekimi yapılmış, çekilen kura sonucu Feyzi Bey İkinci Şubeye seçilmiş. (MMZC., D.1, İ. 2, C.1, s.2)

Kanunu Esasi'ye göre 14 Kasım 1909 (1 Teşrinisani 1325) tarihinde açılan Mebuslar Meclisi'nin Komisyonlarının belirlenmesinde Feyzi Bey Ticaret Komisyonun İkinci Şubeye Konya Mebusu Yorgaki Efendi ile birlikte seçilmiştir. (MMZC. D.1, İ. 2, C.1,s.3)

15 Kasım 1910 (2 Teşrinisani 1326) tarihli meclis oturumunda yapılan şubelerin seçiminde Feyzi Bey ve Elli İki arkadaşı Birinci şubeye seçilmiştir.(MMZC. D.1, İ. 3, C.1,s.10)

4.2.3.Kanun Teklifleri Üzerine Yaptığı Konuşmalar

-Rütbeli askerlerin askerlikten çıkarılmaları kanunu ile ilgili

8 Temmuz 1909 (25 Haziran 1325) tarihli meclis oturumunda görüşülen Bazı Rütbeli askerlerin askerlikten atma ile ilgili tartışılan kanun maddelerinden Beşinci maddesi ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Vilayetimizde 10 Hamidiye alayının bulunduğunu, bu alayların Vilayetlere verdiği zararın çok olduğunu belirtip bunlar arasında özellikle Abdülhamit Bey'in ilk teşkilatta 10 yaşında iken kaymakam olduğunu, Bugün ise alay Komutanı olduğunu, Mahmut Bey ise bugün 8 yaşında kaymakam olarak Onun adına iki alay teşkil edilmiş, bugün ona kaymakam rütbesini verildiğini ve Silvan Taburunun askeri firarisi

olmasına rağmen Başkâtip Kara Tahsin'e getirdiği yağlar sayesinde Süvari alayında Kaymakam maaşı aldığını belirterek konuşmasına şöyle devam etmiş;

Bu adam her sene askeri donanım parasını halkından tahsil ediyor. Bundan böyle bu sene valinin kötü idaresi ile o halkta 200 bin adet ağnam tadad edildi. Hâlbuki bugün 800 bin adet ağnam taahhüt ederim. Ağnam resmi bu senenin senei sabakadan 20 bin lira fazla görünüyor. Ve bihakkın tadad edilecek olursa, Haziran'ın 15'inde tadad başlıyor. Orada 100 bin adet fazla görülecektir. Bunlar Mübarek üssabar üzerine birkaç defa davet edildilerse hiçbir vakit gitmediler. Ve bu Aşayir Alayları dedikleri, ehli kura efradıyla caniler ve asilerden ibarettir hepsi ehli kuradır. (MMZC. D.1, İ. 1, C.5, s.256)

Fihristte Feyzi Bey'in işleri bırakma (grev) kanunun değiştirilmesi raporunun uygunluğu ile ilgili Konuşma yapmış. Fakat konuşmaya ulaşamamıştır. (MMZC., D.1, İ. 1, C.5. s.14)

-Maden, Orman, Ziraat Bakanlığının 1909 Bütçe Kanunu ile ilgili

8 Ağustos 1909 (26 Temmuz 1325) tarihli meclis görüşmelerinde Orman, Maden ve Ziraat Bakanlığının Bütçe Kanununa ilişkin Kanun tasarısında söz alan Feyzi Bey:

Meclis'e geldiğim zaman Urfa'da bulunan ekinleri çekirgelerin yediğini, eğer bunlar telef edilmezse Anadolu'nun Ziraatı da tehlike olduğunu belirtip,

Bu konulan yüz yirmi bin kuruş gayret azdır. Bunun hepsi toplanmalıdır. On beş bin lira kadar vermeli. Diyerek bitirmiştir. (MMZC., D.1, İ.1 ,C.6, s.207)

-Ziraat Bankası'nın Borç Teklifi Kanun tasarısı ile ilgili

29 Aralık 1909'da (15 Kânunuevvel 1325) tarihli meclis görüşmelerinde Ziraat bankasının borç teklifi Kanun ilk yedi maddesi ile ilgili kanun tasarısında söz alan Feyzi Bey:

Harput, Bitlis, Halep'te kıtlık yaşanmasaydı Bizim memleketleri besleyecek her sene, on sene, on beş senelik ambarlar olduğunu, İlk başta nakliye araçlarının bakımı gerektiğini bu yüzden alınacak borcun heba olacağını Bundan Faydanın

olmadığını belirtip kanunun reddedilmesini belirtmiştir. (MMZC., D.1, İ. 2, C.1, s.388)

-Pirinç ekimi hakkında kanun maddeleri tasarıları ile ilgili

6 Aralık 1909 (23 Kanunusani 1325) tarihli meclis görüşmelerinde Pirinç ekimi kanuntasarısının maddeleri ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Ferit Beyin söylediklerine katıldığını, hükümetin gönderdiği maddeye itiraz ettiğini belirtip hükümet “tekrar yapılacaktır” kelimesini eklediğini, amaçlarının ruhsatı elde tutmak olduğunu, âdeta ziraatı kayıt altında tutmak istediklerini belirttikten sonra sözlerine,

Çünkü Pirinç zer' edildiği zaman muayyen değildir. Bazan olur ki yirmi gün evvel, bazen olur ki Nisanın 15 inde olur. Bazı sene su çok olur, bazan olmaz. Bu maddenin tatbiki hiç bir vakit caiz değildir. Diyerek sözlerini bitirmiştir. (MMZC., D.1, İ.2, C.2, s.122)

10 Aralık 1909 (27 Kânunusani 1325) tarihli Meclis görüşmelerinde Pirinç ekim kanunun yedinci maddesinde belirtilen çeltik parçalarının yakınlığına getirilecek suların başına akıtılması için ana yarıkların güzergâhında bulunan arazi sahiplerine ait istimlak kanunun değiştirilmesi ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Halep Mebusu Ali Cenani Bey’ in sözlerine katıldığını belirtip konuşmasına;

Fakat çeltiği çok olur da arazi olmaz, o su dereye dökülürse havaya gidecek. Fakat yanındaki arazi sahibi menfaati vermez. Bu suretle olursa çeltik ziraatından daha ziyade fayda memuldur. Aynen bunun gibi dereler vardır. Fakat istimlak edilirse daha ziyade fayda hâsıl olur. Bu maddenin aynen kabulünü teklif ederim.

Yedinci maddenin tartışması yeterli görülüp sekizinci maddeye geçilmiştir. (MMZC., D.1, İ. 2, C.2, s.221)

Pirinç ekim kanunun Sekizinci Maddesinin değiştirilmesi aynı gün görüşülen madde ile ilgili Feyzi Bey:

Çeltiklerden sabit olmayanlara ağaç ekimi mümkün olmadığını, Bir çeltiğe yedi yıl sonra sıra geleceğini, Kuşlara gelecek olursak en fazla bizim illerimizde var

olduğunu, çeltik tohumu ekildiği zaman bir ay kadar bekçiler nöbet tuttuğunu belirterek sözlerine;

Külli masraflar ihtiyar ederler ve böyle ağaç gars eden çiftlik sahipleri büyük ağaçları yetiştirdikleri halde, bunları bilahare kat'a mecbur olmuşlardır. Bunları mecbur tutmak mümkün olamaz. Yalnız Hükümetin teklifinde olduğu gibi, bunu mahallî Komisyonuna havale etmeli. Diyerek yerel komisyona gönderilmesini istemiştir.

Sekizinci Madde aynı gün Kütahya Mebusu azmi Efendi'nin meclise öneri sonucu mecliste yapılan oylama ile kabul edilmiştir. (MMZC., D.1, İ. 2, C.2, s.224-226)

Pirinç ekiminin Dokuzuncu maddesinin değiştirilmesi ile ilgili Feyzi Bey söz alarak;

Zamanında hükümet pirinç tarımı hakkında bir talimat yayımlayarak talimatı illere gönderdiği zaman çiftçiler bu durumu gülerek karşıladığını hatta idare meclisleri tarafından tutanakların tutulduğunu belirtip paşa hazretleri de buyurur ki Nisan Ayna doğru pirinç ekilir. Nisanın sonunda pirinç ekilir. İki kısım çeltik vardır. Bir kısım ufak bir kısımdır bunlar uygun değildir. Büyük çiftliklerdeki için komisyon izin verilmesi gerektiğini fakir çiftçiler bulunduğunu onların ufacık suyu bulunduğunu ve pirinçten elde edilecek ürün bir şeye tekabül etmeyeceğini belirterek;

Ufacık bir pınardan geçinen fukarayı zürrâ böyle bir kayıt ile mükkayet tutmağı, zannederim, Heyeti Muhteremeden hiç biri kabul etmez. Evvelce yapılan kanunlara, zürra hepsine itiraz ediyorlardı. Şimdi böyle bir kanun giderse zürra işten alıkoyacağından, bendeniz bu maddenin hiç lüzumu olmadığını teklif ediyorum. Bir memlekette serbestî ziraat olmazsa hiç hayat olamaz. Bu maddenin kafiyen lüzumu yoktur. Çünkü bu çeltik, zürrân ruhudur.

Feyzi Bey daha sonra aynı madde ile ilgili tekrardan söz alarak; Osmanlı Devletinin dördüncü ordu alanın hep çeltik olduğunu iki milyon yedi yüz okka pirinç çıkardığını, her memlekette daha fazla bu bölgeden üretilen çeltik üzerinde uzmanlığının olduğunu belirtip paşa hazretlerinin beğenmediğini belirtmiştir. (MMZC., D.1, İ. 2, C.2, s.229)

Aynı gün Mecliste Pirinç ekimi ile ilgili görüşülen On ikinci maddenin değiştirilmiş halinde bir ve üçüncü madde de belirtilen pirinç ekim koşulları uygun olmayanların pirinç ekimi yapamayacağı, mahallelerde bile ruhsatsız pirinç ekimi yapılamayacağına ilişkin kanun tasarısına Feyzi Bey karşı çıkarak;

On ikinci madde de belirtiliyor ki ruhsat sahibi olmayan pirinç ekemez belli olan bir şey olduğunu, Bu madde ile Ziraat kayıt altına alınmak istenip ziraatı yok etmek istendiğini ruhsatın nerden alınacağı, Diyarbakır ve çevresi halkının dağlarda yaşadığını ve halkın cahil olduğunu çeltik ekiminin serbest olması gerektiğini Memleketin düşünülmesi gerektiğini Ziraat Müdürünün bunları düşünmediğini Daha çok memleketin yararlandığı pirinç ekimini tehdit ettiğini ve birçok memleket geçimini ile yaptığını bunların kayıt altına alınırsa bunlar mahvolacağını belirtmiştir. (MMZC., D.1, İ. 2, C.2, s.231)

Meclis Başkanının bundan böyle ülkemizde düzensiz bir şey olamaz sözü üzerine Feyzi Bey: Şimdi icrası mümkün olmayan bir kanun yapılıyor. Vaktiyle de böyle bir nizamname yapılmıştı, icra edilemedi ve Hükümet orada bunu icradan aciz kaldı. Bu nizamname de icra edilmeyecek. Diyerek meclis başkanına cevap vermiş. (MMZC., D.1, İ. 2, C.2, s.231)

Pirinç ekimi ile çıkarılacak olan On üçüncü madde de özel ve genel çeltik tarlalarına akıtılacak suyun tarlanın içerisine ve dışarıya ile ilgili işlemler yapılacağını bu işlemleri yapmaları için uygun zaman verileceği bu işlemler için uygun zaman verileceği bu süre içerisinde bu işlemleri yapmayanların suyunun kesileceği uyarısı ve gereken işlemin yapılacağına ilişkin kanun maddesinde söz alan Feyzi Bey:

Bir Mecidiye cezayı nakdi konuluyor Hiç tekabül gelmez. Daha sonra tekrar söz alan Feyzi Bey; Ufak bir şeyden o su kat' edilirse onun bütün senelik emeği mahvolur.(MMZC., D.1, İ. 2, C.2, s.232)

Pirinç Kanunu ile ilgili Sivas Mebusu Nazaret Dagavaryan Efendi'nin Avrupa'da pirinç ekiminden etkilenip ölen insan sayısı hakkında bilgi verdikten sonra söz alan Feyzi Bey:

Dagavaryan Efendi'ye katılmadığını Mısır ve İskenderiye yakın olduğunu İskenderiye şehrinde pirinç ekimi yapıldığını, Pirinçliklerdeki sular kokuşursa hastalık ortaya çıkacağını belirterek fakat abartılacak kadar değil yoksa dünyada insan

kalmayacağını, her yerde bu tecrübe ile sabit olduğunu sadece sular kokuşursa pirinç hasadı yapıldıktan sonra sular alınmazsa o zaman hastalık ortaya çıkacağını belirttikten sonra;

Fakat bunlara dikkat edilirse, bataklık halinde bırakılmazsa hiçbir hastalık tevellüt etmez. Zaten köylülerimiz de o sudan içmezler. Ekin ekilen yerler ahalisi de bunu pekâlâ bilirler. Binaenaleyh bu nazariyeler hiçbir vakit nazarı dikkate alınmamalı. Sözlerini sona erdirmiştir. (MMZC., D.1, İ.2, C.2, s.614)

-1910 senesi Mart ve Nisan aylarına ait Geçici Bütçe Kanunuile ilgili

10 Mart 1910 (23 Mart 1326) tarihli meclis görüşmelerinde Geçici Bütçe Kanuna ilişkin söz alan Feyzi Bey:

Herkesin konuşma hakkının olduğunu, Geçici bütçe Kanunun kabulü taraftarı olmadığını, küçükbaş hayvan vergisi hakkında bazı arkadaşların fikir belirttiğini geçen sene küçükbaş hayvan zamanında memlekette bulunduğunu Varteks Efendi'nin söylediği gibi bazı ağa ve derebeylerin küçükbaşları daima gizli kaldığını belirtip ağaların fakir halktan vergi aldığını, bunu engellemek için bölgede İttihat ve Terakki olarak birçok konferans yaparak halka nasihatlerde bulunduklarını belirterek sayının otuz binden fazla olan halka küçükbaşlarda vergi indirimi yaptıklarının arkadaşlar tarafından bilindiğini belirttikten sonra arkadaşların her sene o bölgede olduğunu, sayımları yaptığını, bu sayının kırk bine ulaştığını belirterek diğer kazalarda da durumun böyle olduğunu, halkın bu durumdan çok nazlı olup meşrutiyetten istifa edenlerin olduğunu belirtip bu sene bu durum doğrulanmazsa halkın hükümetten yine kaçarak derebeylerin fikrine tabii olacağını, bu bütçede adil hak dairesi içerisinde dağıtımın yapılmadığını belirterek İzmir Mebusu Sıtkı kardeşinin açıklamasının dört buçuk olduğunu belirttikten sonra,

Kürdistan'ın en hücre bir köşesinde, vesaiti medeniyyeden, sahil ve iskeleden mahrum olan bir yerde otuz kuruşluk bir koyundan da dörtbuçuk kuruş istifa ediliyor. Bu, hiç bir vakit kabul edilemez. Efkârı umumiyyenin, ahalinin bizden beklediği budur. Bu tenzili edilirse, Hazine bir kat daha istifade edecek. Bu, kayden musibettir. Maliye Nezareti de bu ciheti takdir buyururlar. Bu sene şayet adlî hak dairasümde bir tenzilât yapılmazsa yine Hazine fevkalâde mutazarrır olacaktır. Bizim kazalarda,

merkezi Vilâyâtta aynı hal caradır. Bunu Hey'eti Umumiyyenin nazarı dikkatine arz ederim. (MMZC., D.1, İ. 1, C.1, s.411)

-Adliye Bütçe Kanununun özetinin görüşmesi ile ilgili

28 Mart 1910 (15 Mart 1926) tarihli meclis görüşmelerinde Adliye Bütçe özetinin On İkinci faslının üçüncü maddesi olan mefruşat ve On Üçüncü faslının birinci Maddesi olan harcırah ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Osmanlı yükselmesi için kimse bu kadar şeyi çok görmeyeceğini fakat taşrada bulunan kişilerin çok iyi bildiği özellikle Diyarbakır'da bulunduğunda adliyenin etrafında suların aktığı bu durumu üç defa encümene bildirdiğini, bina harap hale geldiğini bu sen daha bir ödeme verilmediğini, burada yüz elli bin kuruşu bol bol harcırah israf etmeye acıdığını belirtmiştir. (MMZC., D.1, İ. 2, C.3, s.174)

-Müsakkafat Vergisi Kanun Maddeleri ile ilgili

2 Nisan 1910 (19 Mart 1926) tarihli meclis görüşmelerinde Müsakkafat Kanunu ile ilgili Tokat Mebusu Sabri Efendi'nin Vergi Muafiyetinin su ile işletilen Fabrika ve değirmenleri de kapsaması gerektiğine ilişkin teklifinde Feyzi Bey;

Değirmenlerin bu vergiden istisna tutulması doğru olmadığını, birçok yerde değirmenlerin olduğunu, bu değirmenlerden bir kısmının fabrika gibi işlediğini bunların ayrı olduğunu ve Fabrika gibi işleyenler için elektrik ile idare edilmesi gerektiğini belirtmiştir. (MMZC., D.1, İ. 2, C.3, s.249)

-19 Nisan 1910 (6 Nisan 1326) tarihli meclis görüşmelerinde Müsakkafat vergisi kanununun 4.Maddenin 8. Fıkrasının görüşmelerinde “köylerde ve çiftliklerde çiftlik çalışanının ikamet ettiği hanelerin, ahır ve mandıralarda araç gereç konulan depoların araziden ayrılıp böcekhaneye çevrilip kiraya verilmesi dâhilinde vergiye tabii tutulması” düzeltme görüşmesi ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Diyarbakır'da dutluklar içerisinde olan böcekhaneler istisna edilmiş, dutluklar genellikle çukur su basan yerlerde olduğunu, böyle çukur yerlerin böcekhaneye olduğunda böceklerin burada yaşamayacağını ondan dolayı böcekhanelerin havadar

ve güneşe maruz kalan yerler olmasından kaynaklandığını belirtmiş. Sivas Mebusunun Diyarbakır'da böyle olduğunu ama başka yerde böyle olmadığını belirtmesi üzerine tekrar söz alan Feyzi Bey:

Her yerde öyle efendim. Dutluk dâhilinde böcekthane bulunamaz. Onun için bendeniz teklif ediyorum ki, bunlar istisna olunsun. İster dutluk dâhilinde olsun, ister hariçte olsun, istisna edilmelidir. (MMZC., D.1, İ. 2, C.4, s.220)

Mecliste bu fıkra uzun uzadıya tartışılmış fıkra tekrar düzeltilerek oylamaya sunulmuş yapılan oylamada 26 ret oyuna karşılık 64 evet oyu ile kabul edilmiştir. (MMZC., D.1, İ. 2, C.4, s.230)

-20 Nisan 1910 (7 Nisan 1326) tarihli meclis görüşmelerinde Müsakkafat vergisi kanunun 13.Maddesi Brüt geliri 250 Kuruş olan Kaymakamların sorumlu olduğu ikametlerde ev halkının yoksulluk hali sabit ise vergiden Muaf tutulmasına ilişkin kanun tasarısı ile ilgili görüşmeler ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Hükümet bu teklifi ile ağır olan vergileri adil olarak göstermeye çalıştığını, Meşrutiyetin ilan edildiği halde halkın bir şey görmediğini ve göremeyeceğini sahile yakın vilayetlerin bu vergileri ödeyebileceği fakat daha içeride kalan vilayetler için bu vergilerin ağır olduğunu, olayı 300 Kuruş istisna etmenin de çok olduğunu belirttikten sonra

Nisbeti de ziyadedir. O vakit Hazineye ziyan olacak. Maliye Nezareti ahaliye cemile göstermek istiyorsa, en ağır tekâlif âşâr ve ağnam vergileridir. En ziyade bu suretle âşârla ağnamda birşey vad ederse, ahalinin en ziyade göreceği istifade budur. Bendeniz de bu 300 kuruşun ziyade olduğunu biliyorum. 200 kuruş cihetini teklif ediyorum.(MMZC., D.1, İ. 2, C.4, s.286)

Feyzi Bey'in 200 Kuruşluk teklifini Komisyon kabul etmiş fakat yapılan oylamada 38 hayır 27 evet oyu ile teklif Meclis- Mebusan genel kurulu tarafından redetmiştir. (MMZC., D.1, İ. 2, C.4, s.286)

-Emekli Memur, Dul ve Yetimlere verilen aylık Maaş Kanunuile ilgili

30 Nisan 1910 (17 Nisan 1326)) tarihli meclis görüşmelerinde yılı bütçesinde Emekli Memur, Dul ve Yetimlere verilen aylık Maaş Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Kabile (aşiret) liderlerine maaş verilmekte olduğunu ve onlara verilen maaşların fazla olduğunu, buna gerek olmadığını belirterek onlara verilen maaşların daha önce siyaset üzerine verildiğini bugün bunun gereksiz olduğunu belirtip bu durumun incelemesinin Maliye Bakanlığı tarafından yapılması gerektiğini vurgulayarak bunun yerinden sorulması gerektiğini belirtmiştir. (MMZC., D.1, İ. 2, C.4, s.487)

-Sicili Nüfus Kanunun 18. Maddesinde yeni doğan Meşru doğan çocuklarının nüfusa kayıt edilmesi ve kayıt edilmeyen çocukların velisi veya varisinin alacağı ceza hakkında kanun tasarısı

19 Mayıs 1910 (6 Mayıs 1326) tarihli meclis görüşmelerinde Sicili Nüfus Kanunun 18. Maddesinde yeni Doğan meşru doğan çocuklarının nüfusa kayıt edilmesi ve kayıt edilmeyen çocukların velisi veya varisinin alacağı ceza ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

İhbar etmeyenler hakkında nakdi cezanın aşiretler ile şayanlar için az olduğunu, bunun için bir madde çıkarılması gerektiğini ve daha ağır cezaların koyulması gerektiğini vurgulamış başka bir şekilde nüfus kaydı yapılmadığını belirtip köyde nüfusun yüzde altmışı gizli kalmış ve bu para cezasının az olduğunu nüfusa yazılmayacaklarını belirtmiştir.(MMZC., D.1, İ. 2, C.5, s.343)

-Vekâletler Bütçesinin Bütünü Kanunu hakkında kanun tasarısı ile ilgili

25 Mayıs 1910 (12 Mayıs 1326) tarihli meclis görüşmelerinde 1910 (1326) yılının vekâletler bütçesinin bütünü kanuna ilişkin Dâhiliye Nezaretinin bütçe görüşmeleri ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Geçen seneki teşkilatta Diyarbakır Vilayeti Birinci sınıftan Üçüncü sınıfa indirilmesine itiraz etmediğini fakat Mektubi kalemine verilen ödenek ile idarenin olunmayacağını, vilayetin evrak odasına üç kişinin verilmesi vilayetin genişliğinden dolayı bu sayının az olduğunu belirtip valinin durumu Meclis-i Mebusan'a havale ettiğini belirterek,

Meclisi Umumî buna karar verdi. Birer efendinin ilâvesini talep ediyorum. Bu da maslahatın hüsnü suretle cereyanı içindir. Şimdiki tahsisatla idare olunmuyor. Bunun için zâten Dâhiliye Nezaretinden de Vilâyete yazılmış. Diyerek bitirmiştir.(MMZC., D.1, İ. 2, C.5, s.458)

-Hizmet-i Redife de şahsa özel kuralın affın nakdi karşılığının kabul edildiği ile ilgili

28 Kasım 1910 (15 Kânunusani 1326) tarihli meclis görüşmelerinde Hizmet-i Redife de şahsa özel kuralın affın nakdi karşılığının kabul edildiğine ilişkin arkadan gelen kanunun eki ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

317 yılında iki defa askerlik görevini bitirdikten sonra yedeğe alındığını taburun içerisinden dışarı çıkmadan yoksuların nakdi bedeli ödeyip zarar gördüklerini gözüyle gördüğünü, Ahmet Mahir Efendi'nin bu teklifleri yoksulların hakkını korumaktan ziyade zenginlerin yararlanacağını belirtmesi durumun öyle olmadığını, tam aksine bundan yoksuların yararlanacağını belirttikten sonra 317'de redif iken zavallı köylüler koyunlarını sattığını ve on gün sonra orada bulunan taburun o bölgeden ayrılması ile onların askerliğinin bittiğini belirterek tabur görev alanın dışına çıkmazsa o zaman nakdi bedeller geri verilecek On beş gün sonra bunlar silah bırakır diyerek,

324'te yine bizim vilayet Redif Taburu, silahaltına alındı. Ondan çok kişi mutazarrır oldu. Tabur, vilâyet Redif dairesi haricine çıkarsa para iade edilmesin. Fakat dâhilinde kalır ve bir ay zarfında tabur terhis edilirse o vakit bedeli nakdî iade edilsin. Tabîî, vatanperverane hizmete mukabil paranın ehemmiyeti yoktur. Bendeniz, Ahmet Mahir Efendinin evvelki tekliflerinin kabul edilmesi ve Ayanın reddinin reddedilmesi taraftarıyım. Diye belirtmiştir. (MMZC., D.1, İ. 3, C.2, s.376-377)

-Askere Alma Kanunu ile ilgili

9 Aralık 1910 (26 Kanunusani 1326) tarihli meclis görüşmelerinde askere alma kanunun 64. Maddesinde belirtilen bir askerlik çağına gelmiş bir gencin askerlik numarası belli olduktan sonra arkadaşlarını beklemeden 4 ay içerisinde en yakın askerlik şubesine gitmeli gitmediği takdirde yakalanırsa Bir sene fazla askerlik yapacağına ilişkin kanun teklifi ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Herkesin sorumluluğunu bilmesi gerektiğini Diyarbakır çevresinde zorla asker olanların Kura Bedevileri olduğunu belirtip burada sebeplerin düşünülmesi gerektiğini, bu düşünmenin iyice dikkate alınmamış olduğunu belirterek o bölgelerde bir kısım halk yaylaya çıktığını o çevrede ayırma olamaz bir de bu dört ayın 6 aya çıkarılmasını teklif ederek sözlerine sebep ve vakit ile ilgili halka bir beyanname gönderilmesini istemiştir. Daha sonra söz alan Feyzi Bey bunun birinci tartışma konusu olduğunu bundan başka memleketin birçok çevresini düşünmeleri gerektiğini belirtip dört aylık askerlik süresinin uzatılması ve askerlik çağına gelmiş olanlara tebligat gönderilmesi teklifi mecliste tartışmalara yol açarak Askere alma kanunun altmış dördüncü maddesi tekrardan komisyona gönderilmiştir. (MMZC., D.1, İ. 3, C.2, s.608-609)

-1910 yılı Teşvik-i Sanayi Kanunu ile ilgili

23 Şubat 1910 (8 Mart 1326) tarihli meclis görüşmelerinde Teşvik-i Sanayi Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Teşvik-i Sanayi kanunu bir çok araştırma ve inceleme yapılmış bunun sonucunda bu kanunu yazan mazbata kaydı yapan kişinin Necip Draga Bey olduğunu ve bunun çabası oldukça fazla olduğunu, bu konuda bir çok açıklama yapacak Necip Bey burada olmadığını gelmesini beklememiz gerektiğini Velahof Efendi'nin birçok şeyinin olduğunu, Almanya Sanayi Kanunlarını incelemiş bir çok ibarenin değişeceğini bunları encümenin kabul ettiğini belirtmiştir. (MMZC., D.1, İ. 3, C.3, s.531)

-1911 Yılı Düyun-u Umumiye Müdüriyetinin Bütçesi ile ilgili

15 Mart 1911 (2 Mart 1327) tarihli Meclis görüşmelerinde 1911 (1327) yılının Düyun-u Umumiye Müdüriyetinin Bütçesi Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Bu fasılda içeriğini çizelgelerde gördüğümüz bir takım el konulmuş mallar olduğunu, malların sahiplerinin tasarruflarına geçtiği halde yine maaş aldıklarını geçen sene Maliye Bakanlığının inceleme yapılmasını teklif edilmiş sözlerine;

Hâlbuki bu sene o maaşatı da bakidir. Bu maaşatı fazladan alıyorlar. O Emlak-i Mazbutayı zapt ettiklerinden, buna mukabil Hazine de maaş veriyor. Hâlbuki bunun ihtimalini bulamıyoruz. Çünkü bunlar tahsis olunurken alınan arazi ve bunun kıymeti filan tetkik edilerek ona mukabil bir şey verilmemiş. Laalettayin vaktiyle zapt olunan araziye mukabil tahsis olunmuş. Onu nereden bulup çıkaracağız? Esasen tahsis, o adamın arazisiyle münasip değildir. Bir adamın arazisi alınmış ve buna 500 kuruşluk Yurtluk, Ocaklık verilsin denmiş ve verilmiş. Bu vilayetlerce maruftur. Hangi Kuraya mukabil alınmış? Hangi şey için maaş veriliyor?

Bunların vilayetlerce kayıtlı olduğunu belirterek Diyarbakır Vilayeti de buna dâhil olduğunu çizelgede bazı isimlerin var olduğunu ki bu isimleri söylemek istemediğini bunların hiçbirinin ihtiyaçtan olmadığını belirterek sözlerini bitirmiştir. (MMZC., D.1, İ. 3, C.4, s.59)

-1911 yılı Harbiye Bakanlığı Bütçe Kanunu ile ilgili

22 Mart 1911 (9 Mart 1327) tarihli Meclis görüşmelerinde 1911 (1327) yılının Harbiye Bakanlığının Bütçe Kanunu görüşülürken Müşir İsmail Bey zamanında inşaa edilen Kışla ve Hastanesinin tamiri ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Diyarbakır'da merhum Müşir İsmail Paşa zamanında 15 000 lira harcanarak inşa olunan askeri kışla ile askeri hastanesinin tamire ihtiyaç duyduğunu bunun geçen sene de başvurduğunu tamir için Harbiye Bakanın emir verdiğini Bütçe Encümeni Zabıt Kâtibi Nurettin Bey de bu durumdan haberdar olduğu, kışlanın tamir edilmezse harabe olacağını şehrin yanında muntazam bir kışla tamire muhtaç olduğunu, Bakan Paşa Hazretlerinin dikkatine sunduğunu belirtmiştir.(MMZC., D.1, İ. 3, C.4, s.250)

-Vakıf arazilerine özgü olan dua edenlerin durumu ile ilgili kanun tasarısı

28 Mart 1911 (15 Mart 1327) tarihli Meclis görüşmelerinde Vakıf Hazinesine özgü olan dua edenlerin görevlerini satın almak için gerekli görülen İki milyon üç yüz bin kuruşun bulunması veya borçlanması için yapılacak düzenleme hakkında görüşülen kanun ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Geçenlerde dua okuyanlara verilen kepekli undan yapılan ekmek, dua okuyanlara verilen maaşlar konusunda görüşmeler yapıldığını dua okuyanların maaşlarının aslında bir vâkfa dayanmadığını ve sadece gelirleri pahalı yiyeceklerden dolayı bunu karşılamadığı dua edenlerin maaşları aylıktan çıkarılması bunların çocuklarına da aktarılması kabul edildiğini, zaten İki yüz bin akçe ye saldırmadığı için ayrılma olayı hazineden men edildiğini belirten Feyzi Bey:

Şimdi bu suretle hazine-i evkaf tarafından meşru' olmayarak senevi (3.500) lira kadar bir para esham eshâbına veriliyor. Yoksa bu hiçbir vakıfnamede şart edilmiş değildir. Yalnız o vakit olan bir suiistimalin neticesidir. Şimdi bunu Evkaf Nazır-ı Muhterem mübâyaa suretiyle imha etmek istiyor. İleride bundan kalan 3.500 lira talebe ve medârisin ihtiyâcına tahsis edilecektir.

Daha sonra sözlerini komisyonumuza kanunun 3. Maddesi gönderildiğini komisyonun bunu uygun bulduğunu hatta bir madde özel olarak ilave ederek genel öğrencilere ödemesi için eklediğini Maliye Denge Komisyonu da bunu kabul ettiğini değerli heyetinin bunu acele kabul etmesini teklif ettiğini belirtmiş meclis başkanının Feyzi Bey'in bu teklifini Mecliste oylamaya sunduktan sonra mecliste yapılan oylama ile Feyzi Bey'in teklifi kabul etmiştir. (MMZC., D.1, İ. 3, C.4, s.393)

- Teşvik-i Sanayi Kanunu tasarısı ile ilgili

12 Nisan 1911 (15 Nisan 1327) tarihli meclis görüşmelerinde Teşviki Sanayi Kanunu tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Fabrika ile üretilmeyen tekstil tezgâhlarında işleyen işçiler kazanç elde etmediğini, fabrika ile üretilen tekstil ürünün hizmetinin çok olduğunu bu kapsamı genişletilirse daha iyi olacağını çünkü ülkemizde ipçilik alanında gelişmelerin

yaşandığını ve bunların ayrı tutulması gerektiğini belirtmiştir. (MMZC., D.1, İ. 3, C.5, s.209)

-1911 (1327) Postane Telgraf Genel Müdürlüğü Bütçesi ilgili kanun tasarısı

17 Nisan 1911 (30 Nisan 1327) tarihli meclis görüşmelerinde 1911 (1327) yılının Posta ve Telgraf Bütçe Kanun tasarısı görüşmeleri ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Meşrutiyetin kurulmasından beri idarenin her kesiminde düzenin ciddi izleri görüldüğü halde Posta ve Telgraf Bakanlığında gözlemlediği kadarıyla bu düzelmeyi göremediğini, karşısında bir sorumlu bakanın olmadığını, 3 yıldan beri hiçbir memurun kontrol ve denetimden geçmediğini, bu memurların hangisine dokunulsa karşılarında bir bakanın olmadığını belirtip postaların düzensiz olduğunu bundan sorumlu birinin olması gerektiğini bunlarında bir bakanın sorumluluğu altında olduğunu, bir bakanın olmaması durumunda bile daire müdürlerinin olduğunu belirterek sözlerine;

İşte 820 bin kuruş kadar hazinenin mutazarrır olduğunu irad edeceğim. Postaların inzıamsızlığı 3 seneden beri görülüyor. Bendeniz diyorum ki, memurların teseyyüp ve âdem-i idaresi, ezcümle bendeniz diyeceğim ki, geçen sene 1325 ila 1326 arasında 820 bin kuruş kadar hazine mutazarrır oluyor. Buna sebep-i yegâne, bendeniz bu sene dairei intihabiyem olan Diyarbekir'de tetkikatta bulundum. 50 bin kuruşa ihale olunan Kömürhan'la Malatya arasındaki posta 360 bin kuruş bedel ile müzayedeye çıkmıştı. Diğerleri de, irae edeceğim fiyatları fahiş bir derecede olduğunu gördüm. Hekimhan'la Harput arası 1325 senesinde 60 bin olduğu, sene-i hâliyyede 300 bin, 1325 senesinde Mardin ile Nusaybin arası 40 binden 250 bine, Derun ile Cezrin arası 1325 senesinde 40 binden 120 kuruşla pey altına alınmış, diğerlerine sui idareden talip çıkmamıştı. Bunun asbâbı nedir? Müzayede komisyonundan sual ettim, bunun esbabı dediler ki, "Evvelce Posta ve Telgraf Nezaretine gelen eşya, gazete ve mektuplarla evrak çoğalmış ise de, en ziyade lüzumsuz ve kıymetinden fazla nakliyesine giden Nezaretin bazı eşyası, posta ile nakledilmesinden ileri geliyor.

Feyzi Bey konuşmasına Basra Bağdat çavuş ve askerlerinin elbise ve ayakkabıları buradan gönderildiğini bunların ne kadar yük olabileceğinin malum olduğunu, fiyat farkı olarak 820 bin kuruş olduğunu belirterek bundan sorumlu kimin olduğunu sormuş Diyarbakır, Posta ve Telgraf Bakanlığına tarafınca yazdığını ve

hazinenin zararına izin verilmemesi gerektiğini belirterek en çok zarar görenlerin Menzîlciler olduğunu, insaf edilmesi gerektiğini vurguladıktan sonra örnek olarak Evrak Müdürleri Maliye bakanlığının Evraklarını Bahren'e göndermesi beş gün sonraya kalır ardından Diyarbakır'a geldikten sonra nehir yoluyla Musul ve Bağdat'a gönderildiğini Şahane-i Askerler bunda bir tehlike düşünmediğini ve posta naklinde gecikmenin olduğunu 3-5 defa kendisi gördüğünü belirterek Yolsuz olan yüklerde 6-12 saat gibi gecikmenin sebebinin ne olduğunu sorup, yakıcı memleketlerde bekletildikten sonra İstanbul'a gönderilmesinin faydasını anlayamadığını, bundan sorumlu kimin olacağını belirttikten sonra,

Birincisini maddeten ispat ettim, ikincisi memurun intahabı da böyle yolsuzluk var. Mesela, öyle memurlar gönderiyorlar ki hiç malumat ve vukufları yok. Mesela, Fransızca muhabere memurluğuna biri tayin olunuyor, alâ derecede imtihan verdiği Nezâretin emrinde muharrer; fakat efendiler asıl Fransızcanın (A) harfini bilmediğini telgraf memurları söylediler. Müdüriyyet vukufsuzluğunu Nezârete yazmış, hattâ memurunuz makine başında muhabere ediniz, derecesi anlaşılır, gönderdiğiniz memur nasıl memurdur ve nasıl imtihan edilmiş. Bu gibi haksız, adaletsiz müsavatsız hareket, diğer telgraf memurlarına ümitsizlik veriyor. Bu, fevkalade şâyân-ı teemmüldür.

Kastamonu Mebusu Mahir Efendinin bu memurların kadro harici olduğunu belirtmesinden sonra Feyzi Bey, bunların kadro harici olmadığını, bakanlıkça yüksek derece ehliyet almış haberleşme memurları olduğunu hatta isim vermek gerekirse Mecit Efendi, bunu Türkçe kısmına yerleştirmesine müdür beyin izin verdiğini belirttikten sonra;

Üç seneden beri Nezârette hiç bir teşebbüs yok efendim. Vilâyetimizin bazı kazalarında ahali fedakârlık etmiş, para vermiş; telgraf, posta şubelerinin küşâdını ilk defa talep eylediği halde bir semere vermedi. Bu yolsuzluklara netice verilmesini ve mesuliyeti icap edenlerin tecviye edilmesini teklif ve talep ederim. Biz para verdik, posta ve telgraf için ebniyeyi meccanen yaptık, niçin bize şube açmıyorsunuz? Ve tayin edilecek memurlara karşı eğer kazamız varidatı idare etmezse, biz yine parayı veririz ve şayet yapmazsanız paramızı verin diyorlar. Diğer yerlerde de aynı bu suretledir. Bendeniz diyorum ki; bu dairede tamamiyle bir teceddüt ve bir mes'uliyet lâzımdır.

Daha sonra Feyzi Bey, bunları maddeten göstermediğini, sadrazam Paşa'nın dediklerinin doğru olduğuna bu durumdan bir bakanın sorumlu olması gerektiğini, bir an önce bu düzensizliği düzelteceklerini tarafınca muhterem heyetlerine takdim edildiğini belirtmiştir. (MMZC., D.1, İ.3, C.5, s.159-160)

-Posta ve Telgraf Bütçe Kanunu 9. Fasal görüşmeleri

30 Nisan 1911 (17 Nisan 1327) tarihli meclis görüşmelerinde 1911 (1327) yılının Posta ve Telgraf Bütçe Kanunu Dokuzuncu Fasal görüşmeleri ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Çok önemli olan iktisadi ve ticari açıdan kabileler açısından önemli olan yerlerden bahsedeceğini belirtip orada küçükbaş hayvanların sayıldığını, bunların paralarını göstermek için aracıya ihtiyaç duyulduğunu vilayette buna ilişkin birkaç kez önemle yazdığını bunun için bir önerisi olduğunu bunun kabul edilmesini belirtmiştir. (MMZC., D.1, İ.3,C.5, s.361)

-Maden, Orman, Ziraat Bakanlığının 1911 Bütçe Kanunu ile ilgili

30 Nisan 1911 (17 Nisan 1327) tarihli meclis görüşmelerinde 1911 (1327) yılının Meclis-i Mebusan Maden, Orman, Ziraat Bakanlığının Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Ziraat Bütçe Kanununda Osmanlıların hayatı ile ilgili tarafta her bütçeden memnuniyetle ödenek verileceği kesin olmakla beraber üzüldüğü 3 yıldan beri Ziraat Bakanlığına verilen ödeneklerden hiçbir fayda ve sonucun görülmediği gibi yapılan işlerde Ziraat memurların müdüriyet dönüştürme Müdüriyetlerin maiyet memuru ile kâtiplerden oluşup bunlara ödenek verilmesinden oluştuğunu belirtip,

Bugün memleketin istikbali ziraat olduğu gibi bendeniz maatteessüf ümit ediyorum ki ziraatın ilerlemesiyle memleketimiz hayat bulacak; fakat her gün Galata Rıhtımı üzerinde meşhudunuz olduğu üzere daima Avrupa'dan buğdaylar ve unlar geliyor, kalalar teşkil ediyor. Bendeniz bu ciheti tamamiyle sual ettim acaba buğdaylarımız niçin olmuyor bir de anladım ki bizim buğdaylarımızı biz ne kadar yetiştirirsek Avrupa'nın diğer sanayiinde olduğu gibi ziraatın da muavenetine

ihtiyacımız vardır. Çünkü doğrudan doğruya bizim buğdaylarımız bugün yediğimiz ekmekler kadar temiz ve yumuşak tutuyor ve bunun en ziyade ıslahını Ziraat Nezaretinde bekliyorduk. Bir teşebbüs lazımdı ve üç seneden beridir. Bütçemizde bunun hakkında ne kadar bir masraf ve ne bir ıslahlarına teşebbüs vardır.

Daha sonra Bayındırlık Komisyonunda Teşvik-i Sanayi kanunu tartışıldığı zaman Selanik'ten gelen un fabrikası sahipleri de başvurduğunu İstanbul'da 2-3 un fabrikası olduğunu bunların neden iflas ettiğini sorgulamış, bunların geneli Osmanlıdan yetişen buğdayların Avrupa'da yetişen buğdaylarla rekabet edemeyeceğini bunların yüzde 25'i Avrupa'dan gelen buğdaylar ile karıştırılması gerektiğini, bizim buğdayların korunmadığını hâlbuki bir taraftan Ziraat Bakanlığı önemle buğdayların tohumlarını ıslah etmediği için kaybettiklerini belirterek asıl sorusunun bu taraftadır ki bakanlıkça bunlar hakkında şimdiye kadar ne gibi bir girişim yapıldığını sormuş?

İkinci kısımda sığır vebası hakkında uzun uzadıya konuştuklarını tamamıyla sığır vebası hakkında bir faaliyet gösterilmezse hayvanlarımızın önümüzdeki yıl mahv olacağını bu hayvanların nesillerinin giderek küçüldüğünü babalarından işittikleri kadarıyla bu hayvanların boylarının yüksek olduğunu şimdi ise bir önlem alınmadığı için yok olmaya mahkûm olduğunu belirtip,

Üçüncüsü, haralar teşkilidir. Haralar verinde teşkil edilmedikçe onlardan bir fayda yok nezaret daha nerede hara teşkil edeceğine dair karar vermemiştir. Bu haralar Avrupa memleketlerinde olduğu gibi büyük memleketlerde mamur şehirlerde değil, havası mutedil ve hara olmaya kabiliyetli yerlerde teşkil edilmeli. Malumunuzdur ki, en ziyade yüksek hayvanları atları Avrupa'lılar Arabistan çöllerinden yüzlerce binlerce lira vererek alıp götürüyorlar. Hatta vaktiyle bizim vilayette Mardin livası dâhilinde (Nusaybin) de süvari alayı teşkilatında bundan birçok fayda hâsıl oldu. Burada yetiştirilecek hayvanlar senenin 12 ayı meccanen beslenir. Hazinece masraf etmeye yem, yulaf vermeye ihtiyaç yoktur. Orada yaylak yerler vardır. Haralar bu gibi yerlerde teşkil edilirse masarif de gitmez. En ziyade Nezaretin nazar-ı dikkatini bu cihetle celp ederim. Bu cihetleri tayin etsin. Selanik'te Manastır'da Kosova'da böyle arazi dar, nüfusu çok olan yerlerde haralar teşkilinden bir fayda yoktur. Nezaret nerede

havası latif, arazisi vasi ve hayvan yetiştirmeye salih yerler varsa orada teşkil edilmeli ki iş bir netice versin.

Feyzi Bey, ormanlar hakkında da birkaç şey söyleyeceğini belirterek geçen yıldan beri bakanlığın orman teşkilatını yaymadığını bunu yayması gerektiğini, asırlardan beri varlığını sürdüren Mazı Ağaçlarının varlığının daha önce de belirttiği gibi korunması gerektiğini belirttikten sonra doğanın yetiştirdiği servetlerden biri olan bu ağaçların yıllık 3-5 lira gelire sahip olduğunu, geçen sene bu ağaçların korunması için 2-3 memur tayin edilmesini istediğini fakat bakanlığın buna yönelik bir tedbir almadığını belirterek bu durumu bakanlığın dikkatine sunduğunu belirtmiştir. (MMZC., D.1, İ.3, C.6 .s.22-23)

-İçişleri Bakanlığı (Dâhiliye Nezareti) Bütçe Kanunun 6. Faslı olan “Masarif-i Mütenevvia” ile ilgili kanun tasarısı ile ilgili

-18 Mayıs 1911 (5 Mayıs 1327) tarihli meclis görüşmelerinde İçişleri Bakanlığı (Dâhiliye Nezareti) Bütçe Kanunun altıncı faslı olan “Masarif-i Mütenevvia” ile ilgili görüşmelerde söz alan Feyzi Bey:

Ülkenin her yerinde nüfus sayımının yapılmadığını, Meşrutiyetin ilanından sonra Emniyet ve asayişin kararının egemen kılınıp, nüfus sayımı konusunda ödeneğin Osmanlı memleketlerinde kapsamlı olmadığı için her tarafta nüfus sayımı işlemlerinin yeterli yürütülmediğini belirterek,

İlanı Meşrutiyetten beri ahali, nüfusu mektumesini kaydettirmek için bir havahis gösteriyor. Aşair-i seyyarede bile bir teyamül hâsıl olduğundan, bunun için Meclis-i Alinize bir kanun gelmiştir. Muvazene encümeninde bulunuyor. Bendeniz diyorum ki, bu fasla konulan (500,000)kuruş kâfi değildir. Nezaretin teklifi veçhile buna bir misli zam teklif ediyorum. Nazır'da kabul ediyor. Diyerek sözlerini bitirmiştir. (MMZC., D.1, İ.3, C.6, s.661)

- Bayındırlık (Nafia) Bakanlığının 1911 (1327) yılı Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili

23 Mayıs 1911 (10 Mayıs 1327) tarihli meclis görüşmelerinde 1911 (1327) yılının Bayındırlık (Nafia) Bakanlığının Bütçe kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

İki günden beri tartışmasına başladıkları bayındırlık Bakanlığının bütçesi, memleketin saadet hayatına asıldığı için biraz vaktin geçebileceği bu durumdan bir zararın olmadığını, daha çok halka ümit vererek onlara gitmesi sadece onların gitmesi değil bakanlığın uzun uzadıya telgraflar çekerek, yolların yapılacağına trenlerin gitmemesi halinde eşyaların arabalarla nakledileceğini söylemelerine rağmen beklenmedik emir karşısında bulduğunu bu da geçen sene komisyonumuzun kabul ettiği iki milyon kuruşa karşılık bugün yedi-sekiz milyona çıktığını belirterek,

Bu parayı sarf etmekle acaba hüsn-ü neticeye müncer olacak mı? Hüsnü neticeye iktiran edeceğini bilsek kemal-i arzu ile bunu da veririz; fakat maatteessüf bu para verilse de yine neticesi itibarıyla bir semere ve Milletin arzu ettiği menâfi temin edilmeyecektir. Çünkü Memleket ahalişi inkılapla beraber bütün ahval ve ümidi bu Nezâretin faaliyet ve icraatından bekliyor. Maarifin faaliyetinden ziyade bu Nezâretin faaliyetinden her şey bekleniyor. Bu iki milyon liralık proje hakkında arkadaşların umumu söyledi. Bu proje, biz Nâfia Encümeninde kendi şahsım namına söylüyorum, Encümen namına değil biz orada tenvir-i efkâr için haricen fevkalâde şeyler gösteriyorlar.

Ardından çok suiistimalin olduğunu, bunda Hazinesin 7-8 milyon kadar zarar gördüğünü, bunu araştırmak gerektiğini arkadaşlarla toplanıp bu projeyi araştırıp bu projede bir takım fazlalıkların olduğunu zincirleme yazıların olmayıp bundan ziyade bağlı olanların bakanlığa bırakması gerektiğine heyet hangisini isterse onun olması istediğini söylemiş ama karşılığında hayır dediğini belirttikten sonra,

Bu bir şey değil, sonra da tezyit ederiz. Ezcümle Diyarbakir'le İskenderun arasında (800) kilometrelik bir sose yapılması dahi gösterilmiş. Hâlbuki bu şoseye muvazi olarak şimendifer vardır. Bundan iki paralık faide görülemeyeceği gibi, bunun muhafazası için de birtakım masarif ihtiyarına mecbur olacağız. Ankara - Haydarpaşa şimendiferi olduğu halde Haydarpaşa'dan Ankara'ya bir şose yapmak faydasızdır. Bu

ahalinin ihtiyacatını def etmeyecektir. Biz bu ciheti tetkik ettik, hükukşinâs arkadaşlarımız mukavelenamenin feshi ciheti mümkün olduğunu söylediler.

Manastır Mebusu bunun mümkün olduğunu belirtince Feyzi Bey, inşallah mümkün olacağını, hukuk işinden anlamadığını bakanlığın da söylediği gibi iki milyonluk ödeneği ve o çizelgenin feshedilmesi gerektiği, o paranın sulama işlemlerine ve bakanlık kurumlarına harcanması halkın yararına olacağı ve halkı ekonomik olarak ileri götürecek olan şeyin ziraat olduğunu, halkın sulama işlemlerinden faydalanacağını söyledikten sonra sözlerini,

Bendeniz bu ciheti kendi nokta-ı nazarımdan iyi buluyorum. Eğer biz bir emri i vâki karşısında bulunuyorsa. bu projenin iki milyon liralık kısmını kabul edelim, diğer kısmını da diğer müessesat-ı nâfia da yani semaradâr mahallere sarf edelim. Bendeniz kendi mütalaamı söylüyorum. Feshetmek için tabîî bunu yapanlar düşünmelidir. Karşımızda bir Fransız grubu bulunuyor. Diyerek bitirmiştir.

Tokat mebusu İsmail paşa bir protesto ile aleyhlerinde mahkemede bir delil olacağını belirtmesi üzerine Feyzi Bey tekrar söz alarak yollar sorunu halledildikten sonra medeni araçlardan mahrum kalan uzak memleketlerde yaşayan halkın yapılacak demiryolu olduğunu, bu projenin öteden beri hükümetin programında yer aldığını fakat gerçekleştirmediğini Çeşter projesinin de yapılmadığını ardından Sivas Samsun Demiryolu projesinin olduğunu bu proje ile ilgili ümitlerin azaldığını bu durumla ilgili Bayındırlık Bakanlığının bir şey söylemesi gerek olduğunu bu demir yolunun yapılıp yapılmayacağı hakkında bir durum bildirmesini istemiştir.

Bayındırlık Müsteşarı olan Hulusi Bey, Çeşter projesinin bayındırlık bakanlığınca bittiğini hükümete bildirdiklerini söyledikten sonra Feyzi Bey:

İrvâ ve İska ameliyatı için Nezâret (270 000) lira kadar bir şey teklif etmiş. Encümen de tadil edilmiş. Biliyorsunuz ki, ahaliye yol yapmadık, bir irva ve iska ameliyatında Nezaretin teklifini kabul edelim.

Dedikten sonra Manastır Mebusu Mehmet Vasıf Bey, nerede irva ve irsanın yapılacağını sorduktan sonra Feyzi Bey memleketin neresinde ihtiyaç varsa orda yapılması gerektiğini belirtmiş daha sonra Mehmet Vasıf Bey şimdilik Bağdat ve Konya'da irva ve irsa yapıldığını söyledikten sonra Feyzi Bey tekrar söz alarak;

Bağdat'ta olsun, Kon ya da olsun hepsi Memalik-i Osmaniye'dendir. Hulâsa nereye ihtiyaç varsa orada bu ameliyat icra kılınsın. Bunun varidata tesiri tabiidir. Binaenaleyh, istifade bütün memlekete râcîdır.

Diğer sözlerini bitirdi ve Tokat Mebusu İsmail paşa Beyanlarından dolayı Feyzi Bey'e teşekkür ettiğini belirtmiştir.(MMZC., D.1 İ.3, C.6. s.381-382)

-Kanun raporuna göre Diyarbakır Vilayetinde bulunan bazı Aşiretlerin yerleştirilmeleri için kendilerine Viranşehir, Res'ül ayn, Kevkep, Nusaybin, Cizre Kazaları içerisinde yer alan 6 Milyon 10 bin dönüm arazinin tahsis edilmesi kanun tasarısı ile ilgili

-3 Haziran 1911 (21 Mayıs 1327) tarihli meclis görüşmelerinde Kanun raporuna göre Diyarbakır Vilayetin de bulunan bazı Aşiretlerin yerleştirilmeleri için kendilerine Viranşehir, Res'ül ayn, Kevkep, Nusaybin, Cizre kazaları içerisinde yer alan 6 Milyon 10 bin dönüm arazinin tahsis edilmesine ilişkin kanun görüşmeleri ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Aşiret bulunan vilayetlerin mebusları kendi vilayetlerinde yerleşme yürütülmediği için itiraz ettiğini, bu teşkilatın ilerine genişletileceğini, bu durumun oralarda bulunan birkaç kaymakamın görevini çok iyi yapmasının sonucu olduğunu ve Cizre Kaymakamı olan Kadri Bey'in bir çaba ve girişimi sonucu olduğunu belirtip, bu işi Meclis-i Mebusan'a sevk ederek mecliste görüşülmesine neden olan durumun bu olduğunu, diğer kaymakamların da görevini yerine getirip aşiretlerin yerleştirilmesi için çalıştıkları takdirde her vilayette yerleşmenin olacağından emin olduğunu belirterek Zor Mebusu'nun Şammar Aşiretinin Zor'aa olduğunu söyleminin doru olmadığını Şammar Aşiretinin birkaç kabileden oluştuğunu bunların bir kısmı Zor'da bir kısmı Diyarbakır ve çevresinde olduğunu hatta daha önce Milli aşiret reisi İbrahim Paşa hakkında bahsedilen 46 parça köyden ibaret olan Maraş Şehri'ne bile 150 parça köyü yerleştirmiş bu yerleştirilenler Behcan, Şaban, Şammar kabileleri olduğunu bu kabilelerin yerleştirmede çok fayda gördüğünü, bugün bunlara bağlı olan Kudame, Amude, Kabileleri ile amcazade olduklarını, bunların huzur içerisinde yaşadıklarını ve Amarilerin Şammarların diğer kabilelerine borç para, koyun, deve verdiklerini belirttikten sonra bu seneki felaketten sonra reislerinin olduğunu, bugün Cizre'de

Miran Aşiretinin reisi olan Zor Mebusu'nun bildiği halde sessiz kaldığını, Oğlu Abdülkerim'in mahkûm olduğunu belirttikten sonra buna bağlı olan Heyran, Keçan, Dodeyran aşiretleri kendi istekleri ile hükümete gelip yerleşmek isteyip bu ağaların zulmünden kurtulmak istediklerini, yalnız askerlik tarafı için beş altı sene kendilerine izin verilmesini isteyip bu şeylerin zulmünden kurtulmak istediklerini belirttiklerini söyleyen Feyzi Bey, bu durumun faydalı olduğunu, bu duruma itiraz edenlerin neden diğerlerini içerisine almıyor inşallah diğerlerini de içerisine alınacaktır bunun bir tecrübe olduğunu belirtmiş.

Kerbela Mebusu Abdül Mehdi Bey'in bu aşiretlerin Diyarbakır aşireti olmadığını bunların Halep, Şam Bağdat Aşiretleri olduğunu belirtmesi üzerine tekrar söz alan Feyzi Bey;

Şimdi, umumunu demedim kardeşim, birkaç kabilesi var, bunların bir kısmı Diyarbakır'e geliyor. Siz de orasını iyi bilirsiniz, umumu Şammeri demiyorum efendim Res'ul' Ayn'da da iskân edilecek, Mardin Meclis-i Umumisinin vermiş olduğu bir karardır, hepsi Memaliki Osmaniyedir. Osmanlıların saadeti, memleketin refahı, hayat-ı iktisadiyyesini uyandırmak için bunun faydası vardır. Bundan ne için müteessir oluyorsunuz? Dâhiliye Nazırı da zaten izahat verdi.

Tokat Mebusu İsmail Paşa'nın Meclis Göçebelik yaşamı istiyor sözü üzerine Feyzi Bey, emin olun ki bundan 40 bin lira fayda görecekları konusunda kefil olacağını belirtmiştir. (MMZC., D.1, İ.3, C.7, s.512-513)

4.2.4. Feyzi Bey'in Diğer Konular ile İlgili Yaptığı Konuşmalar

- Urfa Mebusunun Çekirge saldırısı önergesi ile ilgili

15 Şubat 1909 (2 Şubat 1325) tarihli meclis görüşmelerinde Urfa Mebusu Saffet Bey'in çekirge saldırısından dolayı zarar görenlere bağış yapılması ve hasat zamanına kadar yükümlü oldukları borçlarının tahsilatının ertelemesine ilişkin önergesi ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Saffet Bey'in söylediği gibi bize de yakın olmasından dolayı Urfa halkı sefalet ve yardıma muhtaç bir durumda olgunu, yardım edilmezse halkın perişan olacağını,

çünkü halkın geçim kaynağının ziraat olduğunu, hatta küçükbaş hayvanların zarar gördüğünü çekirgelerin Urfa'yı mahvettiğini, bu durum çevre illere de yansıtacağını belirtip çekirgelerin yok edilmesi için tedbirlerin alınması gerektiğini belirttikten sonra,

Âtiyen de büyük bir tehlike melhuzdur. Geçen sene vilâyetimiz, elli bin lira kadar fazla bir varidat verdiği halde senei âtiyede noksan vereceği şimdiden istihlâl olunuyor ve oradaki zürra da telâşlıdır. Hâlbuki Avrupada, Fransa'da, Cezayir'de çekirgenin itlafi hususunda birçok tedâbîr vardır. Bu ba'lda Ziraat Nezareti hâlâ bir teşebbüste bulunmuyor. Ziraat memurlarını sevk için memurlarına emir veriyorsa da onlar diyorlar ki biz fen memuruyuz, biz fen memuru olduğumuzdan vazifemiz kâğıt üzerindedir. Her halde bu taktiri nazarı itibara almak lâzımdır. Dâhiliye ve Maliye Nazırlarının bulunması hakkındaki fikirlerine tamamıyla iştirak ederim. (MMZC. D.1,İ.2,C.2,s.326-327)

16 Şubat 1909 (3 Şubat 1325) tarihli meclis görüşmelerinde Urfa mebuslarının çekirge istilasından dolayı zarar gören Urfa halkına yapılacak yardım ve uzatılması istenen vergiler hakkında verdiği önergeye karşılık Maliye bakanının Meclis Başkanlığına yazdığı tezkere de Çekirge yüzünden zarar gören Urfa ve çevresindeki halka gerekli yardımların yapılacağını, vergilerin uzatılacağını belirtmiş. Bakanın bu tezkeresi üzerine söz alan Feyzi Bey; zararların çekirgeler yüzünden olduğunu, diğer illerde de bu durumun yaşanmaması için çekirge tohumlarının tamamıyla yok edilmesini talep ederek,

Urfaya civar olan vilayet ahalisi de nazarı dikkate alınmalıdır. Oralarda da şimdiden korku vardır. Bundan dolayıdır ki es'âr fiyatları tezayüd ediyor. Nazır Beylerin nazarı dikkatini celbederim. Diyerek konuşmasını bitirmiştir. (MMZC., D.1, İ.2, C.2, s.347-348)

-Manastır'da yaygın olan ve İstanbul'da da çıkarılan bir gazetenin yazar heyetine yüklenilen iftiralar ile ilgili

9 Mayıs 1910 (26 Nisan 1326) Manastır yaygın olan ve İstanbul'da da çıkarılan yazar heyeti arasında İki mebusun da bulunduğu bir gazetenin Şefik El-Müeyyed'e yüklenilmiş ve iftaralar da bulunulmuş olması ile ilgili söz alna Feyzi Bey:

Arkadaşlar, sabah celsesini takip edenler istihbarat meselesinin çabucak kapatılması adil olmadığını hak ve adalete aykırı olduğunu belirterek bu yüzden bir çok evin barkın ocağının söndüğünü belirtip hemşerisi olan Niyazi Bey'in kendisini bir şekilde mebus seçtiğini fakat burada adaletin yerini bulmuş, bugün yine adalet yerini bulacağını genel düşünce hâkimiyetin Meclisin üzerinde olduğunu biz Mebusları temiz yürekli, iyi, hak dairesine hizmet etmek için halkın kendilerini buraya gönderdiğini aralarında istihbaratçıını olduğunu belirtmiş ise bu istihbaratçının mutlaka açıklanması ve aralarından ayrılması gerektiğini belirterek,

Yalnız Kabine Reisi Sadrazam Paşa Hazretleri umumunun neşrinde bazı mehazir gördüler, o da idarî noktai nazarındandır. Bunun tehirinde behis yoktur. Madem bu mecliste Hüseyin Cahit Bey biraderimiz kavi ve itminan bahş bir surette jurnalci olduğunu söyledi, bu mutlaka tezahür etmelidir ve millet nazarında da Meclisin şerefi taali etmelidir. Bendeniz de bu reydeyim. Diyerek görüşünü belirtmiştir. (MMZC., D.1, İ. 2, C.5, s.34)

-Doğu Anadolu Demir Yollarının inşası ve işletilmesi sözleşmesi ile ilgili

27 Mayıs 1911 (14 Mayıs 1327) tarihli meclis görüşmelerinde Doğu Anadolu Demir Yollarının inşası ve işletilmesi sözleşmesi ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Meclis-i Mebusan'da Doğu Anadolu Demir yollarının durumu görüşülürken Feyzi Bey, bugün görüşülen konunun Chester Projesi olmadığını Anadolu'nun her türlü araç ve nimetinden mahrum olan vilayetlerinin yükselmesi yapılacak demiryolu olduğunu, Doğu Anadolu demiryolları Osmanlıların geneli için önemli ve hayati mesele olduğunu bu durum için bütün fırkaların birleşip genelimizin ortak olması gerektiğini belirttikten sonra söz alan Tokat Mebusu İsmail Paşa; bu durumun

Memleketin Çester'e teslim olduğunu belirttikten sonra tekrardan söz alan Feyzi Bey; Çester'in olmadığını Doğu Anadolu'ya uzatılacak demiryolları olduğunu İsterse Çester, İsterse Glaskov, İsterse Jeneral olsun kimin olduğunu önemli olmadığını önemli olan Doğu Anadolu'ya Demiryolu uzatmak olduğunu, Bu durumun tartışmaları gerektiğini belirttikten sonra;

Şimdi efendiler, meclisimizin ilk devrei içtimaiyyesinde bilirsiniz ki, meclise, Hükümet, madenleri vermek üzere bir maddei kanuniyye gönderdiler. Bu, Anadolu-i Şarkiye temdit olunacak şimendiferleri teminatsız inşa ettirmektir, o zaman bu esası kabul ettik, Hükümete bir mezuniyet verdik, Dedik ki, Yumurtalık veya Süveydiye'den inşa etmek üzere talepler meyanında hangisi memlekete nafi şeraitle inşa ederse onu intihap ile gönderdiniz. Hükümet, bunu iki sene tetkikat ve tahkikat icra ederek gönderdi, bütün talipleri içinde en muvafık bulduğu Amerikalı Çester projesi idi. Bu proje, Nafia Encümenine geldi, bunu Encümende müzakere ettiğimiz zaman Nafia Encümeni azalarından 5-6 kişi devam etti, her cihetini iyice tetkik ve tettebbu ettik, tetkikatımızın bütün esası, gerek muhalifler ve gerek muvafıklar Memaliki osmaniyyedeki şimendiferlerin umumu geniş olduğu cihetle iltisak zamanında müşkilata maruz olmak için Hükümetle kumpanya arasında itilaf hâsıl olmak ve hakkı ihtiyar Hükümette kalmak üzere geniş hat keşfinin icra edilmesini ilave ettik.

Daha sonra bakanlık adına söz alan Müsteşar Bey'in komisyonun eklediği maddeyi uygun bulup bu durumu aynı görüşü paylaşınlara haber verdiğini belirttikten sonra icap edenlerin yapılması gerektiğini, dar hatların Suriye taraflarında zararların görüldüğünü bunun için geniş yapılmasının mümkün olup olmadığını öğrenmek için keşfin yapılmasından sonra bakanlığa gönderilmesi gerektiğini Komisyonun aynı görüşte olanların teklif ettiğini iki suret halinde keşfetmek gerektiğini, dar ve geniş arasındaki farkın hükümetin bulmasından sonra aynı görüşü paylaşanların bu sureti kabul etmesiyle arkadaşlar arasında ayrılık ortadan kalkmış olacağını, yalnız geniş yapılırsa bunun karşılığında verilecek teminat hükümet tarafından ileri de uygun görülürse aynı görüşte olanların bunu yapmaya mecbur kalması şartıyla geniş hat yapılmasını temin ettikten sonra genel olarak kabul edilebileceğini belirttikten sonra;

Kırkkilise Mebusu Mustafa Akif Bey bir şey sormak istediğini, burada demiryolları müdürünün aleyhinde bulunduğunu bunun nedenlerini araştırıp araştırmadıklarını sorması üzerine Feyzi Bey, Onu da araştırıp tutanak altına detaylı bir şekilde aldıklarını belirttikten sonra Erzurum Mebusu Ohannes Vartkes Efendi. Başbakan ve Bakanlar kurulunun bunu kabul ediyor sözünden sonra tekrar söz alan Feyzi Bey:

Heyeti Vükela bunu kabul etmiş, göndermiş. Bir Dairenin Fen Memuru, aleyhinde bulunabilir, diğeri de kabul eder. Üç seneden beri bu hattın güzergâhındaki vilayetlere, gerek Nafia bütçesi esnasında ve gerek sair müzakerede hiçbir şey vermediniz. İdarei Sabıkada bu vilayetlere hiç nazar edilmediğinden, her şeyden mahrum olarak kalmıştır, ötedenberi Osmanlılığa fartı muhabbet ve ibrazı fadakari ederek çalışmışlardır. Her tarafa siyyanen muamele edilirse daha iyi olur.

Dedikten sonra söz alan Sivas mebusu Nazaret Dagarvaryan Efendi, başka yerde iskân edilip edilmediğini sorunca Feyzi Bey:

Geçen sene yolların geneli inşaa edilecek olması ümidiyle bu vilayetin halkı memnun olduğunu ve boş ümide düştükleri anlaşıldığını belirtip yolların geniş hat olması taraftarı olduğunu yapılmazsa dara yolların yapılmasını istemediğini belirtip arkadaşların 20 yıl sonra yapılması fikrine temsilcisi oldukları halkın bunu kabul etmediğini bu durumun vatana ihanet olduğunu belirtmiş. Talimatla yapmayı kabul edenleri reddetmenin uygun olmadığı belirtilirse yeraltında kalmışmadenleri teminat vermek şartıyla de olsa dar bir şekilde yapılmasının yapılmamasından daha iyi olduğunu belirterek;

Bu projede en ümit veren, madenlerdir; bu da talike merbuttur. Bu madenler içinde en ehemmiyetlisi Ergani madenidir. Ergani Madeni Mebusu bu bapta söylediler, bendeniz de o vilayetin Mebusu olmak sıfatıyla biraz bilir ve maden ahvalinden anlarım. Maden ahalsinin ve amelelerin düşar oldukları fakr-u sefalet acınacak bir haldedir, Ergani kasabasının yekunu kadın ve erkek, çocuk beş bini tecavüz etmez. Bunlar umumiyetle madenci değildir yalnız 5-6 yüz ameledir. Buradan çıkan madenleri senelerden beri develerle, merkeplerle naklediyorlar, bundan ahali istifade edemiyor, bunu kabul etmekle emin olunuz ki, o civardaki fukarayı halkı himaye etmiş olacaksınız.

Erzurum Mebusu Ohannes Vartkes Efendi, İyi ama orada birkaç sermaye var. Onlar ne yapsın? Sorusu üzerine Feyzi Bey:

Madende hala III. Selim zamanında kalma hareket eden körüklerin olduğunu bu körüklerin sultan Mahmut döneminden bu yana o kadar yamalanmış ki insanların bunu görüp üzüldüğünü belirtip, birtakım arkadaşların bir takım arkadaşların bu madencileri toptan vermek istemediğini bunlardan yararlanmak istediğini belirtip bu madenlerin toprak altında kaldığında bundan hiç yararlanmayacaklarından emin olduğunu, bu madenlerde çalışanların Osmanlı halkı olduğunu belirtip, Amerikalılara verilirse Amerikalıların bunlara Para ödeyip sermayelerine sahip olacağını belirttikten sonra;

Oralarda bir amele bugün 4 kuruşa çalışıyor, buğdayın okkası 12 paraya satılıyor. Artık oraların mahrumiyetini tasavvur buyurun, oralardan geçecek bir şimendifer bu civarın hayatı içtimaiyye ve hayatı iktisadiyyesine pek büyük faydalar verecektir. Bugün Avrupa'yı hayretler içinde bırakan Japonları gözümüzün önüne getirelim. Japonya'nın bütün şimendifer hatları vardır, Amerika da, iptida dar hatlar yapmış, sonra serveti tezayüt ettikçe geniş tebdil etmiştir. Acaba biz bugün Japonya derecesine geldik mi? Bugün geniş yapamadığımız halde, dar hattı reddetmemiz icap etmez. Bendeniz bu nazariyatı kabul etmiyorum; eğer bütçemizde fazla paramız varsa, teminat bile verebilecek isek, geniş hat yaptıralım, eğer paramız yoksa dar yapılmasında hiçbir beis yoktur.

Erzurum Mebusu Ohannes Vartkes Efendi, dar hatla daha elli sene geçinebileceklerini söyledikten sonra Feyzi Bey:

Coğrafi olarak bu memleketlerin halklarının dikkate alınması gerektiğini kuzeyde olan komşuları ile yaptıkları 93 Harbini hatırlamaları gerektiğini belki o zamanlara yetişen arkadaşların yoksulluğa uğramış kederli halkı düşünerek gayretli olmaları gerektiğini belirttikten sonra Trabzon mebusu Mahmut şevket Efendi'nin Merkeplerle Merkeplerle sözü söylemesi üzerine Feyzi Bey devam ederek; bugün bir hat yapıldığı için ret ettiklerini o zamanı hatırlamadıklarını belirtip, Mahmut Beyefendi'nin buyurduğu gibi eşeklerle sevk ettikleri taşımacılığın kaldığını askeri malzemelerin yetişmediğini, askerlerin aç, çıplak, karlar altında çürüdüğünü söyledikten sonra kendisinin demiryolunun hemen inşa ettirilmesi taraftarı olduğunu

vatanı olan Diyarbakır'ı Moskof kazaklarının çizmeleriyle aşağılamak istemediğini, bu projenin kabul edilmesini arz ederek bu projenin geniş olması halinde daha çok memnun olacağını belirtip hiç olmazsa eşek ve deve ile nakliyattan ise dar bir demiryolu hattının taraftarı olduğunu belirtmiştir. (MMZC., D.1, İ.3,C.7, s.237-239)

4.2.5.Verdiği Kanun Teklifleri

25 Nisan 1911 (13 Nisan 1327) tarihli meclis görüşmelerinde 1911 yılının Posta ve Telgraf ile ilgili bütçesi tartışılırken Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey ve Kütahya Mebusu Cemal Bey'in Genel Menfaatle ilişkili olan dairelerde yapılan kayıtlar hakkında mebuslar tarafından makamlara çekilen telgraflardan ücret alınmamasına ilişkin Kanun maddesini görüşmek üzere meclise teklif etmişler.

MADDE-İ KANUNİYYE LÂYİHASI

Mebusanın, menâfi-i umumiyyeye müteallik makamât-ı resmiyyeye keşide edecekleri telgraflardan ücret alınmayacaktır

Feyzi ve Cemal Beyle 'in bu teklifleri incelemek üzere Layiha Komisyonuna gönderilmiştir. (MMZC., D.1, İ. 3, C.5, s.511)

4.2.6. Kanunlar Hakkında Yapılan Oylamadaki Durumu

-15 Mart 1910 (2 Mart 1326) tarihli meclis oturumunda 1909 (1325) yılının bütçesinde yazılı olan miktardan fazla alınan meblanın bütçeye fazladan eklenmesi ve bazı fasılların beynine taşınmasına ilişkin kanun tasarısı hakkında yapılan oylamaya 135 Mebus katılmış bu mebuslardan 27'si ret oyunu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'inde bulunduğu 108 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.1, İ. 2, C.3, s.181)

-28 Kasım 1910 (15 Kasım 1326) tarihli meclis oturumunda Askeri emekli sandığının açığı için bütçenin 12. Faslıının birinci Maddesine 11 milyon 850 bin harcama ödeneği ilavesine eklemesine ilişkin kanun oylamasında 70 mebus oy kullanırken bu mebuslardan 4'ü ret oyunu kullanmış aralarında Diyarbakır Mebusu

Feyzi Bey’inde bulunduğu 66 mebus kabul oyu kullanarak bu kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.1, İ. 3, C.1, s.217)

4.2.7. Verdiği Önergeler

4.2.7.1.Tek Başına Verdiği Önergeler

15 Kasım 1909 (2 Kânunusani 1325) tarihli meclis görüşmelerinde Meclis Başkanlığına Diyarbakır İdadi mektebinin Diyarbakır Valisi Halid Bey döneminde kapatılan yedinci sınıfın tekrar açılması ve idadi Mektebinin tekrar eski haline getirilmesine ilişkin Feyzi Bey’in verdiği önerge

Riyaseti Celileye

Diyarbakırda 1308 senesinde kuşat olunan Mektebi İdadii ‘Mülkî, fâzılı ehir Sırrı Paşa merhumun valiliği zamanında leylîye tahvil ettirilmişti. O zamanın icabatından olarak talebeye her akşam üç defa (padişahım çok yaşa) bağdırtmak usûl idi. Mektebin mürtehîz sınıfı (millet çok yaşa) bağdırdığından bazı mümâfıkîm tarafından mabeyne ihbar edilerek şiddetli istîlâmlar vuku buldu ise; de merhum müşarünileyh hiç ehemmiyet vermeyerek kimseyi mesul etmedi, fakat bilahare gelen vali Halit bey, terbiyesi iktizası, haber alması üzerine leylî kısmının lağv ve maarif müdürünü haps ve tevkif ve vilâyet, Maarif Müdürlüğünü lağv ettirdi. İlânı hürriyete kadar vilâyet Maarif Müdürsüz kaldı. İlânı hürriyetten sonra ahalinin müracaatı üzerine Maarif Nezareti Maarif Müdürü tâyin ve irsal eyledi. Fakat leylî kısmını bütçenin müsaadesizliğinden iade eylemedi. Senei haliyede vilâyet varidatı 50 bin lira kadar fazla gösterdiği gibi, meşrutiyeti idarenin bahşeylediği mesuliyet ve hüsnü intizamı idareden dolayı, saniyen de ağnam varidatın da nazari dikkati eelbedeçek bir derecede zamâim temin edileceğine ümitvarım. Vilâyetin bu mesafede bulunması ve niamı mariften mahrumiyeti hasebiyle mukaddeme vuku bulan tecarip üzerine leylî kısmı küşad edilirse en ziyade kaza, nahiye, kura ahalisi mütefît olacağından kemafıssabık yedi sınıfa iblağı ve leylîye tahvili için icabeden tahsisatın bütçeye ithal edilmesini heyeti muhteremeden rica eylerim

Feyzi Bey tarafından Meclis Başkanlığına sunulan bu önerge dikkate alınarak Eğitim Komisyonuna gönderilmiştir.(MMZC., D.1, İ.2, C.1, s.526-527)

10 Mart 1910 (27 Şubat 1326) tarihli meclis görüşmelerinde küçük baş hayvanların sayma zamanının gecikmesinin Hazineye zarar verecek olmasından dolayı küçükbaş hayvanların sayımlarının sayma zamanında Vilayet Genel Meclislerince yapılmasına ilişkin teklifi:

Riyaseti Celile'ye

Ağnam tadadı zamanının teahhuru hukuku Hazinesin ziyama badî olacağından, mevsimi tadadın Vilâyet Meclisi Umumilerine havale edilmesini teklif eylerim. .(MMZC., D.1, İ.2, C.3, s.107)

Bu önerge mecliste yapılan oylama ile komisyona gönderilmiştir.

-22 Mart 1910 (9 Mart 1326) tarihli meclis görüşmelerinde Diyarbakır Ziraat Mektebi ile okulun numune tarlası ile ilgili Feyzi Bey'in verdiği önerge

Riyaseti Celile'ye

Diyarbakır Vilâyeti sahile bu'diyyeti ve vesâiti medeniyyeden mahrumiyeti cihetiyle medarı maişeti, ziraat ve hayvan yetiştirmeye münhasır ve arazi ve iklimi ise her nevi mahsulâtı yetiştirmeye müsait olduğundan, bir ziraat mektebiyle numune tarlasının küşadına delâlet buyurulmasını Heyeti Muhteremeye arz ve teklif eylerim. (MMZC., D.1, İ.2, C.3, s.299)

Feyzi Bey'in bu önergesi mebusların oyları ile görüşülmek üzere Orman, Maden ve Ziraat Bakanlığına gönderilmiş daha sonra 13 Nisan 1910 (31 Mart 1326)'da Bakan Mavro Kordato önergeye cevap olarak Meclis-i Mebusan başkanlığına verdiği cevapta Diyarbakır Vilayetinin sahilden ve medeniyet araçlarından mahrum olması yönüyle halkının geçim aracı hayvan ve ziraat yetiştirmeye uygun ve arazi ve ikliminin her ürünü yetiştirmeye, Kürdistan'ın Zahir

ambarı olmaya müsait ve kabiliyetli olduğu için konu orada Ziraat Mektebi ve numune tarlası tesis etme ve açılma ilişkin Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey tarafından verilen önerge bakanlığımıza tebliğ edilmiş. Genel Meclis tarafından karar verilip şerefe gelmekte olan 13 Mart 1326 (26 Mart 1910) tarihli Sekiz Numaralı belge bakanlığımıza yazması, bakanlığımızın 1326 (1910) yılı bütçesi daha önce düzeltilmiş ve Meclis-i Mebusan'da kabul edilmiş olduğu için bütçe ile ilgili teklifte bulunulmayacak bütçenin Genel Meclis tartışmalarında teklif edilmesi Maliye Bakanlığının Başkanlığında tekrarlanmak gerektiği için özel olarak belirtilen hakkında bütçenin Genel Meclisçe ara tartışması gerektiğini belirtmektedir. diyerek bu önergeyi kabul etmediğini belirtmiştir. (MMZC., D.1, İ.2, C.4, s.92)

-28 Mart 1910 (15 Mart 1326) tarihli meclis görüşmelerinde Müsakkafat vergisi kanunun on beşinci maddesinin görüşmeleri esnasında fabrika, Değirmen ve evlerin vergi oranlarının düşürülmesine ilişkin Feyzi Bey'in verdiği önerge

Riyaseti Celile'ye

15 inci maddedeki nispet birçok suiistimalatı mucip olacağından, değirmen ve fabrika ve emsali imalathanelerin % 6'ya ve ikamete mahsus hane ile müsakkafatın % 4'e tenzilini teklif eylerim. (MMZC., D.1, İ.2, C.3, s.377)

Feyzi Bey'in bu önergesi Encümen Komisyonuna havale edilmiştir. (MMZC.D.1, İ.2,C.3,s.377)

Feyzi Bey 6 Nisan 1910 (24 Mart 1326)'da taşrada bulunan memurların komisyonları ile ilgili kararları ile ilgili verdiği önerge

Riyaseti Celileye

Taşra tensikatı hakkında 2 nci maddede hiçbir sarahat görülemediğinden, merkezde teşkil edilen komisyon gibi kadro harici çıkarılan memurinden 3 kişi, diğer komisyon azası da vilayat memurinden tensik komisyonuna dâhil olmayanlardan müsavi derecede teşkil edilmesini teklif eylerim.

Bu önerge mecliste yapılan oylama ile kabul edilmiştir. (MMZC., D.1, İ.2, C.3, s.605)

2 Mayıs 1911 (19 Nisan 1911) tarihli meclis görüşmelerinde Maden, Orman, Ziraat Bakanlığının 1911 Bütçe Kanunu devam ederken Diyarbakır'da bulunan Ziraat Mektebi yanına bir ameliyathanenin inşaa edilip açılmasına ilişkin Feyzi Bey'in verdiği önerge

Riyaseti Celileye

Diyarbakır'de bir ameliyat ziraat mektebinin küşad ve tahsisatının ilave edilmesini Heyet-i Muhteremeye teklif ederim.

Feyzi Bey'in bütçe önergesi mebuslar tarafından kabul olunmamıştır. Meclis Başkanı bütçenin buna müsaadesi yoktur diyerek önergenin reddedildiğini belirtmiştir. (MMZC., D.1, İ.3, C.6, s.123)

4.2.7.2. Diğer Mebuslar İle Beraber Verdiği Önergeler

-10 Mart 1910 (25 Şubat 1326) tarihli meclis görüşmelerinde Küçükbaş vergisinin öneri dışı bırakılarak genel bütçe tartışmasının içerisinde yer almadığına ileride meydana gelecek sorunların şimdiden yararlanılacak kısmına dair borçların yarısının tahsiline ve geçici bütçenin kabul edilmesine ilişkin Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey ve 7 arkadaşının birlikte verdikleri önerge

Riyaseti Celileye

Resmi Ağnamın gayri tekâlifin bütçei umumiyye müzakeresinde tadiline imkân bulunduğundan, resmî Ağnam'ın ileride vuku bulacak tadil üzerine şimdiden istifa olunacak mebaliğin sair deynlerine mahsubu kabul edilmek ve yahut resmi Ağnam'ın bu iki mah zarfında nısfının tahsiline karar verilmesini Hey' eti kiramın nazarı tensiplerine arz eder ve öl suretle işbu muvakkat bütçenin kabulünü teklif eyleriz .(MMZC., D.1, İ.2, C.3, s.106-107)

Feyzi Bey ve arkadaşlarının bu değişiklik önergesi mecliste yapılan oylama ile kabul edilmiştir.

-22 Mart 1910 (9 Mart 1326) tarihli meclis görüşmelerinde Ulak akçesi ve diğer yüzlerin emanet olarak mal sandıklarına verilmiş olan miktarın sahiplerine geri verilmesine ilişkin Manisa Mebusu Şekip Bey ve Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey’inde içerisinde yer aldığı 73 mebus tarafından verilen önerge

Riyaseti Celileye

Hükümetin bütçesine dahil mesarifden mâtûd olmayan ve ehli tarafından gerek Hükümetçe müzayedeye çıkarılmış bir mala pey olarak verilmiş ve gerek suveri şâire ile vedii olmak üzere Hükümet Sandıklarına teslim edilmiş olan mebalîğ, düyunu gayri muntazama şurasına konulmuş ise de, yekûnu mühim bir meblağ teşkil etmeyen bu paraların düyunu gayri muntazama sırasına kaydı Devri Makhûru İstibdadın bir muamelei mevrûdesinin devri Meşrûtiyette de kabul demek olacağı için, hiçbir suretle kaabili tecviz olmayacağından, Hükümetim haysiyet ve hakşinaslığıyla kaabili te'lîf olmayan bu muamelenin tashihi ile bu gibi mebalîğin defaten tesviyesi ve bu paraları kendileriyle peder ve validelerinin ve birader ve Zevcelerinin düyunu emriyyelerle mahsup ettirmek için müracaatta bulunacakların bu babdaki müracaatlarının derhâl is'âfi hususunun tahtı karara alınmasını ve verilecek kararın Maliye Nezaretlime tebliğini talep ederiz.

O günkü meclis toplantısında alınan karar ile bu önerge sonraya bırakılmıştır. (MMZC., D.1, İ.2, C.3, s.299)

- 26 Nisan 1911 (13 Nisan 1327) tarihli meclis görüşmelerinde Doğu Anadolu'ya kadar uzatılacak Demir yolu Projesinin biran önce hükümet tarafından ulaştırılmasına ilişkin Feyzi Bey ve 8 arkadaşının birlikte verdikleri önerge

Riyaset-i Celileye

Meclisimizin ilk devre-i içtimaiyyesinde Anadolu-i Şarkiye temdit edilecek şimendiferlerden Kestir Projesinin muhtacı tetkik mevaddının mühimleri hüsnü neticeye iktiran ettiğini mesruriyetle haber aldık. 3 üncü devre-i içtimaiyyemizin hitama takarrübü hasebiyle bu devre-i içtimaiyyede tetkikatı icra edilmek üzere projenin bir an evvel irsal edilmesi hususunun Kabine Reisine ehemmiyetle havale edilmesini teklif eyleriz.

Bu önergeyi Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa haftaya Cumartesi günü göndereceklerini belirtirken Kütahya Mebusu Cemal Bey ve Muş Mebusu İlyas Sami Bey bu iş hal edilmedikçe buradan ayrılmayacaklarını belirtmiş omalarına rağmen sadrazam bunu dikkate almamıştır. (MMZC., D.1, İ.3, C.5, s.547)

4.3. 1912-1914 (II. Devre) Meclis Çalışmaları

4.3.1.Feyzi (Pirinçcizade) Bey

1912'de yapılan seçimlerden sonra Meclis-i Mebusan'a Diyarbakır'dan Mebus seçilen Feyzi Bey Meclis-i Mebusan'da; Sıra No: 190, Zarf No:8, Kütük(Sicil) No: 73, olmak üzere Meclis-i Mebusan'da 1.2.3.4. Devrelerde mebusluk yaptıktan sonra TBMM'de Milletvekilliği yaparak Sicil No'su 117'dir. (Ezherli,1998,s.207)

Daha önce açılan Meclis'in açılışına yetişemeyen Mebuslardan biri olan Feyzi Bey, 4 Mayıs 1912 (21 Nisan 1328)'de Mecliste ant içerek meclis çalışmalarına katılmaya başlamıştır.(MMZC., D.2, İ.1, C.1, s.7)

4.3.1.1. Mecliste Seçildiği Şube ve Komisyonlar

Şubelere mebus paylaşımında yürütülen kura yöntemi uygulanmasıyla Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey, Birinci Şube'ye seçilmiştir. (MMZC., D.2, İ.1, C.1, s.9) daha sonra Beşinci Şubeye seçilmiştir.(MMZC., D.2, İ.1, C.1, s.11)

Mecliste 15 Mayıs 1912 (2 Mayıs 1328)'de oturumda belirlenecek olan 4 tane Divan Kâtibi için yapılan divan kâtipleri seçimi için mecliste bulunan 173 mebus oy kullanmış bu oylamada Feyzi Bey 150 oy alarak Meclis-i Mebusan'ın katipliğine seçilenler arasında yer almıştır. (MMZC., D.2, İ.1, C.1, s.11) bunun yanı sıra Feyzi Bey mecliste Bayındırlık (Nafia) Komisyonu üyeliği de yapmıştır..(Şahin,2019,s.208)

4.3.1.2.Kanun Teklifleri Üzerine Yaptığı Konuşmalar

-1328 (1912) Bayındırlık (Nafia) Bakanlığının Bütçe kanun tasarısı ile ilgili

29 Temmuz 1912 (16 Temmuz 1328) tarihli meclis oturumunda görüşülen Nafia (Bayındırlık) Bakanlığının bütçe görüşmeleri ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Meşrutiyetin ilanından beri kabinenin gerek yaptığı açıklamalar gerekse basılı yayınlarında Doğu Anadolu demiryolunun yapılacağına ilişkin bilgilerin herkesçe okunduğuna kabinenin genel programında da bulunduğunu belirttikten sonra Çester Projesi ile ilgili Meydana gelen tartışmalarda uzman olan Muhtar Beyefendinin bu konuda açıklama yaptığını, hükümetin ve kendisinin bir şey yapmadığını, belirttikten sonra;

Bir de, Bağdat Hatt-ı Kebirinin inşaatına başlanmış, inşaat iki seneye kadar ikmal edileceği. Kumpanyanın teşebbüsat-ı fi'liyyesi ile her tarafta görülmektedir. Ben, aynı mukavelenamenin otuzyedinci maddesinde El-Halif civarından Diyarbakır ve Mamuretülaziz'e kadar Hükümet teklif ettiği halde, Kumpanya, bu Şube Hattının inşasına mecbur tutuluyor kaydı musarrahtır.

Daha sonra Feyzi Bey bu kanun maddesini hükümetin dikkate almadığını, Diyarbakır halkının iktisadi açısından ticaret merkezi olduğunu belirtip demiryollarının inşa edilip edilmeyeceği konusunda bir teklif yazdığını bu teklif ile

ilgili demiryolları müdürünün bilgilendirmesi gerektiğini belirtmiştir. (MMZC., D.2, İ.1, C.2, s.495-496)

-1912 Telgraf ve Posta İdaresinin Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili

3 Agustos 1912 (21 Temmuz 1328) tarihli meclis oturumunda görüşülen Telgraf ve Posta Kanunun Dördüncü faslın ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Posta ve Telgraf Bakanlığı adına yeni telgrafhane açılışı konusunda Müdür Bey'in yaptığı açıklamaların kendisini üzdüğünü, meclisin açılıştan bu zamana kadar hükümet ve halk aleyhinde memur maaşından başka bir teklifte bulunmadığını belirtip dört senedir halkın yardımları ile yapılan binalar hükümetin medenileştiğini göstermeye çalıştığını fakat bu bakanlıkta herhangi bir yenileşmenin olmadığı bütün memleketçe bilinmemekte sadece bazı eklemelerin yapıldığı bakan beyin de kabul ettiğini ve kendilerine bir şeyin verilmediğini belirtmiş fakat memur maaşına zam yapıldığında bunu teklif etmediklerini sorduktan sonra;

Vaktiyle daha fazla para isteseler idi olmaz mıydı? Olmazdı, günahtır. Çünkü millete aittir. Biz, daima ahalinin zararıyla olan şeyleri kabul ederiz. Bendeniz öyle kaza gösteririm ki, varidatını fazla olarak temin etmiş ahali oribeş bin kuruş iane vermiş, bina yapmış; fakat Nezaret, şube küşad etmiyor. Sonra beyefendi burada, ne yapalım, ahalinin işlerini, ticaretlerini teshil için paramız yoktur diyor. Bizden beşbin lira fazla isteseler idi, vermez mi idik? Ve bu para ile yirmi, otuz şube açılmaz mıydı? Bu parayı size veren millettir. Dört senedir hükümet, milletin menafine ait hiçbir kanunu buraya teklif etmemiştir. Daima ahalinin hukukunu takyid ediyoruz. Ziraat ve sanayiin, ticaretin terakkisi için şube hattı elzemdir, bunu hükümetten talep ediyorum, teklif etsinler ve bunda ısrar etsinler. Yoksa kemali teessürle söyledikleri beyanatı ben de kendilerine kemali teessüfle reddederim.

Feyzi Bey'in bu eleştirileri üzerine söz alan Posta ve Telgraf Mektupçusu Hamdi Bey Feyzi Bey'in bakanlığın hiçbir yerde merkez açmadığı eleştirisini kabul etmediğini ve üç sene zarfında yüz telgraf şubesinin açıldığını belirtmiş. Bu söze itiraz eden Feyzi Bey ise açılan şubelerin Rumeli'de zorla açtırıldığını söylemiştir. (MMZC., D.2, İ.1, C.2, s.624-626)

4.3.1.3. Feyzi Bey'in Diğer Konularla ilgili Yaptığı Konuşmalar

Şam mebusları Azmzade Mehmet Fevzi, Yusuf Paşazade Abdurrahman, Üstüvanizade Abdül Muhsin, Emin'in Şam'da Ziraat Mektebi kurulması ile ilgili

Meclisin 5 Haziran 1912 (23 Mayıs 1328) tarihli oturumunda Şam mebusları Azmzade Mehmet Fevzi, Yusuf Paşazade Abdurrahman, Üstüvanizade AbdülMuhsin, Emin'in Şam'da ziraat mektebi kurulması, mevcut sanayi mektebinin genişletilmesi ve aşar vergisinin tahsil kuralına yönelik önergeleri ile ilgili Feyzi Bey:

Daha önceki dönemde böyle önergelerin bütçe görüşmelerinden önce verildiğini, böyle olursa hiç bir şey yapamayacaklarını, birinin Sanayi Mektebine ödeneği verilmesini istemesi için mecliste Ziraat Orman Bakanı ile Sanayi Müdürünün olması gerektiğini vurguladıktan sonra bu ödeneye gerek olup olmadığını ve bütçelerinde buna uygun ödeneğin olup olmadığınıın takdiri Fen Heyetine ait olduğunu, bu tür konuların bütçe zamanında teklif edilmesi gerektiğini bunun şimdi dikkate alınmamasını istemiştir işleyiş kurallarında böyle bir şeyin olmadığını mecliste Maliye Bakanı olmazsa meclisin bunu kabul edemeyeceğini belirtmiştir.(MMZC., D.2, İ.1, C.1, s.174)

-Meclis-i Mebusan Başkanlığına verilmesi gereken ödeneğin neden verilmediği ve Meclis başkanlığında Padişah'a ait çalınan bir kısım demirbaşlar ile ilgili

24 Temmuz 1912 (11 Temmuz 1328) tarihli oturumun soru cevap kısmında Draç Mebusu Esat Bey'in Padişah'ın Meclis-i Mebusan Başkanlığına verilmesi gereken ödeneğin neden verilmediği ve Meclis başkanlığında Padişah'a ait çalınan bir kısım demirbaşlara ilişkin soru önergesi üzerinde yaşanan tartışmada söz alan Feyzi Bey:

Böyle bir durumun burada söz konusu olmasına üzüldüğünü, aslında bu önergenin daha önceden verildiğine ve mecliste yaşanıp üstünün kapatılmasının doğru olmadığını belirttikten sonra bu suçlamanın sahibi olan Ahmet Rıza'nın vatansever biri olduğuna inanıp başkanlık makamından ufak bir eşyayı çalması kendisini üzdüğünü ve bunu ondan beklemediğini belirttikten sonra Divan Başkanlığının bu durumu halletmesini istediğini belirttikten sonra Draç Mebusu Esat Bey'in Bu yemek takımının yetmiş bin liralık olduğunu belirtmesi üzerine Feyzi Bey:

Yedi sekiz bin lira kıymetinde bir yemek takımı olduğunu herkes söylüyor. Bendeniz de bir iki yerden mevsukan istihbar ettim, böyle bâzı eşya gitmiştir. Başka bir iki şey daha ilâveten haber verdiler. Biz yemin ettik; bu hususta sükût edersek, vazifemizde hulf etmiş oluruz.

Ardından bu durumun uygun olmadığını herkesin belirttiğini görevlerinin ne olduğunu, neden burada olduklarını sorduktan sonra Fakir halktan dört kuruş vergi alındığını neden bunun hesabının görülmeyeceğini söylemiş ve o yemek takımı üzerinde Saltanat'ı Ali Osman'a ait marka olduğunu yemek yiyenlerin söylediğini belirttikten sonra bunu dikkate alıp almayacakları kendilerine kaldığını belirtmiştir. (MMZC. D.2, İ.1, C.2, s.420)

4.3.1.4. Katıldığı Oylamalardaki Durumu

Kanunlar hakkında yapılan oylamalara ve diğer konularda yapılan oylamalara katılmıştır.

4.3.1.4.1. Kanunlar Hakkında Yapılan Oylamalardaki Durumu

-25 Mayıs 1912 (12 Mayıs 1328) tarihli meclis oturumunda tartışılan oturumunda tartışılan Üsküp- Gestuvar (İşkodra) hattının Şark Demiryolları Şirketi tarafından inşa ve işletilmesine dair kanun layihası'nı Bayındırlık Komisyonu'nun üyelerinin inceleyip kabul ettikten sonra Genel Kurula sunulan söz konusu tasarının oylamasına 168 mebus katılmış. Aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de kabul oyu kullandığı kanun tasarısı oybirliğiyle kabul edilmiştir. (MMZC., D.2, İ.1, C.1, s.93-94,111)

-8 Haziran 1912 (26 Mayıs 1328) tarihli meclis oturumunda tartışılan Devlet-i Aliyye ile Almanya Hükümeti beyninde münakit ticaret muahedesinin temdidine ilişkin kanun tasarısı'nın oylamasına 127 mebus katılmış aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de olduğu 127 mebus'un tamamı kabul oyu kullanarak bu kanun tasarısı oybirliğiyle kabul edilmiştir (MMZC. D.2, İ.1, C.1,s.235)

-10 Haziran 1912 (28 Mayıs 1328) tarihli meclis oturumunda tartışılan Devlet-i Aliyye ile Bulgaristan Hükümeti beyninde münakit Ticaret ve Seyr-i Sefain muvakkat mukavelenamesinin bir sene müddetle temdidi hakkında kanun tasarısına

ilişkin oylamaya 131 mebus katılırken 2 mebus ret oyu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey’inde bulunduğu 129 mebus kabul oyu kullanarak bu kanun tasarısı kabul edilmiştir. (MMZC., D.2, İ.1, C.1 ,s.265)

-20 Haziran 1912 (7 Haziran 1328) tarihli meclis oturumunda tartışılan 1328 senesi Evkaf Nezareti Bütçesi kanunu tasarısının oylamasına 138 mebus katılmış. Aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey’in de bulunduğu 138 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak bu kanun oybirliğiyle kabul edilmiştir. (MMZC., D.2, İ.1, C.1 ,s.430)

-22 Haziran 1912 (9 Haziran 1328) tarihli Meclis oturumunda tartışılan padişaha meclisi fesh etme yetkisinin verilmesine ilişkin kanunlar olan Kanun-u Esasi’nin 7.35.43 ve 73’üncü maddelerin değiştirilmesine kanun tasarısı müzakere edilmiş. Söz konusu tasarının anayasanın 7. Maddesi ile ilgili öngörülen değişiklik komisyon tarafından şu hale getirilerek Genel Kurul’a sunulmuş:

—35’inci madde mucibince Heyet-i Mebusan’ın lediktiza feshi ve müddet-i teciliyye ve tâtiliyyenin mecmû-u müddet-i içtimaiyye-i seneviyyenin nısfını tecavüz etmemek ve o sene-i içtimaiyye zarfında müddetini ikmâl eylemek üzere tecil ve tâdilini, hukuk-u mukaddese-i Pâdişâhîdendir.

Tartışmaların bitmesinden sonra yapılan oylama sonucunda anayasanın 7. maddesinin değiştirilmesi teklifinde oylamaya katılan 220 mebustan 15 ret oyunu kullanırken, aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey’in de bulunduğu 205 mebus kabul oyu kullanması ile Kanun- Esasi’nin 7. Maddesindeki değişiklik kabul edilmiştir. (MMZC., D.2, İ.1, C.1, s.463)

31 Temmuz 1912 (18 Temmuz 1328) tarihli meclis oturumunda görüşülen Evkaf Nezaretinin inşasına teşebbüs ettiği bazı mebani-i vakfiyenin muhassessatı hakkında kanun tasarısının oylamasına 134 mebus katılmış, 6 mebus ret oyu kullanırken. Aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey’in de bulunduğu 138 mebus kabul oyu kullanarak kanun tasarısı kabul edilmiştir. (MMZC. D.2, İ.1, C.2,s.588)

4.3.1.4.2.Diger Konular Hakkında Yapılan Oylamalardaki Durumu

- 24 Temmuz 1912 (11 Temmuz 1328) tarihli meclis oturumunda Mecliste kaybolan eşyalar hakkında araştırma önergesi için yapılan oylamaya katılan 107 mebusun 14 mebus ret oyu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 93 mebus kabul oyu kabul kullanarak kanun tasarısı kabul edilmiştir (MMZC. D.2, İ.1, C.2,s.439)

-30 Temmuz 1912 (17 Temmuz 1328) tarihli meclis oturumunda Yeni kurulan Gazi Muhtar Ahmet Paşa Hükümetinin kurulması için yapılan güven oylaması ile ilgili yapılan oylamaya katılan 165 mebustan 44 mebus güvensizlik oyu, 9 mebus da çekimser oyu, aralarında Diyarbakır Mebus Feyzi Bey'in de bulunduğu 113 mebus güvenoyu kullanmış böylece yapılan oylama ile Hükümet göreve başlamıştır.(MMZC., D.2, İ.1, C.2, s.557)

4.3.1.5. Verdiği Önergeler

Feyzi Bey Hem tek başına hemde başka mebuslar la beraber önergeler vermiştir.

4.2.1.5.1. Diğer Mebuslarla Beraber Verdiği Önergeler

- 29 Mayıs 1912 (16 Mayıs 1328) tarihli oturumda Meclis Başkanlığına sunulan Meclis İç Tüzüğü'nün eksiklerinin giderilmesi ile ilgili Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey ve sekiz mebusun imzasını taşıyan önerge

Bu önerge Dört Ana başlık dört ana başlık bulunmakla beraber Meclis-i Mebusan iç tüzüğü'nün bazı maddelerinin eksik olduğu ve bazı maddelerinin değiştirilmesi talep ediliyordu bu başlıklar; 1) Divan başkanlığının durumu ve yetkisi ile ilgili eksikler 2) Meclis-i Mebusan da bulunan idare memurlarının görev ve haklarına ilişkin eksikler 3) Eski Komisyon üyelerinin düzenlediği tutanak ve tasarılar da yer alan ve kabul olunacak tasarılar da yer alan muameleye ilişkin eksikler 4) Gerek Genel Kurul Gerekse Komisyonların devam edilmesine ilişkin önergelerde yer alan eksikler, bu ana başlıkların maddeleri de yer almaktadır.

Bu önerge Meclis Başkanvekili Mehmet Fevzi Paşa'nın yaptırdığı oylama sonucunda genel kurul tarafından kabul edilerek İç tüzük komisyonuna havale edilmiştir. (MMZC., D.2, İ.1, C.1, s.118-120)

- 12 Haziran 1912 (30 Mayıs 1328) tarihli oturumda Meclis İç Tüzüğü'nün yöntemlerinin tartışılması ile ilgili önerge ile ilgili Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey ve 6 arkadaşının verdiği önerge

Riyaseti Celilesiye

Şubelerde hayat-ı teşriyyenin tanzimi ile Hey'et-i Umumiyyede indel'icab takbik olunabilecek usul-ü cedide-i müzakereye ve daimi encümenlerle aded-i azasının hadd-i makulüne ırcasına dair tertip edilen mevadd- ı nizamiyye lâyihasının Nizamname-i Dâhiliye şimdiden ilave edilmek üzere encümen-i aidine havale buyurulmasını teklif eyleriz.

Bu önergeyi Meclis başkanı iç tüzük Komisyonuna havale etmiştir.(MMZC., D.2, İ.1, C.1, s.271)

-19 Haziran 1912 (6 Haziran 1328) tarihli meclis oturumda Memurların Şerriata uygu seçlime ve terfi etmeleri vasıtasıyla görevden alma ve sorumluluklarının tayini ile ilgili Kanun-i Esasi'nin emrettiği tüzüklerin çıkarılmasına ilişkin Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey, Serfice Mebusu Osman Nuri ve Arkadaşlarının verdiği önerge

Riyaseti Celileye

Memurunin şerait-i intihabiyye ve terfiyyeleriyle esbab-ı azl ve mesuliyetlerinin ve vazifelerinin nizamat- ı mahsusa ile tayin edileceği, Kanun-u Esasinin19 uncu ve 39 uncu ve 40 ıncı maddelerinde musarraha olduğundan, nidemat- ı mezkûrenin acilen tanzim zımnında Kuvvei İcraiyyeye tebligat icrasına Heyet-i Umurniyyeye karar verilmesini teklif ederiz.

Serfice Mebusu Osman Nuri Bey, Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey, Karesi Mebusu Hasan Ferhat'ın 19 Haziran 1912 (6 Haziran 1328)'de Meclis-i Mebusan'a sunulan önerge 25 Haziran 1912 (12 Haziran 1328)'de Meclis Başkanın kabul ediyor musun sorusuna mebuslar kabul diyerek bu önerge kabul edilmiş ve önerge dikkate alınarak görüşülmeye başlanmıştır. (MMZC., D.2, İ.1, C.1, s.501)

-29 Temmuz 1912 (16 Temmuz 1328) tarihli meclis oturumda Bağdat Demiryolu mukavelenamesi gereğince Halif'ten Mamuret'ül-Aziz'e kadar inşa edilecek olan şube hattının gelecek döneme kadar hayata geçirilmesi için hükümetin ilgili şirket ile görüşerek konuyu kanun maddesi ile resmiyete kavuşturmasını istemesine yönelik Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey ve 2 arkadaşının ortak verdiği önerge

Riyaseti Celileye

Bağdat Mukavelenamesinin 37 nci maddesi mucibince, Halif veya civarı bir noktadan Mamuretilüziz'e kadar şube hattı inşasına mecbur olacağı musarrahan beyan edilmiş olduğundan, gelecek devreye kadar hükümet, iltisak hattının inşa edilmesi için kumpanya ile görüşerek maddei kanuniyeyi göndermesini teklif ederiz.

Bu önerge genel kurulda yapılan oylama ile kabul edilmemiştir.(MMZC., D.2, İ.1, C.2, s.501)

4.3.2. Zülfü (Tiğrel) Bey

1912'de yapılan seçimlerden sonra Meclis-i Mebusan'a Diyarbakır Mebusu olarak Seçilen Zülfü Bey, Sıra No: 757, Zarf No:37, Kütük (Sicil) No: 361, Devresi 2.3.4, TBMM'de Sicil No: 123 olarak belirlenmiştir. (Ezherli, 1998, s.220)

Daha önce açılan meclis'in açılışına yetişemeyen Mebuslardan biri olan Zülfü Bey, 4 Mayıs 1912 (21 Nisan 1328)'de Mecliste yemin ederek meclis çalışmalarına katılmaya başlamıştır. (MMZC., D.2, İ.1, C.1 ,s.7)

4.3.2.1.Mazbatasının Kabulü

9 Nisan 1912 (26 Nisan 1328)'de Meclis-i Mebusan'da Zülfü Bey'in mazbatası okunduktan sonra mecliste kabul sesleri yükselmiş ve meclis başkanı Zülfü Bey'in mazbatasının kabul edildiğini belirtmiştir. (MMZC., D.2, İ.1, C.1, s.23)

4.3.2.2. Mecliste Seçildiği Şube ve Komisyonlar

Şubelere mebus paylaşımında yürütülen kura yönteminin uygulanmasıyla Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey, üçüncü şubeye seçilmiştir. (MMZC., D.2, İ.1, C.1 ,s.10)

Zülfü Bey Meclis-i Mebusan'ın ikinci döneminde Tetkik-i İntihabat Komisyonu ile Layiha (Rapor) Komisyonu'nda görev yapmıştır. (Şahin,2019,s.214)

4.3.2.3. Kanun Teklifleri Üzerine Yaptığı Konuşmalar

-1912 (1328) Yılıının Defter-i Hakani Bütçe Kanunu ile ilgili

11 Temmuz 1912 (28 Haziran 1328) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1912 (1328) Yılıının Defter-i Hakani Bütçe Kanunu ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Tasarruf hukukunun temin edilmesi için vilayetlerde bulunan Defteri Hakaniye Daireleri en kirli olan dairelerinin olmasının nedeni buralarda hiçbir kayıt işleminin yapılmaması ve senedini kaybettiğini birinin bu dairelere gittiği zaman kaydını bulmasının oldukça zor olduğunu bu durumun bir sonlandırılması gerektiğini belirttikten sonra orada bulunan memurların 250-300 kuruş maaş alanlar olduğunu bunların çok iyi iş yaptığını bunlara iyi maaş verilmesi gerektiğini Defteri Hakaniye Dairesinde ölmüş birinin hayatta olduğunu göstererek yolsuzluk yapıldığını, yoklamanın yapılmadığı buna rağmen bakanlığın bunu affettiğini bu durumdan sadece kasaba halkının yararlandığını belirtip Kura halkın bu durumdan faydalanmadığını buradakilerin okuma yazma ve Türkçelerinin olmadığını belirterek bakanlığın bunun için izin vermesi gerektiğini halkın bu durum yüzünden iki senedir felakete uğradığını belirttikten sonra,

Ziraat Bankasına müracaat ediyor. Ecdadından kalmış olan bir tapuyu gösteriyor; Tapu Memuru, “intikal muamelesi yapılmadığından dolayı sizin namınıza senet çıkaramayacağım” diyor. Vakta ki, sonra bu parayı vermek istiyor; kendisi maa ceza dehşetli bir yekûn karşısında bulunuyor. Bunun için arazisinin nısfını diğerine terk etmeye, üst tarafını da intikal ettirmeye mecbur kalıyor. Bu, günahtır. Bir de efendim, 65 tarihinden 89 tarihine kadar esbabı arazi yedine verilen tapularda cihat gösteriyordu. Sonra, her şeyi bozulduğu gibi o da bozuldu. Şimdi birtakım hudut ile gösteriliyor. Yeni yapılan talimatta cihat gösteriliyor ki, bu çok doğrudur. Fakat memurlar, tehdit edip yapmıyorlar. Esbabı arazinin insafına yahut Muhtarların şahadetine göre yapılıyor. Beş dönüm arazisi olan bir adam, hududunu cihat gösterdiği için 60i dönüm, 70 dönüm olarak tahdit ediliyor. Bundan katiyen haberi olmuyor. İki üç sene sonra bu fena bir netice verecektir. Buna bir nihayet verilmelidir. Memurlar gidip hududu tahdit ederek cihat göstermelidir.

Bu durumun bir kayıt sorunu olduğunu Anadolu’nun Doğu Vilayetlerinin arazilerinde tartışma olduğunu Diyarbakır da bu durumun olmadığını bu tartışmaların çaresi bu arazilerde basit bir kayıt yapılırsa sorun çözüleceğini belirttikten sonra halktan her birinin yüz dönüm araziye sahip olacağını bununla beraber tartışmaların sona ereceğini aksi takdirde tartışmaların sonunun iyi olmayacağını belirtmiştir. (MMZC., D.2, İ.1, C.2 ,s.258)

-1912 (1328) Yılıın Defter-i Hakani Bütçe Kanunun Birinci Fasıllı ile ilgili

13 Temmuz 1912 (28 Haziran 1328) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1912 (1328) Yılıın Defter-i Hakani Bütçe Kanunun Birinci Fasıllı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Defter-i Hakani Bütçe görüşmelerinde Diyarbakır Mebusu olan Zülfü Bey, Defter-i Hakani’nin kendisini bakan yardımcısı olarak gösterdiğini bu kişinin bakanlar kuruluna dâhil ve işlerinin fazla olmadığını belirterek ödeneğinin kesilmesini teklif ettiğini, meclis başkanı bu teklif için bir önerge vermesini istemiştir. (MMZC., D.2, İ.1, C.2, s.274)

4.3.2.4. Katıldığı Oylamalardaki Durumu

4.3.2.4.1. Kanunlar Hakkında Yapılan Oylamadaki Durumu

-25 Mayıs 1912 (12 Mayıs 1328) tarihli meclis oturumunda tartışılan oturumunda tartışılan Üsküp- Gestuvar (İşkodra) hattının Şark Demiryolları Şirketi tarafından inşa ve işletilmesine dair kanun layihası'nı Bayındırlık Komisyonu'nun üyelerinin inceleyip kabul ettikten sonra Genel Kurula sunulan söz konusu tasarının oylamasına 168 mebus katılmış. Aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de kabul oyu kullandığı kanun tasarısı oybirliğiyle kabul edilmiştir. (MMZC., D.2, İ.1, C.1, s.111)

-8 Haziran 1912 (26 Mayıs 1328) tarihli meclis oturumunda tartışılan Devlet-i Aliyye ile Almanya Hükümeti beyninde münakit ticaret muahedesinin temdidine ilişkin kanun tasarısı'nın oylamasına 127 mebus katılmış aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de olduğu 127 mebus'un tamamı kabul oyu kullanarak bu kanun tasarısı oybirliğiyle kabul edilmiştir. (MMZC., D.2, İ.1, C.1, s.235)

-10 Haziran 1912 (28 Mayıs 1328) tarihli meclis oturumunda tartışılan Devlet-i Aliyye ile Bulgaristan Hükümeti beyninde münakit Ticaret ve Seyr-i Sefain muvakkat mukavelenamesinin bir sene müddetle temdidi hakkında kanun tasarısına ilişkin oylamaya 131 mebus katılırken 2 mebus ret oyu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'inde bulunduğu 129 mebus kabul oyu kullanarak bu kanun tasarısı kabul edilmiştir. (MMZC. D.2, İ.1, C.1,s.265)

-20 Haziran 1912 (7 Haziran 1328) tarihli meclis oturumunda tartışılan 1328 senesi Evkaf Nezareti Bütçesi kanunu tasarısının oylamasına 138 mebus katılmış. Aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 138 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak bu kanun oybirliğiyle kabul edilmiştir. (MMZC. D.2, İ.1, C.1,s.430)

-22 Haziran 1912 (9 Haziran 1328) tarihli Meclis oturumunda tartışılan padişaha meclisi fesh etme yetkisinin verilmesine ilişkin kanunlar olan Kanun-u Esasi'nin 7.35.43 ve 73'üncü maddelerin değiştirilmesine kanun tasarısı müzakere edilmiş. Söz konusu tasarının anayasanın 7. maddesi ile ilgili öngörülen değişiklik komisyon tarafından şu hale getirilerek Genel Kurul'a sunulmuş:

- 35'inci madde mucibince Heyet-i Mebusan'ın lediktiza feshi ve müddet-i teciliyye ve tâtiliyyenin mecmû-u müddet-i içtimaiyye-i seneviyyenin nısfını tecavüz etmemek ve o sene-i içtimaiyye zarfında müddetini ikmâl eylemek üzere tecil ve tâdilini, hukuk-u mukaddese-i Pâdişâhîdendir.

Tartışmaların bitmesinden sonra yapılan oylama sonucunda anayasanın 7. maddesinin değiştirilmesi teklifinde oylamaya katılan 220 mebustan 15 ret oyunu kullanırken, aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 205 mebus kabul oyu kullanması ile Kanun- Esasi'nin 7. Maddesindeki değişiklik kabul edilmiştir. (MMZC., D.2, İ.1, C.1, s.463)

4.3.2.4.2. Diğer Konular Hakkında Yapılan Oylamalardaki Durumu

24 Temmuz 1912 (11 Temmuz 1328) tarihli meclis oturumunda Mecliste kaybolan eşyalar hakkında araştırma önergesi için yapılan oylamaya katılan 107 mebusun 14 mebus ret oyu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 93 mebus kabul oyu kabul kullanarak kanun tasarısı kabul edilmiştir (MMZC., D.2, İ.1, C.2, s.439)

-30 Temmuz 1912 (17 Temmuz 1328) tarihli meclis oturumunda Yeni kurulan Gazi Muhtar Ahmet Paşa Hükümetinin kurulması için yapılan güven oylaması ile ilgili yapılan oylamaya katılan 165 mebustan 44 mebus güvensizlik oyu, 9 mebus da çekimser oyu, aralarında Diyarbakır Mebus Feyzi Bey'in de bulunduğu 113 mebus güvenoyu kullanmış böylece yapılan oylama ile Hükümet göreve başlamıştır. (MMZC., D.2, İ.1, C.2, s.557)

4.3.2.5. Verdiği Önergeler

4.2.2.5.1 Tek Başına Verdiği Önergeler

-13 Temmuz 1912 (30 Haziran 1328) tarihli meclis görüşmelerinde tartışılan Defter-i Hakani Bütçe kanunun birinci faslında Defteri Hakani'nin bakan yardımcısı olarak ödeneğinin bütçeden çıkarılmasına ilişkin Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in verdiği önerge:

Riyaseti Celileye

Nazır Muavinliğine ait muhassasatın bütçeden çıkarılmasını teklif ediyorum.

Meclis başkanı, Zülfü Beyin bu önergesini oylamaya sunulmuş yapılan oylamada önerge kabul edilmemiştir. (MMZC., D.2, İ.1, C.2, s.274)

-31 Temmuz 1912 (18 Temmuz 1328) tarihli meclis görüşmelerinde tartışılan 1912 (1328) Şuray-ı Devlet Bütçesinin Birinci faslı görüşmelerinde Bidayet Mahkemesinin masraflarına ilişkin Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in verdiği önerge:

Riyaseti Celileye

İstanbul Vilayetinin de Meclisi idaresi olduğu ve memurini muhakemesi, sair Vilayetlerde meclisi idarelerde rüyet edilmekte bulunduğu cihetle, bura memurin muhakemelerinin zikrolunan İstanbul Meclisi İdaresinde rüyet edilmesi temini maksada kifayet edeceğinden, işbu faslın onuncu faslı olan Bidayet Mahkemesi masarifinin bütçeden çıkarılmasını teklif ederim.

Bu önerge Meclis tarafından yapılan oylama ile kabul edilmemiştir. Fakat Şura-yı Devlet bütçesinin Birinci faslı kabul edilmiştir. (MMZC., D.2, İ.1, C.2, s.573)

4.3.2.5.2. Diğer Mebuslarla Beraber Verdiği Önergeler

-29 Temmuz 1912 (16 Temmuz 1328) tarihli meclis oturumda Bağdat Demiryolu mukavele namesi gereğince Halif'ten Mamuret'ül-Aziz'e kadar inşa edilecek olan şube hattının gelecek döneme kadar hayata geçirilmesi için hükümetin ilgili şirket ile görüşerek konuyu kanun maddesi ile resmiyete kavuşturmasını istemesine yönelik, Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey ve 3 arkadaşının verdiği ortak önerge:

Riyaseti Celileye

Bağdat Mukavelenamesinin 37 nci maddesi mucibince, Halif veya civarı bir noktadan Mamuretilüziz'e kadar şube hattı inşasına mecbur olacağı musarrahan beyan edilmiş olduğundan, gelecek devreye kadar hükümet, iltisak hattının inşa edilmesi için kumpanya ile görüşerek maddei kanuniyeyi göndermesini teklif ederiz.

Bu önerge genel kurulda yapılan oylama ile kabul edilmemiştir.(MMZC., D.2, İ.1, C.2, s.501)

4.4. 1914-1918 (III. Devre) Meclis Çalışmaları

4.4.1. Feyzi (Pirinçizade) Bey

-13 Mayıs 1914 (1 Mayıs 1330) tarihinde açılan meclis-i Mebusan'da Kanun-i Esasisinin 46. Maddesine göre Padişah'a ve vatana sadakat, Kanun-i Esasiye uygun hareket edileceğine ilişkin ant içme töreninde hazır bulunan Feyzi Bey Ant içerek Mebusluk görevine başlamıştır. (MMZC.D.3 İ.1-1, C.1,s.2)

4.4.1.1. Mecliste Seçildiği Şube ve Komisyonlar

-14 Mayıs 1914 (1 Mayıs 1330) tarihli Meclis-i Mebusan oturumunda yapılan şube seçimlerinde Feyzi Bey Dördüncü şube komisyonuna seçilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.1, s.5)

-13 Aralık 1914 (1 Kânunuevvel 1330) tarihli Meclis-i Mebusan oturumunda yapılan şube seçimlerinde Feyzi Bey Üçüncü ve Beşinci şube komisyonlarına seçilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.7-8)

-14 Kasım 1915 (1 Mayıs 1331) tarihli Meclis-i Mebusan oturumunda yapılan şube seçimlerinde Feyzi Bey Üçüncü şube komisyonuna seçilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1,s.3)

-14 Kasım 1916 (1 Mayıs 1332) tarihli Meclis-i Mebusan oturumunda yapılan şube seçimlerinde Feyzi Bey Dördüncü şube komisyonuna seçilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.1,s.3)

14 Kasım 1917 (1 Teşrinisani 1333)) tarihli Meclis-i Mebusan oturumunda yapılan şube seçimlerinde Feyzi Bey Birinci Şube Komisyonuna seçilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.2)

-14 Kasım 1918 (1 Teşrinisani 1334) tarihli Meclis-i Mebusan oturumunda yapılan şube seçimlerinde Feyzi Bey Üçüncü Şube Komisyonuna seçilmiştir. (MMZC., D.3, İ.5, C.1, s.2)

4.4.1.2. Kanun Teklifleri üzerine Yaptığı Konuşmalar

-Arizai Cevabiyye Komisyonu Kanunun on üçüncü fıkrası ile ilgili

-23 Mayıs 1914 (10 Mayıs 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Arizai Cevabiyye Komisyonu Kanunun On üçüncü Fıkrasında belirtilen “Memlekette yürütülen askeri ve siyasi araştırma ve incelemelere uymayanlar hakkında cezai işlem uygulanacağına ilişkin”kanun maddesi ile ilgili görüşmelerinde söz alan Feyzi Bey:

Yüce Divan kurulunda şimdiye kadar karar almadığı için hararetin artırılması açıklık vermesi durumunda halkın üzüleceğine neden olacağını çünkü sorumluluk kelimesi millete arz ve gökyüzü kelimeleri gibi belirsiz olduğunu belirtip komşu

devletlerin felakete kararlı ve etkileyici olmadıkları kararlarını aldıkları halde bir şey yapmamız milletin geneli çok az da olsa korkuya gerek duyuyor bu durumun yürütülmesine gerek olmadığını belirttikten sonra meclis başkanının mazbata yazılanın baki olduğunu bu kaydın eklenmesi tekrardan ibaret olacağını söylemesi üzerine Feyzi Bey, tahkikat ve tetkikat “ tesri” kelimesinin eklemesini teklif etmesi üzerine yapılan oylamada Feyzi Bey’in önerisi kabul edilmemiştir. Arizai Cevabiyye Encümeni (Komisyon) Kanunun on üçüncü fıkrası Mecliste yapılan oylama sonucu fıkra aynı şekilde kabul edilmiştir .(MMZC., D.3, İ.1-1, C.1, s.35)

-Taşocakları Nizamnamesine Ek (zeyl) olacak kanun tasarısı ile ilgili

-28 Mayıs 1914 (15 Mayıs 1330) tarihli meclis görüşmelerinde Taşocakları Nizamnamesine Ek (zeyl) olacak kanun tasarısının birinci maddesi olan Hükümet ve belediye adına doğrudan veya müteahhitler aracılığıyla inşaat için taşınacak kum, taş ve benzeri malzemelerin taşınmasının vergiden muaf tutulması kanunu ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Arkadaşlarına katılmakla beraber Hükümetin teklifini daha uygun bulduğunu, bu kanunun amacının belediyelere kolaylık sağlamak olduğunu, komisyon üyelerinin bunu onaylayarak bu işi kolaylaştırıp ülkenin genel ekonomisinin açılmasını ve kanunun kabul edilmesini istediğini belirtmiştir.(MMZC., D.3, İ.1-1, C.1,s.65)

-Teşvik-i Sanayi Kanun tasarısı ile ilgili

-30 Mayıs 1914 (17 Mayıs 1330) tarihli meclis görüşmelerinde Teşvik-i Sanayi Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

İç tüzükte belirtilen meclisin günlüklerini Genel Kurul’un belirlediği bu durumun Perşembe günü tartışılıp kabul edildiğini fakat sabah geldiklerinde günlükleri aldıklarını, okuduklarını fakat karşılaştırmanın Denge Komisyonundan talep edildiğini aslında bu durum ile Bakanlar Kurulunda Maliye Bakanlığının ilgilenmesi gerektiğini ve Maliye Bakanının olduğu bir durumda bunların tartışılması milletin yararına uygun olacağı ve bu kanunun bir ertelemeye gerek olmadığını bir an önce tartışılması gerektiğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.1, C.1,-1, s.71)

-Diyarbakır-Bitlis yolu ile Erzurum-Kığı yolunun genel yollara bağlanmasına ilişkin kanun tasarısı ile ilgili

-1 Haziran 1914 (19 Mayıs 1330) tarihli meclis görüşmelerinde Diyarbakır-Bitlis yolu ile Erzurum-Kığı yolunun genel yollara bağlanmasına ilişkin kanun tasarısı ile ilgili görüşmelerde söz alan Feyzi Bey:

Genel yollar da dahil olmak üzere yolların yapılmadığını,1326 (1910) yılında Musul Vilayetinin genel yollarında iki yöntem eklenmiş bunun için gerekli geçiş izinleri alınmış olmasına rağmen yolların dört seneden beri yapılmadığını ve şehre gelen tüccarların Halep yolu üzerinde geldiğini, vaktiyle askeriyenin ısrarı üzerine o yolun yapılmaya başlandığını ve genel yolun üzerine eklendiğini belirtip Hükümetin kendilerine o yola başlayıp başlamama hakkında bilgi vermesi gerektiğini, dört yıldan beri bir metre yolun yapılmadığını, genel yolların tamir edildiğini halkın o yollar ile yüklerini ve arabalarını getirdiğini belirttikten sonra Hükümetin bu yola ne zaman başlayacağını, bu yolun bütçesinin ne kadar olacağı hakkında kendilerine bir açıklama yapması gerektiğini belirttikten sonra

Cavit Bey, bütçe esbabı mucibe mazbatasında beyan ediyor. Bundan, bu yollara bir şey ayrılmış mı, ayrılmamış mı? Halbuki, mukaddema bunlar yine yapılacaktı, yapılmadı. İskenderun ile Halep arasında şimendiferler mevcut olduğu halde, turuku umumiyye elan sahil cihetinden başlıyor. Hâlbuki iki cihetle oraya şimendifer rabdediîdiği halde, ehemmi mühimme tercih etmiyor.

Bakanlık adına birilerinin kendilerine bilgi vermesini aksi takdirde Yollar Genel Müdürlüğüne dâhil olduğu için halkın ümitlendiğini fakat yollar inşaa edilmeyince halk karamsarlığa düştüğünü belirtmiş. Mecliste yapılan tartışmalar sonucu 87 numaralı kanun olan bu kanun Mecliste yapılan oylama ile kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1, C.1,-1, s.78-81)

-Teşvik-i Sanayi Kanunun On Dördüncü maddesi Sanayi kurumlarına ilişkin kanun tasarısı ile ilgili

2 Haziran 1914 (20 Mayıs 1330) tarihli meclis görüşmelerinde Teşvik-i Sanayi Kanunun on dördüncü maddesi sanayi kurumlarının gerek maddeleri gerek imal edilenlerin etrafında bulunan Liman, Demiryolu veya Nehir yolları ile ilgili yasa tasarısının hükümet tarafından verilen tasarı bu yasanın değiştirilmesi hakkında söz alan Feyzi Bey:

Memleket yararına kamulaştırılmasında hükümetin verdiği teklifinin uygun olduğunu fakat birçok yerde emlak sahiplerinin sancak beylerinin olduğunu küçük bir binanın kıymetinin on mislinin verilmesi halinde bile bu binaların verilmediği, bu kişilerin yaptığı zarar verme olduğunu belirttikten sonra bu maddenin aynen kabul edilmesinin daha yararlı olacağını belirtip daha sonra bazı mebusların konuşmalarından sonra tekrardan söz alan Feyzi Bey, milletin menfaatine ait durumlarda Avrupa'nın teorilerini yürüttükleri takdirde bu durum milletin zararına olacağını ve Ülkenin siyasi durumunu İhlal edeceklerini bu durumun kendilerine ilerleme sağlamayacağını, kendi ekonomik, halkın ilerlemesini dikkate alıp araştırılmasını söyledikten sonra Avrupa'daki siyasetin kendi siyasetlerinin olup olmadığını düşünmeleri, beş yıl önceki teorileri kabul ederek ülkenin sürüklendiği felaketleri kolay atlatamadığını ülkenin iktisadi olarak menfaatinin yükselmesini istedikleri takdirde fedakârlık yapmak zorunda olduklarını, Kanun-i Esasi'nin 21. Maddesinde İstimlak Kanununda belirtilen değerinin karşılığı peşin ödenmedikçe kimsenin mülkü alınamayacaktır. Bu maddeyi komisyona gönderip kayıt altına almalarını isteyebileceklerini belirttikten sonra

Zaten hükümetin teklifinde eshabı irza ile müessis tarafından mubayaa edilecektir, deniyor. Bu, irza ve mubayaa kelimelerine birkaç kelime ilavesiyle daha ziyade takyidat icra edilsin, matlup hâsıl olur. Yoksa esasından bu maddeyi reddetmek, doğru değildir. Bugün memleketimizde büyük meesseseler, fabrikalar vücuda gelmesini arzu ediyorsak, bunu kabul etmeliyiz. Mesela, (KRUPP) fabrikasının veyahut sair fabrikaların nakliyatında dekovi hatları görüyorsunuz ki, diğerlerinin arazisinden geçer. O memleketlerde de bu cihet tetkik edilerek kabul edilmiştir. Bu

kanun, 15 senelik bir kanundur. Esasen burada tatamiyyeti mülkiyyeye taalluk eder bir şey yoktur. İyice düşünelim

Feyzi Bey sözlerini bu maddeye komisyon tarafından bazı kayıtlar eklenirse amacına ulaşacağını aksi takdirde teori hukuku üzerinde karar verilirse ülkeye bir katkı sağlamayacağını daha önceki yıllarda bunu yaptıkları halde bir işe yaramadığını meclisinde memnun olmadığını belirterek sözlerini bitirmiş. Daha sonra Kanun-i Esasinin 21. Maddesi okunmuş ve istimlak maddesine eklemeler yapılarak meclis tarafından uygun görülmüştür. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.1, s.116-121)

- 1912 (1328) yılının gayesine kadar olan aşar ilhale beddatından deyni bulunan mültezimler hakkında kanun tasarısı ile ilgili

3 Haziran 1914 (21 Mayıs 1330) tarihli meclis görüşmelerinde 1912 (1328) yılının gayesine kadar olan aşar ilhale beddatından deyni bulunan mültezimler hakkında kanun tasarısı ile ilgili görüşmelerde söz alan Feyzi Bey:

Hükümetin bu kanun maddesi ile fevkaleda bir neden sunmuştur ki taşradan mültezimlik yapan arkadaşların bildiği gibi borcunu ödemeyen bir kısım mültezimlerin olduğu bunun yanı sıra zamanında namusuyla borcunu ödeyen mültezimlerin de muafiyetten yararlandığı, borçlunun ne kadar borcunu bilirse o kadar iyi olacağını ve hazineden eksilmenin görülmeyeceğini belirtip Sami Efendi ve Şevket Paşa'nın bu muhalefeti ile medenileştirmek istediklerini fakat seçim mazbatalarında böyle bir durumla karşılaşmadığını söyleyip,

Bu vilayetler ahalisinin borçlarını tesviye edememeleri esbabı zaruriyyeye müstenit değildir. Sair vilayetleri ahalisi olsalardı anlardım, çünkü onlar bir felakete, bir musibite duçar oldular. Fakat her halde borçları vakit ve zamanı ile tesviye etmek daha iyidir. Hükümet bu muafiyet usulünü kabul etmekle iyi bir şey yapmamış, bilakis halkı rehavet ve atalete, borcunu tesviye etmemeye sevketmiştir. Her kim borcunu vakit ve zamanı ile tediye edere, o zat daha düzgün iş görmüş olur. Nitekim bankaları, müessesatı saireyi görüyoruz. Hükümetde aynıyle böyledir. Maliye Nazırı muhteremimiz gönderdiği bütçenin esbabı mucibe mazbatasında, bütçe açığımız hakkında bize ne kadar vesayada bulundu, bunu nazarı dikkate alalım, ahalinin, tesviyesiyle mükellef olduğu vergiyi Devlet istifade edemezse ne olur?

Sorduktan sonra bu kanunun millete faydasının olmadığını sadece mültezimlerin bundan faydalanacağını belirterek bu maddeye gerek olmadığını, Maliye Bakanlığının bu konuda emri olduğunu hükümetin teklifi ile bu maddenin kabul edilmesi gerektiğini belirtmiş. Daha sonra mecliste yapılan oylama ile bu kanun maddesi kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.1, s.146-147)

- Edirne Vilayeti Adliye Teşkilatına ilişkin kanun tasarısı ile ilgili

5 Haziran 1914 (24 Mayıs 1330) tarihli meclis görüşmelerinde Edirne Vilayeti Adliye Teşkilatına ilişkin kanun tasarısı ile ilgili görüşmede söz alan Feyzi Bey:

Arkadaşlarımın hepsi işin bitmeyeceğini tecrübe ettiklerini, şuana kadar suiistimal edenlerin sorgu hâkimlerinin olduğunu şuana kadar sorgu hâkimlerinden birinin memuriyetinin 10-15 sene devam etmediğini, bu kişilerin işlerini kötü yaptığı gerekçesiyle şikayetler edilmiş olduklarını fakat şimdi halkın özgürlüğünü bir sorgu hâkimine bırakmanın doğru olmadığını belirtip,

Bunu hepimiz biliyoruz. Yalancı şahitler, memleketimizde derece nihayededir. Müddeilerin ekserisini, cumartesiye kadar hapis ve mevkuf kalmak için perşembe günü hapsedirirler. Biraz memleketlerimizi, ahalimizi düşündim. Biz, memurlarımıza isnadatta bulunmuyoruz; iyisi de var, kötüsü de var; fakat her halde vazifesini ifa etmeyenler bu memlekette ekseriyeti teşkil ediyor. Memleketin münevver kısmı memurin olduğu gibi, memlekete fenalık eden yine memurlardır. İşte adliyedeki azil ve nasplar da buna numunedir sorgu odalarında dönen paraların unutulmaması gerektiğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.1, s.175)

- Şehir içerisinde ve dışarısında karşılıklı geçen elektrik hududundan geçen şahsa ait iletişim hatları için alınacak vergi hakkında kanun tasarısı ile ilgili

5 Haziran 1914 (24 Mayıs 1330) tarihli meclis görüşmelerinde şehir içerisinde ve dışarısında karşılıklı geçen elektrik hududundan geçen şahsa ait iletişim hatları için alınacak vergi hakkında kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Meclisin açılışından şimdiye kadar geçen sürede çıkarılan kanunlarda komisyonlar ve Hükümetin ortak hareket etmelerine karşı bu kanunda ortak hareket etmemelerine üzüldüğünü belirtip Telgraf ve Posta Bakanı büyük bir faaliyet gösterdiğini ve bakanın bütçeyle bağlantılı olduğunu söylemesine rağmen Gelir Gider Komisyonun bu konuda bir açıklamasının olmadığını, Meclis başkanın Gelir Gider Komisyonun Bayındırlık Komisyonuna katıldığını söylemesinden sonra Feyzi Bey; Bakan Bey'in bağlantılı olduğunu söylemesi üzerine kendisinin de bu durumun hükümet ile Komisyon arasında tartışılmak üzere tekrar komisyona gidip tartışılması daha uygun olacağını söylemiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.1, s.184)

- Çekirgelerin telef edilmesi hakkında kanun tasarısı ile ilgili

11 Haziran 1914 (29 Mayıs 1330) tarihli meclis görüşmelerinde Çekirgelerin telef edilmesi hakkında kanun tasarısı ile ilgili görüşmede söz alan Feyzi Bey:

Arkadaşlarının söylediklerinin doğru olduğunu Komisyonlarda bulunanlar bu yevmiyelerin verilmesi fazla masraf olacağını bu durumun ne kadar yevmiye verilirse de bunun uzanacağını ve işin görülemeyeceğini bu durumun tecrübe ile sabit olduğunu belirtip, memleketlerde bu durumu fahri olarak eşrafların yerine getirdiğini gerekirse kendilerinin de gidip yerine getireceğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.1, s.235)

- Ceza Kanunun 17. Maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun tasarısı ile ilgili

14 Haziran 1914 (31 Mayıs 1330) tarihli meclis görüşmelerinde Ceza Kanunun 17. Maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun tasarısı hakkında söz alan Feyzi Bey:

Ceza Kanunun ülkede düzen, idare ve huzura hizmetçi olduğu için değişikliğin gerekli olduğunu fakat dağınık bir şekilde onarmaya gönderilmesine karşı olduğunu

ve Genel Kurulun kanunları bir bir göndermesi sıra ve düzeni ihlal ve alt üst ettiğini maddelerin hepsinin birden gönderilmesinin daha uygun olacağını Hatta Adliye Komisyonunda bulunan arkadaşların çoğunun başkanlık ve hâkimlik yapmış böyle bir dağınıklığın ihlallere neden olacağını bildikleri halde neden kabul ettiklerini sorarak

Encümende bulunan bazı arkadaşlarımdan bunların böyle gelmesi aleyhinde bulunduklarını hususî surette işitmiştim. Bundan dolayı bu işe bir nihayet verilmesini teklif ederim. Böyle yegân yegân geleceğine tadili icap eden mevaddın hepsi birden gelip de ona göre tadil olunursa kanunun intizamı muhafaza olunduğu gibi, müracaat edeceklerin de suhuletle istifadesi temin edilmiş olur. Böyle yegân yegân gelmesine mademki Encümen de muhaliftir, Nezaretin bu teklifini niçin reddetmiyorlar? Bunu sormakla beraber memleketin menafî noktai nazarından bu maddeleri iade edip tadili icap eden diğer mevadla müçtemian gönderilmesi Hükümete bildirilirse, memlekete daha muvafık bir hizmet edilmiş olur. Zira bu suretle kalırsa buna müracaat edeceklerin müşkilata uğrayacakları gibi ahali de bundan bir fayda göremeyecektir. Dedikten sonra meclis başkanın bir önce bu konunun tartışıldığını ve hükümetin cevap verdiğini belirtmiş.

Denizli Mebusu Rüştü Bey'in Ceza Kanununda değişikliğe gerek olmadığını belirtmesi üzerine Feyzi Bey hükümet adına açıklama yapan kişinin ceza kanunun esas itibariyle değişikliğe muhtaç değişiklik için de zamana ihtiyaç olduğunu belirtmiş İki yıl önce Adliye Bakanlığının Ceza Kanunlarını tercüme ederek hukuk ile ilgilenen arkadaşlarının geneline birer nüsha gönderdiğini arkadaşların bu nüshalar üzerinde araştırma yapıldığını belirtip ülkenin faydasını düşündüklerini Genel kurulun değişikliği talep etmesi gerektiğini bu madde geçici olarak araştırıldığını hükümetin bu maddelerde gecikmesi olursa komisyon da bu maddede onarma yapmamış olup hükümetin teklifini kabul etmiş olacağını belirtip muhterem meclis bunu kabul ederse gelecek yıl ülkenin ihtiyacına uygun bir kanunname mükemmel bir şekilde görüp görevini yerine getirmiş olacağını belirtmiş. Meclis Başkanının maddelere geçilsin kabul edenler sorusu üzerine eller kalkar ve maddelere geçilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.1, s.251-253)

- Şırnak Kazasının Birinci Sınıf Kazaya dönüştürülmesi hakkında kanun tasarısı ile ilgili

15 Mayıs 1914 (2 Mayıs 1330) tarihli meclis görüşmelerinde Şırnak Kazasının Birinci Sınıf Kazaya dönüştürülmesi hakkında kanun tasarısında söz alan Feyzi Bey:

Bu kanun maddesinde Şırnak'ın birinci sınıf kazaya dönüştürüldüğü, Şırnak'ın ne kadar önemli bir yere sahip ise Zibar da o kadar önemli bir yere sahip olduğunu belirtip, bunlardan birinin birinci sınıf kaza olup diğerinin olamama nedenini sorarak bundan önce içişleri komisyonunun sınıfların belirlemesini yapmadığını belirtmiş.

Meclis Başkanı Cebelibereket Mebusu Hasan Sezai Bey'e bunları komisyonun mu değiştirdiğini sormuş Sezai Bey ise “ hayır” hükümetin teklifini komisyonun kabul ettiğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.1, s.287)

-Kır bekçileri kanunun Üçüncü maddesinde belirtilen bekçilerin seçimlerini Köy ve Kasabalarda İhtiyar Heyeti tarafından seçildikten sonra hükümet tarafından belirlenecek olan Kaymakamlar tarafından onaylanması hakkındaki kanun tasarısı ile ilgili

17 Haziran 1914 (4 Haziran 1330) tarihli meclis görüşmelerinde Kır bekçileri Kanunun üçüncü maddesinde belirtilen bekçilerin seçimlerini Köy ve Kasabalarda İhtiyar Heyeti tarafından seçildikten sonra hükümet tarafından belirlenecek olan Kaymakamlar tarafından onaylanması hakkındaki kanun tasarısında söz alan Feyzi Bey:

Merkezi ilçeye gitmenin çok zor olacağını ve seçilen kişinin Nahiye Müdürleri tarafından daha iyi tanındığı için Nahiye Müdürleri tarafından onaylanmasının daha iyi olacağını belirtmiş Kanunda belirtilen Kaymakam yerine Nahiye Müdürlerinin denilmesinin daha iyi olacağını belirtip konuşmasını bitirdikten sonra konuşan Meclis Başkanı birçok yerde Nahiye Müdürü olmadığı fakat Nahiye Müdürü veya Kaymakam denilebilir diye belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.1, s.332)

- Ceza kanunun yargılama usulü Kanununa Eklenen (Zeyl) Kanun tasarısı ile ilgili

18 Haziran 1914 (5 Haziran 1330)tarihli meclis görüşmelerinde Ceza kanunun yargılama usulü Kanununa Eklenen (Zeyl) Kanun hakkındaki kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Bu kanun tasarısında arkadaşların başka bir duruma sinirlendiklerini hissettiğini belirtip arkadaşlarının biraz geçmişi hatırlamaları halinde sinirlenmeye gerek olmadığını olayı ülkede hürriyet, özgür konuşma olduğunu, memleketin durumlarını ve geçmiş yıllarda bunu yaşadıklarını hatta meşrutiyetin ilk yıllarında ülkede İhtilallerin yaşandığını bu olaylar ile ülkenin elden gittiğini bunların sebeplerinin ne olduğunu sorduktan sonra bu olayların sebeplerinin o abartmalı yazılara bağlanmış olduğunu, namus sahibi bir kalemin namus dâhilinde yine yazılar yazabileceğini kimsenin ona engel olmayacağını belirtip

Görmüyor musunuz, bu kadar gazete, bu kadar risale neşrediliyor; Fakat fazla serbestiden memlekette fena fena cereyan hasıl olduğunu bittecrübe gördük. Zamanı gelince tabii bunu kaldırır, kanunu tadil ederiz. Zira kanunları nasıl yeniden vaz ediyorsak, bunu da kaldırabiliriz. Yeter ki, o devri idrak edelim, tik devrede kanunsuz yaşadığımız zaman, serbesti-i matbuatın mazarratını reyûlayn gördük. Şimdi Hükümet buna lüzum görmüş. Bunda zannedersen efkârı umumiyye de beraberdir. Hatta Taşra ahalisine de sormuş olsanız, onların da en ziyade şikâyet ettikleri, matbuatın böyle birbiri aleyhindeki neşriyatlarıdır. Bu kadar ibğirarlar, iftiraklar, hatta ihtiraslar bundan tevellüt etmiştir. Bunun kabulünde ne için tereddüt ediyoruz? Rica ederim, biraz insaf edelim de, geçmiş seneleri daima gözümüzün önüne getirelim. Zamanı gelince bu kanunu kaldırırız.

Birkaç sene sabretmeleri gerektiğini ülkenin Fransa, Almanya gibi ülkelerin seviye ve derecesine ulaştığında o zaman bizde de serbest basın ve özgür düşünce olacağını belirtmiş ve Mecliste alkışlanmıştır. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.1, s.363-364)

- Adliye Bakanlığı'nın 1914 (1330) yılının bütçesinin birinci faslı ile ilgili

12 Temmuz 1914 (29 Haziran 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Adliye Bakanlığı'nın 1914(1330) yılının bütçesinin birinci faslı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Meclisin ilk devresinden bu yana bakanlar tarafından maaş zammı sorunu teklif edildiği halde meclisin bunu kabul etmediğini, geçen zamanlarda yedi-sekiz Vilayetin kaybedildiği için işlemlerin azaldığını buna rağmen masraflarda bir eksilmenin olmadığını bundan önce 1908-1909 (1326-1327) yılların bütçelerinin teklifinde bakanlar birkaç defa teklif sundukları halde sadece savaş, İçişleri ile Sadaret bakanlıklarının müsteşarları için yedi bin beşyüz kuruş kabul edildiğini, diğer müsteşarların altı bin kuruş kaldığını belirtip borçlar artıkça halkta vergi düzenlemelerin yapıldığını bu durumu halkın kabul etmediğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.2, s.163-164)

- 12 Temmuz 1914 (29 Haziran 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Adliye Bakanlığı'nın 1914 (1330) yılının bütçesinin altıncı faslı ile ilgili

Feyzi Bey, Sulh Mahkemesinin kurulmasından sonra hukuk Mahkemelerinin kurulmasını uygun görmediğini, bunun yerine başlangıç veya birleştirme Mahkemelerinin kurulmasını istediğini fakat bazı vilayetlerde önemli ilerin olmasından dolayı bu mahkemelerin kurulmasını istediğini belirtip Bakanlığın bu konudaki fikrini sorarak bir çok Vilayette birleştirme mahkemelerin kurulması gerektiğini taşrada bu mahkemelerin kurulması için başvuruların bile olduğunu belirtip Bakan Bey'in bu konudaki görüşlerini belirtmesini istemiştir. Fakat bakan Bey bu konuda herhangi bir konuşma yapmamıştır. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.2, s.167)

- 1914 (1330) yılının Posta, Telgraf ve Telefon Bakanlığının Bütçesi ile ilgili

19 Temmuz 1914 (5 Temmuz 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1914 (1330) yılının Posta, Telgraf ve Telefon Bakanlığının bütçesi ile ilgili yapılan görüşmelerde söz alan Feyzi Bey:

Meşrutiyetin ilanına kadar Posta ve Telgraf nezaretinde bir düzenin olduğu görülmemiş olmakla beraber bu bakanlığa gelen yabancı çalışanların hiçbir iş yapmadığını ve telgraf şubeleri cevabı iki günde posta şubeleri cevabı on beş veya on altı gün sonra getirdiğini belirtip memleketin sağlık ve selametinin bozulduğu vakit memurların göreve geldiği gün olduğunu ve görevlerini icra etmediği vakit ne yapsanız da memlekette düzenin olmayacağını belirterek bu düzensizliğin en iyi görüldüğü yerlerden biri de Posta ve Telgraf Bakanlığı olduğunu belirtmiş. Maliye Bakanlığına Cavit Bey geldiği vakit teşkilatı düzene sokmuş ve görevini icra etmeyen birçok memuru dışarı atmış. Memurlar bakanın prensiplerine itaat ettiği için Maliye Bakanlığı düzgün bir şekil aldığını Duyun-u Umumiye Müdürü göreve başladığı esnada birçok memuru göreve davet etmiş uymayanlara ağır cezalar verdiğini belirtip şuan Duyunu-u Umumiye iyi kurum vazifesi gördüğünü belirterek memleketin selameti için Posta ve Telgraf Bakanlığı bir kısım memurları görevini İcra etmediklerinden dolayı görevinden almış olabildiğini Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendinin Haklı olarak adalet dairesinde yapılmalıdır sözü üzerine Feyzi Bey; Posta Bakanın on, on beş memuru görevinden almasından dolayı eleştirilmemesi gerektiğini belirtip,

Tensikat kadro harici zamanında açığa çıkarılanları bilirsiniz. Bunlar neydi? Bunlar hep memlekette vazifesini ifa etmeyen adamlardır. Vazifesini ifa edenler taltif edilmiş. İşte bizde Posta Baş Müdürü vardı ki, Nezaret ona tahsin-lerle takdirnameler yazdı, o adam memlekette dört Kazada Posta şubeleri açtı. Evvelce on beş gün zarfında giden postadan bu gün sekiz günde mektup alıyoruz. Dört şube-i idarede memurları tahsin etti. Demek ki vazifesini ifa eden müdürleri bilâ tefrik, Nazır Bey, takdir ve tahsin ediyor. Belki o Posta ve Telgraf Baş Müdürünü Nazır Bey görmemiştir ve şahsen tanımaz. Bu yolda vazifesini ifa edenlere tak-diratta bulundu. Böyle vazifesini ifa eden Nazırlara ezcümle Evkaf Nazırı Muhteremini nasıl bu Meclis, umumen ve müt-tefikan takdir ve tahsin ettiyse Posta ve Telgraf Nazırına da Kuvvet-i Teşriiyye aynı surette muamele etmelidir. (Alkışlar) Bu gün gördüğünüz mektupların intizamı ve telgrafın günden güne gelmesi ve bütün şube olmayan yerlerde Bağdat'a kadar muntazaman posta gitmesine sayedir? Her halde bu Nazırın teşebbüs-ü ciddisi ve vazifesine olan ikdamıdır.

Ardından Feyzi Bey Posta bakanın memurların görevinde biraz şiddet gösterdiğini bu şiddetin adalet belirtip bütçenin tamamıyla kabul edilmesi taraftarı olduğunu belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.2, s.377-378)

- Eğitim Bakanlığının (Maarif Nezareti) bütçesinin tartışmaları esnasında havale edilen önergeler hakkında Mali Denge (Muazenei Maliye) Komisyonu raporu ile ilgili

20 Temmuz 1914 (6 Temmuz 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1914 (1330) yılının Eğitim Bakanlığının (Maarif Nezareti) bütçesinin tartışmaları esnasında havale edilen önergeler hakkında Mali Denge (Muazenei Maliye) Komisyonu raporu ile ilgili yapılan görüşmelerde söz alan Feyzi Bey:

Çok önemli olarak sunulan bu önerge Van'a bir öğretmen okulunun kurulması olduğunu kendilerinin istediği vilayet bütçelerinin elli bin liradan ibaret olmadığını daha önceki tartışmalarda Van'ın çok önemli bir ihtiyacının olduğunu, cahillik noktasında Edirne'ye olduğu gibi Van'a da bir ödeneğin ayrılması gerektiğini ve bu ödeneğin itibara alındığını belirtip Adana'ya kabul edildiği gibi Van'a da bir öğretmen okulu açılmasını burada öğretmenlerin yetiştirilmesi kabul edildiğini belirtmiş, birkaç sene sonra bu okulda kazanç elde ettiği vakit bütçeden çıkarılacağını belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.2, s.400)

- 1887 (1303)-1892 (1308) arası doğumlu olan bireyler arasında alkollü içki içenler hakkında yapılması ile ilgili

23 Temmuz 1914 (9 Temmuz 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1887 (1303)-1892 (1308) arası doğumlu olan bireyler arasında alkollü içki içenler hakkında yapılmasına ilişkin kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey;

Ülkede bulunup silahaltına girmeyenlerin de bu kanuna dâhil olup olmadığını sormuş ve bunların dâhil edilmesini istediğini ülke dışında bulunanların faydalandığı fakat neden ülke içinde bulunanların faydalanmadığını sorunca Meclis Başkanı onlar için bir zaman belirlendiğini o zamanı aşanlar için bir muamele yapıldığını belirtmiş

ardından Feyzi Bey, firar edenlerin yararlandığı bir kanunda ülkede bulunanların faydalanmaması kanunun eksik olduğunu söylemiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.2, s.574)

- Belediye Vergileri (Rüsum) Kanun tasarıları ile ilgili

26 Temmuz 1914 (12 Temmuz 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Belediye Vergileri (Rüsum) ile ilgili kanun tasarısında söz alan Feyzi Bey:

Şehir ve Kasabaların ilerlemesi ve sağlıklı bir şekilde düzenlenmesi için belediye kazançlarının artırılmasına sebep olacak bir kanun yüzünden herhalde memleketimizin bu kadar kısa zamanda izler üzerinde medenileşmenin görüleceğini belli olduğunu Belediye Başkanı Paşa Hazretlerinin ölçülü miktarda yerel yolların yapılması istediklerini, fakat vilayet bütçesinin buna uygun olmadığını, acaba bu vergilerin taşra belediyelerine uygulanmadığını sorup bunu takibinin valilere verilmesi taraftarı olmadığını belirtmiş. Daha sonra belediye başkanlarının doğrudan doğruya halk tarafından seçildiğini belirttikten sonra,

İkinci bir cihet var ki, Hükümetten bu cihetin muhafazasını istiyorum. Şimdiye kadar kanunu muvakkatleri daima ahalinin tekalifi umumiyyesine zamaim suretiyle getirdiler. Biraz de memleketin refh ve saadetine ait bir kanun getirmeli. Fevkalade bütçeler daima Harbiye, Bahriye ve sair bütçelere aittir. Biraz da Nafia bütçesi için olsun. Hükümet insaf etsin, birkaç milyon da ahalinin refah ve saadetini temin edecek surette fevkalade bütçeyi getirsin. Vilayetlerde biraz da ahalinin refah ve saadetini düşünmeli ki, ahali de maalmemnuniye versin. Ahalinin tekalifi mütemadiyen tezyit edilirse nasıl verecek? Ahali verecek bir halde değil. Fak-ru sefalet son derecededir. Fakat bu rüsumu verecek bir hale gelmek için her halde bunu arzu ediyorum ki, Hükümet gelecek sene bütçesine Maarif ve Nafia için fevkalade olarak bir bütçe yapsın. Memleket ahalisinin daima ağnamına, aşarına zamdan ziyade, sıhhatine ve saadet ve küşayişine hizmet edilsin. Hükümetin nazarı dikkatini bu cihete celbediyorum. Diye belirttikten sonra birkaç mebusun konuşmasından sonra bu kanunun maddelerine geçilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.2, s.593)

-1914 (1330) yılının Düyun-u Umumiye (Genel Borçlar) İdaresi Bütçesinin kırk sekizinci faslının birinci maddesine 320 000 kuruş ilavesine ilişkin kanun tasarısı ile ilgili

-23 Ocak 1914 (10 Kânunusani 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1914 (1330) yılının Düyun-u Umumiye (Genel Borçlar) İdaresi Bütçesinin kırk sekizinci faslının birinci maddesine 320 000 kuruş ilavesine ilişkin kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Bu memurlara geçen sene sadece bir yıl maaş verileceği belirtilmiş olduğunu söyleyip açılacak memurluklara yeni memur alınma yerine bu memurların atanması bütçeye katkı sağlayacağını belirtip bu duruma bir son verilmesini ve bu maddenin iptal edilmesi teklif ettiğini belirterek meclisin dahil olması halinde bu kanun maddesinin reddedilmesini talep edeceğini belirtmiş. Ardından oturum başkanı Halil Efendi'nin bu madde ile ilgili Hükümete katılmadıklarını bu maddenin sakat olduğunu ve tartışmasını hükümete bıraktıklarını belirtip maddeyi hükümete göndermiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.236)

- Mahmil-i Şerif korunması için büyük kabul edilen korumalara maaşın bir mislisinin zam olarak verilmesi ile ilgili kanun tasarısının Birinci Maddesi ile ilgili

2 Şubat 1914 (19 Kânunusani 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Mahmil-i Şerif korunması için büyük kabul edilen korumalara maaşın bir mislisinin zam olarak verilmesi ile ilgili kanun tasarısının Birinci Maddesi görüşmelerinde söz alan Feyzi Bey:

Şimdiye kadar Haremeyn'e giden subay arkadaşların hiç birine zam verilmediğine hatta birçok arkadaşın harcırahsız ve zamsız maaş ile gidip görevlerini yerine getirdiklerini belirtip bir asker arkadaşlarının bu konuda zam önergesini Genel Kurul'un reddedeceğini belirtmiş. Fakat Genel kurulda yapılan oylama ile bu kanun birinci maddesi önergesi kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.261)

- 1912 (1328) yılının İçişleri Bakanlığı bütçesinin faslı Özel 1.500.000 kuruş eklenmesine ilişkin kanun tasarısı ile ilgili

2 Şubat 1914 (19 Kânunusani 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1912 (1328) yılının İçişleri Bakanlığı bütçesinin faslı Özel 1.500.000 kuruş eklenmesine ilişkin Kanun Tasarısı ile ilgili yapılan meclis görüşmelerinde söz alan Feyzi Bey:

Bu Kanunun bu devrede tartışılmayacağını ve bunun sorunluluğun Bakanlar Kurulunda ve bu konuda karar verecek olan bakanlar kurulu olduğunu belirttikten sonra yaşana tartışmalardan sonra Feyzi Bey, Büyük Hükümet Kabinesinin kanuna zarar verecek hareketlerine delil olarak kanun raporu geldiği belirttikten sonra Denizli Mebusu Mehmet Sadık Efendi'nin Büyük ifadesini kullanmayın itirazından sonra Feyzi Bey; Büyük Kelimesini küçük anlamında kullandığını belirttikten sonra,

Daima böyle şedde daima böyle-kanunşikenane muamelata maruz kaldık. Çünkü şimdiye kadar mesuliyet kelimesi daima muallakta dolaşır. Hususiyle Vükelaya ait olan işlerde gelen Vükela, giden Vükelanın işlerini daima örtbas kabilinden olarak kapatır. Hiçbir Vükela gelip de kendi eslafının yolsuzluklarını mesul tutacak bir maddei kanuniyye göndermedi bu maddei kanuniyyeden nasıl geldi? Biz bugün bunu adi surette kabul etmemeli, haklarında kati surene bir ceza tertip etmeliyiz. Ufak bir şey de olsa yine emsaline ibret olmak için bunlardan tazmin ettirmeliyiz.

Ardından bugün devletin hazinesinden Mazuliyet adıyla o paraların alındığını belirtip bu paraların hükümetten alınmasını Genel Kurul'a teklife etmiştir. Genel Kurulda yapılan konuşma ve tartışmalardan sonra bu Kanun tasarısı mecliste yapılan oylama ile reddedilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.263-265)

- Nakdi Bedeli Kanunun birinci maddesi olan askerliğe kabul edilme şartları ve seferberlik hakkındaki kanun tasarısı ile ilgili

15 Şubat 1914 (2 Şubat 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Nakdi Bedeli Kanunun birinci maddesi olan askerliğe kabul edilme şartları ve seferberlik hakkındaki kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Birinci Maddede bireylerin korunması için eğitilmiş olanların nakdi bedel ödemesini teklif edeceğini belirtip eğitilmiş olanlara unvan verilmesinin doğru

olmadığını neden ise bunların ordu eğitimi almamış olmaları olduğunu belirterek Savaş Bakanlığı Şube Müdür olan Behiç Bey'in eğitilmiş kişilerden nakdi bedel alma taraftarı olmadıklarını askerlik yapmaları taraftarı olduklarını belirttikten sonra Feyzi Bey, bunları memleketin içerisine yerleştirirlerse kabulümüzdür fakat uzak yerlere gönderiliyorlar bunların yürümeye güçlerinin olmadığını belirtip daha sonra bu konuda önerge vereceğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.350)

- Bir kişinin İlmiye, Askeriye ve Mülkiye kurumlardan ikisinden birden alan kişinin ve ailenin emeklilik maaşlarının toplamının 5.000 kuruşu geçmeyeceğine ilişkin kanun tasarısı ile ilgili

7 Ekim 1915 (24 Eylül 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Bir kişinin İlmiye, Askeriye ve Mülkiye kurumlardan ikisinden birden alan kişinin ve ailenin emeklilik maaşlarının toplamının 5.000 kuruşu geçmeyeceğine ilişkin kanun tasarısının Birinci maddesi ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Sandıklar birleştirilmiş ise emekliye neden iki yerden birden maaş verildiğini sorup sandıklar birleştirilmiş ise bir yerden maaş verilmesini istemiş aksi durumda hazinenin zarar göreceğini belirtip tartışmalar devam ederken Feyzi Bey, Askeri hizmetinden başka Mülkiye hizmetinden başka maaş alması nasıl olur diye sormuş. Mecliste yapılan oylama ile kanun tasarısı kabule edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.504)

- Emeklilik ve görevden alma ile ilgili kesintilerin artırılması Kanunun Birinci Maddesi ile ilgili

28 Ekim 1915 (5 Teşrin-evvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Emeklilik ve Görevden alma ile ilgili kesintilerin artırılması Kanunun Birinci Maddesi mecliste yapılan görüşmeler ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Otuz altıncı madde bu hakkın hükümete verildiğini, hükümetin buna uygun bir kanun çıkarma zorunda olduğunu kendilerinin görevini yerine getirmek zorunda olduğunu belirtip Komisyonların uygun kanun çıkarttıktan sonra hükümete sunulabileceğini belirtmiş. Daha sonra oturum başkanı bu kanun maddesinde yazılı

olan kazanç ve masrafların kabul gördüğünü, maddenin kabul edildiğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.590)

- 1915 (1331) yılının Savaş Bakanlığı Bütçesi faslına özel olarak 150 Milyon Kuruş ödeneğın eklenmesi ile ilgili

6 Kasım 1915 (24 Teşrinevvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1915(1331) yılının Savaş Bakanlığı Bütçesi faslına özel olarak 150 Milyon Kuruş ödeneğın eklenmesine ilişkin kanun tasarısının Birinci Maddesi ile ilgili söz alan Feyzi Bey ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Memleketin en kaçınılmaz ihtiyacı Demiryollarına ait tasarının Meclise getirilmesi teşekküre şayan olduğunu, bu yolların yapımında çalışan amelelere yevmilerin verilip verilmeyeceğini sorup bunların İnşasının uzun sürdüğünü, ameleler tarafından yapılan yolların birçoğunun bitirilmediğini belirtip,

Çünkü bunlara ücret verilmek lazımdır. Rusya'da da ciheti askeriye tarafından şimendifer inşa edildiği vakit, bu usul kabul edilmişti. Şimendiferlerin bir an evvel yapılması için bu suretle hareket edilmek lazımdır zannederim. Ordumuzun bir cihetten gire kalması, bu yolun yapılmamasındandır. Bu yollar ne kadar evvel yapılırsa, hem Hükümet ve hem Ordu o nispette daha ziyade müstefit olmuş olur ve Millet bu yolların bir an evvel yapılmasına muntaz'ırdır. Diyerek bitirmiş bu madde oy birliği ile görüşölmeye kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.663)

-6 Kasım 1915 (24 Teşrinevvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1915 (1331) yılının Savaş Bakanlığı Bütçesi faslına özel olarak 150 Milyon Kuruş ödeneğın eklenmesine ilişkin kanun tasarısının İkinci Maddesi ile ilgili söz alan Feyzi Bey ile ilgili söz alan Feyzi Bey;

1910 (1326) yılında Amerikalı bir şirketi madenler için teklifte bulunduğunu yapılan incelemeler sonucu bu durumun halkın zararına olduğunu, devletin zengin olması durumunda halkın da zengin olacağını madenlerin halk tarafından işletilip halkın zengin olmasının daha iyi olacağını belirtip,

Zira Milletin serveti ne kadar tezayüd ederse Devlet ondan da o kadar müstefit olur. Bugün müttefikimiz bulunan Almanların bu kadar zengin ve kuvvetli olması,

milletinin zengin olmasındandır. Devlet, milleti ne kadar himaye ederse varidatı da o kadar tezayüd eder ve bunu inşa için Harbiye Nezareti bizden tahsisat isterse Millet kemali mefharetle verir. Varsın fazla para istesin, biz de kemali mefharetle veririz. Dedikten sonra Milletin madenleri işletmesini istemiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.666)

- Telgraf ve Telefonun Tesis ile işletilmesi tekelleşme olduğuna ve buna aykırı hareket edenler tatbik ve ceza kesileceğine ilişkin kanun tasarısı ile ilgili

6 Kasım 1915 (24 Teşrinievvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Telgraf ve Telefonun tesis ile işletilmesi tekelleşme olduğuna ve buna aykırı hareket edenler tatbik ve ceza kesileceğine ilişkin kanun tasarısı hakkında söz alan Feyzi Bey:

Bakan Bey'in tekelden korkmamaları gerektiğini söylediğini hâlbuki bu tekelden halkın zarar gördüğünü telefonun halk için önemli olduğunu bundan herkesin yararlandığını belirtip tekelleşme işinde zarar olduğunu belirtmiş daha sonra Hükümetin halka kolaylıklar göstermediğini tekelleşme de daima zararın olduğunu bunun için telefonun serbest bırakılması ülke için daha iyi ürünler vereceğini belirtmiş. Bu Madde yazarının ve meclisin isteği üzerine Komisyona gönderilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.670)

- Kasaba dışında başlayıp ve Gizli Polis (Hafiye)'e ait olan taşlık yol güzergâhında bulunan arazilerin parasız olarak kamulaştırması ile ilgili kanun tasarısı

6 Kasım 1915 (24 Teşrinievvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Kasaba dışında başlayıp ve Gizli Polis (Hafiye)'e ait olan taşlık yol güzergâhında bulunan arazilerin parasız olarak kamulaştırmasına ilişkin kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Mebusların Anadolu'dan geldiğini halkın istediği şeyin yol olduğunu o yüzden bu maddenin hemen reddedilmesini istemediğini belirtip Komisyon ve Hükümetin fikir aldığını bu tasarımı Bayındırlık Komisyonuna gönderilmesi gerektiğini söyledikten sonra arazinin kıymetli olduğunu bu arazinin binlerce lira değerinde olduğunu arazi kenarında yolun geçmesi halinde gurur duyacağını belirtmiş. Mecliste

yapılan oylama ile Bu kanun tasarısı Komisyona gönderilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.675-676)

- Savaşın sonuna kadar yabancı ülkelerden ithal edilecek un, buğday, çavdar, mısır, yulaf, kepek, saman, ot gibi ürünlerin gümrük vergisinden muaf tutulması ile ilgili birinci maddesi ile ilgili kanun tasarısı

16 Aralık 1915 (3 Kânunuevvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Savaşın sonuna kadar yabancı ülkelerden ithal edilecek Un, Buğday, Çavdar, Mısır, Yulaf, Kepek, Saman, Ot gibi ürünlerin gümrük vergisinden muaf tutulması ile ilgili birinci maddesine ilişkin kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Gümrük vergisinden muaf olunmasını kabul etmediğini hükümetin buna ihtiyacının olduğunu ve vergilerin aynen alınmasını istediğini belirtip kimsenin zarar görmesini istemediğini belirterek mecliste yapılan konuşma ve tartışmalar sonucu yapılan oylama ile birinci madde mecliste kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.164-166)

- Savaşın sonuna kadar yabancı ülkelerden ithal edilecek Un, Buğday, Çavdar, Mısır, Yulaf, Kepek, Saman, Ot gibi ürünlerin gümrük vergisinden muaf tutulması ile ilgili 4. Maddesinde belirtilen İstanbul şehrinin içerisinden getirilecek her türlü eşyaya el konulmayacak maddesi kanun tasarısı ile ilgili

16 Aralık 1915 (3 Kânunuevvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Savaşın sonuna kadar Yabancı ülkelerden ithal edilecek Un, Buğday, Çavdar, Mısır, Yulaf, Kepek, Saman, Ot gibi ürünlerin gümrük vergisinden muaf tutulması ile ilgili Dördüncü maddesinde belirtilen İstanbul şehrinin içerisinden getirilecek her türlü eşyaya el konulmayacak maddesine ilişkin kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Arkadaşların dediği gibi uygun bir madde olduğunu, İstanbul iç kısımlar ile bir tutulamayacağını belirtip fakat Mazbata Muharririnin ifadesinde söylendiği üzere, Dahilde Tekâlif-i Harbiyye usullerinde fazla bir şiddet vardır. Binaenaleyh, o yolsuzluklara bir hafif set çekmek zamanı gelmiştir. Şimdiye kadar olan oldu, tatbikatta bundan böyle biraz adalet icra edilsin. Kazalarda, Livalarda bir tahrirat-ı

umumiye ile bu şiddete artık meydan verilmemesi tamim edilmelidir. Şimdiye kadar olan şeyleri kabul ediyoruz; fakat bazı şeyler vardır ki, yeniden istihsal için çalışılıyor. Mesela, ziraat işlerinde bendeniz biliyorum ki, bir Kazada dört milyon okka pirinç çıkardı, bu sene bir milyon çıktı ve buna sebebiyet veren de bir memurun hatasıdır.

Bu gibi yanlış incelemelerin olduğunu ve bunların ters etki yaptığını, bu gibi durumlara meydan verilmemesi gerektiğini belirtmiş. Mecliste yapılan konuşma ve tartışmalar sonucu yapılan oylama ile dördüncü madde mecliste kabul edilmiştir (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.167-168)

- 1911-1914 (1327-1330) yıllarının Genel Denge Kanunlarının 15. Maddesine göre maaşları artırılmış kadro dışındaki memur dul ve yetimlere verilen maaş ile geçici kanun maddesi ile ilgili

30 Aralık 1915 (17 Kânunuevvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1911-1914 (1327-1330) yıllarının Genel Denge Kanunlarının 15. Maddesine göre maaşları artırılmış kadro dışındaki memur dul ve yetimlere verilen maaş ile geçici kanun maddesi ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Gereken raporları okunması halinde kadro dışında olanların meselesi Maliye Denge Komisyonun tutanak yazarlarının dediği gibi kronikleşmiş bir sorun olduğunu ve bunu meşrutiyetin ilk yılında Düzenleme Komisyonları düzenlediğini belirtip Meclisin Zabıtları incelendiğinde bunun kronikleştiğini göreceklerini, belirtip hükümetin bunlardan kurtulması gerektiğini bunlar girişken olmaları halinde iş tutar ve memuriyete dahil olacaklarını belirtip, Bunların bir kısmının düşkün koşuşturma ile maaş aldıklarını bir kısmının isimlerini bildiklerini,

Hatta Muvazene-i Maliyye Encümeni mazbatasından da görüldüğü üzere, bunların bir kısmı esbab-ı servettendir. Fakat daha on ay, yani Teşrinisaniye kadar maaşlarını verelim, bunlara biraz daha muavenet edelim deniyor. Lâkin Hazineimizin pek dar olduğundan, istikraz ile para buluyor, bir taraftan istikraz edelim, bir taraftan da bunlara maaş verelim. Bu doğru değildir.

Arkadaşlardan rica ederek bunun önemle ret edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Feyzi Bey'in Rica etmesine rağmen mecliste yapılan oylama ile bu kanun maddesi kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.269-270)

- 1916 (1332) yılının Ticaret ve Ziraat Bakanlığı bütçesinin faslına özel 15.000.000 kuruşun ilave edilmesi kanun tasarısı ile ilgili

3 Ocak 1915 (21 Kânunuevvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1916 (1332) yılının Ticaret ve Ziraat Bakanlığı bütçesinin faslına özel 15.000.000 kuruşun ilave edilmesi kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Hükümetin tedbirini kabul ettiğini fakat bunun daha önce teklif etmeleri halinde bunun ürün vereceğini belirtip hâlbuki sene sadece ilkbahar ziraatının kaldığını belirtip erkeklerin çoğunun silahaltında olduğundan erkeklerin işlerini kadınların yapmak zorunda kaldığını ve ilkbahar ziraatının esaslı bir sorun teşkil ettiğini belirterek,

Bizde zeriyyat yapıldığı vakit, beyaz darı gibi bazı hububat, 1'e karşı 50, 60 mahsul verir. Bu zeriyyat hususunda kadınlara ikramiye şeklinde yahut başka bir şekilde bir şey teklif etmeli ki, halk da buna biraz rağbet etsin. Hükümet, mahsulatın bir kısmını asker için alıyor ve bir kısmını, vaziyet suretiyle alıyor.

Ziraat bakanlığı tarafından bu sorunun hal edilmesi gerektiğini belirttikten sonra Amele Taburları konusuna değinen Feyzi Bey, Bunlar her şekilde iyi ürün vermeyeceğini bunlara arazi verilerek değerlendirilse belki faydalı olabileceğini kendi çiftliğine veya başka bir çiftliğe 5-10 amelenin verilmesi zarardan başka bir şey olmadığını belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.285)

- 1916 (1332) yılının Maliye Bakanlığı Bütçesinin Darphane bölümünün yirminci faslında görüşülen Osmanlı Parasının değeri ile ilgili kanun tasarısı

9 Şubat 1915 (26 Kânunisani 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1916 (1332) yılının Maliye Bakanlığı Bütçesinin Darphane bölümünün yirminci faslında görüşülen Osmanlı Parasının değeri ile ilgili kanun tasarısı söz alan Feyzi Bey:

Osmanlı Parasının her memlekette ayrı bir değere karşılık geldiğini Maliye'nin aldığı tedbirlerin olup olmadığını sorup İstanbul'da 20, Şam'da 25, Halep'te 24 kuruşa karşılık gelmesi büyük zorluklara neden olduğunu belirterek hükümetin tedbir alıp almadığını sorarak bu sorular karşılık olarak Maliye Müsteşarı Tahsin Bey cevap olarak Maliye Bakanlığı Paranın Osmanlı memleketlerinin her tarafında ayrı fiyatlara karşılık gelme durumunu ortadan kaldırmaları için çalıştığını belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.518)

- 1916 (1332) yılının Ticaret ve Ziraat Bakanlığının Bütçesinin 7. faslının görüşmeleri kanun tasarısı ile ilgili

13 Şubat 1915 (30 Kânunusani 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1916 (1332) yılının Ticaret ve Ziraat Bakanlığının Bütçesinin yedinci faslının görüşmeleri ile ilgili kanun tasarısında söz alan Feyzi Bey:

Hükümetten bir isteğin ve ricasının olduğunu belirtip hükümetin ticarete ona paralel olan demiryolları şube hatlarının bir an önce bitirmesini isteyerek hükümet şube hatlarını bitirdiği takdirde ekonomik olarak geri kalan illerin ekonomik olarak kendilerini geliştireceklerini belirterek Hükümetten şube hatlarının bitirilmesini istediğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.569)

- 1916 (1332) yılının Genel Denge Kanunu görüşmelerine ilişkin kanun tasarısı ile ilgili

15 Şubat 1915 (2 Şubat 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1916 (1332) yılının Genel Denge Kanunu görüşmeleri ile ilgili kanun tasarısında söz alan Feyzi Bey:

Meşrutiyet'in kuruluşundan bu yana Kazanç Bütçesinin tartışıldığı zaman Aşar vergisinden mebuslar şikâyet ettiğini belirtip hükümete tanınan 5 yıllık deneyimde Tahmin, Tahmis ve Teslis kurallarının çiftçilerin zararına olduğunu kazançların her yıl giderek azaldığını bu yüzden birçok köyün terkedilmiş olarak karşımıza çıkmakta ve bu aşar vergisi oldukça kazancın azalmaya devam ettiğini belirtip bu olaya bir de

savaşın etkisi etlenince çiftçiler bu durumdan çok üzgün, hükümetin bir önlem almasını talep ettiğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.2, s.34)

- 1915 (1331) ve 1916(1332) yıllarında harcanmak üzere Ticaret ve Ziraat Bakanlığı Bütçesine Çekirgeleri telef etmek için 23 milyon kuruş ödeneğin olağanüstü bir şekilde ödenmesi kanun tasarısı ile ilgili

15 Şubat 1915 (2 Şubat 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1915 (1331) ve 1916 (1332) yıllarında harcanmak üzere Ticaret ve Ziraat Bakanlığı Bütçesine Çekirgeleri telef etmek için 23 milyon kuruş ödeneğin olağanüstü bir şekilde ödenmesi ile ilgili kanun tasarısında söz alan Feyzi Bey:

Bağdat Mebusu Cemil Efendi'nin belirttiği gibi çekirgelerin Irak'tan Necip'ten uçarak geldiğini bu çekirgelerin ortadan kaldırılması için alınan önlemlerde halkın bir kısmı vatani görevini yerine getirirken bir kısmının zayıf kaldığını bunun nedenin ekonomik olacağını belirtip tedbir olarak kilo başına verilen paranın artırılması halkın tamamını tohum almaya mecbur olmadığını, Bundan başka çarenin olmadığını belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.2, s.49)

- Osmanlı Devleti bünyesinde bulunan yabancı şirketlerin haberleşme, dairelerde yapılan kayıt işlerinde ve ticaretlerinde Türkçe kullanımına ilişkin kanunun 4.Maddesinde belirtilen yabancı şirketlerin hesaplarının Türkçe yazmalarını yürütmelerini istedikleri kanun tasarısı ile ilgili

17 Şubat 1915 (4 Şubat 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Osmanlı Devleti bünyesinde bulunan yabancı şirketlerin haberleşme, dairelerde yapılan kayıt işlerinde ve ticaretlerinde Türkçe kullanımına ilişkin kanunun 4.Maddesinde belirtilen yabancı şirketlerin hesaplarının Türkçe yazmalarını yürütmelerini istedikleri kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey;

Yabancı şirketlerin hükümet ile hesap ve haberleşmelerinin olduğunu, hükümetin bunların yazışma ve hesaplamalarında Türkçenin kullanılması gerektiğini belirtip Ayrıcalıksız şirketlerden dili istismar edilmemesi gerektiğini söyleyip özel

hesaplarında istedikleri dille yazılabilecekleri fakat resmi haberleşmede Türkçe kullanılması gerektiğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.2, s.69)

17 Şubat 1915 (4 Şubat 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Osmanlı Devleti bünyesinde bulunan yabancı şirketlerin haberleşme, dairelerde yapılan kayıt işlerinde ve ticaretlerinde Türkçe kullanımına ilişkin kanunun 5. Maddesinde belirtilen kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Yabancı şirketlerin buradaki fertleri birbiri ile olan ilişkilerinde Türkçe konuşmayı kabul ettiklerini, bir takım yabancı bankaların çalışanların kendi istedikleri dili konuşmak istediklerini belirtip bunun nasıl olacağını sorup Osmanlı fertleri ile olan ilişkilerinde Türkçeyi kabul ettiklerini asıl sorun olan kendi aralarındaki ilişkileri olduğunu belirtip bunu nasıl teklif edeceklerini sormuştur. (MMZC., D.3, İ.2, C.2, s.69)

- Bireyleri tedbirli korumaya karşılık naklinin sürdürülmesi kanunun 9. Maddesi ile ilgili

3 Mart 1916 (18 Şubat 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Bireyleri tedbirli korumaya karşılık naklinin sürdürülmesine ilişkin kanunun 9. Maddesinde belirtilen bu kanunun yürütülmesinden Savaş, İçişleri ve Maliye Bakanlıkları sorumludur maddesi ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Üçüncü maddede aynı teklifin bulunduğunu o maddede;

bir yıl istisna zamanını tamamlayanlar yeniden belirtilen bedel miktarını ödemedikleri takdirde beden hizmeti ile askeriye uymak zorundadır.

Maddesinin kabul edildiğini belirtmesi üzerine oturum başkanı onun başka olduğunu üçüncü maddeyi kabul etmedikleri için o fıkraya ekleme yapmak istediklerini belirtmesi üzerine Feyzi Bey, hükümetin üçüncü maddeyi kabul ettiğini söylemesi üzerine oturum başkanı tekrardan hükümetin üçüncü maddeyi kabul ettiğini belirtmiş ve mecliste yapılan oylama ile 9. Madde kabul edilmiştir. (MMZC., D.3 İ.2, C.2, s.266)

-Çeyrek Liralık Para Evrakı olan Akçenin iki eşit parçaya ayırma ve eksiltmesi kanun tasarısı ile ilgili

12 Mart 1915 (27 Şubat 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Çeyrek Liralık Evrak-ı Nakdiyyenin (Akçenin) iki eşit parçaya ayırma ve eksiltmesi kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Evrak-ı Nakdiyye ile ilgili hükümetin tedbir alması gerektiğini bunun için Müsteşar Bey'in beyanatı ile gazetelere ilan verilip devlet dairelerinde tahsildarların Evrak-ı Nakdiyye'yi almaları gerektiğini aksi halde bunun cezalandırılacağını belirtmesi ile etkili olacağını belirtip bugün Avrupa Hükümetlerinde de 5 Mark'ın altında 1 Mark olduğunu ve bu paraların tedavülde olduğunu belirterek,

lâkin, bizde bu esas, birtakım muhtekirlerin, banka memurlarının sûiistimâlâtına uğruyor. Büyük memurlar bir şey yapmaz, lâkin küçük memurlar suiistimal ediyor, bunların taksirâtı çoktur. Diyerek sözlerini bitirmiş. Ardından Evrak-ı Nakdiyye'nin maddelerine geçilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.2, s.467-468)

-Bir Hükümet Kinini İdaresinin kurulması ile ilgili kanun teklifi

14 Mart 1915 (29 Şubat 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Bir Hükümet Kinini İdaresinin kurulmasına ilişkin kanun teklifi ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Cebelitarık Mebusu Hasan Sezai Bey'in fikirlerine katıldığını, Sıtma hastalığının olduğu yerlerde bu uygulamanın çok faydasının görüldüğünü gördüğünü belirtip Meşrutiyetin ilanından beri en uygun hizmetlerden biri,

Sıhhat-i Umumi'yeye hadim olan şeylerin en büyüğü meccânen kinin tevziatıdır; bu, gayet esaslı bir şeydir. Birçok böyle sıtmalı köylüler vardır ki bunlar Belediyeye gelip bize kinin verin diyorlar, buna badem şekeri diyorlar, rica ederim bunu bir adem sıtma için alır, bunun gayri yerde istimal olunmaz; onu, lüzum yoksa, kat'iyen almaz ve bunu tağyir etmemeliyiz, meccânen vermeliyiz. Dedikten sonra sözlerinden sonra mecliste konu ile görüşmelerden sonra Kinini Kanunun maddelerine geçilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.2, s.467-468)

-Askeri Ceza Kanunun 24. Maddesine ek olacak kanunlar ile ilgili kanun tasarısı

16 Aralık 1916 (3 Kânunuevvel 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen Askeri Ceza Kanunun 24. Maddesine ek olacak kanunlar ile ilgili kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Bazı tutanaklar Heyet-i Ali'den geldikten sonra tutanakları kayıt altına alan kişilerin bunları tekrar isteme haklarının olmadığını bu tutanakları meclis kararı ile günlük kayıt altına almaya gönderdiklerini fakat Meclis Genel Kurulu bunu geri getirmeyi kabul ederse tekrar geri gelebileceğini ve kâtiplerin bunu alabileceğini belirtmiş. Daha sonra kâtiplerin gelecek günlük kayıtların ertelenmesine ilişkin meclis oylaması yapılmış ve erteleme kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.1, s.150)

-İçişleri Bakanlığı bütçesinin 9. Faslının 2. Maddesine 150.000kuruşun eklenmesi ile ilgili kanun tasarısı

16 Aralık 1916 (3 Kanunuevvel 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen İçişleri Bakanlığı Bütçesinin 9. Faslının 2. Maddesine 150.000 kuruşun eklenmesi kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Taşralarda Savaş Divanlarının kurulduğunu bu divanların görevleri dışında birçok iş yaptığını halkın bu durumdan çok rahatsızlık duyduğunu belirtip bu iş o kadar farklı bir boyuta ulaştığını ve Mülkiye memurları en ufak bir sorunu bile divanı harbe gönderdiğini halkın bundan son derece zarar gördüğünü belirttikten sonra,

Divanı harplerin vazifeleri mesaili askeriye müteallik iken, bu en adî bir cürme ve polis vazifelerine bile teşmil edilerek birçok bîkes adamları, zavallıları divanı harplere sevk ediyor.

Diyarbakır'da hapisanelerde bulunan 380 tutukludan 220 'sinin Divan-ı Harp tutuklusu olduğunu en adi suçtan bile aylarca tutuklu kaldıklarını belirtip bu maddenin görüşmesi esnasında Bakan Beyefendinin de hazır bulunmasını önerdiğini, Askeri suçlar ile adi suçların birbirinden ayrılmasını birbirine karışmasını istemediğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.1, s.150-151)

- I. Cihan Harbinin devamı süresince vakıf çalışanlarından olan hizmetlilerin maaşına zam yapılması kanun tasarısı ile ilgili

21 Aralık 1916 (8 Kanunuevvel 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen I.Cihan Harbinin devamı süresince vakıf çalışanlarından olan hizmetlilerin maaşına zam yapılması kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Devletin hazinesinde para yoksa memura zam verilmemesi gerektiği fakat asıl muhtaç olan hayatta meydana gelmeyen hazır haller esnasında 100 kuruş maaş alan hizmetlilere zammın yapılması ve fakirin korunması gerektiğini belirtip Vakıf Bakanlığının maliyeden alacağını olduğunu maliyenin de borç aldığı parayı Vakıf Bakanlığına vermesi halinde bu bakanlığında zam icra etmesini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.1, s.193)

- 1916 (1332) yılının Telgraf ve Telefon Bakanlığının çeşitli bölüm ve maddelerinin toplamına 3.250.000 kuruşun ilave edilmesi kanun tasarısı ile ilgili

30 Aralık 1916 (17 Kânunuevvel 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1916 (1332) yılının Telgraf ve Telefon Bakanlığının çeşitli bölüm ve maddelerinin toplamına 3.250.000 kuruşun ilave edilmesine ilişkin kanun tasarısının 1. Maddesi ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Posta ve Telgrafların düzeni için hükümetin istediği miktarı meclisin onayladığını fakat bu paralardan bir sonuç alınamayıp mektupların, telgrafların zamanında yerine ulaşılmadığı görülmüş hükümetin buna bir çare olarak ne düşündüğünü sorup Kapitülasyonların kalktığını askeriye'nin kolilerini zamanında gönderdiğini fakat halkın eşyalarının ve telgraflarının gecikme ile yerine ulaştığını belirtip bu iki bakanlıkta bir uyuşmazlığın olduğunu belirtip Hükümetin Tedbir almasını istemiş. Feyzi Bey'den sonra Posta Telgraf Bakan Vekili Şükrü Bey Söz alarak; bu koli işi için Savaş Bakanlığı ile haberleştiklerini ve kısa zaman içerisinde çözeceklerini belirttikten sonra tekrar söz alan Feyzi Bey; Avrupa Devletleri ve müttefiklerimiz ile birleştikimizi belirtip onlardan 6-8 adet otomobil getirerek bu sorunun çözüleceğini ve halkın yararlanacağını belirtmiş. Mecliste müzakerelerin yapılmasından sonra oylamaya sunulan bu madde kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.1, s.248)

- 1916 (1332) yılının sağlık Genel Müdürlüğü bütçesinin 8. Fash ile ilgili

11 Ocak 1916 (29 Kânunuevvel 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1916 (1332) yılının sağlık Genel Müdürlüğü bütçesinin 8. Faslının maddelerinin türlü bölümlerine toplam 170.000 kuruşun eklenmesi kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Maliye Denge Komisyonun belirttiği konu sadece paranın olmadığı, bu paranın harcanamayacağını belirtip komisyonumuzda ortaya çıkarmadıkları takdirde bütçelerde tenkiset yapamayacaklarını belirterek,

Hükümet Memurları Encümende bir meblağı kabul ediyor, sonra buraya yeni bir teklifle geliyor. Düşünüyoruz; niçin? Burada acınacak bir şey yoktur. 7

Herkesin ülkenin yetiştireceği nesillere sahip çıkması gerektiğini ve onlar için hiçbir fedakârlıktan kaçınılmaması gerektiğini belirttikten sonra komisyonun önümüzdeki yıl iyi bir teşkilat bütçesi yapması gerektiğini ve komisyon oyuna katılmasını istediğini belirtmiş. Bu kanunun maddelerine geçilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.1, s.324)

- 1916 (1332) yılının Maliye Bakanlığı bütçesinin 9.Fash ile ilgili

18 Ocak 1916 (5 Kânunusani 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1916 (1332) yılının Maliye Bakanlığı bütçesinin 9. Faslının 4. Maddesine 30.000.000 kuruşun eklenmesinin 1. Maddesinde belirtilen Çiftçilere taviz olarak verilecek tohumluk ve değerli çift hayvan araçları maddesine 3 milyon kuruşun ilave edilmesi kanun maddesi ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Bu maddenin ziraat vakti geçmeyen Anadolu'ya faydalı olacağını ve meclisten biran önce çıkarılması ülke için faydalı olacağını belirtip çiftçilerin tohumlarını henüz ekmediği için bu kanunun biran önce çıkarılması gerektiğini belirtmiş oturum başkanı bu maddenin mecliste tartışılması yapılan oylama ile yeterli görülmüş ve diğer maddeye geçilmiştir.(MMZC., D.3, İ.3, C.1, s.382-383)

- 1916 (1332) yılının İçişleri Bakanlığı Bütçe Kanun tasarısının 7. Faslının 7. Maddesi ile ilgili

22 Ocak 1916 (9 Kânunusani 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1916 (1332) yılının İçişleri Bakanlığı Bütçesine 1.000.000 ve Maliye Bakanlığının 7. Faslının 7. Maddesine 2.000.000 kuruşun eklenmesi kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Hükümet memurunun bu sene kayıt altına alınmayacağını sadece defter için böyle yüksek bir meblağ olan 500 bin kuruşun verilmesi zamanının doğru olmadığını belirtep sadece defter için 500 bin kuruşun verilerek bütçeyi karmaşık hale getirmenin gerekmediğini belirtmiş. Daha sonra mecliste yapılan görüşme ve tartışmalardan sonra birinci madde değiştirilerek mecliste yapılan oylamaya ile kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.1, s.432)

-1916 (1332) yılının Ticaret ve Ziraat Bakanlığı Bütçe Kanunu ile ilgili

27 Ocak 1916 (14 Kânunusani 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1916 (1332) yılının Ticaret ve Ziraat Bakanlığı Bütçesine dağıtmak için Çift Hayvanlar için 40.000.000 kuruşun eklenmesine ilişkin kanunun 1.Maddesinde belirtilen mahallelerde halka dağıtılan araç ve gereçlere ilişkin kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Çift araç ve gereçlerin şimdiye kadar depolara bırakılanlarından bir sonucun alındığını bu kadar masraf yapılyorsa araştırmaların iyi yapılp önlemlerin ona göre alınması gerektiğini belirttikten sonra Avrupa’da ise kendi hayvanlarının kendi kabiliyetine göre yaptığını, Memleketimizde ise Irak ile Anadolu Topraklarının farklı olduğunu buna bağlı olarak araçların gereçlerin farklı olması gerektiğini fakat aynı ürünler olduğundan kullanılmayarak depolarda çürümeye yüz tutmuş olasından dolayı bu araç gereçlerden bir ürün alınamadığını belirtmiştir.(MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.26)

- Üçleme sebebiyle Köyler adına ihale olunan Aşar vergisi borçları ile ilgili kanunda gerekli görülen yerlerde erteleme uygulaması kanun tasarısı ile ilgili

6 Şubat 1916 (19 Şubat 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen Üçleme sebebiyle köyler adına ihale olunan Aşar Vergisi borçları ile ilgili kanunda gerekli görülen yerlerde erteleme uygulaması kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Aşar vergisinin devletin başka vergileri ile tahsil edilmesinin büyük fenalıklara neden olacağını bunun için geçen sene Ertuğrul Mehmet Bey'in sunduğu kanun teklifinin genel kurulda kabul gördüğünü belirtip o kanun ülkenin hayatı görüşünü ve kişilerin şahsına değinen, sonuç veren bir madde olduğu halde geçen sene meclisin kapanmasından sonra hükümet bu maddeyi iki memurun şahsına bırakınca bu vergi sadece Musul ve Diyarbakır Vilayetlerinde erteleme olduğunu belirterek Maliye Bakanlığının biraz fekadarlık yapması halinde ertelemeye gerek kalmayacağını Hükümetin memurları tarafından da iyi bilindiğini ve bu kanunun iki memurun keyfi ile ertelendiğini belirttikten sonra,

Binaenaleyh, bunu arzu ve temenni ederiz ki, ahvali fevkaladei harbiyye dolayısıyla millet ne kadar büyük federârlık ve itimat gösteriyorsa, makamâtı aidesi de tetkik ve tahkik etmeksizin zürraın hukukunu payimal edecek bir maddeyi terviç etmesin. Hükümetten bunu talep ediyorum.

Dedikten sonra hükümete olan güveninin tam olduğunu böyle ufak tefek sorunların telafisinin olduğunu, Genel Kurul'un bir devre önce verdiği kararı Hükümetin değiştirmemesini talep etmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.219)

- 1914 (1330) yılının sonuna kadar ihale bedelinden geriye kalan bazı yardımları gösterme hakkında kanuna ek kanun tasarısı ile ilgili

26 Şubat 1916 (13 Şubat 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1914 (1330) yılının sonuna kadar ihale bedelinden geriye kalan bazı yardımları gösterme hakkında kanuna ek kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Bu kanun görüşmeleri başladığında da bu kanunun aleyhinde bulunduğunu, hükümetin neden alacaklarını bu kadar ertelediğini sorarak bu erteleme anlamının

olmadığını ve bunu sürekli ertelediğini belirtip Hükümetin bu sıkıntılı dönemde sadece bir kısmını vermesini istediğini aksi durumda bu durumun borçluları durgunluğa sevk ettiğini kanunun taraftarı olduğunu belirtmiş. Daha sonra bu kanunun maddelerine geçilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.320)

- İstifa eden memurların işten çıkarılma maaşı verilmesi kanun tasarısı ile ilgili

13.Mart 1917 (1 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen İstif eden memurların işten çıkarılma maaşı verilmesi kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Osmanlı Devleti dışında hiçbir ülkede memurun amiri ile tartışması sonucu istifa etmesi sonucu maaş verildiği görülmediği, maaş verilmesi durumunun birçok fenalığa yol açacağını mağdur olan memurun hukukun yerini bulması için hakkını araması gerektiğini belirtip ülkede sadece Musul Defterdarı Melek Bey'in kanunsuz olarak görevinden alındığını, dava açtığını ve davayı kazandığını belirttikten sonra,

Ben isterim ki memurlar haksız bir muameleye karşı haklarını bu suretle müdafaa etsinler. Yoksa böyle içtihat ve saireden dolayı mazuliyet maaşı vereceğiz diye bütçeyi yükseltmek muvafık değildir. Biz her şeyi, üstad ittihaz ettiğimiz Avrupalılardan alıyoruz. Gerek müttefiklerimizin ve gerek muhasımlarımızın hiçbirinde bulunmayan fena bir usulü niçin alalım?

En yöntemin işten çıkarılma maaşının kaldırılması ve işten çıkarılan birinin mahkemeye gidip dava açması için bir kanun çıkarılması olduğunu belirtmiştir.

Meclis başkanı Hacı Adil Bey'in karşılarında iki teklifin olduğunu birinin Maliye Komisyonu teklifi olduğunu ve bunun kabul edileceğini diğeri bu kanun maddesinin ret edilmesi olduğunu belirttikten sonra yapılan oylamada Maliye Komisyonun kanun teklifi kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.375-377)

- 1917 (1333) yılının Posta, Telgraf ve Telefon Bakanlığı Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili

17.Mart 1917 (4 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) yılının Posta, Telgraf ve Telefon Bakanlığı Bütçe kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Posta Telefon ve Telgraf ile ilgili birçok şeyin konu edildiği fakat içeriğe ödenek ayırma konusunda Bakan Bey'in bir açıklama yapmadığını belirtip telefonun bakanlığa bırakılmış ve tesisatının yapılmadığını buna rağmen halkın taleplerinin olduğunu bakanlığın bu konuda taleplerin olduğunu fakat Bakanlığın malzemelerin olmadığını ihtiyaçların günden güne arttığını bildiklerini bun rağmen neden hala tesisatlarını yapamadıklarını belirttikten sonra,

Fakat Hükümetin bu gibi şeyleri müttetik Hükümetlerden getirtmek imkânı vardır. Ordu getirttiği gibi hariçten bazı hususî zevat da getiriyor. Bunlar niçin tevsi edilmiyor ve müracaat niçin müsmir olmuyor, yani vâki olan birçok talepler niçin isaf olunmuyor? Memurlarımız vazifelerini tamamiyle ifa etmiyorlar, cevaplan derhal vermiyorlar.

Bu memurların görevlerini yerine getirmediğinin ve dikkatli davranmadıklarının göstergesi olduğunu, Bakan Bey'in bu konuda açıklama yapması gerektiğini belirtmiş.

Daha sonra Posta Telgraf ve Telefon Bakan'ı adına söz alan Eğitim Bakanı Şükrü Bey, Telefon idaresinin sermayesiz olarak kendi kazancıyla döndürebilen bir bakanlık olduğunu tesisatın yapılmadığı sözlerinin doğru olmadığını Şirket zamanında abone sayısının dört bini geçmediği şimdi ise beş bini geçtiğini belirtip şirket zamanında abone olanlar idare itibarı ile şimdiki bakanlık arasında fark göremeyeceklerini belirtmiş ardından Feyzi Bey tekrardan söz alarak; Bakan Bey'in abone sayısını yükselttiğini belirtmiş ise de kazançlarının fazlasını tesisata ayırmaları gerektiğini eğer tesisata ayırmıyor iseler fazla kazancın ne olduğunu sormuş ardından kendisinin iki senedir telefon istediğini ama olumsuz cevap aldığını bu konuda açıklama beklediğini belirtmiş. Posta Telgraf ve Telefon Bakan'ı adına tekrar söz alan Bakan Şükrü Bey; Fazla kazancın abone sayısının beş bine çıkarılması için harcadığını belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.28-29)

- 1917 (1333) yılının Jandarma Genel Komutanlığının Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili

17.Mart 1917 (4 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) yılının Jandarma Genel Komutanlığının Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Jandarma Bütçesi hakkında meşrutiyetin ilanından bugüne kadar yapılan görüşmelerde mutlaka bir şeyler söylediğini, jandarma bütçesi Düyün-u Umumiye ve Savaş Bakanlığı bütçesinden sonra en fazla olan bütçe olmasının sebebi asayiş ve güvenlik amaçlı olduğunu belirtip, bugün jandarmadan şikâyetçi olmayan daire, memleket hatta fert yoktur. Halk ve çiftçiler jandarmayı düşman gibi görüp ondan ürktüğünü belirterek,

Bunun için Daire-i aidesi, hiçbir şey yapmıyor, tecziye etmiyor. Tecziye usulü kabul edilmiyor. Müracaat edenlere, isbat edin diyorlar. Bu gibi şeylerin - raşi ile mürteşi gibi - isbatı kaabil olamaz, îsbat ve delail bunu müeyyittir. Meselâ Jandarmalardaki hayvanlar bugün hiçbir kimsenin altında boyla güzel hayvan yok.

Dedikten sonra ödenek, elbise ve atama konularında küçük ve Ordu subaylarından daha fazlasını jandarma subaylarına verildiğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.66-67)

- 1917 (1333) yılının Ticaret ve Ziraat Bakanlığı Bütçe kanun tasarısının 14. Fasl görüşmeleri ile ilgili

21.Mart 1917 (8 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) yılının 1917 (1333) yılının Ticaret ve Ziraat Bakanlığı Bütçe kanun tasarısının 14. Fasl ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Ülkemizde korumaya ve ilerlemeye ihtiyaç duyulan sanatlardan biri de sütçülük ve Peynircilik olduğunu bu sanatların atalardan kalma yöntemler ile yapıldığını belirtip bu kurumların geliştirilmesi ülkenin faydasına olacağını belirtmiştir. Ziraat Bütçe kanun tasarısı mecliste yapılan oylama ile kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.123)

- İaşe (Yaşatma-Güçlendirme) Kanun Tasarısı ile ilgili

23 Mart 1917 (10 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen İaşe (yaşatma –Güçlendirme) Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Bugün olağanüstü haller karşısında kaldıklarını ve olağanüstü kanunlar çıkarmak zorunda kaldıklarını ve devam eden savaşta en büyük fedakârlığı köylülerin yaptığını aynı zamanda en çok zarar görenlerin de köylüler olduğunu belirtip Ziraat işlerinin durumundan dolayı birçok köylünün ziraat işlerini terk ettiğini, hükümetin halktan alacağı verginin miktarını belirlemediği takdirde bu işin suiistimale uğrayacağını ve bundan en çok köylünün zarar göreceğini, çünkü tüccar elinde malları sakladığını Jandarmanın köylünün üzerine gidip köylünün elindeki malları aldıklarını bildiğini belirtmiş diğer bir sorunun da 1. Madde de “Zahire” denilmesi yerine “Ekmeklik” denilmesi gerektiği çünkü zahire nohut, arpa, mercimek gibi ürünleri de kapsadığını belirtmiş. Sadrazam ve İçişleri Bakanı olan Mehmet Talat Paşa; durumun öyle olmadığını ürünlerin satın alındığını belirtmesi üzerine Söz alan Feyzi Bey, durumun olduğunu Bakan Bey’in söylediği gibi daha önce 30 Paraya alınan bir ürün bugün 100 paraya alındığını bu durumda köylünün halini düşünmeleri gerektiğini bir alanda eksiklerin olduğunu fakat diğer alanın bırakmadığını mesela,

Orduda bulunan bir eşyaya gayet noksan fiyat takdir ediyor ki, diğer Orduda üç misli fazla oluyor. Bunların arasında Hükümet tavassut ediyor, köylü eziliyor. Mesela bir mıntıkada hayvanat çok, bizim 2. Ordu mıntıkasında hayvanat çok olduğu için yağın 6 okkasını “55 – 60” kuruşa aldı. Hâlbuki 4. Ordu, “120 – 130” kuruşa aldı. Bunlara çare bulunmalıdır. Diyerek sözünü bitirmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.150-151)

- 1917 (1333) yılının Maliye Bakanlığı Bütçe Kanunu tasarısı ile ilgili

24 Mart 1917 (11 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) yılının Maliye Bakanlığı Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Maliyemizin geleceği için bakanımızın açıklamasından sonra söz söylemeyi gereksiz gördüğünü sadece bir konuda söz söyleyeceğini belirtmiş Devam eden savaşta asker ve top ne kadar önemli ise Demiryollarının bu savaşı kazandıracak o

kadar önemli bir araç olduğunu belirtip ülkemizin araç sıkıntısı yaşadığını siz mebusların seçim bölgelerine giderken yaşadığınızı bunun için en faydalı olan demiryolları olduğunu belirttikten sonra,

Bağdat Hattının Resülayn'dan Diyarbekire kadar 125 kilometrelik bir kısmının inşaatı için bütçeye bir milyon liralık tahsisat-ı fevkalâde vaz edilmişti. Bu hattın inşasına geçen sene başlanılmışsa da maateessüf ikmal edilemedi. İkmal edilememesinin esbabının birincisi amelenin noksan olmasıdır. Amele gayrî kâfidir. Fakat şâyân-ı şükrandır ki yine inşaat 40 kilometre ilerleyip 85 kilometrelik mesafeye gelmiştir. Bu 85 kilometrelik kalan bir kısmının inşa ve ikmali için de mevcut paradan o bir milyon lira sarf edilmiştir. Ancak 1333 Senesi Malî ve Bütçesine bir fasl-ı mahsus olarak bu hattın ikmali için 1 milyon lira ilâvesini cümleden istirham ederim. Hepinizin kalbi biliyorum ki, dilhun ve pürhundur.

Feyzi Bey, sözlerini Erzurum Demiryolunun inşaatı için geçen sene tamamlanmış olsaydı Muzaffer ordumuzun Erzurum'a girmiş olacağını bu inşaat için bir defaya mahsus 1 milyon lira verilmesini istediğini belirterek bitirmiş

Feyzi Bey'in Resulayn – Diyarbakır arasındaki Demiryolu inşaatı önerisini meclis başkanı Hükümet adına Maliye Bakanı ve Komisyonun onayını da alarak meclise sunmuş mecliste yapılan oylama ile Resulayn –Diyarbakır arasındaki Demiryolu inşaatı için bir defaya mahsus 1 milyon verilmesi kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.182-183)

- 1917 (1333) yılının Genel Denge Kanunun 8.Madde tasarısı ile ilgili

25 Mart 1917 (12 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) yılının Genel Denge Kanun 8.Madde tasarısıile ilgili söz alan Feyzi Bey;

Kanun-i Esasiye Muhalif olan şeyleri meclisin veya hükümetin yapması iyi sonuç vermeyeceğini Hükümetin daha önce sunduğu bir tasarımı birkaç saat tartıştıklarını bu tasarının halkın menfaatine aykırı olağanüstü bir tasarı olduğunu

bu selahiyeti Hükümete vermek pek doğru değildir. Dünyanın umum Meclislerinde bu şekilde böyle bir teklif vaki olmuş mudur? Yapılmamış olan bir şeyi yapmak doğru değildir, bunlar tecrübe edilmiştir. Fakat 'her halde bunun Muvazene-i

Maliyye Encümeninin teklifi veçhile usulü dairesinde yapılmasını teklif ediyorum, usulü dairesinde yapılması taraftarıyım.

Dedikten sonra ülkede birkaç kişinin para kazanması ile ne olacağını anlamadığını herkesin kazanmasını istediğini büyük servet sahibi olmanın ülke için zararlı veya faydalı olmadığını belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.217)

- 30 Kasım 1917 (17 Teşrinisani 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) yılının Genel Denge (Memur maaş zammı için) ödeneğine Olağanüstü aylık olarak 800.184.02 Kuruşun eklenmesi kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Ahmet ve Şefik Beylerin Hâkimler ve diğer memurlar için söyledikleri ülkenin en acıklı yarasına basmış olduklarını, ülkenin ileri gitmesini Memur ve Hâkimden beklediklerini ve bunların aileleri ile birlikte refah içerisinde yaşamalarını temin etmek zorunda olduklarını belirtip taşrada birçok şehir gezdiğini bunlara zam vermek yetmeyeceğini zammın yanı sıra erzak verilmesi gerektiğini,

Onun için bu layihai kanuniyye encümene gitsin, imkânı varsa İaşe-i Umumiyye Kanunu süratle müzakere edilsin, İaşe-i Umumiyye Müdürü bunu temin etsin, bir suretle erzak versinler. Erzak vermek ciheti temin edilirse, nafi semere verir, yoksa zamaimden bir fayda hâsıl olamaz. Diye belirttikten sonra mecliste konu ile ilgili görüşmelere devam edilmiş daha sonra bu kanunun maddelerine geçilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.60-63)

- Osmanlı sınırları içerisinde Tuz çıkarılan yerlerde tuzun kilosunun 1 Kuruşa satılmasına ilişkin kanun tasarısı ile ilgili

21 Aralık 1917 (8 Kânunuevvel 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Osmanlı sınırları içerisinde Tuz çıkarılan yerlerde tuzun kilosunun 1 Kuruşa satılmasına ilişkin kanun tasarısının 4. Maddesi ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Ülkede tuzu en çok sarf eden köylü ve çiftçi olduğu için en çok zararı gören de bu kısım olacağını belirtip bu güne kadar ne kadar zam olmuşsa hepsinin kalıcı olduğu

için Büyük Meclisin bu zammı kabul etmemesini, kabul ederse ülkeye yararlı bir şey yapmayacağını belirterek

Mesela; harbin hitamından bir sene sonraya kadar idame edip, sulhten bir sene sonra kaldıralım. O vakit ahval müsait değilse yine ipka ederiz; fakat bu şekilde kabul edersek, kaldırılması pek güç olur. Bilirsiniz ki, bir şeyi vaz etmek gayet kolaydır; fakat onun kaldırılması güçtür. Onun için, bunu "bir sene" kaydı ile takyid etmelidir.

Köylü ve Çiftçinin yararı için bu vergi işinin bir şarta bağlanması yararlı olacağını belirttikten sonra bir önerge vermiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.219)

- Deniz, Nehir veya Göllerde yolcu taşıyan vapurlara taşıma kurallarının belirlenmesi kanun tasarısı ile ilgili

7 Ocak 1917 (25 Kânunuevvel 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Deniz, Nehir veya Göllerde yolcu taşıyan Vapurlara taşıma kurallarının belirlenmesi kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Ülkenin durumu belli olmadan hukuki olarak sınır çizmenin bir sonuç vermeyeceğini, Savaştan dolayı denizlerde bir azalmanın görüldüğünü bir zamanda sınırları belirlenmenin iyi bir sonuç doğurmayacağını belirtip Avrupa'da Tuna ve Ren Nehirleri arasında çalışan Vapurların petrol taşıdıklarını gördüğünü ve orada sınır belirlenmenin fazla olmadığını belirterek,

Orada olduğu halde, daha bizim hiç gemimiz yokken bu kadar tahdidat koymak doğru değildir ve böyle takyidatta bulunmak da iyi bir netice vermeyecektir. Filhakika, şirketlerle ahali beyninde birçok İhtilâfat vardır. Fakat bu kanunda doğrudan doğruya ahali takyit ediliyor. Bu takyidattan ahali mutazarrır oluyor. Bizde, arkadaşlarımız da hergün görüyoruz ki, şirketler yüzünden birçok şikâyetler, birçok izaçlar, birçok fenalıklar sadır oluyor.

O yüzden bu kanunun iyi bir sonuç getirmeyeceğini düşündüğünü bu yüzden kanunun kabul edilmesi taraftarı olmadığını belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.406)

- Halep Vilayetinin sınır ve teşkilat değişikliği kanun tasarısı ile ilgili

13 Ocak 1917 (31 Kânunuevvel 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Halep Vilayetinin sınır ve teşkilat değişikliğine ilişkin kanun tasarısının 3. Maddesinde belirtilen Halep Vilayetine eklenilen ve bu vilayetten çıkartılan sancak ve kazaların hangileri olduğu kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Bu madde ile Antakya İlinin Halep Vilayetine katıldığını fakat İskenderun Kazasının bu ilden çıkarılmasının uygun olmadığını, İskenderun Kazası Anadolu'nun en önemli iskelesi olduğunu ve Bağdat Hattının çıkış noktası olduğunu belirtip bu kazanın gelecekte çok önemli olacağını ve bu kaza Anadolu ile Arabistan'ının merkezi olacağını belirttikten sonra Bu Kaza dururken Antakya'nın tercih edilmesine neden olan etkenin ne olduğu konusunda hükümetten bir açıklama beklediğini belirtmiş. Feyzi Bey'in bu sözlerine Dış işleri Müsteşarı Mustafa Abdülhalik Bey cevaben; Antakya'nın tam ortada olduğunu ve bütün kazalara eşit uzaklıkta olduğunu bunun yanı sıra büyük ve kadim şehir olması bu şehrin seçilmesinde etkili olduğunu savunmuştur. Daha sonra oturum başkanı bu maddesinin birinci görüşmelerinin yeterli olduğunu genel kurula sorarak bu maddeyi oylamaya sunmuş oylama da görüşmelerin yeterli olduğu belirtilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.451)

- Dicle ve Fırat Nehirleri arasındaki bölgede üç bağımsız kaymakamlığın kurulmasına ilişkin kanunun tasarısı ile ilgili

20 Ocak 1918 (7 Kânunusani 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Dicle ve Fırat Nehirleri arasındaki bölgede üç bağımsız kaymakamlığın kurulması kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Dicle ile Fırat nehirleri arasında kalan arazinin çok kıymetli olduğunu hükümetin bu bölge ile çok geçte olsa bir kanun tasarısı sunması takdir edilmesi gereken bir davranış olduğunu fakat tek başına getirmesinin doğru olmadığını belirtip Dicle ile Fırat nehirlerinin beynini oluşturan Habur Nehrinin çevresinde yaşayan halkın aşiret şeklinde göçebe bir yaşam sürdüğünü bu aşiretlerin yerleşik yaşamda bir il şeklinde toplamanın bir sonuç vermeyeceğini fakat hükümetin yapacağı İcraatlarında adaletli, olması halinde sonuç verebileceğini ve bu bölgelerin yönetimi

büyük bir valiye verilip vali bölgede salahiyeti ve adaleti sağlayıp bu aşiretleri şeyhlerin zulmüne karşı koruduğu takdirde bu üç ilin yerleşik yaşama geçebileceğini,

Yoksa teşkilatı idariyyenin faidesi yoktur. Herhalde buranın ayrı ayrı müstakil olması matlup neticeyi vermeyecektir. Bir taraftan "Cizre", bir taraftan "Hasbice", bir taraftan "Sencar Dağları" arasındaki bir kısım ahali, "Mihran " a giderler, ta "Van"ın aşağısına, kışın gider, gelirler; fakat bunları tevhid edip, umumi merkez yapılacak olursa, o vakit herhalde daha ziyade Hükümet teessüs eder. Yarın Livalarla, Kazalar arasında iştirak hasıl olacağı şüphesizdir. Hepimiz biliyoruz ki, bir Kaza ile diğer bir Kaza arasındaki ihtilaftan dolayı daima o mahaller arasındaki ahali mutazzarrır oluyor. Hususiyle, bunlar, öyle aşairdir ki, şimdiye kadar hiç temeddün etmemişlerdir. Biraz sıkıya geldikleri gibi, badiyyei Musul'dan ve Bağdat'tan aşağı, ta Arabistan'a doğru giderler, yani buralara tayin edilecek memurun fevkinde bir Valii Umumi göndermeli. Bendeniz bu hususta ısrar ediyorum. Arkadaşlardan, gerek o havali Mebusları ve gerek oraları dolaşanlar ve gerek bu babda o vilayetlerin Meclisi Umumi layihaları vardır ki, bunların hepsi şu reyde müttefakun aleyhtir: Bu rey de adil ve salahiyyeti vasiayı haiz bir Valii Umumi gönderilmesi ve tahsisatı fevkalade verilmesidir.

Bu bölgede ödeneğin Para ile yapılması ve kazancın birkaç sene ertelenmesi halinde bölge halkına yararlı olacağını b ve bu bölge halkından olan Arapların Kan vergisi ve Askerlik sorunlarının olduğunu hükümetin bu sorunlara nasıl bir çözüm getireceğini açıklamasını ve bunun yanı sıra Hükümetten bu bölgeye gönderilecek memur seçiminde adam kayırmamasını, iş görececek kişilerin bu bölgeye gönderilmesini istediğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.519)

- Askerlik vergisinin muafiyeti hakkında kanun tasarısı ile ilgili

30 Ocak 1918 (8 Kânunusani 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Askerlik Vergisinin muafiyeti hakkında Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

İstanbul Mebusu Şefik Bey'in beyanatlarını dinlediğini bu beyanatlarına kanunda belirtilen adalate aykırı olmadığını bu konun biraz incelenmesini istediğini belirtip Suriye Cephesinde 35-40 derece sıcaklıkta hayatlarını kaybeden arkadaşların fedakârlıklarını unutmamaları gerektiğini ve askeri vergi 20 yaşından 45 yaşına kadar

olan erkelerden alınacağını erkelerin bu vergiyi büyük bir arzu ve istek ile vermeleri gerektiğini belirtirken Mecliste “Doğru Sedaları” yükselirken Feyzi Bey,

Şimdi bunlara nisbet edecek olursak bu vergi alınan eşhasın hizmeti askeriyeden muaf kalanların her biri, hin türlü fedakârlıklar yaptıkları, bin türlü tabasbuslarla öteye beriye müracaat ettikleri halde mükellef oldukları bu «250» kuruş vergiyi vermekle hiçbir vakit rencide olamazlar.

Dedikten sonra bu verginin kazanç vergisi gibi olmadığını bu vergiyi verenlerin arkadaşları bugün cephelerde vatan uğruna 45 derecede canlarını feda ettiğini vergi verenlerin ise aileleri ile oturduklarını bunun adalet olmadığını Hükümetin teklifinin uygun olduğunu ve kazançlarına göre vergi alınması gerektiğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.9)

- Saadet Dairesinde Kurulan İslami Hikmetler Okulunun Kurulması ve ayrıntıları hakkında kanun tasarısı ile ilgili

3 Şubat 1918 (21 Kânunusani 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Saadet Dairesinde Kurulan İslami Hikmetler Okulunun kurulması ve ayrıntıları hakkında Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Müftüler sorunun önemli bir sorun olmasının temelinde Padişahın sadece Osmanlı Devletinin değil yeryüzündeki bütün Müslümanların Halifesi olduğunu ve bu dini yayan kişilerin ulema olduğunu belirtip savaştan ulemanın da zarar görüp mahvolduğunu belirttikten sonra gezdiği bütün illerde medreselerin kapalı olduğunu ve ulema sınıfından sadece müftülerin o ilde kaldığını, bu sınıfa gerekli önemin verilmemesi halinde bu sınıfın yaşayamayacağını bunlar için ayrılacak bütçenin önemli olmadığını ve müftülere ayrılacak bütçe için Maliye Bakanına gerek olmadığını belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.53-54)

- 3 Şubat 1918 (21 Kânunusani 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Saadet Dairesinde Kurulan İslami Hikmetler Okulunun Kurulması ve ayrıntıları hakkında Kanun tasarısının 7. Maddesi ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Bu kanun tasarısının teşkilat kanunu olduğunu bütçe kanunu olmadığını belirtip eğer bütçe Kanunu olması halinde “İşbu Kanunun icrayı ahkâmına Şeyhülislam ve Maliye Nazırı memurdur” diye açıklama yapması gerektiğini belirterek bu kanunun bir teşkilat olduğunu ve şeyhülislamın sorumlu olduğunu belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.56-57)

- 1917 (1333) yılının Sağlık Genel Müdürlüğü Bütçesinin Hükümet Hasteneleri Maddesine 1.000.000 kuruşun eklenmesine ilişkin kanun tasarısı ile ilgili

6 Mart 1918 (21 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) yılının Sağlık Genel Müdürlüğü Bütçesinin Hükümet Hasteneleri Maddesine 1.000.000 kuruşun eklenmesine ilişkin kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Bu kanun tasarısının sadece İstanbul’da bulunan hastaneler dikkate alınarak hazırlandığını halbuki taşrada bulaşıcı ve Frengi benzeri hastalıklarının olduğunu şimdiye kadar bu hastalıklara ödenek ayrılmadığını ve şimdi bu hastalıkların önüne geçilmezse bu hastalıkların yaygınlaşacağını belirtip Sağlık Genel Müdürlüğünün bu konuda bir izahat vermesini istediğini belirtmiş.

Sağlık Genel müdürü yerine Maliye Bakanı Mehmet Cavit Bey; Bulaşıcı hastalıklar için ayrılan bütçenin ayrı bir fasılda olduğunu, onlara ayrı bir bütçenin ayrılmasının gereksiz ve bu bütçenin İstanbul’daki hastaneler için olduğunu belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.415)

-1918 (1334) yılının Sağlık Bakanlığının Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili

10 Mart 1918 (25 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) yılının Sağlık Bakanlığının Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Frengi hastalığının sadece İstanbulda değil vilayet merkezlerinde taşralarda da hiç karşılaştırılmayacak bir şekilde görüldüğünü, daha önce bu hastalığın hiç

görülmeyişini fakat şimdi üzümlerek sağlık müdürü ve askeri doktorların bizim memlekette bu hastalığın vasi bir şekilde genişlediğini, alet ve edevatları olmadığı için hastaları tedavi edemediklerini bildirmiş ve konun önemini vurgulayıp aracılık yaparak dikkat çekmek istediklerini belirttikten sonra hastaneleri gezdiğini hasta olan asker ve halk ile görüşüğünü yarısından fazlası bu hastalıktan malul olduğunu,

Sıhhiyye Müdüriyyet-1 Umumiyyesi, bu sârî hastalık için ne gibi tedâbire tevessül ediyor, ne gibi tedâbir ittihaz eyliyor? Bunlar beyan edilsin. Aynı zamanda bu hususta ne kadar fazla tahsisat talep ederlerse etsinler, bunu kemâl-i bahisle verelim. Aksi takdirde Memleketin nesl-i atîsi her halde zevale mahkûmdur. Diyerek sözlerini bitirmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.489)

Daha sonra bu bütçenin 191.Faşlı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Sağlık Genel Müdürü açıklamasında Almanya'nın kinin vermeyeceğini söylemiş olduğunu neden vermeyeceğini, sebebinin ne olduğunu öğrenmek istediğini belirtip bu durumun siyasi bir mesele kadar hayati bir mesele olduğunu belirterek hükümetin dikkatini çekmek istediğini, bunun sebebinin belirtilmesi ile sorunun aydunlanacağını belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.492)

- 1918 (1334) yılının Genel Meclis Bütçesi Kanun tasarısı ile ilgili

11 Mart 1918 (26 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) yılının Genel Meclis Bütçesi Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Yaşanan olayın meclisin oluşumu içerisinde olduğunu, bu sorunun ayan bütçesi içerisinde tartışılmayacağını masrafın ne olduğunun bilinmesi gerektiğini ve böyle bir sorudan saygısızlık ibaresinin çıkmayacağını belirtip zammın neden istediğinin bilinmesinin gerektiğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.512)

- 1918 (1334) yılının İçişleri Bakanlığı Bütçesi Kanun tasarısı ile ilgili

11 Mart 1918 (26 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) yılının İçişleri Bakanlığı Bütçesi Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Ülkede idarenin tanzim edilmesi için öncelikle malın emniyetinin sağlanması gerektiğini, illerde, kazalarda hukuk ve mal edinmenin ihlal edildiği bu durumda bakanlık bir tamim yayımlamasına rağmen yağmanın devam ettiğini belirtip halkın zaten seferberlikten dolayı üzgün olduğunu bu olayın da cereyan etmesi halkın daha fazla üzülmeye neden olduğunu belirterek ülkenin imarına önem verilmediği her yerin harabeye dönüştüğünü birçok yerin yaptırılmadığını belirttikten sonra belirtmesi gereken önemli bir hususun da İstanbul'da şehremine ait olduğunu şehreminin görevini icra etmediğini teftiş heyetinin fiyatının kontrol etmediği burada sakin olan olan halkın hukukuna riayet uyulmadığını söyledikten sonra,

Tramvaylar meselesini arzedeceğim. İşitiyoruz ki, Tramvay Kumpanyasının seksen vagonu iki seneden beri Avrupa'da duruyormuş. Bunların Celbi, Şehremânetinin vazifesi olduğu halde, getirtemiyor. Daha sonra sokaklardan çirkeften ve taaffünden geçilmiyor. Bunu arayacak hiç kimse yok. Hangi makkaldan bir şey alsanız, getirip tartsanız noksandır. Bu hususta müracaat edecek mercî yoktur. Bunu da Nazır Paşa Hazretlerinin ehemmiyetle nazar-ı dikkatlerine arz ediyorum. Diyerek konuşmasını bitirmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.512)

- 1918 (1334) yılının Bayındırlık Bakanlığı Bütçesi Kanun tasarısı ile ilgili

12 Mart 1918 (27 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) yılının Bayındırlık Bakanlığı Bütçesi Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Toros tünelinin ne zaman tamamlanacağını sorduğunu bu tünel için hükümetin yardım ettiğini, çimento verdiğini tünelin birkaç ayda tamamlanacağını belirtip bu tünel ülkenin can damarı olduğunu, Anadolu'yu Irak ve Suriye'ye bağlayan tek tünel olduğunu çimento yüzünden bu tünelin geri kaldığını, hükümet bu tüneli önemli görerek gerekli çimentoyu vermesini memleketi bu durumdan kurmasını istediğini belirtmiş. Bu kanun mecliste yapılan oylama ile kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.565)

- 1918 (1334) yılının Posta Telgraf ve Telefon Bütçesi Kanun tasarısı ile ilgili

15 Mart 1918 (2 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) yılının Posta Telgraf ve Telefon Bütçesi Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

İçtüzükte gereken zam teklifini mebusların vermeye haklarının olmadığını her tarafta birçok şikâyetlerin olduğunu Reyel'ayn'da gördüklerini belirterek Ordu, bunlara tayin verdiği halde onları da kesmiş. Şimdi ihtiyaçları muzâaf olmuş, yalnız, Nâzır-ı mes'ûlü bu babda ne diyorlar? Nazır bir şey teklif ediyor mu, etmiyor mu? Biz her halde teklif ediyoruz ki aldıkları maaşlar kâfi değildir. Bunların genel telgrafnamelerle müracat ettiklerini belirtip Bakan Bey'in bundan sorumlu olduğunu belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.623)

-1918 (1334) yılının Posta, Telefon ve Telgraf Bakanlığı Bütçesi Kanun tasarısı ile ilgili

15 Mart 1918 (2 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) yılının Posta, Telefon ve Telgraf Bakanlığı Bütçesi Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Ziraat ve hasat için gerekli olan araçların ülkede kalmadığını Avrupa'dan getirildiğini bunların demiryolu ile gelmesinden dolayı güzergah üzerindeki yakın memleketlere verildiğini uzak memleketlerin bundan mahrum olduğunu belirtip Bakan Bey'den ricasının uzak memleketlerin de göz önünde bulundurulması ve bu uzak memleketlerin zarar görmesinin engellenmeye çalışılması olduğunu belirterek hayvanların ülkede günden güne azaldığını bunun nedeni ise Damızlık ve süt koyunların kesilmesi olduğunu belirtip istanbul'da 10-15 günlük süt kuzusunun kesilmesine şahitlik ettiğini bu durumun engellenmeye çalışılmasını istediğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.689)

- 1918 (1334) yılının Kazanç Bütçesi Kanun tasarısı ile ilgili

20 Mart 1918 (7 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) yılının Kazanç Bütçesi Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Meclisin alışı gelmiş uygulamasının bu gibi kararlar üzerine mutlak yürütme yetkisi kararının olmadığını, meclisin verdiği kararı hükümetin kabul edip etmeme yetkisine sahip olduğunu belirttikten sonra Meclisin kabul ettiği bir önergeyi hükümetin dikkate alıp almama konusu İçtüzük ve İşleyişlerinde olmadığını fakat böyle kararların alındığını ve bunların faydasının olmadığını belirtmiş. Bütçe kanun tasarısı mecliste yapılan oylama ile kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.21)

- Genel Geçindirme-Yaşatma (İaşe) Kararnamesinin Kanun tasarısı ile ilgili

22 Mart 1918 (9 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Genel Yaşatma ve Geçindirme (İaşe) Kararnamesinin Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Bu kanunun diğer kanunları kapsamadığını, bu kanunun çıkarılmadığı zaman bütün çiftçilerin vebalinin üzerlerine kalacağını belirtirerek bu kanunda faydalı olan bir şey varsa o da çiftçileri kurtarmak olduğunu, bu durumun kısmen temine ettiğininve bu kanun bir an önce çıkarılması gerektiğini belirtmiş. Kanun tasarısı mecliste yapılan oylama ile kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.59)

27 Mart 1918 (14 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Genel Yaşatma ve Geçindirme (İaşe) Kararnamesinin Kanun tasarısının 3. Maddesi ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Bu maddede bir yanlışlık olduğunu Pirincin çeltikten üretildiğini 3. Maddede sadece pirinç denilmesini çeltiğin kaldırılması gerektiğini hükümetinde amacın pirinç almak olduğunu, hükümetin de çiftçinin yararına olan pirinç alımı olduğunu belirtmiş. Fakat Meclis-i Mebusan Feyzi Bey'in bu ısrarlarını dikkate almayarak 3. Maddede çeltik ve pirinç ibarelerini beraber kullanmış. Bu kanun tasarısı mecliste yapılan oylama ile kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.182-185)

-29 Mart 1918 (16 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Genel Yaşatma ve Geçindirme (İaşe) Kararnamesinin Kanun tasarısının 13. Maddesi ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Çiftçinin çektiği sıkıntı ve zahmetin oldukça büyük derecede olduğunu, çiftçinin ambara getirdiği ürünün ağırlığında fazla gelmesine rağmen yine eksik

gösterildiğini belirtip bu durumda çiftçinin yararını gözetmek ve eksik olan miktarının zayi olmadan ambar edilmesini gerektiğini belirterek Maliye Bakanı veya Savaş Bakanı iâşeadına talimatnameye uyduğu takdirde köylüyü kurtaracağını belirtmiş. Bu kanun tasarısı mecliste yapılan oylama ile kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.214)

- Damızlık Sığır, Koyun ve dişi kuzuların kesilmemesine ilişkin kanun tasarısı ile ilgili

5 Nisan 1918 (23 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Damızlık ve Çifte elverişli Sığır Cinsinden olan hayvanlar ve dişi kuzu ve damızlık koyunların kesilmemesine ilişkin kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

İstanbul ve çevresinde daha fazla süt almak için kuzuların getirilip kestirildiğini buna izin verilmemesini, bu durumun kanun ile koruma altında olduğunu belirtip dişi kuzuların himaye edilemsinin koyunların himaye edilmesinden daha faydalı olduğunu belirtmiş. Bu kanun tasarısı mecliste yapılan oylama ile kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.317)

- Genel Yaşatma ve Geçindirme (İâşe) Kararnamesinin Kanun Tasarısına Eklenen 10. Madde ile İlgili

13 Nisan 1918 (31Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Genel Yaşatma ve Geçindirme (İâşe) Kararnamesinin Kanun tasarısına eklenen 10. madde ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

İlave olunan kısım çiftçinin birçok emekleri ile ortaya geldiğini gösterdiğini çiftçiden Üç misli vergi alınırsa emeğin boşa gideceğini Güçlendirme Müdürlüğü aldığı paraları dağıtırsa asıl ekim zamanı şimdi olduğunu belirtip toprağı eken ellerin azaldığını bu ekenlerin çoğunluğunu kadınların oluşturduğunu belirterek onlardan faydalanılmasını teklif etmiş. Feyzi Bey'in bu teklifi Meclis Genel Kurulunda yapılan oylama ile kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.547)

4.4.1.3. Feyzi Bey'in Diğer Konularla İlgili Yaptığı Konuşma

- Beyrut Mebusu Mişel Sersak Efendi'nin ailevi nedenlerden dolayı meclisten izin talep etmesi ile ilgili

20 Ocak 1914 (7 Kânunusani 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Beyrut Mebusu Mişel Sersak Efendi'nin ailevi nedenlerden dolayı meclisten izin talep etmesi ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Bir arkadaşın keyifsizlikten bir buçuk aylık rapor getirdiği halde mezun kabul edildiğini, bu savaş döneminde mazeret bildirenlerin mazeretini kabul ettikleri takdirde gelecek devrede Mecliste kimsenin kalmayacağını belirtip beş günlük uzaktan gelmeyenleri mezun etmenin doğru olmadığını her durumda savaşa katılmayanların mezun edilmesinin doğru olmadığını belirtmiş. Mecliste yapılan tartışmalardan sonra Meclis başkanı Halil Beyefendinin bu izin talebini oylamaya sunması sonucunda Mişel Sersak Efendi'nin izin talebi meclis tarafından kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.208-209)

-Şehit İsmail Paşanın ailesine taziye mektubunun yazılması ile ilgili

5 Ekim 1915 (22 Eylül 1331) tarihli meclis oturumunda Şehit İsmail Paşanın ailesine taziye mektubunun yazılmasına ilişkin Feyzi Bey:

Hürriyet uğruna büyük fedakârlıklar yapan 3.Ordu Komutanı İsmail Hakkı Paşa Şehitlik rütbesine erişmiş olmasından dolayı meclis adına İsmail Hakkı Paşanın ailesine bir taziye mektubunun yazılmasını teklif etmiş Meclis Başkanı bunun Perşembe günü görüşülmesini istemiştir.24 Ekim 1915'te toplanan mecliste Feyzi Bey'in bu teklifi kabul edilmiştir.(MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.500-501)

-Meclis iç Tüzüğü'nün 48. Maddesi ile ilgili

5 Mart 1915 (20 Şubat 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Meclis iç Tüzüğü'nün 48. Maddesinde söz, kayıt ve talep sırasına göre verilir veya heyet isterse tartışma sırasında önemli meselelerin lehine veya aleyhinde dönüşümlü olarak söylenmelidir. Maddesi ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Arkadaşlarla aynı fikirde olduğunu belirtip her kanunun birinci müzakeresinde bu gibi sorunların meydana geldiğini ve birden fazla önerge verildiği takdirde özgürlüğün göstergesi olduğunu belirttikten sonra kanunun ikinci müzakeresinde değişiklik teklifi çok önemli olup kanunun fevkinde olarak bir takım değişiklik teklifi olduğunu ve insanların değişikliği yazmaya vakit bulamadığını ve meclisin beklemeye mecbur kaldığını belirttikten sonra,

Birinci müzakerede Meclisin bu bapta hakkı kelamı, serbestii kelamı vardır. Encümenin teklifini kabul etmek Meclisin en büyük hakkını kasreylemektir. Hususiyle bir mesele geliyor. Encümen mazbata muharriri söz söylüyor. O meselede hiçbir tadil teklifi yoktur yahut hükümetten bir madde kanuniye teklif olunuyor, onun için bir tadil teklifi talep ediyorum.

Diyerek sözlerini bitirmiş. Daha sonra “hakkında” sözcüğünün eklenmesi ile yapılan değişiklik ile mecliste yapılan oylama ile madde kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.2, s.287)

-10 Mart 1915 (25 Şubat 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Meclis-i Mebusan iç tüzüğünün 185. Maddesinde belirtilen bir daire bütçesi içerisinde tutanakları mebusları dağıttıktan sonra içeriği ve fasıllar hakkında masraf dağıtım ve miktarının değişmesine sebep olacak değişikliğin adı ve maddeleri eklerin teklifi dağıtıktan 3. oturumdan itibaren mebuslar tarafından ortada olunmaz. Maddesi ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Bu maddenin esasına itiraz etmediğini, meşrutiyetin ilk yıllarında bütçelerde ileri gittiklerini fakat şimdi daha kısıtlı davrandıklarını belirtip Osmanlı Meclis-i Mebusan’da Avrupa’da olduğu gibi sene başında bütçeyi esasına varacak şekilde araştırma ve inceleme yapmamız için zaman verilmediğini senenin son bir veya iki ayında verildiği için bunlar esasına uygun bir şekilde araştırılıp incelemeden hâkim olunamadığını belirttikten sonra,

Onun için bendeniz, bu üç celseyi pek az görüyorum ve bundan dolayı üç yerine 5 celse teklif ediyorum ve bu teklif, zannederim, Encümence de şayanı kabul görülür. Bu müddet zarfında mebusların hatırına bir şey gelir veya hasta olduğundan bulunamazsa, bunu o zaman telafi eder. Bir de celse tabirini bir içtima addediyoruz. Bir yevmi içtimada üç celse de olsa, bir «seans» addediyorlar.

Müzakerelerde bazen bir gecede 3 oturum yaptıklarını bir kişinin bir gün bulunamaması bu hakkının düştüğünü bunun için 5 oturum yapılmasının daha uygun olacağını belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.2, s.422)

-Kaldırılmış Mülkiye İkinci Sınıfının Öğrencilerinden Fazıl Zeki Efendi'nin Okuldan Kaydının Silinmesi ile ilgili

6 Şubat 1916 (26 Kanunusani 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen kaldırılmış Mülkiye ikinci sınıfının öğrencilerinden Fazıl Zeki Efendi'nin okuldan kaydının silinmesi ile ilgili İstida Komisyonun tutanağı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

İç tüzüğünün 139. Maddesine göre Dilekçe Komisyonu gelen dilekçeleri 3 kısma ayırdığını belirtip birinci kısım, hükümetten birine tebliğ olunan, ikinci kısım hükümetten birine tebliğ olunan ve meclis genelkurul tarafından incelenmesine ihtiyaç duyulan, üçüncü kısım hükümetten birine tebliğ olunan ve meclis genel kuruluna tebliğ olunan dilekçelerin olduğunu söyleyip bu dilekçeler kabul edildikten sonra gerekli görülenlerin meclise sevk edildiğini ve hükümetin meclise geldiği vakit dilekçe komisyonun bu konu hakkında verdiği kararın okunduğu hükümetin de dinlediğini belirtmiş, müzakere Hükümetin huzuruyla oluyor, Hükümet bu kararı infaz etmeyecek olursa Meclis sual hakkını istimal edecek, sual ile de o kararı kabul etmezse istizah eyler ve icap eylerse ıskat eder. Diye belirttikten sonra bu meselenin genel kurula gelmesi taraftarı olmadığını, İstida Komisyonun bu dilekçeyi göndermemesi gerektiğini söyleyerek Meclis İç Tüzüğünde bir eksiklik olduğunu ve Dilekçe Komisyonun bu kararnamesini geri çekmesini istediğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.136-139)

-Isparta Mebusu Mahmut Esat Bey'in Vefatı ile ilgili

10 Nisan 1917 (28 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Isparta Mebusu Mahmut Es'at Bey'in Vefatı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Merhumun ölümüne çok üzüldüğünü ve üzüntülerini belirtmek için şubelerden beşer kişi mebus seçiminden oluşan bir heyetin merasimde bulunmasını teklif etmiş. Bunun üzerine oturum başkanı Hacı Adil Bey; Feyzi Bey'in teklifi meclis adına resmi

olarak bulunacağını bunu şubeler kendi aralarında seçim yaparak gönderecekleri temsilciler Meclisi temsil edeceğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.376-377)

- Cevap Yazısı (Arizai Cevabiyye) görüşmeleri ile ilgili

30 Kasım 1917 (17 Teşrinisani 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Cevap Yazısı (Arizai Cevabiyye) ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Mecliste görüşülen cevap yazısı görüşme usullerinin ilk başta böyle olmadığını resmi olarak soru ve açıklama hakkının bulunduğunu belirtip bu hakkı kullandıkları vakit hükümete karşı görevlerini yerine getireceklerini ve yedi yıldan beri işlenişin böyle olduğunu belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.55)

-Nablus Mebusu Abdülhadi Bey ve Arkadaşlarının Haberleşme, Telgraf ve Postaların geride kalma sebepleri soru önergesi ile ilgili

21 Ocak 1918 (8 Kânunusani 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Nablus Mebusu Abdülhadi Bey ve Arkadaşlarının Haberleşme, Telgraf ve Postaların geride kalma sebeplerine ilişkin soru önergesi hakkında yapılan görüşme ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Sorumuza cevap vermek için gelen kişinin vermek istediği cevap üç kelime ile anlatılabileceğini, genel savaşın sonucunda karargâhın kararlaştırmış olduğu sonuç gibi şeylerin ortaya çıkma sebeplerini bildiğini belirtip namı hatırlanacak olan Oskan Efendi zamanında Posta ve Telgraf İdaresini mevcut kadrosu ile idare ettiğini Postane başmüdürü Galip Bey, postanede düzen haberini almadan bakanlıktan çıkmadığını bunu bir kural haline getirdiğini belirtip sansür olayına gelince sansür karşıtı olduğunu ve bu derece sansürün olmaması gerektiğini belirtip Mektupların askerler tarafından neden sansürlendiğini sorarak sansürlenme yapıldığında kendilerine haber vermeleri haklarının olduğunu, sansür yapılmıyor ise mektupların zamanında yerine ulaşması gerektiğini belirttikten sonra bu görüşmenin Perşembe günü Bakan Bey'in huzurunda yapılmasını teklif etmiş Meclis başkanı bu teklifi Genel Kurulda oylamaya sunmuş genel kurulda yapılan oylama da bu görüşme Perşembe gününe ertelenmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.539-540)

23 Ocak 1918 Perşembe günü devam edilen konu ile ilgili tekrardan söz alan Feyzi Bey:

Geçen günkü sorumuza karşılık bakanlık adına gelen Fuat Efendinin ve bakan beyi dinlediğini Fuat Bey'in savaş esnasında telgrafnameler hakkında bazı açıklamalarda bulunduğunu, bu haberleşme telgraflarının % 85'inin savaş resmi haberleşmesini teşkil ettiğini, % 15'ise yapılan şikâyetler olduğunu belirtip postalar hakkındaki sorularımıza cevap vermediğini,

Bendeniz ise geçen günkü ifadatımda da arz ettiğim veçhile, bu muhaberatı telgrafiyyede harp telgraflarının, hususi telgraflara tekaddüm etmesi lazımdır ve harp dolayısıyla bunu kabul etmek zarureti vardır; fakat Nezaret, hiç olmazsa müstacel verilen telgraf nameleri müstacel olarak kabul etmesin ve bu suretle üç misli telgraf ücreti olmasın. Eğer böyle olursa, halk bilir ve telgraflarını vermezler veyahut bu yüzde 15, yüzde 85'e nisbetle 24 saat teehhurdan sonra keşide edilse yine zamanında yetişir. Hâlbuki böyle de olmuyor. Bu telgraf nameler yirmi gün telgraf memurlarının gişesinde veyahut muhaberat masası üstünde kalıyor ve ondan sonra hatıra gelerek postaya veriliyor.

Daha sonra her şeyde olduğu gibi posta ve telgraf işinde de yaşanan birçok olay teftişinin önemli olduğunu gösterdiğini, Oskan Efendi zamanında mektupların hangi saat postaya verildiği zarfın üzerine yazılır ve o saat üzerinde işlerin yürütüldüğünü belirtirken Kudüs Şerifi Ragıp Neşasıbi Bey; şimdiye kadar basılıyordu sözü üzerine Feyzi Bey,

Bu saat kuralı taşradaki gecikmeden dolayı olduğu söylendiğini kendisinin bunu kabul ettiğini, iç kısımda gecikme olmaması için kontrol ve denetlemenin olması gerektiğini bu kontrol kaldırılmışsa tekrar kurulması gerektiğini bakanlıktan talep ettiğini belirtip mektuplarda da sansürün olduğunu ve sansürün bu gecikmenin temeli olduğunu belirttikten sonra Anadolu illerinde yazılan mektupların sansüre tabii olmadığı vakit mahalline zamanında ulaşacağını belirttikten sonra deniz yoluyla gecikmenin yaşanmadığını fakat demiryolu güzergâhında olan yerlerde yolcuların gittiğini fakat mektupların gitmediğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.559-560)

- Kastamonu Bolu Ormanları hakkında Komisyona ait tutanak ile ilgili

13 Nisan 1918 (31 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Kastamonu Bolu ormanları hakkında komisyona ait tutanak ile ilgili söz alan Feyzi Bey;

Tüzüğün 130. Maddesinin son fıkrasının açık olduğu ve bu raporun meclise Dilekçe Komisyonundan geldiğini belirtmesi üzerine Divaniye Mebusu Fuat Bey; onu Komisyonun özel olarak incelediğini ve meclise komisyondan gelen bir tutanağın olduğunu soru cevaplama faslı esnasında bu konuda bir açıklama yapacağını bunun emsallerinin olduğunu belirtmiştir. (MMZC., D.3,İ.4,C.3,s.560)

4.4.1.4.Verdiği Kanun Teklifleri

-14 Aralık 1914 (11 Kânunuevvel 1330) tarihinde Diyarbakır Mebusu Feyzi ve Zülfü Beyler Meclis-i Mebusan’a sundukları kanun teklifinde Diyarbakır da 1914’te Meydana gelen yangından dolayı emlakları hasar görenlerin vergilerinin 1914 (1330) ve 1915 (1331) olmak üzere iki yıl ertelenmesini istemiş bu kanun teklifi Rapor (Lahiya) Komisyonunda görüşülmüş ve meclis genel kurula sunulmuş. Genel kurulda yapılan görüşme ve oylama ile kanun Rapor komisyonuna gönderilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.106-107)

Rapor Komisyonun incelemesinden sonra Meclis-i Mebusan’ın Genel kuruluna sunulan bu kanun teklifi. 23 Ocak 1914 (10 Kanunusani 1330) Genel Kurul görüşmelerinde tartışılmıştır.

MADDE-İ KANUNİYYE LÂYİHASI

Diyarbakır harikinde emlâki muhterik olanların mezkûr emlâka ait sinin-i sabıka bakayası ile 1330 ve 1331 seneleri vergileri 1331 senesi gayesine kadar tecil kılınmıştır. Mezkûr vergilerin müddet-i muharrere zarfında ifa olunmaması inşaata mani olamaz.

Bu kanun teklifine Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi’nin “Tosya” ilçesinin de dâhil edilmesini istemiş İçişleri ve Maliye Bakanı olan Mehmet Talat

Bey'in de onayı alınarak Bu maddeye Tosya ilçesi de eklenerek kanun teklifi meclis Genel Gurulunda yapılan oylama ile kanunlaşmıştır. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.237)

4.4.1.5.Katıldığı Oylamalardaki Durumu

4.4.1.5.1. Diğer Konular Hakkında Yapılan Oylamalardaki Durumu

-5 Haziran 1914 (24 Mayıs 1330) tarihli meclis görüşmelerinde Edirne Vilayeti Adliye Teşkilatına ilişkin kanun tasarısının 8. Maddesinin son fıkrasının kendi isteği ile yapma sözcüğünün eklenmesi hakkındaki Mazelyah Efendinin önergesinin oylamasına 125 Mebus katılmış, aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'inde bulunduğu 47 mebus kabul oyunu, mebuslardan 78'i ret oyunu kullanmış böylece önerge kabul edilmemiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.1, s.190)

-20 Temmuz 1914 (6 Temmuz 1330) tarihli meclis oturumunda yapılan seçim ile yeni kurulacak olan Halil Paşa Hükümeti için yapılan güven oylamasına 198 mebus katılmış bu oylamada 1 mebus Güvensizlik oyunu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'inde bulunduğu 197'si Güvenoyu vererek yeni hükümetin kurulmasını sağlamıştır. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.2, s.449)

-13 Ocak 1916 (31 Kânunuevvel 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen Siyasi mektuptan dolayı mağdur olan Askeri ve Mülkiye öğrencileri hakkında kanun metninde yazılı olarak belirtilen tarihin düzeltilmesini içeren İçişleri Komisyon tutanağı hakkında mecliste yapılan oylamaya 160 mebus katılmış bu mebuslardan 2 kişi çekimseroy kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'inde bulunduğu 158 mebus bu tutanağa kabul oyu vererek yeni tutanağın kabul edilmesini sağlamıştır. (MMZC., D.3, İ.3, C.1, s.358)

-15 Şubat 1916 (1 Şubat 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen Bursa Mebusu Memduh Bey'in Hükümette güven konusunda verdiği önerge ile ilgili mecliste yapılan oylamaya aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'inde bulunduğu 189 Mebus un tamamı bu önergeye kabul oyu vererek yeni önergeyi kabul etmişler.(MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.192)

-6 Aralık 1917 (24 Kânunuevvel 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Kibrit ve Kav Tüketim Vergisin Kararname ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 144 Mebus katılmış oylamada 6 mebus oylamada Ret oyunu,4 Mebus çekimser oyunu

kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey’inde bulunduğu 144 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kararname kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.390)

-27 Şubat 1918 (14 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Aydın Mebusu Emanuel Emanuelidi Efendi’nin İçTüzüğün 12. Maddesi ile 90.Maddesinin 2. Fıkrasının değiştirilmesi hakkındaki kanun teklifine ilişkin Rapor Komisyonun tutanağı ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 151 Mebus katılmış oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey’inde bulunduğu 61 mebus oylamada Ret oyunu,11 Mebus çekimser oyunu kullanmış 79 mebusun kabul oyu kullanarak Komisyon Tutanağı kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.336-337)

4.4.1.5.2. Kanunlar Hakkında Yapılan Oylamalardaki Durumu

-11 Haziran 1914 (29 Mayıs 1330)tarihli meclis görüşmelerinde 1914 (1330) yılının Haziran ayına ait Bütçe kanunu hakkında yapılan oylamaya 144 mebus katılmış aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey’in de yer aldığı mebusların tamamı kabul oyunu kullanmış ve bütçe kanunu kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1, C.1, s.240)

-11 Haziran 1914 (29 Mayıs 1330) tarihli meclis görüşmelerinde 1914 (1330) yılının Vakıf Bakanlığının (Evkaf Nezareti) 6 aylık geçici bütçe kanunu hakkında yapılan oylamada 137 mebus un katıldığı oylamada 4 mebus ret oyu, aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey’in de yer aldığı 133 mebus kabul oyu vererek kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.1, s.242)

-11 Temmuz 1914 (28 Haziran 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Vakıflar (Evkaf) Bankası ismi ile bir bankanın kurulması hakkındaki kanunun dördüncü maddesinin oylamasında hükümetin verdiği öneri sonucu yapılan oylamaya 134 mebus katılmış 15 Mebus ret oyu, aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey’in de bulunduğu 119 mebus kabul, oyu kullanarak bu kanun teklifinin kabul edilmesini sağlamıştır. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.2, s.149)

- 21 Temmuz 1914 (7 Temmuz 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1914 (1330) yılının Deniz İdaresi Bütçesi kanunu hakkında yapılan oylamaya

aralarında Diyarbakır Mebusu olan Feyzi Bey'in de bulunduğu 130 mebus katılmış mebusların tamamı bütçeye kabul oyu kullanarak bütçe kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.2, s.504)

- 23 Temmuz 1914 (9 Temmuz 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1914 (1330) yılının Genel Denge Bütçe kanunu hakkındaki oylamaya 141 mebus katılmış mebuslardan 4'ü ret oyu, aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 137 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.2, s.584)

-12 Ocak 1915 (30 Kânunuevvel 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1915 (1331) yılının Genel Denge Bütçesi kanunu hakkında yapılan oylamaya aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 135 mebus katılmış mebusların tamamı kabul oyu kullanarak bütçe kanunu kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.170)

-12 Ocak 1915 (30 Kânunuevvel 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Vakıf Bakanlığının 1915 (1331) yılının bütçesi kanunu hakkında yapılan oylamaya aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 104 mebus katılmış mebusların tamamı kabul oyu kullanarak bütçe kanunu kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.172)

-16 Ocak 1915 (3 Kânunusani 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Hicaz Demiryolları'nın 1915 (1331) yılının bütçesi kanunu hakkında yapılan oylamaya aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 128 mebus katılmış mebusların tamamı bütçe kanununa kabul oyu kullanarak bütçe kanunu kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.182)

-16 Ocak 1915 (3 Kânunusani 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Emniyet Sandığı 1915 (1331) yılının bütçesi kanunu hakkında yapılan oylamaya aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 119 mebus katılmış mebusların tamamı kabul oyu kullanarak bütçe kanunu kabul edilmiştir. (MMZC., D.3 İ.1-2, C.1, s.184)

-16 Ocak 1915 (3 Kânunusani 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Gemi İşletmeleri İdaresinin (1331) yılının bütçesi kanunu hakkında yapılan oylamaya aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 95 mebus katılmış

mebusların tamamı kabul oyu kullanarak bütçe kanunu kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.186)

-18 Ocak 1915 (5 Kânunusani 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Kanun-i Esasi'nin 7.43. ve 102. Maddelerinde yapılan değişiklik hakkında yapılan oylamaya 185 Mebus katılmış bu maddelerin değişikliğine 1 mebus ret oyu kullanmış aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 184 mebus bu maddelerin değişikliğine kabul oyu kullanarak bu değişiklikler kabul edilmiştir .(MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.203)

-20 Ocak 1915 (7 Kânunusani 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Hicaz Sağlık İdaresi Bütçesi kanunu hakkında yapılan oylamaya aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de aralarında bulunduğu 101 mebus katılmış mebusların tamamı kabul oyu kullanarak bütçe kanunu kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.223)

-23 Ocak 1915 (10 Kânunusani 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1915(1331) yılı Ziraat Bankası Bütçesi kanunu hakkında yapılan oylamaya aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 119 mebus katılmış mebusların tamamı kabul oyu kullanarak bütçe kanunu kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1,s.239)

-23 Ocak 1915 (10 Kanunisanı 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1915 (1331) yılı Sağlık Bakanlığı Bütçesi kanunu hakkında yapılan oylamaya aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de aralarında bulunduğu 116 Mebus katılmış mebusların tamamı kabul oyu kullanarak bütçe kanunu kabul edilmiştir. (MMZC., D.3 İ.1-2, C.1, s.241)

-7 Ekim 1915 (24 Eylül 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Bir Kişinin İlmiye, Askeriye ve Mülkiye kurumlardan ikisinden birden alan kişinin ve ailenin emeklilik maaşlarının toplamının 5.000 kuruşu geçmeyeceğine ilişkin kanun tasarısı oylamasına 100 mebus katılmış, aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 20 Mebus ret oyu, 80 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.512-513)

-4 Kasım 1915 (22 Teşrinevvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Yüzde Beş Faizli 550 Kuruşluk Hazinenin Borç Senetlerinin satılması hakkında geçici kanun tasarısının oylamasına aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de

bulunduğu 97 mebus katılmış bu mebusların tamamı oylamada kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.655)

-4 Kasım 1915 (22 Teşrinevvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1915 (1331) yılının Hicaz Demiryolu İdaresi bütçesi hakkında 6 Milyon kuruşun ilave edilmesi hakkında kanun tasarısı oylamasına aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 87 mebus katılmış bu mebusların tamamı oylamada kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.657)

-22 Kasım 1915 (9 Teşrinisani 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1915 (1331) yılının Eğitim Bakanlığı Bütçesine 6 milyon kuruş olağandışı ödeneğin eklenmesi hakkında kanun tasarısının oylamasına aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 90 mebus katılmış bu mebusların tamamı oylamada kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.18)

-29 Kasım 1915 (16 Teşrinisani 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Harp Madalyalarının masraflarının maliyesi için 1915 (1331) Maliye Bakanlığı bütçesine olağandışı eklenmesi hakkında iki adet kanun tasarısının oylamasına aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 86 mebus katılmış bu mebusların tamamı oylamada kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.64)

-29 Kasım 1915 (16 Teşrinisani 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1915 (1331) yılının Dışişleri Bakanlığının Aydınlatma ve Isıtma maddesine üst üste konan ödeneğin eklenmesi hakkında kanun tasarısının oylamasına aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 80 mebus katılmış bu mebusların tamamı oylamada kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.66)

-20 Aralık 1915 (7 Kânunuevvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1915 (1331) yılının Ticaret ve Ziraat Bütçesine 500.000 kuruşun eklenmesi hakkında kanun tasarısının oylamasına aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 115 Mebus katılmış yapılan oylamada mebusların tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.201)

-20 Aralık 1915 (7 Kânunuevvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1915 (1331) yılının Sağlık Müdürlüğü Bütçesinin beşinci faslının birinci maddesine

1.000.000 kuruşun eklenmesine ilişkin kanun tasarısının oylamasına 122 mebus katılmış yapılan oylamada 1 mebus ret oyu, aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 121 mebus kabul oyu kullanarak kanun maddesi kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.205)

-23 Aralık 1915 (10 Kânunuevvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1912 (1328) yılının Ziraat Bankası Bütçesinin çeşitli bölüm ve maddelerine zam eklenmesi ile ilgili geçici kanun tasarısının oylamasına 106 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu mebusların tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.231)

-23 Aralık 1915 (10 Kânunuevvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1915 (1331) yılının Ticaret ve Ziraat Bütçesinin 32 ve 33. fasıllarına toplam 2.305.900 kuruşun eklenmesi hakkında kanun tasarısının oylamasına 97 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu mebusların tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.235)

-6 Ocak 1915 (24 Kânunuevvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Genel Eğitim Bakanlığı'nın 1915 (1331) yılının bütçesinin bölüm ve maddelerine 5 milyon 123 bin 656 kuruşun eklenmesine ilişkin kanun tasarısının oylamasına 128 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu mebusların tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.315)

-10 Ocak 1915 (28 Kânunuevvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen İçişleri Bakanlığının 1915 (1331) yılının bütçesinin 22. Maddesi olan Göç Edenlerin Yerleştirilmesi faslına 25 milyon kuruşun eklenmesine ilişkin kanun tasarısının oylamasına 112 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu mebusların tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.331)

-31 Ocak 1915 (18 Kanunisanı 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Nakdi Masraflara Bağlı Olan Meblağının evrakı ile ilgili 1915 (1331) yılı Maliye Bütçesi ödeneğine olağanüstü zam eklenmesine ilişkin kanun tasarısının oylamasına 76 Mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de

bulunduğu mebusların tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.471)

-31 Ocak 1915 (18 Kanunisanı 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1915 (1331) yılının İlmiye Bütçesinin Dördüncü Faslının Aydınlatma, Isıtma, Kırtasiye, Mefruşat ve Matbu evrak maddelerinin 20 bin kuruş zammına ilişkin kanun tasarısının oylamasına 70 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu mebusların tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.473)

-10 Şubat 1915 (28 Kanunisanı 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Nakti Evrakın ihracının Hakkı'na Atanan adlar kanun tasarısının oylamasına 108 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu mebusların tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.562)

-5 Mart 1915 (20 Şubat 1331)) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1916 (1331) yılının Hasat ve Harman İşlerinin Yürütülmesi için Ziraat Bakanlığı Bütçesine 4.800.000 kuruş ödeneğin ayrılmasına ilişkin kanun tasarısının oylamasına 105 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu mebusların tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.2, s.304)

-6 Mart 1915 (21 Şubat 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Bağdat Demiryolu inşaatı için Almanya Hükümetinden 2.112.000 liralık borçlanmanın yapılmasına eklenmesine ilişkin kanun tasarısının oylamasına 104 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu mebusların tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.2, s.330)

-9 Mart 1915 (24 Şubat 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1916 yılının Hicaz Sağlık İdaresinin Bütçesi ile ilgili kanun tasarısının oylamasına 72 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu mebusların tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.2, s.398)

-9 Mart 1915 (24 Şubat 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1916 yılının Sınır Sağlık Genel Müdürlüğünün ile 1916 yılının Sınır Sağlık Genel Müdürlüğünün Emeklilik Bütçesi ile ilgili kanun tasarısının oylamasına 70 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu mebusların tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.2, s.399)

-9 Mart 1915 (24 Şubat 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1916 yılının Maliye Bakanlığı Mal Sandıkları tarafından vergilerin ve başkaca devlet gelirlerinin tahsil olunan Aşar Vergisi masrafları maddesine 2.000.000 kuruşun eklenmesine ilişkin kanun tasarısının oylamasına 75 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu mebusların tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.2, s.401)

-9 Mart 1915 (24 Şubat 1331)) tarihli meclis oturumunda görüşülen Kanun-i Esasi'nin 72. Maddesinin şekil değişikliğine ilişkin kanun tasarısının oylamasına 187 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu mebusların tamamı kabul oyu kullanarak Maddenin şekil değişikliğini kabul etmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.2, s.434)

-12 Mart 1915 (27 Şubat 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1916 yılının Adliye Bakanlığı Bütçesinin Suçluların Genel Masrafları maddesine 200.000 kuruşun eklenmesi ile ilgili kanun maddesi hakkında yapılan oylamaya 100 mebus katılmış bu mebuslardan 1'i hayır oyunu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 99 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.2, s.474)

-4 Ocak 1916 (22 Kânunuevvel 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen Osmanlı Devleti ile Bulgaristan Hükümeti arasında düzenlenen Posta-Telgraf ve Telefon Antlaşmasının imza ve birbirine izin vermeleri için Posta-Telgraf ve Telefon Bakanlığına izin verme hakkında kararname ve antlaşmanın 19.Maddesinde belirtilen inşaat müddetinin uzatılması kararnamesinin uygunluğunu Maliye Komisyonunca düzenlenen kanunun oylamasına aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 145 mebus katılmış yapılan oylamada mebusların tamamı kabul oyu kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.1, s.298)

-15 Ocak 1916 (2 Kânunusani1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen Hazine-i Hassa'nın Nam ve Hesabına Gelecek Eşyanın Gümrük Vergisinden ayrı tutulmasının belirlenmesi hakkındaki kanun maddesi hakkında yapılan oylamaya 160 mebus katılmış bu mebuslardan 3 'ü çekimser oyu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 157 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.1, s.371)

-20 Ocak 1916 (7 Kânunusani1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) yılının Sınır Sağlık Genel Müdürlüğü bütçe kanunu hakkında yapılan oylamaya 153 mebus katılmış bu mebuslardan 1'i ret oyu, 3'ü çekimser oyu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 149 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.1, s.423)

-20 Ocak 1916 (7 Kânunusani 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) yılının Sınır Sağlık Genel Müdürlüğünün Emekli Sandığı bütçe kanunu hakkında yapılan oylamaya 153 mebus katılmış bu mebuslardan 1'i ret oyu,3'ü çekimser oyu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 149 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.1, s.426)

-29 Ocak 1916 (16 Kanunusani1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen Osmanlı Milli İtibar Bankasına bazı ayrıcalıkların verilmesine ilişkin kanun oylamasına 159 Mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 159 mebus kabul oyu kullanarak kanunu kabul etmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.81)

-8 Şubat 1916 (26 Kanunusani1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen1917 (1333) yılının Emniyet Sandığı bütçe kanunu oylamasına 172 mebus katılmış yapılan oylamada 1 mebus çekimser oy kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 171 mebus kabul oyu kullanarak kanunu kabul etmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.141)

-10 Şubat 1916 (28 Kânunusani 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen1917 (1333) yılının Vakıflar Bakanlığının bütçe kanunu oylamasına 178 mebus katılmış yapılan oylamada 3 mebus ret oyu, 1 mebus çekimser oyu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 174 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.158)

-15 Şubat 1916 (2 Şubat 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) yılının Osmanlı Gemi Barınağı idaresinin bütçe kanunu görüşmeleri hakkında yapılan oylamaya 163 mebus katılmış bu mebuslardan 4'ü ret,7 mebus çekimser oyu kullanır iken aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 152 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.189)

-17 Şubat 1916 (4 Şubat 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen Seferberlik Esnasında Osmanlı Askerleri tarafından düzenlenecek vekâletnameler hakkında kanun tasarısına ilişkin kanun oylamasına 174 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 174 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.213)

-26 Şubat 1916 (13 Şubat 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) yılının Ziraat Bankası Bütçe Kanunu tasarısına ilişkin kanun oylamasına 140 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 140 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.329)

-28 Şubat 1916 (15 Şubat 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) yılının Mart ayına ait Askeri Demiryolları ve Limaları Genel Müdürlüğü bütçesine ilişkin kanun tasarısı oylamasına 167 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 167 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.367)

- 13 Mart 1917 (1 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Deniz İşletme İdaresinin bağışlanan yardım ve muafiyetlere ilişkin kanun tasarısı oylamasına 163 Mebus katılmış yapılan oylamada 6 mebus oylamada ret oyunu, 13 mebus çekimser oy kullanırken Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 144 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.395)

-24 Mart 1917 (11 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) yılının Yetimhane Genel Müdürlüğüne Katılan Bütçe Kanunu tasarısına ilişkin yapılan kanun oylamasına 148 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 148 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.195)

-25 Mart 1917 (12 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) yılının Genel Denge Kanunu tasarısına ilişkin yapılan kanun oylamasına 158 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 158 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.224)

-26 Mart 1917 (13 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) yılının Hicaz ve Askeri Demiryolları ve Limanların Genel Müdürlüğü Bütçesine sonradan eklenmiş kanun tasarısı oylamasına 156 mebus katılmış yapılan oylamada 1 mebus oylamada ret oyunu, 1 Mebus çekimser oyunu kullanırken Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 154 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.240)

-30 Mart 1917 (17 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Dersaadet'te (İstanbul) bir İhracat Heyetinin oluşturulma hakkında kanun tasarısı oylamasına 124 mebus katılmış yapılan oylamada 2 mebus oylamada ret oyunu, 5 mebus çekimser oy kullanırken Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 117 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.263)

-6 Nisan 1917 (24 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Hilal-ı Ahmer (Kızılay) Cemiyetine ait Evrakın Damga ve Hicaz Vergilerinden İstisna edilmesine ilişkin yapılan kanun oylamasına 145 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 145 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC.D.3,İ.3,C.3,s.333)

-6 Nisan 1917 (24 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Para Evrakının İhraç, Değiştirme veya Ödemeyi Birbirine Vermenin Damga vergisinden İstisna Edilmesine ilişkin yapılan kanun oylamasına 145 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 145 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.336)

-8 Nisan 1917 (26 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda Almanya Devleti ile İmzalanan Antlaşma ve Sözleşmelerin Onaylanmasına ilişkin kanun tasarısı oylamasına 173 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi

Bey'in de bulunduğu 173 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.371)

-12 Aralık 1917 (29 Teşrinisani 1333) tarihli meclis oturumunda Almanya Devleti Hükümetinin 56.500.000 liralık avans verilmesi ve 50 Milyon liralık nakit evrakın ihraç edilmesine ilişkin kanun tasarısı hakkında yapılan oylamaya 142 Mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 142 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir.(MMZC., D.3, İ.4,C.1, s.150)

-21 Aralık 1917 (8 Kânunuevvel 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Osmanlı Sınırları İçerisinde Tuz Çıkarılan Yerlerde Tuzun Kilosunun 1 Kuruşa Satılmasına ilişkin kanun tasarısı ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 153 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 9 mebus oylamada ret oyunu, 1 mebus çekimser oy kullanırken 143 mebus Kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC.,D.3, İ.4, C.1, s.229-230)

- 28 Aralık 1917 (8 Kânunuevvel 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Sigara Kâğıtlarından Tüketim Vergisinin alınmasına ilişkin Kanun tasarısı ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 143 mebus katılmış yapılan oylamada 2 mebus oylamada ret oyunu, 3 mebus çekimser oy kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 138 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.301-302)

-2 Aralık 1917 (20 Kânunuevvel 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Oyun Kâğıtlarından Tüketim Vergisinin alınmasına ilişkin kanun tasarısı ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 153 mebus katılmış yapılan oylamada 8 mebus oylamada ret oyunu,5 mebus çekimser oy kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'inde bulunduğu 140 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.351-352)

-4 Aralık 1917 (22 Kânunuevvel 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) yılının Hicaz Sağlık İdaresinin Bütçe kanun tasarısına ilişkin mecliste yapılan oylamaya 151 mebus katılmış aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 151 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.370)

-4 Aralık 1917 (22 Kânunuevvel 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) yılının Sınır Sağlık Müdüriyetinin Genel Bütçe kanun tasarısı ile adı geçen Genel Müdüriyetin Emekli Sandığı Bütçe Kanun tasarısına ilişkin mecliste yapılan oylamaya 155 mebus katılmış aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 155 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC, D.3, İ.4, C.1, s.373)

-30 Ocak 1918 (17 Kanunisanı 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Vergiden Muaf tutulması Sadece Ekmeklik ve Yemeklik bakımları Hasrı olunan kanun tasarısı ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 148 mebus katılmış yapılan oylamada 2 mebus oylamada ret oyunu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 146 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.15)

-8 Şubat 1918 (26 Kânunusani 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) yılının Ziraat Bankası Bütçesi kanun tasarısına ilişkin mecliste yapılan oylamaya 140 mebus katılmış aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 155 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3,, İ.4, C.2, s.98)

-8 Şubat 1918 (26 Kânunusani 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Askerlikten Muaf olma vergisine ilişkin kanun tasarısı ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 133 mebus katılmış yapılan oylamada 5 mebus oylamada ret oyunu kullanırken, aralarında 16 mebus çekimser oyunu kullanırken Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 112 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.101)

14 Şubat 1918 (31 Kânunusani 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) Yetimhane (Darül Eytam) Genel Müdürlüğü Bütçe kanunu tasarısına ilişkin mecliste yapılan oylamaya 148 mebus katılmış 3 mebus çekimser oyunu kullanmış aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 145 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.141)

-20 Şubat 1918 (7 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) Yılının Emniyet Sandığı Bütçe kanun tasarısına ilişkin mecliste yapılan oylamaya 154 mebus katılmış aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de

bulunduğu 154 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.253)

-8 Mart 1918 (23 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Gümrük Kanun tasarısına ilişkin mecliste yapılan oylamaya 156 mebus katılmış aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 156 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.472)

-11 Mart 1918 (26 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) yılının Hicaz ve Askeri Demiryolları ve Limanları Müdürlüğünün Mart Ayı Geçici Bütçesi kanun tasarısına ilişkin mecliste yapılan oylamaya 140 mebus katılmış 3 mebus çekimser oyunu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 137 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.538)

-11 Mart 1918 (26 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) yılının 1918 (1334) yılının Deniz İşleri Bütçesi kanun tasarısına ilişkin mecliste yapılan oylamaya 139 mebus katılmış 3 mebus çekimser oyunu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 136 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.542)

-22 Mart 1918 (9 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) yılının 1918 (1334) yılının Genel Denge kanun tasarısına ilişkin mecliste yapılan oylamaya 171 mebus katılmış 1 mebus çekimser oyunu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 170 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.75)

-24 Mart 1918 (11 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Meclis-i Mebusan'ın Savaş Durumunda Meclis seçimlerini uzatması için Kanun-i Esasinin 69. Maddesinde Değişiklik yapılmasının ilişkin kanun tasarısı ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 197 mebus katılmış 2 mebus ret oyunu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 195 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.121)

-31 Mart 1918 (18 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen sarhoş edici ürünlerden Tüketim vergisinin alınmasına ilişkin kanun tasarısı ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 146 mebus katılmış 3 mebus ret oyunu kullanırken 4 mebus

çekimser oyunu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 139 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3 İ.4, C.3, s.259)

-1 Nisan 1918 (19 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Meclis-i Mebusan'ın Savaş durumunda meclis seçimlerini uzatması için Kanun-i Esasinin 69. Maddesinde değişiklik yapılmasının kanun tasarısına ilişkin mecliste yapılan oylamaya 186 mebus katılmış aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 186 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak Kanun-i Esasi'nin değişikliği kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.284)

-7 Nisan 1918 (25 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Meclis-i Mebusan'ın Seçim Devresinin Bir yıl uzatılmasına ilişkin kanun tasarısı ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 185 mebus katılmış aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 185 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak Kanun-i Esasi'nin değişikliği kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.361)

-9 Nisan 1918 (27 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) yılının Hicaz ve Askeri Demiryollar ve Limanlar Genel Müdürlüğünün Bütçe kanun tasarısı ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 133 mebus katılmış 4 mebus çekimser oyunu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 129 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.400)

-12 Nisan 1918 (30 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Osmanlı Devleti ile Müttefikleri olan Rusya ve Ukrayna arasında Barış mütakeresinin karşılıklı imzalanmasını bildiren kanun tasarısı ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 162 mebus katılmış aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 162 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.435)

-12 Nisan 1918 (30 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Osmanlı Devleti Avusturya- Macaristan Hükümeti arasında karşılıklı sözleşmenin imzalanması ve birbirine birer belge verilmesine ilişkin kanun tasarısı ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 160 mebus katılmış aralarında Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey'in de bulunduğu 160 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3 İ.4, C.3, s.503)

4.4.1.6. Verdiği Önergeler

4.4.1.6.1 Tek Başına Verdiği Önergeler

- 6 Haziran 1914 (24 Mayıs 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen şehir içerisinde ve dışarısında karşılıklı geçen elektrik hududundan geçen şahsa ait iletişim hatları için alınacak verginin alınması hakkında kanun tasarısı ile ilgili Feyzi Bey'in verdiği önerge:

Riyaseti Celileye

Birinci maddenin bütçeye ait olan tesiratından dolayı Maliye memuru huzuru ile tetkik edilmesi için Encümene iade edilmesini teklif ederim.

Mecliste yapılan oylama sonucu bu önerge kabul edilmemiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.1, s.187)

-15 Şubat 1914 (2 Şubat 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Nakdi Bedeli kanunun birinci maddesi olan Askerliğe Kabul Edilme Şartları ve Seferberlik Hakkındaki kanun tasarısında eğitilmiş kişilerden Nakdi Bedel alınmaması ile ilgili Feyzi Bey'in verdiği önerge:

Riyaseti Celileye

Birinci maddede muharrer müstahfazlardan muallem efrattan bedeli nakdi kabulünü teklif ederim.

Bu önerge Mecliste yapılan oylama ile görüşmeye kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.354)

-16 Şubat 1914 (3 Şubat 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Rüsum-u Belediye (Belediyelerin aldığı vergi) kanunun 7 . Maddesinde “Müstevliye” (İstila Eden) sözcüğü yerine “Sarı” (Bulaşıcı hastalıktan) sözcüğünün kullanması ile ilgili Feyzi Bey’in verdiği önerge

Riyaseti Celileye

7 nci maddede "müstevliye" kelimesinin "sari" kelimesine tahvilini teklif eylerim.

Meclis Başkanı Feyzi Bey’in bu teklifi ile düzeltilen Maddeyi tekrar okumuş ve mecliste yapılan oylama ile Feyzi Bey’in maddede düzeltme yapılması ile ilgili önergesi kabul edilerek Belediye Vergi Kanunun 7. Maddesi düzeltilmiştir. (MMZC.,D.3, İ.1-2, C.1, s.385-386)

-10 Mart 1915 (25 Şubat 1331)) tarihli meclis oturumunda görüşülen Meclis-i Mebusan İç tüzüğünün 185. Maddesinde belirtilen Bir Daire bütçesi içerisinde tutanakları mebusları dağıttıktan sonra içeriği ve fasıllar hakkında masraf dağıtım ve miktarının değişmesine sebep olacak değişikliğin adı ve maddeleri eklerin teklifi dağıttıktan 3. oturumdan itibaren mebuslar tarafından ortada olunmaz. Maddesine ilişkin Feyzi Bey’in verdiği önerge:

Riyaseti Celileye

Madde 85. — Üç celse yerine «beş celseye» suretinde tashihini teklif eylerim.

Meclis başkanı tarafından yapılan oylama ile bu önerge dikkate alınmıştır. (MMZC., D.3, İ.2, C.2, s.423)

-16 Aralık 1916 (3 Kânunuevvel 1332)) tarihli meclis oturumunda görüşülen İçişleri Bakanlığı Bütçesinin 9. Faslının 2. Maddesine 150.000 kuruşun eklenmesine ilişkin kanun tasarısı ile ilgili görüşmelerde Bakan bulunması ile ilgili Feyzi Bey'in verdiği önerge:

Riyaseti Celileye

Taşra divanı harplerine ait tahkikatın Nazır Bey huzuruyla müzakeresinin tehirini talep ederim.

Meclis başkanı hangi bakanların olması gerektiğini sorması üzerine Feyzi Bey, Adliye ve İçişleri Bakanlarının olmasını istemiş. Bu önerge mecliste yapılan oylama ile kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.1, s.151)

-21 Aralık 1917 (8 Kânunuevvel 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Osmanlı Sınırları içerisinde Tuz çıkarılan yerlerde tuzun kilosunun 1 Kuruşa satılması ile ilgili kanun tasarısı 4. Maddesi ile ilgili Feyzi Bey'in verdiği teklif:

Riyaseti Celileye

4 üncü maddeden sonra 5 inci madde olarak "İş bu zammın, sulhun akdinden iki sene sonraya kadar hükmü caridir." suretinde bir madde ilavesini teklif ederim.

Feyzi Bey'in zammın ertelenmesi konusunda verdiği önerge mecliste yapılan oylama ile kabul edilmemiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.221)

4.4.1.6.2. Diğer Mebuslarla Beraber Verdiği Önergeler

-20 Temmuz 1914 (6 Temmuz 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1914 (1330) yılının Bayındırlık (Nafia) Bakanlık Bütçesi görüşmelerinde Diyarbakır Mebusları Feyzi Bey ve 3 arkadaşının verdiği soru önergesinde Bitlis Diyarbakır arasındaki yolun yapımı için ayrılan bütçeye ekleme yapılması ile ilgili önerge:

Riyaseti Celileye

Bitlis ile Diyarbakır arasındaki tarık, turuku umumiyye meyanına dahil olup bir heyeti fenniye tarafından elyevm inşaatına mübaşeret ve kemali germiyyetle devam olunmaktadır, ancak, verilen tahsisat dört mahlık ameliyata kifayet edip, senenin diğer mantarında bu heyeti fenniyye işsiz kalacağı gibi, ameliyatta ilerlemeyecektir. Memleketimizin iklim itibariyle kışın bile çalışmak mümkün olduğundan bu tarika tefrik edilen tahsisata 10 bin Liranın ilave edilmesini teklif eyleriz.

Feyzi Bey bu önerenin Maliye Bakanlığından bütçe istemek için verildiğini belirtmiştir. Fakat bu önerge mecliste yapılan oylamada kabul edilmemiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.2, s.440-441)

-20 Temmuz 1914 (6 Temmuz 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1914 (1330) yılının Bayındırlık (Nafia)Bakanlık bütçesi görüşmelerinde Diyarbakır Mebusları Feyzi ve Zülfü Bey Diyarbakır'ın içme suyunu karşılayan Hemrevan suyunun kaynağının temizlenmesi için gerekli olan iki bin liranın ayrılması ile ilgili önerge:

Riyaseti Celileye

Diyarbakır civarındaki Hamrevan Suyunun menbaı bataklık teşkiliyle birçok emrazın tevclidine badi olduğundan bu Hamrevan'ın tathiri için ikibin Liramn dokuzuncu faslın birinci maddesinden tefrik edilmesini teklif eyleriz.

Mecliste yapılan oylama ile bu önerge Hükümete havale edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.2, s.440-441)

-16 Şubat 1914 (3 Şubat 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Rüşum-u Belediye (Belediyelerin aldığı vergi) Kanunun 2. Maddesinde binalara yapılan eklentilerin işgal edeceği arsanın değerinin metre kare üzerinden belirlenmesine ilişkin kanun tasarısında, Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey ve 4 arkadaşının verdiği önergede 2. maddeye başkentte alınan verginin yarısının alınmasını teklif ettikleri ile ilgili önerge:

Riyaseti Celileye

İkinci maddenin son fıkrasının, taşralarda, Dersaadet'- te alınan resmin nısıfı istifa olunur diye tadilini teklif eyleriz.

Ali Cenani ve arkadaşlarının önergesi mecliste yapılan oylama ile bu önerge görüşmeye alınmıştır. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.380)

-31 Ocak 1915 (18 Kanunisani 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Ücretli Resmi Mektuplardan Evladı çok Olanlardan Alınacak Ücret ile ilgili kanun tasarısının birinci maddesine Üçüncüsüne Yarım Ücret, Dördüncüsünde Parasız Olmasına ilişkin ekleme yapılması ile ilgili Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey ve 16 mebus arkadaşının verdiği önerge:

Riyaseti Celileye

Maddei kanuniyenin son fıkrası olmak üzere fıkrai atiyeyi teklif ediyoruz

“Üçüncüsünden nısıf ücret alınacak, dördüncü ve daha ziyadesi meccanen kabul olunacaktır.”

Bu önerge mecliste yapılan oylama ile kabul edilerek ilgili komisyona sevk edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.463)

-26 Şubat 1916 (13 Şubat 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen Demiryollarını satın alınması kanun tasarısı hakkında ile ilgili Feyzi Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey ve 40 mebus arkadaşının verdiği önerge:

Riyaset-i Celileye

Şimendiferlerin mubayaasına ait kararnamenin ehemmiyyet-i fevkaladesine mebni olduğu encümence sür'atle tetkik edilerek, bu içtimada iktisab-ı kat'iyet etmek üzere Hey'et-i Umumiyyede müstaceliyet kararıyla müzakeresini talep ve teklif ederiz.

Bu önerge mecliste yapılan oylama ile ilgili komisyon'a gönderilmiş Meclis Başkanı, Komisyon'da görüşülmesinden sonra Meclis-i Mebusan Genel Kuruluna geleceğini belirtmiştir. (MMZC. D.3,İ.3,C.1,s.302-303)

-26 Şubat 1916 (13 Şubat 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen Ziraat İşlerinin yapılmasının mecburiyeti ile ilgili kanun tasarısının değişikliğin komisyonun teklifine ilave edilmesine ilişkin Diyarbakır Mebusları Zülfü Bey ile Feyzi Bey'in ortak olarak verdikleri önerge:

Riyaseti Celileye

"Üçüncü maddeye, köy ve kasaba çiftçileri (kendi zer'iyyatını ikmalden sonra) fıkrasının ilavesini teklif eyleriz.

Ziraat Komisyonun sunduğu 3. Madde teklifine Zülfü ve Feyzi Bey'in değişiklik önergesi mecliste yapılan oylama kabul edilmiş. 3.Maddenin kabul edilmiş şekli:

Madde 3. — Mükellefiyyeti ziraiyyenin temini için köy ve kasaba çiftçilerini, kendi zer'iyyatını ikmalden sonra çift hayvanatıyla beraber ancemaatin muhcatı muavenet görülecek asker ve fukara aileleri tarlalarında çalışmaya mecbur etmeye Ziraat Nezareti selahiyettardır.

Bu maddenin kabul edilmesinden sonra Ziraat İşlerinin yapılmasının mecburiyetinin 4. Maddesine geçilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.316)

-21 Aralık 1917 (8 Kânunuevvel 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Yürütme (İcra) Kanun tasarısının 134. Maddesinde değişikliği için Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey ve 41 mebus arkadaşının ortak olarak verdiği önerge:

Riyaseti Celileye

İcra Layihai Kanuniyyesinin yüz otuz dördüncü maddesinin birinci fıkrasının berveçhiati tadilen kabul edilmesini ve takririmizin tayini esami ile reye vaz edilmesini teklif ederiz.

"İktidarı sabit olan mahkûmunaleyh, mahkûmunbihin ifasından imtina eylediği takdirde, mahkûmunlehin istidası üzerine hapsen tazyik olunur.

Meclis oturum başkanının 134. Maddesine yapılacak değişiklikle "Mahkûmunbihin ademi ifasından dolayı mahkûmunlehin talebi üzerine, mahkûmunaleyh hapsen tazyik olunur." İfadesinin yerleştirilmesi için mecliste yaptığı oylama meclis genel kurulunda kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.262-265)

-3 Şubat 1918 (21 Kânunusani 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Saadet Dairesinde Kurulan İslami Hikmetler Okulunun kurulması ve ayrıntıları hakkında Kanun tasarısı ile ilgili Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey ve 17 arkadaşının ortak olarak verdiği önerge:

Riyaseti Celileye

Beşinci maddenin berveçhi ati tadilini teklif eyleriz.

Vilayat ve elviye merakiziyle memaliki ecnebiyede müstahdem müftüler birinci ve kaza merkezindekiler ikinci sınıf olup, bulundukları mevakiin ehemmiyetine ve kendilerinin kıdem ve hizmetine göre birinci sınıfın maaşı şehrisi bin kuruştan, üçbin kuruşa ve ikinci sınıf maaşı altıyüz kuruştan, binüçyüz kuruşa kadardır.

Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey ve 17 arkadaşının verdiği önerge mecliste yapılan oylama ile kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.55)

4.4.1.7. Aldığı İzinler

-7 Aralık 1916 (24 Teşrisanisani 1332) tarihli meclis oturumunda çeşitli sebeplerden dolayı meclis çalışmalarına katılamayan Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey Meclis-i Mebusan Genel Kuruluna sunulan Heyet raporunun kabul edilmesi ile meclis tarafından 15 gün izinli sayılmıştır. (MMZC., D.3, İ.3, C.1, s.87)

-2 Aralık 1918 (2 Teşrisanisani 1334) tarihli meclis oturumunda çeşitli sebeplerden dolayı meclis çalışmalarına katılamayan Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey Meclis-i Mebusan Genel Kuruluna sunulan Heyet raporunun kabul edilmesi ile meclis tarafından 25 Kasım 1918 (12 Teşrinisani 1334).’e kadar izinli sayılmasını istemiş Fakat Meclis başkanının belirttiğine göre telgrafların çok geç gelmesinden dolayı 2 Aralık 1918 (2 Teşrisanisani 1334) tarihli meclis oturumunda bu izinler okunmuştur. (MMZC., D.3, İ.5, C.1, s.175)

4.4.2. Zülfü Bey (Tiğrel)

13 Mayıs 1914 (1 Mayıs 1330) tarihinde açılan meclis-i Mebusan’da Kanun-i Esasisinin 46. Maddesine göre Padişah’a ve Vatana sadakat, Kanun-i Esasiye uygun hareket edileceğine ilişkin ant içme töreninde hazır buluna Zülfü Bey Ant içerek Mebusluk görevine başlamıştır. (MMZC., D.3, İ.1, C.1, s.2)

4.4.2.1.Mecliste seçildiği Şube ve Komisyonlar

-14 Mayıs 1914 (1 Mayıs 1330) tarihli Meclis-i Mebusan oturumunda yapılan şube seçimlerinde Zülfü Bey Dördüncü Şube komisyonuna seçilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.1, s.5)

-14 Kasım 1915 (1 Teşrinisani 1331) tarihli Meclis-i Mebusan oturumunda yapılan şube seçimlerinde Zülfü Bey Beşinci Şube komisyonuna seçilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.4)

-14 Kasım 1916 (1 Teşrinisani 1332) tarihli Meclis-i Mebusan oturumunda yapılan şube seçimlerinde Zülfü Bey İkinci Şube komisyonuna seçilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.1, s.2)

-14 Kasım 1917 (1 Teşrinisani 1333) tarihli Meclis-i Mebusan oturumunda yapılan şube seçimlerinde Zülfü Bey Birinci Şube komisyonuna seçilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.2)

-14 Kasım 1918 (1 Teşrinisani 1334) tarihli Meclis-i Mebusan oturumunda yapılan şube seçimlerinde Zülfü Bey Üçüncü Şube komisyonuna seçilmiştir. (MMZC., D.3, İ.5, C.1, s.3)

4.4.2.2.Kanun Teklifleri Üzerine Yaptığı Konuşmalar

-Taşocakları Tüzüğüne Ek (Zeyl) Olacak Kanun tasarısı ile ilgili

28 Mayıs 1914 (15 Mayıs 1330) tarihli meclis görüşmelerinde Taşocakları Tüzüğüne Ek (Zeyl) Olacak Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey: tüzüğün farklı Kanunun farklı olduğunu tüzüğe kanun demenin doğru olmadığını belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.1, s.63)

-Bab-ı Ali Birinci Hukuk Müşavirliği Adı ile Yüz Elli Lira Maaşlı Memuriyetin Kurulmasına ilişkin Kanun tasarısı ile ilgili

9 Haziran 1914 (16 Mayıs 1330) tarihli meclis görüşmelerinde Bab-ı Ali Birinci Hukuk Müşavirliği Adı ile Yüz Elli Lira Maaşlı Memuriyetin Kurulmasına ilişkin kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Bab-ı Ali’de nasıl bir ihtiyaç üzerine Birinci Hukuk Müşavirliği memuriyetinin kurulduğunu sorup bu müşavire bakandan daha fazla maaş verilmesinin nedeninin ne olduğunu sorarak hükümetin bir açıklama yapmasını söylemiş daha sonra mecliste yapılan tartışmalar sonucu bu tasarı Komisyona geri gönderilmiştir. (MMZC.,D.3, İ.1-1, C.1, s.204)

-Seyr-i Sefain (Denizcilik) İdaresinin 1914 (1330) Yılı'nın Haziran-Temmuz Aylarına Ait Geçici Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili

17 Haziran 1914 (4 Haziran 1330) tarihli meclis görüşmelerinde Seyr-i Sefain (Denizcilik) İdaresinin 1914 (1330) Yılı'nın Haziran -Temmuz Aylarına Ait Geçici Bütçe kanunun birinci maddesi ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Denizcilik idaresinin mart nisan mayıs bütçelerinin yapılmadan sadece haziran ve temmuz bütçelerinin yapılmasının uygun olmadığını bu konu ile bir açıklama yapılması gerektiğini belirtmiş. Daha sonra Mecliste Denizcilik bütçesinin maddeleri ile yapılan değişikliklerden sonra Bu madde oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.1, s.323)

-Ceza Kanunun Yargılamalar Uusulüne ilişkin kanun tasarısı ile ilgili

18 Haziran 1914 (5 Haziran 1330) tarihli meclis görüşmelerinde Ceza Kanunun Yargılamalar Usulüne ilişkin kanun tasarısında söz alan Zülfü Bey:

Görevini yerine getirmeyen hâkim ve davacıların sorumlu olacağını, bu maddenin istisna yol gösterici olması tarzında yazılması kendileri için bir sorumluluk taşımayacağını belirtip hâkimlerin görevini suiistimal ettikleri takdirde sorumlu olacaklarını belirtmiş ve maddenin tekrardan gözden geçirilmesini teklif etmiş. Mecliste yapılan oylamada on ikinci madde kabul edilmemiş gözden geçirilmesi kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.1, s.374)

-Devlet Memuru Yetiştiren Yatılı Okul (Mülkiye Mektebi) Olarak Değiştirilmesi Hakkında Kanun tasarısı ile ilgili

20 Haziran 1914 (7 Haziran 1330) tarihli meclis görüşmelerinde Devlet Memuru yetiştiren yatılı okul (Mülkiye Mektebi) Olarak Değiştirilmesi Hakkında Kanun tasarısında söz alan Zülfü Bey:

Trabzon Mebusu Yorği Efendi'nin okulun hem yatılı hem de yatılı olamayan kısımlarının olacağını söylemesi üzerine konuşan Zülfü Bey okulun yatılı olmaması halinde fakirlerin bu okuldan yararlanamayacağını, şimdi ise yıllık ücretin kırk lira olmasını çok gördüklerini hükümetin teklifinin yerinde olduğunu ve bunun oylamaya sunulması gerektiğini belirtmiş. Meclis Başkanının bu kanunun meclise bildirildiğini

fakat üçüncü maddenin tebliğine gerek olmadığını belirtmiştir.(MMZC.,D.3, İ.1-1, C.1, s.413)

-1914 (1330) Yılıın Emniyet Sandığı Bütçesi Kanun tasarı ile ilgili

30 Haziran 1914 (16 Haziran 1330) tarihli meclis görüşmelerinde 1914 (1330) Yılıın Emniyet Sandığı Bütçesi Kanun tasarısında söz alan Zülfü Bey:

Bütçenin kısa olmasına itiraz ettiğini geçen devrede meclise sunulacak bütçelerin tamamının müfredat üzerinde olmasının kararının alındığını ve bu suretle yapıldığını belirtip sözlerini O kararı bozacak mıyız? Bu bütçeden ne anlaşılıyor efendim? Elimizde bir fasıl, bir madde var. Bu fasıl ve maddeden bir şey anlaşılmaz. Eğer resmigeçit yapacak isek, toptan yapalım, geçelim. Eğer anlayacak isek, Azayı kirama müfredat tab edilmeli, verilmelidir. Biz de vazife-i murakabemizi bihakkın ifa edelim. Bu hususta Meclisin kararı vardır. Meclisi Ali buna karar vermiştir. O karardan nüfûl mü edeceğiz? Böyle muhtasar bir surette bütçe yapılmaz. Bunun bu suretle yapılmasına itiraz ediyorum diyerek bitirmiş mecliste diğer mebusların söz almasından sonra bu kanunun maddelerine geçilmiştir. (MMZC.,D.3, İ.1-1, C.1, s.519)

-Topçu ve Atlı (süvari) Askerler için satın alınacak hayvanların ücreti olan yüz elli bin liranın Savaş Bakanlığı (Harbiye) Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili

30 Haziran 1914 (16 Haziran 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Topçu ve Atlı (süvari) Askerler için Satın Alınacak Hayvanların Ücreti Olan Yüz Elli Bin Liranın Savaş Bakanlığı (Harbiye) Bütçesinden Olağandışı Olarak Tahsis Edilmesine ilişkin kanun tasarısının Birinci Maddesi ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

İki yıl kullanılmak üzere 150 bin lira tahsis edilmek istendiğini, bunun bir yıl içerisinde harcayamayacaklarını belirtip bunun ödenek bütçesine ait olup olmadığını sormuş ve her yıl harcayacakları miktarını dışardan alacaklarını belirtmiş. Birçok mebusun söz almasından sonra oylamaya sunulan bu madde kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.1, s.526)

-1330 (1914) Yılıın Ziraat Bankası Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili

7 Temmuz 1914 (24 Haziran 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1330 (1914) Yılıın Ziraat Bankası Bütçe Kanunun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey;

Ziraat Bütçesini yaptıklarını ve Vilayet Özel İdaresinin görevinden dolayı Ziraat Bankasına yüzde bir verildiğini bunun bir maaş olmadığını ikramiye olduğunu belirtip hangi suret ile ikramiyeye zam yaptıklarını sorarak bu ikramiyenin bu sene yedi yüz, seneye dokuz yüz liraya çıktığını daha sonra altı yüz liraya düşeceğini belirtmiş. Daha sonra Antep mebusu Ali Cenani Bey, bu maaşta vuku bulan ikramiyedeki eksikliğin olmasıdır sözü üzerine Zülfü Bey, maaşın ikramiye olamayacağını belirtmiş. Antep mebusu Ali Cenani Bey, Banka bir vilayetin sandığı görevini yürüttüğünü belirterek bunu ikramiye olduğunu söylemesi üzerine Zülfü Bey, İkramiye olacağını fakat maaş olamayacağını belirtmiştir .(MMZC. D.3, İ.1-1, C.2, s.24)

-Aşar Vergisinden Elde Edilen Hasılat Payını Eğitimin Geneline Yardım Olarak Dengeli Bir Şekilde Dağıtılmasını Kayda Geçirilmesine ilişkin kanun tasarısı

8 Temmuz 1914 (25 Haziran 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Aşar Vergisinden Elde Edilen Hasılat Payını Eğitimin Geneline Yardım Olarak Dengeli Bir Şekilde Dağıtılmasını Kayda Geçirilmesine ilişkin kanun tasarısının Birinci maddesine ilişkin söz alan Zülfü Bey:

Aşar vergisinin yardım hisse kısmının vilayetlere verildiğini bunların daha sonra Avans olarak gösterildiğini belirterek hâlbuki her vilayet kendi bütçesini yaptığını İrade-i Seniye'ye yakınlaştıktan sonra bunu masrafına karşılık gösterdiğini belirterek,

Şimdi o Vilayet bütçeleri ne olacak? Hercümerç olup gidecektir. Eğer Maliye Nazırı Beyefendi, bütçe açığı vardır diye bir şey yapmayacak iseler, pekâlâ kabul edelim. Hâlbuki bütçe açığı bununla kalmayacak, tahsisatı munzamme suretiyle yine para alacaklardır, yine bütçeyi kabartacaklardır. Desinler ki, biz tahsisatı munzamme almayacağız, bütçe dâhilinde yaşayacağız, biz de bunu kabul edelim, buna tahammül edelim. Vilayetlerin Maarifini, Nafiasını, hepsini kapatalım. Başka suretle olamaz.

Dedikten sonra Maliye Bakanı ve Biga Mebusu Mehmet Cavit Bey'in vilayetlerde geçen seneden beri tasarruf yaptığını vilayetlerin borçlarının kalmadığını belirtmesi üzerine Zülfü Bey, yirmi yedi bin liralık dul emekli aylığının talep edildiğini belirtmesinden sonra Cavit Bey'in bu durumun belki bir iki yerde olabileceğini bunu dışında vilayet bütçesine sekiz yüz bin lira verilebilir diye belirtmiş. Daha sonra Zülfü Bey, bu parayı bütçeye ilave etmelerini istemesini ve hükümetin ek ödemedi başka bir şey alamayacağını belirtmiştir. Mecliste uzun süren tartışmalardan sonra mecliste oylamaya sunulan bu tasarı için oy kullanan 109 Mebustan Yirmi ikisi hayır seksen yedisi kabul oyunu kullanarak bu maddeyi yasal hale getirmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.2, s.40-43)

-Maliye Bakanlığı'nın 1914 (1330) Yılı'nın Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili

8 Temmuz 1914 (25 Haziran 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Maliye Bakanlığı'nın 1914 (1330) Yılı'nın bütçesinin Doksan Üçüncü Faslı görüşmeleri ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Aşar hisse yardım payının vilayetlerden alınıp borçlanmaya karşılık verileceği söylendiğini Maliye Bakanlığın bütçesi geldiğinde zam istemek için görüşmeleri uygun gördüğünü, oysaki bizim şehirlerde okulların kapandığını ve okulların açıldığı vakit bu bütçeden yararlanılması gerektiğini, bu borçlanmayı okullara ilave etmeleri gerektiğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.1, C.2, s.66)

-Adliye Bakanlığı'nın 1914 (1330) Yılı'nın Bütçesinin 1. Faslı ile ilgili

12 Temmuz 1914 (29 Haziran 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Adliye Bakanlığı'nın 1914 (1330) Yılı'nın Bütçesinin Birinci Faslı ile ilgili yapılan görüşmelerde söz alan Zülfü Bey:

Birinci fasılda bakan ve müsteşarın maaşının iki yüz yetmiş bin kuruş görüldüğünü, 1911 (1327)'de bu maaşın iki yüz elli iki bin kuruş olduğunu belirtmiş ve komisyon belgelerinde bu farkın altı bin kuruştan ibaret olduğunu, müsteşarın maaşının farkının yedi bin beş yüz kuruşa yükseldiği belirtilmiş olduğunu, müsteşarın görevinin azaldığını ve zammın geri çekilmesini teklif ederek meclise bir önerge

sunmuş bu önerge meclis kabul edilerek birinci fasıl komisyona havale edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1, C.2, s.163-164)

-1914 (1330) Yılıın Emniyet Genel Müdürlüğü Bütçesi Kanun tasarısı ile ilgili

13 Temmuz 1914 (30 Haziran 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1914 (1330) Yılıın Emniyet Genel Müdürlüğü Bütçesi Kanun tasarısı ile ilgili yapılan görüşmelerde söz alan Zülfü Bey:

İstanbul'daki polis dairelerinde polis sayısı olarak daima bir artışın yaşandığını hâlbuki taşralarda durumun hiç de iyi olmadığını belirtip kazalarda bir polis müdür yardımcısı veya sadece bir polisin bulunduğunu belirtmiş. Jandarmanın durumunun ortada olduğunu kazalarda çok sıkıntının yaşandığını buna bir son verilmesi gerektiğini belirtip ya polis ya da Jandarmanın sayısının artırılmasını istemiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.2, s.215)

-1914 (1330) Yılıın Ziraat Bakanlığı Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili

18 Temmuz 1914 (4 Temmuz 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1914 (1330) Yılıın Ziraat Bakanlığı bütçe Kanun tasarısı ile ilgili yapılan görüşmelerde söz alan Zülfü Bey:

Her bakanlığın ödeneğinin üstüne bir şeyler eklendiğini kendilerinin de buna göz yumduklarını, şimdi bunu azalttıkları takdirde hata edeceklerini belirtip Ziraat Bakanlığında iş beklediklerinden dolayı bütçelerini aynı şekilde bırakılmasını iş yapmadıkları takdirde bütçelerinin azaltma yoluna gideceklerini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.2, s.323)

18 Temmuz 1914 (4 Temmuz 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1914 (1330) Yılıın Ziraat Bakanlığı Bütçe Kanun tasarısını otuzuncu faslı ile ilgili yapılan görüşmelerde söz alan Zülfü Bey:

Otuzun faslın Ergani madenin işletilmesi hakkında olduğunu belirtip bu madende işletme eski körükler yapıldığını bu madene On iki On üç bin lira harcandığı takdirde bu işletmenin durumun daha iyi olacağını belirttikten sonra

Varidatımız ileri gider zannediyoruz. Böyle madenlerimizi işletmek usulünü bilmezsek ne vakit bunu yapacağız? Bunu arz edeyim, onu ahali işletiyor. Bir okka ham bakırı madencilerden 95 paraya alıyor. Avrupada aynı bakır, levha haline konularak bize 16 kuruşa satılıyor. Hükümet 12 bin Lira kadar bir para versin, levha haline getirmek için bir makine göndersinler. Bir de işitiyoruz ki, bunu Kumpanyaya vereceklermiş. Maden ahalişi umumiyetle madencilikle iştilal ediyorlar. Bugün o Kumpanyaya da verirsek, o madenle iştilal eden ahali ne olacak? Bunun için Hükümetin noktai nazarı nedir? Böyle birçok kumpanyalar müracaat ettiğini işitiyoruz. Bu sahih midir? Bir de ahalinin hukuku nazarı itibara alınacak mıdır?

Soruları hakkında Maliye ve Maden Bakanı olan Mehmet Cavit Bey; Ergani Madeninin asırlardan beri işletildiğini belirtip bu madenin daha iyi işlevsel hale getirilmesi için bölgeye birçok yerli yabancı mühendis gönderildiğini bunların raporlarının incelendiğini belirtmiş ardından Ergani Madenin işletilmesi için kendirlerine gayri resmi olarak Alman, Amerikan, Fransız şirketlerinin başvuruda bulunduğunu belirtip hükümetin Ergani Madeni için bir şirket ihalesi taraftarı olduğunu burada yaşayan halkın hukukuna riayet edeceğini belirtmiş. Daha sonra oylamaya sunulan bu fasıl kabul edilmiştir. (MMZC.,D.3, İ.1-1, C.2, s.347-348)

-1914 (1330) Yılıının Posta, Telgraf ve Telefon Bakanlığının Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili

19 Temmuz 1914 (5 Temmuz 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1914 (1330) yılının Posta, Telgraf ve Telefon Bakanlığının Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili yapılan görüşmelerde söz alan Zülfü Bey:

Posta ve Telgraf Bakanlığının yaptığı hizmetler doğrultusunda takdir edilmeye şayan olduğunu Osmanlı sınırlarında yaşan herkesin kabul ettiğini daha önce düzenli olmayan eski hali ile şimdiki halinin düşününce memnun kaldıklarını belirtip hiçbir devletin postalarında yabancı memur bulunmazken maalesef kendi postalarında olduğunu ve bu kurumda bir düzenin olmamasından dolayı kurumun iflasa doğru

gitmekte ve kazançlarının günden güne azaldığını belirtmiş. Birkaç memurun görevden uzaklaştırmalarından daha önemli olan bakanlın göreve davet edilmesi olduğunu belirtmiş. Maliye, Adliye, Dışişleri gibi Bakanlıkların hiç birinde teşkilatın kurulmamış ve kadronun ortaya çıkmadığını belirtmiş. Erzurum Mebusu Raif Efendi'nin Adliye yapılmıştır sözü üzerine Zülfü Bey, Adliye yapılmadığını ve bunun Teşkilî Mahkeme Kanunda ve tüzüğünde yapıldığını ve Kanun-i Esasi'ye aykırı olduğunu belirterek,

Arkadaşlardan bazdan pul meselesini söylediler. Yalnız, bunda bir şey varsa, o da Muhasebeci tekzip etti. (Gürültü) Pardon efendim, geri aldım; öyle olmadığını söyledi. Zannedersem bunun yalnız Posta ve Telgraf Nezaretine taalluku yoktur. O, doğrudan doğruya Maliye Nezaretine merbuttur. Eğer öyle bir hal varsa, onu Maliye Nezaretinden sual edebiliriz. Dairenin mesulü olan Nazırı da, onu inkâr ediyor. Maliye Nazırı bunun için ne diyor? işte benim sözüm bitti ve aleyhte söylenen sözler kâfi görülerek, fasıllara geçilmesini teklif ederim dedikten sonra salonda “ Kafi” sözleri duyulmuştur. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.2, s.347-380)

- 1914 (1330) Yılıının Bayındırlık (Nafia) Bakanlık Bütçe Kanun tasarısı görüşmelerinin 9. Faslı ile ilgili

20 Temmuz 1914 (6 Temmuz 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1914 (1330) Yılıının Bayındırlık (Nafia)Bakanlık Bütçe Kanun tasarısı görüşmelerinin 9. Faslı ile ilgili yapılan görüşmelerde söz alan Zülfü Bey:

Dokuzuncu faslın birinci maddesinde Bayındırlık işlerini keşfetmeye çalışmanın masrafı olduğunu belirtip yollarının olmadığı halde dereleri korumaya çalışmalarının bedelinin altı bin lirasını keşfetmeye harcadıklarını milletin önce yollarının yapılmasının gerektiğini daha sonra derelerin korunmaya çalışılması gerektiğini belirtip Doğu Anadolu'ya koruma memurların gönderilmiş yollar olmazsa Doğu Anadolu'nun nasıl korunacağını sormuş ve bir açıklama yapılmasını istemiş .Fakat Bayındırlık Bakanı herhangi bir açıklama yapmamıştır. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.2, s.446)

- Belediye Vergilerinin (Rüsüm) 25. Maddesinde İstanbul'da Yol Bedeli Nakliyesi Hakkında Kanun tasarısı ile ilgili

29 Temmuz 1914 (15 Temmuz 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Belediye Vergilerinin (Rüsüm) 25. Maddesinde İstanbul'da Yol Bedeli Nakliyesi Kanun Maddesi ile ilgili yapılan görüşmelerde söz alan Zülfü Bey:

Yol bedelinin vilayet idare kanuna göre vilayet verildiğini burada istisna olarak bir muafiyetin görüldüğünü, bu durumun hem vilayet kanuna hem de Kanun-i Esasi'ye aykırı olduğunu belirtip İstanbul'un diğer şehirlerden farkının olmadığını belirtip Vilayet de kasabalarına ödemesini veya doğrudan doğruya vilayette kamasını belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-1, C.2, s.641)

- Balkan Savaşları süresince Orduya Vekâleten Başkomutanlık yapan Ordu Komutanlarına Verilecek Ödenek Hakkındaki Kanun tasarısı ile ilgili

4 Şubat 1914 (21 Kânunusani 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Balkan Savaşları Süresince Orduya Vekâleten Başkomutanlık Yapan Ordu Komutanlarına Verilecek Ödenek Hakkındaki Kanun tasarısı ile ilgili yapılan görüşmelerde söz alan Zülfü Bey:

Balkan Savaşlarının; yenilgi ile sonuçlanmasının neden komutanların olduğunu, böyle hizmeti yerine getirmeyen askerlere maaş verilmediği gibi savaş gitmeyen komutanlara da maaş verilmemesi veya savaş için maaş verilmesi gerektiğini belirtip bu kanun maddesinin reddedilmesini talep etmiş. Mecliste yapılan oylamada mebusların geneli bu maddeyi kabul etmiş ve kanun maddesi yasallaşmıştır. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.292)

-Rüsüm-u Belediye (Belediyelerin Aldığı Vergi) Kanun tasarısının 13.Maddesi ile ilgili

18 Şubat 1914 (5 Şubat 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Rüsüm-u Belediye (Belediyelerin aldığı vergi) Kanun tasarısının 13. Maddesinde Binek Arabalarından, Otomobillerden, Kamyonlardan ve Motorbisikletlerden Alınacak Vergi Hakkındaki Kanun tasarısı ile ilgili yapılan görüşmelerde söz alan Zülfü Bey:

Meclis oturum başkanının açıkladığı gibi Meclisi Mebusan'ın bir karar aldığını meclisin aldığı bu karara yakın bir kararı da Meclis-i Ayan'ın alması gerektiğini belirtip Meclis-i Ayan'ının bu kararı doğrulaması veya onaylaması gerektiğini bunu gerçekleştirmediği takdirde komisyonun bunu nasıl doğrulayacağını ve nasıl ilave edeceğini sormuş daha sonra İstanbul Mebusu Kirkör Zöhrap Efendi'nin komisyonun bu konu hakkında bilgi vermesi gerektiğini belirttikten sonra Zülfü Bey tekrardan eski kanun ile şimdi doğrulanan kanun arasında fark olduğunu belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.412)

-1911 (1327) Yılı'nın Ziraat Bankası Bütçesinin Yedinci Faslı'nın İkinci ve Üçüncü Maddelerine Ceman 70 000 Kuruş Eklenmesi ile ilgili kanun tasarısı ile ilgili

7 Ekim 1915 (24 Eylül 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1911 (1327) Yılı'nın Ziraat Bankası Bütçesinin Yedinci Faslı'nın İkinci ve Üçüncü Maddelerine Ceman 70 000 Kuruş Eklenmesine ilişkin kanun tasarısında söz alan Zülfü Bey:

1911 (1327) Bütçesi üstüne bir eklenme yapıldığı istenmekte olduğunu bu paranın 1912 Bütçesinden geçici olarak nasıl alındığını belirtip her bakanlığın kendisine ait bir bütçesi olduğunu ve buna göre harcama yapması gerektiğini bunun dışında harcama yapamayacağını aksi takdirde muamelatta bir düzenin olamayacağını belirtmiş. Daha sonra Ziraat Bankası Genel Müdürü Şevket Bey'in bunun bir izin isteme olduğunu aykırı bir şeyin olmadığını belirtmesi üzerine Zülfü Bey, 1911 (1327) yılı ilavesi için ödeneğin verildiğini belirtmiş. Komisyonun buna nasıl 1912 Geçici Bütçe dışı harcanmasına izin verir diye sorarak bunun 1911 yılına ait olduğunu belirtmiş. Kanun tasarısı Komisyona geri gönderilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.527-528)

-Seferberlik Süresince Kiralama da Olan Tek Evlerin Hukuku Tasarrufta Güvenliğini Sağlamaya Yönelik Geçici Kanun tasarısı ile ilgili

4 Kasım 1915 (22 Teşrinevvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Seferberlik Süresince Kiralama da Olan Tek Evlerin Hukuku Tasarrufta Güvenliğini

Sağlamaya Yönelik Geçici Kanun tasarısı ile ilgili yapılan görüşmelerde söz alan Zülfü Bey:

Bakan Bey'e, paranın bir faslının özel olduğunu, Savaş Bakanlığının bunu nerden tahsis edeceğini sormuş bütçenin özel olması gerektiğini ve bu maddenin Maliye Komisyona gitmesi bakanlığın bu harcamayı nereye yapacağına ilişkin komisyon tarafından incelenmesi gerektiğini belirtip bu paraların özel bir faslı olduğunu bunu Savaş Bakanlığının Milli Müdafaa da kullanacak ise Maliye Bakanlığının bunu açıklaması gerektiğini belirtmiş. Bu madde meclise yapılan oylama ile Komisyona geri gönderilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.614)

-1915 (1331) Yılında Savaş Bakanlığı Bütçesi Faslına Özel Olarak 150 Milyon Kuruş Ödeneğin Eklenmesine ilişkin kanun tasarısı ile ilgili

6 Kasım 1915 (24 Teşrinievvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1915 (1331) yılının Savaş Bakanlığı Bütçesi Faslına Özel Olarak 150 Milyon Kuruş Ödeneğin Eklenmesine ilişkin kanun tasarısının Birinci maddesi ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Yolsuzluktan çekilen eziyetleri bildiği için her ne suretle olursa olsun bu Demiryolu hattının inşası taraftarı olduğunu belirtip, diğer Devletlerde yol inşasını Bayındırlık Bakanlığı yürütürken ülkemizde Savaş Bakanlığının yol inşasının yürüttüğünü belirtip bu maddenin Komisyona gidip incelenmesini istemiştir. Bu madde oy birliği ile görüşülmeye kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.665)

-Teşkilatı Kurulmamış İl ve İlçelerde Vilayet Mahkemesine Üye Seçimi Hakkında Kanun tasarısı ile ilgili

8 Kasım 1915 (26 Teşrinievvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Teşkilatı kurulmamış İl ve İlçelerde Vilayet Mahkemesine Üye Seçimi Hakkında kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Bu kanun maddedeki sıkıntının para ve hâkimin bulunamamasından kaynakladığını belirttiklerini anlamadığını İstanbul'da halkı ile Vilayet halkının bir

olduğunu fakat İstanbul’da 200 kuruş maaş ile bir mübaşirin atandığını bu durum halkın hukukunun boşa gittiğini belirtip

Adliyemizde, adeletsizlik görmemeliyiz. Ben Adliye Bütçesinde pek çok para var zannediyorum, her sene böyle muhacaret suretiyle memurinin değiştirilmesi için alınan tahsisat bu gibi işler için kâfidir. Şimdi Bütçeye bakınız memurine verilen harcırah yekunlar teşkil ediyor, o paraları bu teşkilata sarf edelim, adaleti temin edelim. Bir de intihabla olursa ağalardan vesaireden diyorlar ki bunu ben anlayamıyorum.

Diyerek hukuk bütçesinde para olduğuna inandığına belirtip amaç teşkilat yapmak ise esaslı bir teşkilat yapmaları gerektiğini ve bu maddenin ret edilmesini istemiştir. Meclis Başkanın bu kanun tasarısının yeterliliğini oylama sunmuş yapılan oylama ile bu kanun tasarısı yeterli görülmüştür. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.691-692)

-Kanun-i Esasinin 48.Maddesinde Genel Meclis Üyelerinin Mebusluklarının Sona Ermesi hakkında Anayasa değişikliği ile ilgili

14 Şubat 1915 (1 Şubat 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Kanun-i Esasinin 48.Maddesinde Genel Meclis Üyelerinin Mebusluklarının Sona Ermesi Hakkında Anayasa değişikliği ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

48. Maddede belirtilen “ait olduğu mahkeme tarafından bakma ve karar verilir” olduğunu fakat kendisinin ait olduğu mahkeme yerine “Genel Mahkeme” denilmesini istediğini Seyyid Efendi’nin “Adliye Mahkemelerinde” ve aynı zamanda savaş ilanında da bakma olabileceğini belirtmesine rağmen bu durum yüce meclisin kararının olduğunu ve örfi idarede suç işleyen ayan ve mebusların yerel mahkemelerde yargılanacağını belirtip o yüzden” Mahkemeler” denilmesi kuralarına aykırı olduğunu ve o yüzden “Genel Mahkemeler” denilmesi taraftarı olduğunu belirtip gerekli görme konusunda eklenirse halkın durumunu anlamış olduklarını ve iyi bir şey yapmamış olacaklarını söyleyip o durumda mebusların avukatlık, ticaretinde kaldırılması gerektiğine sadece mebusluk yapmaları gerektiğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.2, s.14)

-Zabitan-ı Hâkimler Kanun tasarısının 12 Maddesi ile ilgili

5 Mart 1915(20 Şubat 1331)) tarihli meclis oturumunda görüşülen Zabitan-ı Hâkimler Kanunun 12 Maddesinin görüşmeleri ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Kanun-i Esasi’de hâkimler için imtiyazlı bir konumun olduğunu belirtip hâkimlerin küçük suç ve cinayetle mahkûm olmaması gerektiğini sadece iki suçtan ötürü memurluk görevinin sona erdirilmesi gerektiğini belirtmiş. Bu suçlardan birincisi görevi ile iken diğeri görevi dışında bir nedenden kaynaklandığı takdirde görevine engel olunması gerektiğini belirtip bu konuda Şakir Bey’e katıldığını vazifesine engel olan suçlardan kesinlikle hâkimlikten düşerse hâkimlere salahiyet vermiş olacaklarını aksi takdirde hukukun ayaklar altına alınacağını belirtmiştir. Yapılan tartışmalardan sonra 12.madde komisyona geri gönderilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.2, s.298)

-Subay Vekiller Hizmete Alma ve Tayinlerinin Nasıl Yapıldığı Hakkındaki Kanun tasarısı ile ilgili

6 Mart 1915 (21 Şubat 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Subay Vekiller Hizmete Alma ve Tayinlerinin Nasıl Yapıldığı Hakkındaki Kanun tasarısının 4. Maddesinde belirtilen Subay Vekillerin ve Subayların Bağlı Olduğu Kanun Hükümleridir. Ancak emeklilik ve Harcırah Kanunları Subaylara İlişkin Hükümler Subay Vekiller Dahı Geçerlidir Maddesi üzerine söz alan Zülfü Bey:

Subay vekillerin ikinci maddesinde hükümetin memurunun huzuru ile ilgili tartışılan maddenin dördüncü madde ile ilgisinin olduğunu belirtip küçük rütbeli subay vekiller ile çavuş ve onbaşlıların diğerlerine bağlılığının olduğunu ve bu maddenin hükümetin huzurunda tartışılması gerektiğini belirtmiş mecliste doğru sedaları yükselmiş. Zülfü Bey’in önerisi ile 4. Madde tartışmaya alınmamış 5. Maddeye geçilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.2, s.327-328)

- Sorumlu Askerliğin 50 Yaşına Kadar Uzatılması Kanun tasarısı ile ilgili

8 Mart 1915 (23 Şubat 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Sorumlu Askerliğin 50 Yaşına Kadar Uzatılmasına İlişkin Kanun tasarısında söz alan Zülfü Bey:

Bu kanunun sadece askerlikle ilgili olmadığı aynı zamanda maliye de ilgili olduğunu belirtip bu kanunun sadece Askerlik Komisyonuna gittiğini Maliye Komisyonuna gitmediğini oraya da gönderilmesi gerektiğini belirtmiş.

Bu kanunun 3. Maddesinde belirtilen mükellefe dahil olan bireylerin talim görmemişlerin 21 Temmuz 1914(1330) tarihinde ilan edilen seferberlik özel olmak üzere 20 adet Osmanlı Lirası Bedelli ücreti ödedikleri taktirde seferlik süresince silah altına alınmayacaklarını belirten kanun tasarısında söz alan Feyzi Bey; bir şey sormak istediğini geçen gün çıkarılan bedelli askerlik kanunun zamanını belirlemek için bir kanun çıkardıklarını 45 yaşından 50 yaşına kadar olanların bedel alınması şartıyla bu seferberliğe özel olarak mı? 20 lira alınacağını sormuştur. .(MMZC.,D.3, İ.2, C.2, s.340-342)

-Farz Kılınan Askerlik Hizmeti Dışında Bulunan Bireylerin Silah Kullanma Kabiliyeti Olanların Hizmete Kabul Edilmeleri ve Savaş Bakanlığında Mezun Kılınması Kanun tasarısı ile ilgili

8 Mart 1915 (23 Şubat 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Farz Kılınan Askerlik Hizmeti Dışında Bulunan Bireylerin Silah Kullanma Kabiliyeti Olanların Hizmete Kabul Edilmeleri ve Savaş Bakanlığında Mezun Kılınmasına ilişkin kanun tasarısının 1. Maddesinde belirtilen 19-20 Yaşlarında Askerlik Hizmeti Farz Kılınmış Askerler Dışında Bulunan Kabiliyetli Askerlerin Sınır Denizlerin Savunması için Gerekli Görüldüğünde Çağrılması ve Savaş Bakanlığı Emrine Girmesi Gerektiği Hakkında Kanun maddesi ile ilgili söz alan Zülfü Bey;

Ellerinde iç tüzük olduğunu orada kazanç ve masrafların artırılması veya azaltılmasına ilişkin maddelerin Denge Maliye Komisyonuna havale olunması gerektiğini belirtip bu komisyon kimlerin askere alınması kimlerin bedelli olacağına yapacağı inceleme

sonrasında bu kanunun genel kurula gelmesi gerektiğini belirtmiş. Mecliste yapılan oylama ile bu kanun maddesi kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.2, s.346)

-Ceza Kanunun ve 257. Maddesinin 2. Maddesinde Belirtilen Mayalanmış Çürümüş Kokuşmuş Yiyecekler Kanun tasarısı ile ilgili

9 Mart 1915(24 Şubat 1331)) tarihli meclis oturumunda görüşülen Ceza Kanunun ve 257. Maddesinin 2. Maddesinde belirtilen Mayalanmış Çürümüş Kokuşmuş Yiyecek ve İçeceklerin Birleştirilme, Değiştirilme, Bulundurma ve Satış Konusunda Gereken Şartları Yerine Getirmeyenler ve Hakkında Uygulanacak Ceza Hakkındaki Kanun Maddesinde Yapılacak Değişiklik Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Bu kanun cezalarını alt üst ettiğini belirtmesi üzerine oturum başkanı bu maddeyi değiştiriyoruz bu maddenin değiştirilmesi gerekli görülmüş olduğu için bu durumu görüştüklerini belirttikten sonra söz alan Zülfü Bey, Usul-u Muhakeme Hukukiye ve Usul-u Ceza Hukuk' iyesinin aldığı haller yüzünden içerisinden çıkamayacak bir durum olduğunu hem hükümet dairelerinde olan kişiler hem de hâkimlerin sıkıntı yaşadığını belirterek Adliye Bakanlığının bir kanun yapmasını ve bu kanunu gelecek yıla yetiştirmesini istediğini Usul-u Muhakeme Hukukiye ve Usul-u Ceza Hukuk' iyesinin esaslı bir şekil almasını istediğini belirtmiş daha sonra mecliste Ceza Kanunun 257. Maddelerini toplu bir şekilde oylama sunan oturum başkanı mecliste kabul sesleri ile 257. Madde kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.2, s.390)

- 1916 (1332) Yılı'nın Hicaz Sağlık İdaresinin Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili

9 Mart 1915 (24 Şubat 1331)) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1916 yılı'nın Hicaz Sağlık İdaresinin Bütçe Kanunun Üçüncü Kısım Olan Genel Masraflar Maddesinin Beşinci Faslına ilişkin mecliste yapılan görüşmeler ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Kabul edilen fasıllarda memur maaşları ve diğer konularda pek fazla zam olduğunu doğal olarak bunun gerekli olduğunu fakat beşinci faslın 1. Maddesinde tıp ilaç, araç ve gereçlerin denildiğini belirtip

Bu maddeye 1331 senesinde 130.000, bu sene ise yalnız 80.000 kuruş konulmuş. Acaba bu teşkilâtı yapmakla oraya gidecek odan doktorlar eczasız ne yapacaktır? Eğer onlar dua ile idare edeceklerse doktorların hiç gitmesine hacet yoktur. Yoksa eczâ-yı tıb'biyye lâzımdır. Eczâ-yı tıb'biyye olmadıktan sonra doktorların mesâisi ne fayda hasıl eder? Buna dair izahat versinler.

Dedikten sonra oturum başkanı Hacı Adil Bey bir açıklaması her şeyin açık olduğunu belirtmiş daha sonra görüş bildiren olmadığı için bu fasıl da meclis tarafından kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.2, s.392-393)

-Çeyrek Liralık Evrak-ı Nakdiyyenin (Akçenin) İki Eşit Parçaya Ayırma ve Eksiltmesi Kanun tasarısı ile ilgili

12 Mart 1915 (27 Şubat 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Çeyrek Liralık Evrak-ı Nakdiyyenin (Akçenin) İki Eşit Parçaya Ayırma ve Eksiltmesi kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Evrakı Akçeyi kumpanyanın Tramvay şirketinin ve Demiryollarının bile kabul etmediğini belirterek çeyrek lirayı yarıya indirmeleri halinde hiç ufak paranın kalmayacağını altın kalktığı gibi mecidiye ve ufaklığın da kalkacağını belirtip bunda bir yarar olmadığını belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.2, s.465)

-Mebusluktan Elinden Olmadan Emekli ve Mebusluktan Azledilmesi Kanun tasarısı ile ilgili

11 Aralık 1916 (28 Teşrinisani1332)) tarihli meclis oturumunda görüşülen Mebusluktan Elinden Olmadan Emekli ve Mebusluktan Azledilmesine kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Devlet memuriyetinde bulunmayan bir mebusun emeklilik hakkının olup olmadığını söylemesi üzerine mecliste “Hayır” sesleri yükselmiş buna karşılık Zülfü Bey, niçin sorusunu sorarak konuşmasına bir mebusun on yıl mebusluk yaptıktan sonra vefat etmesi halinde ailesine maaş tahsis edilmesi gerektiğini, neden mahrum bırakılması gerektiğini sorup bir memur mebus olduğu süre içerisinde bundan

faaydalanıyor da neden memur olmayan faydalanamıyor dedikten sonra bunun doğru bir şey olmadığını belirtmiş.

Aynı gün görüşülen Mebusluktan elinden olmadan Emekli ve Mebusluktan azledilmesine ilişkin kanunun 4. Maddesinde belirtilen emekli olup seçilen mebuslar bu karardan yararlanamazlar maddesi ile ilgili Mecliste yapılan görüşmede söz alan Zülfü Bey:

Bu madde bir özel durumun oluşturduğunu ve emekli olan mebusların bu haktan yoksun kaldıklarını belirtip

Otuz seneyi ikmal eden bir memurun alacağı tekaüt maaşı 1 000 kuruş olsa, 25 senede tekaüt olursa 600 -700 kuruş tutuyor. Şimdi, yirmi beş sene olup da tekaüt olan bir arkadaşımız, bundan da mahrum kalıyor. Bu maddeyi tayy etmeli.

Sözü üzerine oturum başkanı değişiklik önerisini verdiği zaman oylamaya sunacağını belirtmiş ise de Zülfü Bey bu madde ile ilgili değişiklik önerisi vermemiş mecliste yapılan oylama ile bu madde kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.1. s.116-122)

-Seferlikten Dolayı Kura Aşar Vergisinin Bir Bedel Karşılığında Zincirleme Kefaleti ile Halk Kura Üzerine Zimmetin Kaydedilmesi Kanun tasarı ile ilgili

16 Aralık 1916 (3 Kânunuevvel 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen Seferlikten Dolayı Kura Aşar Vergisinin Bir Bedel Karşılığında Zincirleme Kefaleti ile Halk Kura Üzerine Zimmetin Kaydedilmesi ile ilgili kanun tasarının devamında söz alan Zülfü Bey:

Bu aşar vergisinin çiftçileri perişan etmekten başka bir faydasının olmadığını bu verginin 1911 (1327), 1912 (1328) ve 1913 (1329) yılları ile kıyaslanamayacağını belirtip kıyas hakkında Maliye Bakanlığının bir tedbir almasını belirtip aşar vergisinin esaslı bir şekilde düşünülmesi gerektiğini aksi halde milletin mahvolduğunu belirtmiş. Zülfü Bey'in konuşmasından sonra kanun hakkında görüşmelere devam edilmiş ve bu kanunun maddelerine geçilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.1, s.157)

-İcra (Yürütme) Kanunun 2.Maddesinin Bidayet Mahkemesinin Nezdinde Hangi Kişilerin Bulunacağı ile ilgili kanun tasarısı ile ilgili

28 Aralık 1916 (15 Kânunuevvel 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen İcra (Yürütme) Kanunun 2.Maddesinin Bidayet Mahkemesinin nezdinde hangi kişilerin bulunacağına ilişkin kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Zülfü Bey, Adliye İcra Teşkilatının olmadığı yerlerde bu görevi kimin yapacağını sorusuna Kastamonu Mebusu Necmettin Molla Bey, o maddenin aşağıda geleceğini belirtmesi üzerine Zülfü Bey, aşağıda o maddenin olmadığını bazı kaza ve illerde teşkilatın henüz kurulmadığını belirterek İcra memurların görevini baş kâtiplerin yaptığını, adli genel teşkilatı şimdiye kadar bunu bitirmeden kanun yapmanın anlamsız olduğunu o yüzden teşkilat olmayan yerlerde teşkilatın kurulması fakat teşkilatın kurulmadığı yerde eski usul sistem devam etmesi gerektiğini belirtmiş. Bu kanun tasarısı mecliste oylanarak kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.1, s.238)

-Hazine Maliyesi Tarafından Şehir Emanetine 500.000 Kuruşun Avans Olarak Verilmesi Hakkında Kanun tasarısı ile ilgili

30 Aralık 1916 (17 Kânunuevvel 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen Hazine Maliyesi Tarafından Şehir Emanetine 500.000 Kuruşun Avans Olarak Verilmesine İlişkin Kanun tasarısının 1. Maddesinde Özel ve Hassas Olan Kaçınılmaz İhtiyaçların Karşıllanması için Hazine Maliyesi Şehir Emanetine İki Yıl İçerisinde Ödemek Şartıyla Faiz ile 500 Bin Lira Avans Verilecektir maddesi ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Burada kaçınılmaz ihtiyaçların denildiğini buna ilişkin bir açıklama yapılması gerektiğini ve bu paranın neden faiz ile verildiğini sorarak vilayetlerin taşra belediyelerinin de ihtiyaçlarının dikkate alınıp alınmadığını sorduktan sonra İçişleri ve Maliye Bakan Vekili Mehmet Talat Bey, taşra belediyelere uygun yardımların yapıldığını durumun İstanbul'da da aynı olduğunu belirterek kendilerinin faizi uygun görmediklerini Meclis-i Mebusan uygun gördüğü takdirde faiz alınacağını belirtmiştir. Daha sonra yapılan oylama ile bu madde kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.1, s.249)

-1916 (1332) Yılıının Ticaret ve Ziraat Bakanlığı Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili

27 Ocak 1916 (14 Kanunusani 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1916 (1332) Yılıının Ticaret ve Ziraat Bakanlığı Bütçesine Dağıtmak için Çift Hayvanlar için 40.000.000 Kuruşun Eklenmesine İlişkin Kanunun 1. Maddesinde belirtilen Mahallelerde Halka Dağıtılan Araç ve Gereçlere İlişkin Kanun tasarısı ile ilgili Zülfü Bey:

Ziraat Bakanlığına ne kadar para verilse az olduğunu ve memleketi yüceltecek bir bakanlık olduğunu belirtip daha önce dört milyon kuruş ardından kırk milyon kuruş ödenekten on milyon kuruş harcanmış ve yirmi sekiz milyon kuruş kaldığını bunu bir buçuk ayda harcayabileceğini sorup harcanan paralar ile ne iş yapıldığını açıklamalarını istemiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.27)

-Devlet İşlemleri için Batı Takviminin Kabul Edilmesi Hakkında kanun tasarısı ile ilgili

29 Ocak 1916 (16 Kânunusani 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen Devlet İşlemleri İçin Batı Takviminin (Miladi Takvim) Kabul Edilmesi Hakkında Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Batı Takvimini, Hükümet Kanunlar ve Denge Maliye Komisyonun kabule ettiğini Meclis-i Mebusan'ın da kabul edeceğini ümit ettiğini, Bu takvimin İslam dini açısından hiçbir mahzuru olmadığını ve doğrudan 1917 demek isteyip Batı Takvimini kabul etmek istediklerini belirterek ve bu konu ile ilgili önerge vereceklerini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.44)

17 Şubat 1916 (4 Şubat 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen Batı Takvimine (Miladi Takvim)İlişkin Kanun tasarısı ilgili görüşmelerde oturum başkanının görüşmeleri yeterli gördüğü kanunda değişiklik yapılması için önergelerin okunup oylanmasına geçilmesi gerektiğini belirtmesi üzerine söz alan Zülfü Bey:

Bu kanunun Genel Kurulda görüşülmesinin yeterli görülmesine rağmen bu kanunun maddelerine geçilmediğini, kanun maddelerine geçildikten sonra önergelerin okunması gerektiğini belirtip önerge oylamada ret edilmezse kabul edileceğini

belirtip maddelere geçilmesi gerektiğini belirtmiş. Daha sonra kanun maddelerine geçilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.208)

-Üçleme Sebebiyle Köyler Adına İhale Olunan Aşar Vergisi Borçları Kanun tasarısı ile ilgili

9 Şubat 1916 (6 Şubat 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen Üçleme sebebiyle Köyler Adına İhale Olunan Aşar Vergisi Borçları ile ilgili kanun tasarısında gerekli görülen yerlerde erteleme uygulamasına ilişkin kanun tasarısında söz alan Zülfü Bey:

Üçleme ve Beşleme kuralının ekicilere ne kadar zararlı olduğunu bütçe görüşmelerinde kazanç faslının gelmesiyle düşünüleceğini, halkın 3-4 seneden beri bu kanunla mahvolduğunu belirtip hükümetin gösterdiği vasıtalar ile erteleme yapıldığı fakat bizim memleketimizde kazanç müdürünün emir gelmeden halktan bedelin yarısını toplamış olmasından dolayı halkın perişan olduğunu, hükümetin aşar vergisini ülkenin savaşta olmasından dolayı ordu için aldığını ve bu durumun hükümete bir fayda sağlamadığını belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.221)

-Deniz Yolları İdaresinin Savaş Bakanlığına Bağlanması Hakkında Kanun tasarısı ile ilgili

22 Şubat 1916 (9 Şubat 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen Deniz Yolları İdaresinin Savaş Bakanlığına Bağlanması Hakkında Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Feyzi Bey:

Deniz yolları idaresinin Savaş Bakanlığına bağlanmasına bir anlam veremediğini, bu idarenin Deniz Bakanlığına verilmesi gerektiğini belirtip eğer bu hizmetçiliği Deniz Bakanlığı Savaş Bakanlığına yapıyorsa buna bir şey demeyeceğini ve Maliye Bakanlığı da Deniz Yolları İdaresini Savaş Bakanlığına bırakmayı uygun görüyor fakat bir dairenin görevini başka bir daireye vermek uygun olmayacağını belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.260)

-Ziraat İşlerinin Yapılmasının Mecburiyeti Kanun tasarısı ile ilgili

26 Şubat 1916 (13 Şubat 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen Ziraat İşlerinin Yapılmasının Mecburiyeti kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Kanun Maddesinde “Fakir ve Asker ailelerinin tarlalarında” denildiğinden dolayı Bakan Bey ve Konya Mebusu Haydar Beyefendinin konuşmalarının birbirinden farklı olmadığını belirtip bugün herkesin asker olduğunu köylülerin çiftlerini toplu bir şekilde sürmeleri gerektiğini belirttikten sonra bu kanun maddesinin komisyona gitmesine gerek olmadığını önerge ile teklif ettiğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.314)

-1917 (1333) Yılı'nın İçişleri Bakanlığı Bütçesi Kanunu tasarısı ile ilgili

18.Mart 1917 (5 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) Yılı'nın İçişleri Bakanlığı Bütçesi Kanunun 9. Fası ile ilgili söz alan Zülfü Bey;

Örfi Savaş Divanı Hakkında Yüce Mecliste görüşmelerin yapıldığını, hükümetin ve Adliye Bakanlığının vilayetlere resmi mektuplar yazdığını belirtip bu konuda yazılmış yazıların görev kabul edildiğini Savaş Divanına fazla ödenek ayrılmasının bu divanın görev ve yetkisini genişletmenin doğru olmadığını belirtmiş. Mecliste yapılan oylama ile bu fasıl kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.36)

-1917 (1333) Yılı'nın Emniyet Genel Müdürlüğü Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili

18 Mart 1917 (5 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) Yılı'nın Emniyet Genel Müdürlüğü Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Bütçenin genel tutanağında Emniyet Genel Müdürlüğü bütçesi tutanağının yazmada bir teşkilat gördüğünü teşkilatın ancak bir kanun ile kurulacağını, Bütçe ile teşkilatın kurulmasının doğru olmadığını belirtip Polis İdaresi bir teşkilat kuracak ise esaslı bir şekilde kurması gerektiğini ve bunu Meclise takdim etmesi gerektiğini ve meclisin o zaman durumu değerlendirmesi gerektiğini belirttikten sonra Maliye Denge Komisyonunun tutanağı ve Genel Kurulun kararı Polis Teşkilatının bir kanun ile olması yönünde olduğunu hükümetin bunu kabul edip esaslı bir teşkilat kurması gerektiğini

belirttikten sonra, İdare-i Vilâyât Kanunu, âsâyiş ve inzibattan dolayı mes'ûliyeti Valilere veriyor, biz de, bir kanun ile Polis Müdüriyet-i Umumiyyesine veriyoruz. Şimdi o meydanda iken, demek, ayrı bir imtiyaz, verilmiştir. Bunu bu suretle ilga etmek doğru olamaz. Binaenaleyh Beyoğlu'na İstanbul'daki memurlar nezaret ederse iyi bir netice çıkmaz. Bendeniz teklif ediyorum ki, Hükümetimiz inzibat ve asayiş daha iyi bir surette temîn etmek için teşkilâtını esaslı bir surette ve ona göre yapsın, ondan sonra ilga cihetine gitsin.

Diğer sözlerini bitirmiş. Mecliste süre gelen konuşma ve tartışmalardan sonra bütçe kanunun fasıllarına geçilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.40)

-1917 (1333) Yılıın Genel Sağlık Müdürlüğü Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili

18.Mart 1917 (5 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) Yılıın Genel Sağlık Müdürlüğü Bütçe Kanun tasarının Yedinci Fası ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Sağlık Bütçesine ne kadar fazla para bir verilirse o kadar memnun olacağını, sağlık müdürünün belirttiği küçük sağlık memurlarından katıyen yararlanamayacağını belirtip bir kişinin hayatının iki üç ay eğitim gören bir sağlık memurun eline teslim edilemeyeceğini eğer hayatımız kendiliğinden biten ise ona söyleyeceğim sözün olmadığını esaslı bir eğitim ise Tıp Fakültesi, Eczacı ve diş gibi mekteplerin olduğunu ve orada eğitimlerini görmeleri gerektiğini belirttikten sonra,

Yoksa, böyle kazada oturan insanın hayatı ile payitahtta oturan adamın hayatı bir değil midir? Rica edelim, böyle yapmayalım. Eğer esaslı bir küçük sıhhiye memuru yetişi irilecekse, bunu Maarif Nezareti bütçesine verelim. Orada esaslı bir surette yapalım. Yoksa öyle «60 000» kuruş tahsisat vermekle bir şey yapılamaz. Bunların eline teslim edilecek hayata yazıktır. Daha sonra bu fasıl oylama ile kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.51)

-1917 (1333) Yılıının Dışışleri Bakanlığı Bütçesinin Yedinci Faslı ile ilgili

18 Mart 1917 (5 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) Yılıının Dışışleri Bakanlığı Bütçesinin Yedinci Faslında Elçilik ve konsoloslukların Satın Alma Bedeline ilişkin kanun maddesi ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Osmanlı Devletinin mevcut durumunu dikkate alarak elçilik ve konsolosluk binaları için 7.000.000 kuruşun masraf olarak konulmasını uygun bulmadığını, geçen yıl elçilik binasının satın alınması için böyle bir ödeneğin harcanmadığı için buraya böyle bir miktarın yerleştirilmemesi gerektiğini belirtip savaş bittikten sonra Osmanlı'nın şanına yakışır bir şekilde bir elçilik binasının yaptırılabilceği fakat savaş zamanında böyle bir meblağın bütçeye konulmaması gerektiğini belirtmiş. Fakat Dışışleri Bakanlığı Bütçesinin yedinci faslı kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.55-56)

-1917 (1333) Yılıının Eğitim Bakanlığı Bütçesinin 11. Fasıl Görüşmeleri ile ilgili

18 Mart 1917 (5 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) Yılıının Eğitim Bakanlığı Bütçe Kanunun 11. Fasıl görüşmeleri ile ilgili Söz alan Zülfü Bey:

Bütçenin 11. Faslıının bir iki maddesinde Tarih-i Osmani komisyonu ödeneğinin görüldüğünü fakat Tarih-i Osmani diye bir tarihin çıkmadığını, Osmanlı Tarihinin esaslı bir tarih olduğunu ve Bakan Bey'den bunu bir risale şeklinde değil bir kitap halinde basarak halka sunmalarını istediklerini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.88)

-1917 (1333) Yılıının Ticaret ve Ziraat Bakanlığının Bütçe Kanun görüşmelerinin Yedinci Faslı ile ilgili

21 Mart 1917 (8 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) Yılıının Ticaret ve Ziraat Bakanlığının Bütçe Kanun görüşmelerinin yedinci faslı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Bu bütçeyi incelediği zaman zararlı hayvanların yok edilmesi ve ormanların korunması için ödeneğin verildiğini gördüğünü fakat hayvanların çoğaltma ve

korunma hakkında hiçbir şey görmediğini aksine birçok hayvanı ortadan kaldırıldığı ve bunun için orman ekonomisi ve ilerlemesine katkı olması için bir çok meclisler kurduklarını bu meclislerde bir çok konu ele aldıklarını belirttikten sonra,

Şimdi hayvanatın teksiri hakkında böyle bir Sipahi Ocağı namıyla bir cemiyet teşkil olunduğu halde buna muavenet edilmiyor. Bu Sipahi Ocağının geçen sene ve bu sene yaptığı hizmet pek büyük olup, millette büyük bir heves uyandırmıştır.

Musul'dan yarış için hayvanların getirdiklerini Damızlık hayvanların mahvolduğu sırada böyle bir kuruma Hükümet yardım etmezse ne olacağını sorup, Maliye denge Komisyonun ve Bakan Bey hükümetin Sipahi Ocağı için istediği 250.000 kuruşun kabul edileceğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.88)

-1917 (1333) Yılıının Yetimhane Genel Müdürlüğüne Katılan Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili

24 Mart 1917 (11 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) Yılıının Yetimhane Genel Müdürlüğüne Katılan Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Kazanç faslının üçüncü maddesinde “Vilayet Belediyeden Yardım” denildiği malum Vilayet Belediyelerin bir bütçesinin olduğunu o bütçeden masrafın yüzde 10’una saldıramayacağını belediye kanununda açıkça belirtildiği hükümet bu belediyelerden yardım olarak ne alacağına ilişkin bir açıklama yapması gerektiğini belirtmiş.

Hükümet adına Eğitim Bakanı Şükrü Bey; Vilayet ve Belediyeden yardım adıyla alınan 8.000 liranın cüzi bir para olduğunu çünkü vilayette 69 adet yetimhanenin olduğunu her yıl belediye bütçesinden birkaç yüz lira aktardıkları takdirde bu paranın temin edileceğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.164)

-1917 (1333) Yılıının Adliye ve Mezhepler Bakanlığı Bütçe Kanunu tasarısı ile ilgili

24 Mart 1917 (11 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) Yılıının Adliye ve Mezhepler Bakanlığı Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey;

Adliye bütçesinin yedinci faslının ikinci maddesinde adliye tutanak ve kararların temyiz edilmesinin bir masrafı olduğunu bu masrafın geçen sene 60 bin kuruş bu yıl 115 bin kuruş olduğunu belirtip

Bugün gerek Ceza Kanunu, gerek Usul-ü Muhakemat-ı Cezaiyye ve gerek Usul-ü Muhakemat-ı Hükukiyye Kanunları öyle bir şekle girmiştir ki, bundan, ne hali ve ne de hükkâm bir şey anlamıyor. Bu kanunlar zeyilden zeyile ve ilâveden ilâveye uğramıştır. Geçen sene de arz ettik, hükkâmın ve ahalinin elinde güzel bir kanun yok, rica ederim.

Dedikten sonra Adliye Bakanlığının bu durumu düzenleyip bastırmasını istediğini akis takdirde hâkimlerin çeliştiğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.181)

-Taşınması Mümkün Olmayan Malların Yer Değiştirmesi Kanun tasarısı ile ilgili

6 Nisan 1917 (24 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Taşınması Mümkün olmayan Malların Yer Değiştirmesi Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Taşınması mümkün olmayan malların yer değiştirmesi hakkındaki rapor meclise takdim edildiğinde değerli arkadaşlardan Ebul Ula Bey'in teklifi ile esaslı bir kanun hazırlanması için komisyona gönderildiğini, gönderme amaçlarının Vakıf Komisyonunun esaslı bir inceleme yapması olduğunu belirtip bir yerden göç etme bu seneki taşınmayan mallar kanun tasarısı komisyonlardan geçmediğini ve Ebulula Bey'in kanun teklifi sadece bir maddeden olmadığını fakat ellerine aldıklarında sadece bir madde olduklarını gördüklerini burada amaç yüzde yüz para almak ise buna sözünün olmadığını lakin para üzerine kanun teklifi olmayacağını belirttikten sonra,

Gerek emvali menkulenin tasarrufu ve gerek İntikalat Kanununun fenalığını Heyeti Muhteremeye bırakırım. Bu kanunun böyle alelacele çıkacağından ümitvar değilim. Şefik Beyefendinin buyurdıkları gibi, gelecek seneye bırakalım, gelecek sene çıksın, yoksa böyle bir maddeyi derhal çıkarıp diğerlerini bırakmak doğru olmaz.

Hükümet, 100 parayı çok gördüğünü iddia ediyor ise esaslı bir teklif hazırlamasını ve meclise sunmasını istediğini veya bu kanun tasarısını gelecek seneye bırakılması gerektiğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.328-329)

-Askeri Bölükte Bulunan ve Satışı Mümkün Olmayan Tay, Eşek ve Deve Yavrularının Kura ile Halka Bedelsiz Verilmesi Kanun tasarısı ile ilgili

6 Nisan 1917 (24 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Askeri Bölükte Bulunan ve Satışı Mümkün Olmayan Tay, Eşek ve Deve Yavrularının Kura ile Halka Bedelsiz Verilmesi Kanun tasarısının 1. Maddesi ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Tekirdağ Mebusu Harun Hilmi Bey'in bunların satılması taraftarı olduğunu kura ile bedelsiz halka verilmesinin suiistimal olacağını belirtmesi üzerine Zülfü Bey, bunları kim satacak kim verecek diye sormasından sonra eşyayı mal memurlarının sattığını bu yavruları askeriyeden alarak mal memurlarına verilecek ve onlar aracılığı ile satılmasını kabul edeceğini aksi halde askeriye'nin kendisinin satması uygun olmadığını belirtmiş. Mecliste yapılan oylama ile bu kanun maddesi kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.397-398)

- Sigara Kâğıtlarından Vergi Alınması Kanun tasarıları ile ilgili

26 Aralık 1917 (13 Kânunuevvel 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Sigara Kâğıtlarından Vergi Alınması Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Sigara kâğıtları keyif verici olduğu için vergi konulduğunu ve bu vergiye zam yapılması kazancı artırmak için yapıldığını kabul ettiğini fakat tütünlere bu kadar zam yapılmasına rağmen Reji İdaresinin 800.000 lira verdiğini bunun yanında birinci, İkinci ve üçüncü çeşit tütünleri tedavülde kaldırdığını yerine pahalı tütünler sattığını belirtip Hükümetin bu sene bize vermiş olduğu bütçede bu meblağ noksanı gösteriliyor. Rejinin varidatı böyle fiyatları yükselmesiyle terakki ettiği halde bu

meblağın noksan gösterilmesini Maliye Nazırı Beyefendiden sual ederim. Diye belirttikten sonra Sigara kâğıtlarının resmi olarak karşılığı hakkında bir kanun tasarısının Reji idaresi ile beraber görüşülmesini istediğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.266)

26 Aralık 1917 (13 Kânunuevvel 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Sigara Kâğıtlarından Vergi Alınmasına ile ilgili 6.Madde Kanun tasarısında söz alan Zülfü Bey:

Maliye Bakanından bu kanundan malını kaçırana para cezası veya ticaretten men etme olup olmadığını ve Maliye Bakanlığının bir talimatı olup olmadığını para ile elde etme tüzüğüne göre mi yapıldığını sorarak böyle bir talimat ile asla olmayacağını olursa tüzük veya kanun ile olacağını belirtip Maliye Tüzüğü ile olamayacağını belirtmiş.

Zülfü Bey'den sonra söz alan Denizli Mebusu Rüştü Bey, cezanın para karşılığı kanuna göre alınacağı Bakan Bey'in talimatnamenin 12. Maddesine göre kimlerin ve nasıl araştırma yaparak yürüteceği belirttikten sonra tekrar söz alan Zülfü Bey; Rüştü Bey'in söylediklerini kabul ettiğini, cezanın para karşılığı, kimin alacağı, kimin araştırma yapacağı, kimin teftiş edeceği kanunda açık bir şekilde belirtilmiş olduğunu söyledikten sonra,

Nazır beyefendinin buyurdukları gibi, tahakkuk memurları, vilayetlerde Mal Memurları, Kazalarda Tahsildarlar falan bulunacaktır. Onlar, Maliye Nezaretinin talimatı üzerine hareket edeceklerdir, yoksa, bir kanun ile değil. "Talimatname" yerine, "nizamname" yazılması icap eder.

Diyecek sözlerini bitirmiş daha sonra mecliste yapılan oylama ile bu kanun maddesi kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.271-272)

-Adliye Mahkemeleri ve Divan-ı Harp arasında Dava Merci Hakkında Ortaya Çıkan Uyuşmazlık Halindeki Kanun tasarısı ile ilgili

2 Aralık 1917 (20 Kânunuevvel 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Adliye Mahkemeleri ve Divan-ı Harp Arasında Dava Kurumu Hakkında Ortaya Çıkan Uyuşmazlık Halindeki Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Uyuşmazlık Kurumu Kanun-i Esasi'ye muhalif olduğunu önceki oturumlarda belirttiğini Uyuşmazlık Kanunu atama kurumu kurumu hakkı Şuray'ı Devlete ve Temyiz Mahkemesine verdiğini belirtip Temyiz Askeri Divan ile Temyiz Mahkemesi üyelerinden oluşan Uyuşmazlık Komisyonu, kurum davalarını çözmesi gerektiğini Avrupa'da ve Almanya'da durumun böyle olduğunu fakat burada uydurma olmayacağını İdare Meclisi ile mahkemeler arasında yaşanan uyuşmazlık durumu için eskiden böyle bir kurumun olduğunu eskiye dönüş yapılırsa söyleyeceği sözünün olmadığını ülkede Temyiz Mahkemesi mevcut iken görevi diğer mahkemeye vermenin doğru olmadığını belirterek,

Yeni bir Kararname çıkmıştır. Bu Kararname ile zabitan ve efradı askeriyye ile eşhas arasındaki deavi Mahakimi Nizamiyyeye verilmiştir. O Kararname, bugün mevcut iken, arada ihtilafı merci kalmıyor. Binaenaleyh, bunların ya ikisini müzakere edelim, veyahut bu kanunun birisi yoktur. İhtimal ki Almanya'da, Fransa'da ve diğer devletlerde askerlerin muhakemesi Divanı Harplere tevdi olunur; fakat bizde onun da aksi görüldü. Vaktiyle Hamidiye Alaylarına ait deavinin bir imtiyazı vardı ki, bu zabitan ile eşhas arasında mütekevvin deavi zabitanı tebban Divanı Harplere verilirdi. Fakat bu Divanı Harpler hiçbir iş görmemişlerdir.

Divan-ı Harbin yaşanmadığı yerlerin halkları ne yapacak nitekim savaş alanı olan ve savaş alanı olmayan yerlerde Divan-ı Harpler yaşanmadığını belirtip. Bu iki kanun beraber görüşülmesini aksi halde bu kanun adliyyeye büyük bir darbe olduğunu belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.335)

-Yürütme (İcra) Kanun tasarısının 181. Maddesi ile ilgili

2 Aralık 1917 (22 Kânunuevvel 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Yürütme (İcra) Kanun tasarısının 181. Maddesi ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Yürütme (İcra) Kanunun 3. Maddesinde belirtilen ve incelemeyi reis yapacak ise reisin görevini kimin yapacağını sorduktan sonra? Reisin görevini üst mahkeme mi yoksa kendisi yapmaya devam edeceğini sorgulayarak eğer bu teşkilatın olduğu yerlere özel bir durum ise teşkilatın olmadığı yerlerde halk neden bundan mahrum kaldığını sormuş?

Genel Hukuk Müdürü Abdurrahman Münip Bey; İcra memurlarının, Bidayet reislerinin veya hâkimlerinin yapacağı işlemlerin yürütmeye ilişkin olarak kabul edilen kararlar kabul görülen kararlar olduğunu belirttikten sonra tekrar söz alan Zülfü Bey; Genel Hukuk Müdürünün açıklaması Bidayet reisleri ve hâkimler ile ilgili olduğunu fakat 3. Maddeyi okumamış olduğunu okusaydı il ve vilayetlerde böyle bir hakkın yürütme memurlarına verildiğini göreceğini belirtmiş ve 181.maddenin komisyona geri gönderilmesi için önerge vermiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.366-367)

-Gümrüklerde Ağır Eşya Üzerinden Alınması Hakkında 23 Mart 1916 (10 Mart 1332) Tarihli Kanuna Ek Olarak Hazırlanan Kanun tasarısı ile ilgili

13 Ocak 1917 (31 Kânunuevvel 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Gümrüklerde Ağır Eşya üzerinden Alınması Hakkında 23 Mart 1916 (10 Mart 1332) Tarihli Kanuna Ek Olarak Hazırlanan Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Bu maddede bir heyetin kurulduğunu bu heyetin görevini fahri olarak mı yoksa ücret karşılığı olarak mı yerine getireceğini sorduktan sonra memurun iki maaş birden alamayacağını belirtip fahri olarak yerine getireceği görevini işgal etmekten başka bir şey olmadığını ve bu konuda hükümetten bir açıklama beklediğini belirtmiş. Daha sonra

Gümrük idaresi Genel Müdürü Sırrı Bey; Gümrük dairelerinden tayin edilenlere İki maaş verilmeyeceğini fakat başka yerlerden bu heyete katılanlara bütçemiz dâhilinde bir yevmiye ücretin verileceğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.453)

-Adalet Kâtipleri Kanunun 26. Maddesinin Kanun tasarısı ile ilgili

14 Ocak 1918 (1 Kânunusani 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Adalet Kâtipleri Kanunun 26. Maddesinde Belirtilen Kâtibin Oturacağı Evin Uygun Bir Yer Olması, Mahkemeye Uzak Olmaması Gibi Durumları Barındıran Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Böyle bir kanuna bu şeklide bir maddeyi uygun bulmadığını, kâtibin ne tür elbise giyeceği nasıl oturup kalkacağı bu maddeye giremeyeceğini belirtip kâtibin

oturacağı ev elbette mahkemeye uzak olmayacak bu takdir yetkisi kendisinde olması gerektiğini belirtmiş ve bunun değiştirilmesi için bir önerge vermiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.474)

-Adalet Kâtipleri Kanunun 31. Maddesinde belirtilen Kâtiplerin Vefat veya Görevlerini Yerine Getirememe Hallerindeki Durumları kanun tasarısı ile ilgili

14 Ocak 1918 (1 Kânunusani 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Adalet Kâtipleri Kanunun 31. Maddesinde Belirtilen Kâtiplerin Vefat veya Görevlerini Yerine Getirememe Hallerindeki Durumları Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Bu maddede katiplerin durumu ile ilgili "Kâtibi Adilerin istifaları veya azilleri veya vefatları vukuunda veyahut bir daha ifayı vazife edemeyecek surette maluliyet gibi bir halin hükmen sübutu takdirinde., ilaahirihi" denildiğini belirtip “sabit olma” (hükmen sübut) sözcüğünü ve bu durumun nasıl ispatlayacağını anlamadığını belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.477)

-Yetimhane (Darül Eytam) Genel Müdürlüğü Teşkilatı Kanuna Ek Kanun tasarısı ile ilgili

14 Ocak 1918 (1 Kânunusani 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Yetimhane (Darül Eytam) Genel Müdürlüğü Teşkilatı Kanuna Ek Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Tutanak yazıcılarına bir soru sormak istediğini, İdare Meclisinin esasını kabul ettiklerini orada 10 kişiden oluşan bir heyete bir ücretin verilip verilmeyeceği sorusu üzerine Eğitim Komisyonu üyesi Şemsettin Bey’in bunlara ücret verilmeyeceği cevabı üzerine Zülfü Bey, Hükümet tarafından seçilenlere ve diğerlerine ücret verilmediği takdirde buradaki işlerin görülmeyeceğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.601-602)

Sorumluluk Alan Kişiler Üstü Kapalı Yerlere Tahıl Getiren Vakıf Mallarına Ait Arazinin Kiraya Verilmesi ile Verginin Artırılmasına İlişkin Vakıf Olunan Arazinin Kiraya Verilmesi ile ilgili kanun tasarısı

1 Şubat 1918 (19 Kânunusani 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Sorumluluk Alan Kişiler Üstü Kapalı Yerlere Tahıl Getiren Vakıf Mallarına Ait Arazinin Kiraya Verilmesi ile Verginin Artırılmasına İlişkin Vakıf Olunan Arazinin Kiraya Verilmesine ve Bedeline ilişkin Öşür Sözleşmesi ile bir kararname ile ifraz olan kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Gayrimenkullerin tasarruf edilmesi ve tesviye-i intikal hakkında kanunun ne kadar önemli olduğu herkesçe bilindiğini fakat bu kanunun kararnamesinin zararlarını görmeyen kalmadığını belirtip bu kanun üç yıldan beri beklediğini geçen sene arkadaşlarımızdan Ebül'üla Bey bu madde görüşüldüğü vakit bunun bir hukuk meselesi olduğunu belirterek komisyona gönderilmesini istediğini bu tutanağın bende İki söz söylemeye mecbur ettiğini belirtip kanunu ayırarak oraya gönderilmesinin Hukuken ve İlmen uygun olmadığını Bu kanunu Ayan Heyetinin ısrarı üzerine gündeme geldiğini sonuç olarak;

Bu kanunu tekrar Encümene iade edelim. Esas Kararname ile müzakere eylesinler. Orada ne şekil alırsa müzakeratımızı onun üzerine bina edelim, yoksa keyf üzerine bir kanun, bir madde çıkarmak doğru değildir.(MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.26-27)

-Saadet Dairesinde Kurulan İslami Hikmetler Okulunun Kurulması ve Ayrıntıları Hakkında Kanun tasarısı ile ilgili

3 Şubat 1918 (21 Kânunusani 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Saadet Dairesinde Kurulan İslami Hikmetler Okulunun Kurulması ve Ayrıntıları Hakkında Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Arkadaşlar daha önce müftülerin maaşlarının az olduğunu söylediklerini kendisi ise bir şey söylemeyeceğini fakat şimdiye kadar birçok teşkilatın kurulması için kanun yaptıklarını, ödenek verdiklerini fakat şimdiye kadar böyle bir kayıt görüp görmediklerini sormuş, ardından madde için önemli olan maaşının asgarisi olduğunu ve konu olan ödeneğin verilmesinin uygun olduğunu söylendiğini belirtip müftülere vereceğimiz mevkiinin yüceliğini dikkate alınması halinde bu kaydın tutulmaması

gerektiğini belirtip Şemsettin Bey ile verecekleri önerenin kabul edilmesini istemiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.54)

- 1918 (1334) Yılıın Ziraat Bankası Bütçesi Kanun tasarısının 1. Faslı ile ilgili

8 Şubat 1918 (26 Kânunusani 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918(1334) yılının Ziraat Bankası Bütçesi Kanun tasarısının 1. Faslı ile ilgili söz alan Zülfü Bey;

Ziraat Bankası Bütçesinin her yıl meclise geldiğinde menfaat hissesini gördüğünü bu menfaat hissesinin Maliye Bakanlığına mı Ziraat Bankası mı kaldığını öğrenmek istediğini sormuş?

Ziraat Bankası Muhasebe Müdürü; bu menfaatin Ziraat Bankasına kaldığını gösterilmekle Maliye Bakanlığının Kazanç Bütçesine masraf olarak kaydedildiğini belirttikten sonra tekrardan söz alan Zülfü Bey, Vilayet Özel İdareye bu paranın verilmediği, bu paranın Maliye Bakanlığında olmasından dolayı Özel İdarenin mağdur olduğunu belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.93-94)

-1918 (1334) Yılıın Ziraat Bankası Bütçesi Kanun tasarısının 6. Faslı ile ilgili

8 Şubat 1918 (26 Kânunusani 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) yılının Ziraat Bankası Bütçesi Kanun tasarısının 6. Faslı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Memurların aldığı maaş durumunun dikkate alınması gerektiğine çünkü memurların aldığı maaş geçim ve yaşamı idame edecek miktarda olmadığını belirtip memura yapılacak zammın yaşamlarını sürdürme açısından temin etmeleri gerektiğini bu durumun komisyonda uzun uzadıya görüşüldüğü zam oranı olarak % 20, %3 0 olarak belirttiklerini ancak bunu buraya eklemenin doğru olmadığını belirttikten sonra; Bundan evvel de bazı mülhak bütçeler çıktı, onlar da gitti. Bunları Encümen nasıl uzun uzadıya müzakere ettiyse, biz de madde kanuniyeyi Encümenden çıktıktan sonra alır, okur ve ona göre tetkik ederiz. O madde kanuniyeden her bir memur istifade eder. Yoksa Hamit Beyin şimdi beyanatı veçhile buraya bir madde ilavesini kabul edersek,

bunu tertipsiz, tetkiksiz, tahkiksiz kabul etmiş oluruz. Diye belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.96)

-Yetimhane (Dar'ül Eytam) Genel Müdürlüğü Teşkilatı Kanunun 4. Maddesinin Kanun tasarısı ile ilgili

14 Şubat 1918 (31 Kânunusani 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Yetimhane(Dar'ül Eytam) Genel Müdürlüğü Teşkilatı Kanunun 4. Maddesinin Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Oturum başkanından izin aldıktan sonra bu bütçenin kazanç kısmının beşinci faslında genel dengeden muhassas miktarın kaydı olduğunu, para maliyeden çıktığından dolayı bunun bir bütçe olduğunu bu kanunun yürütülesi sadece Eğitim Bakanlığının değil Maliye Bakanlığının da memur olması gerektiğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.139)

-Adliye Kâtibi Kanun tasarısı ile ilgili

14 Şubat 1918 (31 Kânunusani 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Adliye Kâtibi Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Müdür Bey Artin Efendi'nin teklifi üzerine “Kanunu Medeniye mugayirdir”, bunu kabul etmediklerini diye açıklamada bulunduklarını ve “Hükümetin teklif ettiği maddeyi kabul ediyoruz” şimdi ise değişiklik yaptıklarını söylemeleri üzerine bunun uygun olmayacağını belirttikten sonra oturum başkanı yapılan teklifin ahlaki olmadığını belirtmesi üzerine söz alan Zülfü Bey; ahlaki açıdan doğru olmadığı sözüne katıldığını komisyon ile birlikte hareket edeceklerini ve Artin Bey'in önergesinin değiştirilmesinin Medeni Kanuna uygun olmadığını ve buna şekil vermenin doğru olmadığını belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.219)

-Bayındırlık Kurumları ile İmtiyazsız Şirketler Arasındaki İşlemlerde ve Haberleşmede Türkçe Kullanılması Kanun tasarısı ile ilgili

20 Şubat 1918 (7 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Bayındırlık Kurumları ile İmtiyazsız Şirketler Arasındaki İşlemlerde ve Haberleşmede Türkçe kullanılması Kanun tasarısının 1. Maddesine bir fıkra eklenmesine ilişkin kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Hükümetin teklif ettiği kanun tasarısı üzerine yüce meclis'in bir kanun çıkarmaya çalıştığını, ayrıcalıksız şirketlerin işlem ve haberleşmelerinde Türkçe kullanılması gerektiği belirtildiği halbuki bu kanun ile bu şirketler ayrıcalıklı bir duruma doğru gittiklerini belirtip Hükümetin Müdürler arasında Türkçe dışında bir dil kullanılmasını teklif etme nedeninin ne olduğunu sorduktan sonra,

Acaba Avrupa'daki şirketler kendi lisanlarından başka lisan istimal ediyorlar mı? Bizim memleketimizde yaşayan, para kazanan bir şirket elbette bizin lisanımızı öğrenmeye mecburdur ve bizim lisanımızla muamelâtını icra etmelidir. Bize üç sene evvel teklif ve Meclis-i Âlîce kabul edilen kanunla, bugün Hükümet rücû ediyor. Geçen sene vermiş olduğumuz bir karar mucibince bu kanunu daha imüddeti varken tâdile kalkmakta münasebet var mıdır? Her halde evvelki kanun doğrudur.

Sunduğu durumdan dolayı hükümetten cevap beklediğini söylemesi üzerine Oturum başkanı ne sorduğunu sorduktan sonra Zülfü Bey, işlemler ve haberleşmenin sadece Türkçe olacağına ilişkin daha önce bir kanun çıkardıklarını şimdi başka bir dille uygun olacağını ve ikinci bir kanun çıkardıklarını belirterek cevap beklediğini belirtmiş.

Zülfü Bey'e Bayındırlık Bakanlığı Müsteşarı Muhtar Bey cevap vererek; değişikliğin kanunun birinci maddesinde olduğunu bu maddede işlemlerin ve haberleşmenin Türkçe olacağı belirtikten sonra bu kanunun birinci maddesinin haberleşmenin Türkçe olacağını fakat diğer fıkra, bayındırlık kurumuna bir şirket tezkere yazdığı vakit Türkçe kullanacağı fakat diğer memurlar istediği dilde yazabileceğini ise Başkan, Müdür ve herkes istedikleri dili kullanabileceklerini belirtmesi bir göz boyama olduğunu belirtmiş ve bu konun üzerinden geçilmesi için bir önerge vereceğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.229-234)

-Askeri Emeklilik ve İstifa Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve 39. Maddede Değişiklik İçeren Kararnameyi Birleştiren Kanun tasarısı ile ilgili

20 Şubat 1918 (7 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Askeri Emeklilik ve İstifa Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve 39. Maddede Değişiklik İçeren Kararnameyi Birleştiren Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Her celsede karşlarına askeri ve mülkiye emeklilik ve görevden alma kanunun geldiğini bu kanunlar ile içinden çıkılmayacak bir duruma gelindiğini belirtip maaş veren Zatiye Müdüründen isteğinin bu kanunların neden ibaret olduğunu ve bu kanunlara daima zam ve ekleme yapılmasının bütçeye uygun olup olmadığı konusunda bir izahat beklediğini belirtmiş. Maaş veren Zatiye Müdürü İbrahim Bey; bu kadar kanunun çıkmasının sebebi devam eden savaşın olduğunu Denge Genel Kanunu görüşmelerinde belirttiği gibi,

Badel harp bu gibi kanunlarda vaz olunan ahkâmı cedide, kanunu hazır ile beraber tetkik olunup ve zamanın ihtiyacına hükümetin bütçesinin müsaadesine göre ayrıca bir kanun yapılarak Heyeti Celileye arz edilecektir. Diye belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s. 235-236)

-1917 (1333) Yılıının Savaş Bakanlığı Bütçesine 1.500.000 Kuruşun Olağanüstü Olarak Eklenmesi Kanun tasarısı ile ilgili

20 Şubat 1918 (7 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) Yılıının Savaş Bakanlığı Bütçesine 1.500.000 Kuruşun Olağanüstü Olarak Eklenmesi Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Meclis Başkanlığına verilen açıklamada da anlaşıldığı üzere kanunu şekil olarak Meclis-i Ayan'ın kabul etmeme nedeni bu kanunun Kanun-i Esasi'ye aykırı görülmesi ile beraber Maliye Denge Komisyonun bu maddeyi ilk şeklini değiştirdiği için iade edildiğini Bu kanun maddesinin uygun veya aykırı olması hakkında bir beyanat vermeleri gerektiğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.239).

-Üç Milyon Liralık Madeni Paranın Basılması ve İhraç Edilmesi Kanun tasarısı ile ilgili

25 Şubat 1918 (12 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Üç Milyon Liralık Madeni Paranın Basılması ve İhraç Edilmesi Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Şu ana kadar basılan paranın altı milyon gümüş e yaklaştığını bu basma Muktazi gümüşünün peşin para satın mı alındığını be ya Borç ile alındığını sorarak borç ile alınan miktardan ne kadar kazandıklarını Peşin para ile satın alındığında ne kadar miktar kaybettiklerine ilişkin tutanakta bir açıklama bulamadığını belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.290).

-1918 (1334) Yılıının Mart Ayına Ait Geçici Bütçe Kanunu tasarısı ile ilgili

25 Şubat 1918 (12 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) Yılıının Mart Ayına Ait Geçici Bütçe Kanunu tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Ağnam ve Aşar vergilerinin ne kadar bir vergi olduğunu Maliye Bakanı Cavit Bey'in de belirtmiş olduğu bu durumla ilgili bu vergiden iki kat yararlanılacağını düşünmediğini, halkın % 80 'nin olağanüstü durumdan dolayı gittiğini ağnamın kalmadığını belirtip bundan iki kat vergi alınmasının halkın daha da mağdur olmasına neden olacağını, bir kat verginin alınmasını teklif ettiğini belirtmiş. Daha sonra Ağnam vergisinin İki kat alınması hakkında açıklama yapmaması Hilmi Bey'in itiraz ederek 2 katın az olduğunu belirttiğini 3 kat, 5 kat, alınmasını istediklerini belirtmişler, fakat ağnam sahiplerinin günah olduklarını belirtterek;

Bu gün bazı vilâyetlerimiz vardır, Maliye Nâzın Beyefendiden istirham ederim, suâl buyursunlar. Buralarda bir koyunu 120 kuruştan, bir öküzü 200 kuruştan fazlaya almışlar mıdır? Mazbataları elimizdedir, kat'iyen almamışlardır. Sonra, derisi, yünü serbest bir surette ihraç edilemiyor. Buna karşı zürra ne yapsın? Eğer bunlar vâki ise, menetsinler, bırakmasınlar, günahdır. Tahkikat etsinler, eğer böyle değilse, ne derlerse desinler, yoksa mesele ağnamdan alınan resmin iki kat olarak alınmasında değildir. Diyerek sözlerini bitirmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.292-294)

-Adliye Kâtipleri Kanun tasarısının 98. Maddesinin ile ilgili

1 Mart 1918 (16 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Adliye Kâtipleri Kanun tasarısının 98.maddesi ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Bu madde de Adliye Kâtibi olmayan yerlerde mahkeme başkanlarının bu görevi yerine getirdiğini belirtip Bidayet Mahkeme başkanlarının görev yükünün fazla olduğunu, bu görevlere bir de adliye kâtibinin görevi brakması ile onun yükünün de ekleneceğini belirterek Kadı'ların icra memuru olmasından dolayı mahkemelerin yükünü azaltabileceğini ve kazalarda senet onaylama işinin Başkâtibe bırakılmasının daha uygun olacağını belirtmiş. Fakat bu görevin mahkeme başkanlarına verilse bile bu işi yapacak kişilerin başkâtiplerin olacağını belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.363-364)

-Gümrük Kanun tasarısının 33. Maddesi ile ilgili

3 Mart 1918 (18 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Gümrük Kanun tasarısının 33. Maddesi ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Yabancı devletlerin Prens ve Prenslerinin eşyalarından gümrük vergisinin alınmadığını Osmanlı Şehzadelerinin eşyalarından yabancı devletlerin gümrük vergisinin aldığını belirtip sadece padişahın eşyalarından gümrük vergisinin alınmadığını belirterek Osmanlı Devletinin yabancı devletlerin prens ve prenseslerinin Eşyalarından gümrük vergisinin almasını belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.385)

-1918 (1334) Yılıının Hesap Daireleri Divan Başkanlığı Bütçe Kanun Tasarısı ile ilgili

8 Mart 1918 (23 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) Yılıının Hesap Daireleri Divan Başkanlığı Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Kanun-i Esasi gereği her yıl hesap daireleri rapor vermek ile mükellef olduğunu fakat bu sene o raporun hiç verilmediği gibi Maliye Bakanlığından kesin olarak nelerin alındığı kousunda açıklama yapılmasını istediğini belirtmiş.

Hesap Daireler Başkanı Tevfik Bey, üç ayda bir önergeler verdiklerini, bu defalık bir gecikmenin yaşandığını gecikme yaşanmasının nedeni kendilerine ait olan masraflardan kaynakladığını belirtip bu evraklar daha önce Maliye Bakanlığının matbaa masrafları veya başka masraflar ile birlikte verdiğini belirtip kendilerine ait bütçenin müteferrika maddesine elli lira zam istemesi üzerine tekrardan söz alan Zülfü Bey, kanun çıkmadan ödenğin verimesinin doğru olmadığını ve Hesap Dairesi Başkanın ödenek istemesinin uygun olmadığını,

Kanun-i Esasinin 105 inci maddesinde “... sal muhasebelerini tetkik ederek hülasai tetkikat ve neticei mütalaatını her sene bir takriri mahsus ile Heyeti Mebusana arz eylemek üzere bir Divanı Muhasebat teşkil olunacaktır...” denildiğini belirterek kanun çıkmadan ödenek istenmelerine şaşırdığını belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.449-450)

-1918 (1334) yılının Savaş Bakanlığı Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili

8 Mart 1918 (23 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) yılının Savaş Bakanlığı Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Savaş Bakanlığı bütçesinin gerekçesinin üç satırdan ibaret olduğunu, hesap dairesine ayrılan bütçenin Savaş Bakanlığına verilmesi gerektiğini belirtip yaşatma sorunun da bütçeye eklenmesinin temelinde seferberlik ödenğinin verilmesi olduğunu belirterek bu sorun hal olunmadıkça bütçenin yürümeyeceğini, Paşa Hazretlerinin bu işi bir kararname ile halolunacağını söylemesi üzerine kararnamenin önce vucud bulup yüce mecliste tartışılması gerektiğini var olan kararname nin yetersiz olduğunu ve halığın bununla yaşamadığını belirterek bu duruma çare bulmak için ne yaptıklarını sorumlu bakanın cevap vermesini belirtmiş.

Savaş Bakanlığı Müsteşarı Mahmut Kamil Paşa; Yaşatma Masrafinın Savaş bakanlığının bütçesinden verilmediğini Yaşatma Kanun Genel Kurula sunulduğunu, istenilen şekilde değiştirebileceğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.455-456)

-1918 (1334) Yılı'nın Dış işleri Bakanlığının Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili

10 Mart 1918 (25 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) Yılı'nın Dışişleri Bakanlığının Bütçe Kanun tasarısının 208. Fasl görüşmeleri ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Maliye Bakanı söylevlerinde kesinlikle fazla ödenek alınmayacağını bu bütçe kanunu bu şekilde çıkaracaklarını belirttiğini kendilerinin şimdiden zam ödeneğine başladıkları takdirde bütçelerinin 12 Milyondan 100 Milyona çıkacağını Osmanlı Devletinde bir elçilik binasının alınmasını arzu ettiğini, savaşın bitmesinden sonra Osmanlı'nın şanına yakışır bir elçilik binasının yaptırılmasının gerektiğini belirtmiş. Daha sonra mecliste yapılan oylama 208. Fasl kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.486)

-1918 (1334) Yılı'nın Deniz Bakanlığı Bütçesi Kanun tasarısı ile ilgili

10 Mart 1918 (25 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918(1334) Yılı'nın Deniz Bakanlığı Bütçesi Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Deniz Bakanından temennilerinin gelecek yıl bütçe verdiği vakit hesap işlerine onay işlerinin yaptırma gibi işlemlerinin de oraya verilmesi olduğunu belirttikten sonra Söz alan Deniz Bakanı Tevfik Bey; Deniz Bakanlığının bütün masraflarının Hesap Dairesinden onaylandıktan sonra yürütüldüğünü belirtmiş. Zülfü Bey tekrardan söz alarak Hesap İşleri Dairesi geçen sene verdiği raporda Deniz ve Dışişleri Bakanlıklarının birçok şeyini gördüklerini raporların ortada olduğunu incelenmesinin gerektiğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.493)

-1918 (1334) Yılı'nın Deniz İşleri Müdürlüğü Bütçesi Kanun tasarısı ile ilgili

10 Mart 1918 (25 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918v(1334) Yılı'nın Deniz İşleri Müdürlüğü Bütçesi Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Deniz İşleri Bütçesi hakkında Maliye Denge Komisyonun tutanağını okuduğunu kendilerini uyardıkları için teşekkür ettiğini belirtip deniz işleri şirketinin gelirinin 600.000 lira masrafının 900.000 lira olduğunu belirterek halkın çektiği işkence de cabası olduğunu, halkın orada hasta olduğunu belirttikten sonra

Acaba Seyr-i Sefain İdaresine mensup olan bir memur, o vapura biniyor mu? O vapura binmiş olsaydı, o da bizim gibi hasta olurdu, fakat bu gibi işleri böyle bir Nezarete merbut olan bir şirket yapamaz. Hükümet, böyle ticaretle iştigal edemez. Bu, böyle devam ettikçe kat'iyen iş yürümeyecek ve ahali işkenceden kurtulmayacaktır. Buna bir çare bulsunlar. Diye belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.500)

-1918 (1334) Yılı'nın İçişleri Bakanlığı Bütçesi Kanun tasarısı ile ilgili

11 Mart 1918 (26 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) Yılı'nın İçişleri Bakanlığı Bütçesi Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Vilayet Nüfus Memurlarının maaşının ne kadar olduğunu bunların kaç sınıftan oluştuğunu, öğrenmek istediğini, çünkü Nüfus Genel Müdürlüğü beyanatında Elviye, Kaza nüfus memurlarından bahsetmesine rağmen vilayetlerdeki nüfus memurlarından bahsetmediğini belirtip vilayetlere acaba ödeneğin verildiğini öğrenmek istediğini belirtmiş.

Daha sonra Nüfus Genel Müdürü Refet Bey; Yüce Meclisin uygun gördüğübir şekilde Vilayetlerdeki Nüfus müdürlerinin yüce mektebten mezunların atanması şartıyla verildiğini yüce mektepten olmayanlara verilmediğini, mart ayından itibaren hükümet tamamen ödeyeceğini belirtmesi üzerine Zülfü Bey tekrar söz alarak, Osmanlı iktidarı derecesinde herkesin memur olabileceğini mektepli mektepsiz sorunu olmadığını, sadrazam'ın maaş zamını mekteplilere vereceğim mektepsizlere vermeyeceğim kuralının olmadığını belirttikten sonra,

Bizim vilayetin Nüfus Müdürüne, iki seneden beri ifa-yı vazife ettiği halde, hâlâ sekizyüz kuruş maaş veriliyor. Bugün mektepten çıkmamış diye niçin o maaşı alıyor, aynı vazifeyle muvazzaftır. Eğer idaresiz ise, azledilmeli, aksi takdirde onlara da aynı maaş verilmeli. O bütçede kabul edilmiş olduğundan, neden verilmesin? Bu, bir haktır efendim. Diyerek sözlerini bitirmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.528)

-1918 (1334) yılının Posta, Telefon ve Telgraf Bütçesi Kanun tasarısı ile ilgili

15 Mart 1918 (2 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) yılının Posta, Telefon ve Telgraf Bakanlığı Bütçesi Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Devlet Dairelerinde açılışan memurların kâffesi yevmiyesi 5-6 saat olduğunun fakat Posta ve Telgraf memurların 24 saat çalıştığını ve vücudlarının yıprandığını bu durumun ailelerine yansıdığını belirtip hiçbir telgraf memurunun 40 yaşına ulaştığını görmediğini meclisin bunlara şefkat etmesi için sorumlu bakan ve meclis başkanlığının düşünmesini istediğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.625)

-1918 (1334) yılının Ticaret ve Ziraat Bakanlığı Bütçesi Kanun tasarısı ile ilgili

18 Mart 1918 (5 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918(1334) Yılının Ticaret ve Ziraat Bakanlığı Bütçesi Kanun tasarısının 293. Faslı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Bu faslın 2.Maddesinde Ergani Madeninin masraflarının olduğunu bu madenin dünyanın en zengin bakır madeni olduğu halde ameliyatların eski usul ile yapıldığı hakkında bakan beyin düşüncesini merak ettiğini ve nasıl olur da bu madenin masrafının 30 bin lira olduğu konusunda bir açıklama beklediğini belirtmiş.

Söz alan Ticaret ve Ziraat Bakanı Mustafa Şeref Bey; bu madenin işletilmesi için İtibar-ı Milli Bankası ile görüşmelerin yapıldığını fakat savaş devam ettiğinden dolayı bu madenin işletilmesinin Savaş Bakanlığının savaş ihtiyaçlarının karşılanması için bu madeni işletildiğini belirtip savaştan sonra İtibar-ı Milli Bankası ile görüşmelerin tekrar yapılacağını bu banka ile anlaşıldığı takdirde madenin yarısının devlete yarısının İtibar-ı Milli Bankasına verilmesine karar verileceğini böylece madenin daha iyi işletilmesinin sağlanılmaya çalışılacağını belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.703)

-1918 (1334) Yılıın Kazanç Bütçesi Kanun tasarısı ile ilgili

20 Mart 1918 (7 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) yılının Kazanç Bütçesi Kanun Tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Yüce Mecliste alınan kararların hükümete bildirildikten sonra yürütme gücünün bu karardan sorumlu olduğunu ve hükümetten temeni beklemenin doru olmadığını belirtip meclisin elinde İki silahtan birinin soru diğereinin açıklama beklmek olduğunu belirterek görevini yerine getirmeyen hangi daire olursa olsun açıklama yapacağını belirttikten sonra,

Yoksa bizim verdiğimiz bir kararı Hükümet icra etmezse ne olacak? Hükümet, Meclisin kararını dinlemezse ve dinlemem derse ne olacak? Bu doğru değildir. Diyerek sözlerini bitirmiş. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.22)

20 Mart 1918 (7 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) yılının Kazanç Bütçesi Kanun tasarısının 19.Maddesi ile ilgili söz alan Zülfü Bey;

Bu Zammın Zorunlu ihtiyaçtan dolayı yaptıklarını yedi bin beşyüz kuruş maaş alan kişi kurtulmuş olmadığını, ihtiyaçların genel olduğu gini o kişinin de kişisel ihtiyaçlarının olduğunu yedi bin kuruş maaş alan kişinin olağanüstü ödeneği ile beraber maaşının Dokuz bin kuruşa yakın olacağını belirterek yedi bin beşyüz maaş alan kişinin bundan mahrum kalacağını bu durumun adalete uymayacağını belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.37)

-Genel Yaşatma ve Geçindirme (İaşe) Kararnamesinin 2.Maddesi Kanun tasarısı ile ilgili

25 Mart 1918 (12 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Genel Yaşatma ve Geçindirme (İaşe) Kararnamesinin 2.Maddesi ile ilgili Kanun tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Çiftçilerin hukukunun zayı olduğunu, bugün çiftçilerin elinden zahirelerinin alınması halinde ziraatın katiyyen olmayacağını belirtip çiftçilerin ekinlerini ne şartlarda ektiğini, tarım aletlerini nasıl aldığını ve bunların hükümet tarafından temin edilip edilmediğinin bilinmesi gerektiğini belirterek çiftçinin elinden buğdayının alınmasının ne gibi sonuçlar doğuracağını bilmediğini belirttikten sonra;

Eğer köylüyü yaşatmak ve iaşeyi temin etmek i isterlerse, Ticaret ve Ziraat Encümeninin teklifi veçhile tohumluk ve yiyeceği ayrıldıktan sonra mütebakisi ne kalırsa, bunun nısfını Hükümet alsın. Mütalaam bundan ibarettir. Bu bapta bir takrir de takdim edeceğim. Diye belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.141-142)

Mecliste ay gün aynı madde ile ilgili yapılan görüşmeler esnasında tekrardan söz alan Zülfü Bey:

Memurların bu geçindirme suretlerinin hem kanun hem kararname olduğunu çünkü elde daha önceki yıllarda hazırlanan bir kanunun var olduğunu bu durum ile ilgilihükümetin ve Maliye Denge Komisyonun bir teklifinin olmadığını belirtip ya eski kanun ile birleştirilmeli ya da bu kanuna bir madde eklenmesi gerektiğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.148)

-Genel Yaşatma ve Geçindirme (İaşe) Kanun tasarısı 4. Maddesi ile ilgili

27 Mart 1918 (14 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Genel Yaşatma ve Geçindirme (İaşe) Kanun Tasarısı 4.Maddesi ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Bu madde ordunun geçirilmesi maddesi olmadığını bu maddenin çiftçilerin hukukunun ve maliye meselesinin temin edilme maddesi olduğunu burada seferberlik öncesi fiyatlardan bahsedildiğini seferberlik öncesinde bir okka buğdayın 40 lira olduğunu şimdi ise o paraya 40 okka buğdayın alınmadığını onun farkının düşünülmesi gerektiğini belirtip;

Şimdi zürraa piyasa mucibince aldığı -Hükümetin aldığı gibi değildir- zahireyi değil; 3 sene evvel bu fiyatla satılmıştır. Bunu alınız demek doğru değildir. 6 misil nedir? Zürraın elinden alıyoruz, mütebaki kalan miktarla zürra, öküzünü mü, tohumunu mu, hayvanatını mı tedarik etsin? 6 misil azdır, 10 misil, 15 misil yapsınlar. Bendeniz, öyle anlıyorum ki, Muvazene-i Maliyye Encümeni, bunun için sarfedilecek paranın 50.000.000 Lira olacağını tahmin ediyor.

Sözlerini bitirdikten sonra Lazistan Mebusu Süleyman Sudi Bey'in bu paraların nereden verileceği sorusu üzerine Zülfü Bey, bu parayı çiftçilerin vereceğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.185-186)

-Genel Yaşatma ve Geçindirme (İaşe) Kanun tasarısı 13.Maddesi ile ilgili

29 Mart 1918 (16 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Genel Yaşatma ve Geçindirme (İaşe) Kanun tasarısı 13.Maddesi ile ilgili söz alan Zülfü Bey: Geçindirme Genel Müdürlüğünün bir talimatname yapacak ise o talimatnamenin bu talimatname olmayacağını kendilerinin bu kanunu incelemek için yaptığını belirtip talimatname için tüzüğün çıkarılması gerektiğini tüzüğün olmadığı yerde talimatname ile işin yürümeyeceğini belirterek talimatname yerine tüzüğün denilmesi gerektiğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.214-215)

-Genel Yaşatma ve Geçindirme (İaşe) Kanun tasarısının 20.Maddesi ile ilgili

12 Nisan 1918 (30 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Genel Yaşatma ve Geçindirme (İaşe) Kanun tasarısının 20.Maddesi ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Vergi önergenin amacı komisyon tarafından o maddenin üzerinden geçilmesi esasına ait olduğunu Fuat Hulusu Bey'in verdiği önerge üzerine olmadığını belirtip bu sorunu açıklığa kavuşturmak istediğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.472)

-Genel Yaşatma ve Geçindirme (İaşe) Kararnamesinin Kanun tasarısına eklenen 10. Madde ile ilgili

13 Nisan 1918 (31Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Genel Yaşatma ve Geçindirme (İaşe) Kararnamesinin Kanun tasarısına eklenen 10. Madde ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Kararname çıktığında her oturumda şikâyet ettiklerini bu maddeyi kabul ederek çiftçilerin hepsini öldürmek olduğunu bunun asla kabul olunmayacağını belirtip Ayan Meclisinin yaptığı hesapta iki misli fazla olurken üç mislinin alınması bunun nasıl bir madde olduğunu gösterdiğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.546)

-Genel Yaşatma ve Geçindirme (İaşe) Bakanlığına 3.000.000 Lira Ödeneğin eklenmesiile ilgili kanun tasarısı

31 Aralık 1918 (18 Kânunuevvel 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Genel Yaşatma ve Geçindirme (İaşe) Bakanlığına 3.000.000 Lira Ödeneğin eklenmesine ilişkin Kanun Tasarısı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Geçindirme (İaşe) Bakanı konuşmalarında para olmadığından ve para verilmemesi halinde İstanbul halkının aç kalacağını belirttiğini, bu Geçindirme Kanunun çeşitli aşamalardan, birkaç komisyon ve birkaç bakanlığın elinden geçtiğini fakat hiçbirinin bir şey yapmadığını fakat Bakan Bey'in üç milyon lirayı alıp sadece İstanbul'un geçimini düşündüğünü belirttikten sonra,

Vilayata mubayaat için para verdiler mi? Hatta bazı yerlerde ikinci mislin mübaası devam ediyor. O salahiyet; Ordu kumandanlarına verilmiştir. Ordu Kumandanları cebren alıyorlar. Buna mani oldular mı? Bu gün gerek geçen seneden ve gerek bu seneden olsun zürraa beş para verilmemiştir.

Bakan Bey'in bugün sadece İstanbul halkını düşündüğünü, İstanbul halkının acınacak halde olduğunu; sadece İstanbul halkının düşünülmemesi gerektiğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.5, C.1, s.346)

4.4.2.3.Zülfü Bey'in Diğer Konularla İlgili Yaptığı Konuşma

-Meclis İç Tüzüğü'nün 36. Maddesi ile ilgili

1 Mart 1915 (16 Şubat 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Meclis İç Tüzüğü'nün 36 Maddesinde Belirtilen Fesih, Seçim Sonu ve Yenilene Seçimlerde Kabul Edilmemiş Tasarı, Tanun Teklifleri ve Hallerin Bildirilmesi durumu hakkında yapılan değişiklik ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Cahit Beyin kanun tasarılar konusunda söylediklerine katıldığını fakat buraya Hallerin bildirilmesi fıkrasının eklenmesi için birinin dilekçe verdiğini belirtip, şikâyet ettiklerini ve şikâyetlerine bakılmadan toplu bir şekilde kabul edildiğini dilekçelerin bunlar dışında tutulması gerektiğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.2, s.222)

-Meclis iç Tüzüğü'nün 48. Maddesi ile ilgili

5 Mart 1915 (20 Şubat 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Meclis iç Tüzüğü'nün 48. Maddesinde Söz, kayıt ve Talep Sırasına göre verilir veya heyet isterse tartışma sırasında önemli meselelerin lehine veya aleyhinde dönüşümlü olarak söylenmelidir. Maddesi ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Mazbata yazan kişiye bu Fırkada “hakkında” söz söylemek hatiplere ait olduğu belirtildiğini bir maddede kaç hatibin söz alıp yazdığını sormuş, mecliste tartışmanın yeterli olduğuna karar verdikten sonra kararın elinde kaldığını ve onu başkanlık makamına verip vermeyeceğini anlamak istediğini belirtmiş. Daha sonra “hakkında” sözcüğü'nün eklenmesi ile yapılan değişiklik ile mecliste yapılan oylama ile madde kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.2, s.289)

-Meclis İç Tüzüğü'nün 77. Maddesinde Belirtilen Hükümetçe Aktarılan ve Meclis-i Mebusan'ın Kabul Edip Etmediği Belli Olmayan Sözleşmelerin Onaylanması ile ilgili

9 Mart 1915 (24 Şubat 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Meclis İç tüzüğü'nün 77.Maddesinde Belirtilen Hükümetçe aktarılan ve Meclis-i Mebusan'ın Kabul Edip Etmediği Belli Olmayan Sözleşmelerin Onaylanması Talebini İçine Alan Kanun Tasarıları Geçmişte Kalan Usule Göre Hareket Edilir. Maddesine ilişkin tasarıda söz alan Zülfü Bey:

76. Madde ile 77. Maddeleri bağlı görmediğini belirtmesi üzerine oturum başkanı 77. Maddedeki hükümler daha önceki maddelere tabi tutulduğunu Zülfü Bey'in tabi olmadığı sözü üzerine her iki maddeyi birden oylamaya sunmayacağını ayrı ayrı genel kurulun oylamasına sunacağını belirtmesi üzerine Zülfü Bey, söz konusu olan antlaşma ve sözleşmelerin aynı olmadığı ve Komisyon Başkanın açıklama yapmasını istediğini ve meclise belli olmayan bir şekilde geldiğini belirtmiş. Daha sonra Mecliste 76 ve 77. Maddeler ayrı ayrı oylanarak kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.2, s.381-382)

-Devir Sırasında Valilere, Sancak Beylerine ve Kaymakamlara verilecek Yol parası ile ilgili kararname

6 Aralık 1917 (24 Kânunuevvel 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Devir Sırasında Valilere, Sancak Beylerine ve Kaymakamlara verilecek Yol parası ile ilgili kararnameye ilişkin tasarıda söz alan Zülfü Bey:

Yol Parası tüzüğü Emekli Kanunu gibi şekilden şekille girdiğini ve hiçbir kurumda düzenli ve aynı miktarda olmadığını, bunların birleştirilmesinin daha uygun olacağını belirtip eklenilen kanun maddesinin kesinlikle uygun olmadığını hükümetin kabul etmesi halinde bile kendisinin bu kararnamenin reddi için önerge vereceğini belirtmiştir. Yapılan oylama ile bu tasarı kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.387)

-Meclis-i Ayan’a gönderilen Kararnamelerden Dolayı Ayan Meclisi ile Meclis-i Mebusan arasındaki uyuşmazlık ile ilgili

20 Şubat 1918 (7 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Meclis-i Ayan’a gönderilen Kararnamelerden dolayı Ayan Meclisi ile Meclis-i Mebusan arasındaki uyuşmazlığı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

Meclis-i Ayan ile Meclis-i Mebusan arasındaki uyuşmazlığın içtüzük ile hal olunamayacağını bu meselenin bir Kanun-i Esasi sorunu olduğu için bir Kanun-i Esasi Komisyonun bu meseleyi halletmesi gerektiğini belirtip aksi takdirde bu uyuşmazlıktan ya hükümetin düştüğünü ya da meclisin dağıtıldığını belirterek bu sorunun hal edilmesi gerektiğini ve bu ikisinin denk olması gerektiğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.242)

-Kastamonu ve Bolu Ormanları Hakkında Özel Komisyonun tutanağı ile ilgili

13 Nisan 1918 (31 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Kastamonu ve Bolu Ormanları hakkında Özel Komisyonun Tutanacı ile ilgili söz alan Zülfü Bey:

İç Tüzüğün 133. Maddesinde genel kurula bildirilen şikâyetler hakkında gerekirse bakanlara veya bıraktıkları vekillere müracat edilerek bili alınabileceğini belirtildiği bu madde böyle açık bir madde iken Bakan Bey'in açıklamasından sonra oylamaya geçileceğini belirtmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.558)

4.4.2.4. Verdiği Kanun Teklifleri

14 Aralık 1914 (11 Kânunuevvel 1330) tarihinde Diyarbakır Mebusu Zülfü ve Bey Meclis'e sunduğu kanun teklifinde Diyarbakır da 1914'te meydana gelen yangından dolayı emlakları hasar görenlerin vergilerinin 1914 (1330) ve 1915 (1331) olmak üzere iki yıl ıkten genel kurula sunulmuş. Genel kurulda yapılan görüşme ve oylama ile Kanun komisyonuna gönderilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.106-107)

4.4.2.5. Katıldığı Oylamalardaki Durumu

4.4.2.5.1. Diğer Konular Hakkında Yapılan Oylamalardaki Durumu

-6 Haziran 1914 (24 Mayıs 1330) tarihli meclis görüşmelerinde Edirne Vilayeti Adliye Teşkilatına ilişkin kanun tasarısının sekizinci maddesinin son fıkrasının kendi isteği ile yapma sözcüğünün eklenmesi hakkındaki Mazelyah Efendinin önergesinin oylamasına 125 Mebus katılmış bu mebuslardan 78'i ret oyu, Zülfü Bey ve 47 mebus kabul oyu vermiş fakat Önerge kabul edilmemiş. (MMZC., D.3, İ.1, C.1, s.190)

-20 Temmuz 1914 (6 Temmuz 1330) tarihli meclis oturumunda yapılan seçim ile yeni kurulan Halil Paşa Hükümeti için yapılan güven oylamasında oylamaya katılan 198 Mebustan aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 197'si güvenoyu vererek yeni hükümetin kurulmasını sağlamıştır. (MMZC., D.3, İ.1, C.2, s.449)

-15 Şubat 1916 (1 Şubat 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen Bursa Mebusu Memduh Bey'in Hükümette güven konusunda verdiği önerge ile ilgili mecliste yapılan oylamaya aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'inde bulunduğu 189 Mebus un tamamı bu önergeye kabul oyu vererek yeni önergeyi kabul etmişler. (MMZC. D.3, İ.3, C.2,s.192)

-6 Aralık 1917 (24 Kânunuevvel 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Kibrit ve Kav Tüketim Vergisin Kararname ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 144 Mebus katılmış oylamada 6 mebus oylamada ret oyunu, 4 mebus çekimser oy kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey’inde bulunduğu 144 mebusun tamamı Kabul oyu kullanarak Kararname kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.390)

-27 Şubat 1918 (14 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Aydın Mebusu Emanuel Emanuelidi Efendi’nin İçtüzüğün 12. Maddesi ile 90.Maddesinin 2. Fıkrasının değiştirilmesi hakkındaki kanun teklifine ilişkin Rapor Komisyonun tutanağı ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 151 mebus katılmış oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey’inde bulunduğu 61 mebus oylamada ret oyunu, 11 Mebus çekimser oy kullanmış 79 mebusun kabul oyu kullanarak komisyon tutanağı kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.336-337)

4.4.2.5.2.Kanunlar Hakkında Yapılan Oylamalardaki Durumu

-21 Temmuz 1914 (7 Temmuz 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1914 (1330) yılının Deniz idaresi Bütçe Kanun tasarısına ilişkin yapılan oylamaya aralarında Diyarbakır Mebusları olan Zülfü Bey’inde bulunduğu 130 mebus katılmış mebusların tamamı bütçeye kabul oyu kullanarak bütçe kanunu kabul edilmiştir. (MMZC.,D.3, İ.1, C.2, s.504)

-23 Temmuz 1914 (9 Temmuz 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1914 (1330) yılının Sağlık Bakanlığı Bütçe Kanun tasarısına ilişkin oylamaya Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey’in de aralarında bulunduğu 122 mebus katılmış katılan mebusların tamamı kabul oyu vererek bütçe kanunu kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1, C.2, s.580)

-12 Ocak 1915 (30 Kânunuevvel 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1915 (1331) Yılının Genel Denge Bütçe Kanun tasarısına ilişkin yapılan oylamaya aralarında Diyarbakır Mebusları olan Zülfü Bey’in de bulunduğu 135 mebus katılmış mebusların tamamı bütçeye kabul oyu kullanarak bütçe kanunu kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1,2, C.1, s.170)

-12 Ocak 1915 (30 Kânunuevvel 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Vakıf Bakanlığının 1915 (1331) Yılı'nın Bütçe Kanun tasarısına ilişkin yapılan oylamaya aralarında Diyarbakır Mebusu olan Zülfü Bey'in de bulunduğu 104 Mebus katılmış mebusların tamamı bütçeye kabul oyu kullanarak bütçe kanunu kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.172)

-16 Ocak 1915 (3 Kânunusani 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Hicaz Demiryolları'nın 1915 (1331) Yılı'nın Bütçe Kanun tasarısına ilişkin yapılan oylamaya aralarında Diyarbakır Mebusu olan Zülfü Bey'in de bulunduğu 128 mebus katılmış mebusların tamamı bütçeye kabul oyu kullanarak bütçe kanunu kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.182)

-16 Ocak 1915 (3 Kânunusani 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Emniyet Sandığı 1915 (1331) Yılı'nın Bütçe Kanun tasarısına ilişkin yapılan oylamaya aralarında Diyarbakır Mebusları olan Zülfü ve Feyzi Beylerin de bulunduğu 119 Mebus katılmış mebusların tamamı bütçeye kabul oyu kullanarak bütçe kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.184)

-23 Ocak 1915 (10 Kânunusani 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1915 (1331) Yılı'nın Ziraat Bankası Bütçe Kanun tasarısına ilişkin yapılan oylamaya aralarında Diyarbakır Mebusu olan Zülfü Bey'in de aralarında bulunduğu 119 Mebus katılmış mebusların tamamı bütçeye kabul oyu kullanarak bütçe kanunu kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.239)

- 7 Ekim 1915 (24 Eylül 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Bir kişinin İlmiye, Askeriye ve Mülkiye Kurumlardan İkisinden Birden Alan Kişinin ve Ailenin Emeklilik Maaşlarının Toplamının 5.000 Kuruşu Geçmeyeceğine İlişkin Kanun tasarısına ilişkin oylamada aralarında Diyarbakır mebusu Zülfü Bey'inde bulunduğu 100 mebus katılmış. Bu mebuslardan aralarında Zülfü Bey'inde bulunduğu 20 mebus ret oyu, 80 mebus kabul oyu kullanarak kanunun kabul edilmesi sağlanmıştır. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.512-513)

-4 Kasım 1915 (22 Teşrin-i evvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1915 (1331) Yılı'nın Hicaz Demiryolu İdaresi Bütçe Kanuna 6 Milyon kuruş ilave edilmesine ilişkin kanun tasarısının oylamasına aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü

Bey’inde bulunduğu 87 Mebus katılmış bu mebusların tamamı oylamada kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1-2, C.1, s.657)

-19 Aralık 1915 (26 Teşrinisani 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1914 (1330), 1915 (1331) Yıllarının Bazı Bölüm ve Maddelere Ödenek eklenmesi hakkında iki uygun Kanun tasarısı hakkında yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey’inde bulunduğu 82 Mebus katılmış mebusların tamamı bütçeye kabul oyu kullanarak iki bütçe kanunu kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.137)

-20 Aralık 1915 (7 Kânunuevvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1915 (1331) Yılıının Sağlık Müdürlüğü Bütçesinin Beşinci Faslıının Birinci Maddesine 1.000.000 Kuruşun eklenmesi ilgili kanun tasarısının oylamasına aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey’inde bulunduğu 122 mebus katılmış yapılan oylamada 1 mebus ret oyu, 121 mebus kabul oyu kullanarak kanun maddesi kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.205)

-23 Aralık 1915 (10 Kânunuevvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1915 (1331) Yılıının Ticaret ve Ziraat Bütçesinin 32 ve 33. Fasılarına toplam 2.305.900 Kuruşun eklenmesine ilişkin kanun tasarısının oylamasına aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey’in de bulunduğu 97 mebus katılmış yapılan oylamada mebusların tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.235)

-27 Aralık 1915 (14 Kânunuevvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1915 (1331) Yılıının Maliye Bütçesinin 42. Faslına 100 Milyon kuruşun eklenmesine ilişkin kanun tasarısının oylamasına aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey’in de bulunduğu 144 Mebus katılmış yapılan oylamada mebusların tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.252)

-3 Ocak 1915 (21 Kânunuevvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Almanya’dan 20 Milyon Liralık Avans Alınmasına ilişkin kanun tasarısının oylamasına aralarında Diyarbakır Mebusları Zülfü Bey’in de bulunduğu 132 mebus katılmış yapılan oylamada mebusların tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.291)

-3 Ocak 1915 (21 Kânunuevvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Ziraat Bakanlığının 1915 (1331) Bütçesine tohumluk için 15 Milyon kuruşun eklenmesine ilişkin kanun tasarısının oylamasına aralarında Diyarbakır Mebusları Zülfü Bey’in de

bulunduğu 98 mebus katılmış yapılan oylamada mebusların tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.293)

-6 Ocak 1915 (24 Kânunuevvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Genel Eğitim Bakanlığı'nın 1915 (1331) Yılı'nın Bütçesinin Bölüm ve Maddelerine 5 Milyon 123 Bin 656 kuruşun eklenmesine ilişkin kanun tasarısının oylamasına aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 128 mebus katılmış yapılan oylamada mebusların tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.315)

-10 Ocak 1915 (28 Kanunuevvel 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen İçişleri Bakanlığının 1915 (1331) Yılı'nın Bütçesinin 22. Maddesi olan Göç Edenlerin Yerleştirilmesi Faslına 25 Milyon kuruşun eklenmesine ilişkin kanun tasarısının oylamasına aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 112 mebus katılmış yapılan oylamada mebusların tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir.(MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.331)

-6 Mart 1915 (21 Şubat 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Bağdat Demiryolu İnşaatı için Almanya Hükümeti'nden 2.112.000 liralık borçlanmanın yapılmasına eklenmesine ilişkin kanun tasarısının oylamasına aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 104 mebus katılmış yapılan oylamada mebusların tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC .,D.3, İ.2, C.2, s.330)

-9 Mart 1915 (24 Şubat 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Kanun-i Esasi'nin 72. Maddesinin Şekil Değişikliğine ilişkin kanun tasarısının oylamasına aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'inde bulunduğu 187 mebus katılmış yapılan oylamada mebusların tamamı kabul oyu kullanarak maddenin şekil değişikliğini kabul etmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.2, s.434)

-4 Ocak 1916 (22 Kânunuevvel 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen Osmanlı Devleti ile Bulgaristan Hükümeti arasında Düzenlenen Posta-Telgraf ve Telefon Antlaşmasının İmza ve Birbirine İzin Vermeleri için Posta-Telgraf ve Telefon Bakanlığına İzin Verme Hakkında Kararname ve Antlaşmanın 19. Maddesinde belirtilen inşaat müddetinin uzatılması kararnamesinin uygunluğunu Maliye Komisyonunca düzenlenen kanunun oylamasına aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü

Bey'in de bulunduğu 145 Mebus katılmış yapılan oylamada mebusların tamamı kabul oyu kullanarak kanunu kabul etmiştir. (MMZC. D.3, İ.3, C.1, s.298)

-8 Ocak 1916 (26 Kânunuevvel 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) Yılı'nın Hicaz Sağlık İdaresinin Bütçe Kanunun tasarısının Atama İsimleri Konulmasına ilişkin kanun oylamasına 155 mebus katılmış yapılan oylamada mebuslardan 1'i ret oyu, aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 154 mebus ise kabul oyu kullanarak kanunu kabul etmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.1, s.313)

-15 Ocak 1916 (2 Kânunusani 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen Hazine-i Hassa'nın Nam ve Hesabına Gelecek Eşyanın Gümrük Vergisinden Ayrı Tutulmasının Belirlenmesi hakkındaki kanun maddesi hakkında yapılan oylamaya 160 mebus katılmış bu mebuslardan 3 'ü çekimser oyu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 157 mebus kabul oyu kullanarak kanunun kabul edilmesini sağlamışlar. (MMZC., D.3, İ.3, C.1, s.371)

-20 Ocak 1916 (7 Kânunusani 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) Yılı'nın Sınır Sağlık Genel Müdürlüğü Bütçe Kanunu hakkında yapılan oylamaya 153 mebus katılmış bu mebuslardan 1'i ret oyunu, 3'ü çekimser oyu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 149 Mebus kabul oyu kullanarak kanunun kabul edilmesini sağlamışlar. (MMZC., D.3, İ.3, C.1, s.423)

-20 Ocak 1916 (7 Kânunusani 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) Yılı'nın Sınır Sağlık Genel Müdürlüğünün Emekli Sandığı Bütçe Kanunu hakkında yapılan oylamaya 153 mebus katılmış bu mebuslardan 1'i ret oyunu, 3'ü çekimser oyu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 149 mebus kabul oyu kullanarak kanunun kabul edilmesini sağlamışlar. (MMZC., D.3, İ.3, C.1, s.426)

-29 Ocak 1916 (16 Kânunusani 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen Osmanlı Milli İtibar Bankasına Bazı Ayrıcalıkların Verilmesine ilişkin kanun oylamasına 159 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 159 mebus kabul oyu kullanarak kanunu kabul etmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.81)

-8 Şubat 1916 (26 Kânunusani 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) Yılı'nın Emniyet Sandığı Bütçe Kanunu oylamasına 172 mebus katılmış yapılan oylamada 1 mebus çekimser oy kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 171 mebus kabul oyu kullanarak kanunu kabul etmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.141)

-10 Şubat 1916 (28 Kânunusani 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) Yılı'nın Vakıflar Bakanlığının Bütçe Kanunu tasarısı oylamasına 178 mebus katılmış yapılan oylamada 3 mebus ret oyu, 1 mebus çekimser oyu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 174 mebus kabul oyu kullanarak kanunu kabul etmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.158)

-17 Şubat 1916 (17 Şubat 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen Seferberlik Esnasında Osmanlı Askerleri Tarafından Düzenlenecek Vekâletnameler hakkında kanun tasarısına ilişkin kanun oylamasına 174 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 174 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanunu kabul etmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.213)

-21 Şubat 1916 (8 Şubat 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) Yılı'nın Mart Ayının Geçici Bütçe Kanun tasarısı oylamasına aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 152 mebus katılmış yapılan oylamada mebusların tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.253)

-26 Şubat 1916 (13 Şubat 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) Yılı'nın Ziraat Bankası Bütçe Kanunu tasarısına ilişkin kanun oylamasına 140 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 140 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanunu kabul etmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.329)

- 13 Mart 1917 (1 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Deniz İşletme İdaresinin Bağışlanan Yardım ve Muafiyetlere ilişkin kanun tasarısı oylamasına 163 mebus katılmış yapılan oylamada 6 mebus oylamada ret oyunu, aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 13 mebus çekimser oy kullanırken 144 mebus ise Kabul oyu kullanarak kanunu kabul etmiştir. (MMZC. D.3, İ.3, C.2, s.395)

-24 Mart 1917 (11 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) Yılı'nın Yetimhane Genel Müdürlüğüne Katılan Bütçe Kanunu tasarısına ilişkin yapılan kanun oylamasına 148 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 148 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanunu kabul etmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.195)

-25 Mart 1917 (12 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) yılının Genel Denge Kanunu tasarısına ilişkin yapılan kanun oylamasına 158 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 158 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanunu kabul etmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.224)

-26 Mart 1917 (13 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) Yılı'nın Hicaz ve Askeri Demiryolları ve Limanların Genel Müdürlüğü Bütçesine Sonradan Eklenmiş Kanun tasarısı oylamasına 156 mebus katılmış yapılan oylamada 1 mebus ret oyu, 1 mebus çekimser oyu kullanırken Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 154 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanunu kabul etmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.240)

-30 Mart 1917 (17 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Yafa ve Çevresindeki Portakal Bahçelerinin Hasılat-ı Öşriyyesi Kakkındaki Kanun tasarısına ilişkin yapılan oylamaya 154 mebus katılmış yapılan oylamada Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de aralarında bulunduğu 35 mebus oylamada ret oyu, 3 mebus çekimser oy kullanırken 116 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanunu kabul etmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.260-261)

-6 Nisan 1917 (24 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Hilal-ı Ahmer (Kızılay) Cemiyetine ait Evrakın Damga ve Hicaz Vergilerinden İstisna Edilmesi Kanun tasarısı oylamasına 145 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 145 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanunu kabul etmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.333)

-6 Nisan 1917 (24 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Para Evrakının İhraç, Değiştirme veya Ödemeyi Birbirine Vermenin Damga Vergisinden İstisna Edilmesi Kanun tasarısı oylamasına 145 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında

Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 145 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanunu kabul etmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.336)

-8 Nisan 1917 (26 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda Almanya Devleti ile İmzalanan Antlaşma ve Sözleşmelerin Onaylanması Kanun tasarısı oylamasına 173 mebus katılmış yapılan oylamada aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 173 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanunu kabul etmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.371)

-12 Aralık 1917 (29 Teşrinisani 1333) tarihli meclis oturumunda Almanya Devletinin Faizli Hazine Bonolarının Satış ve Ayrıntıları Kanun tasarısı hakkında yapılan kanun oylamasına 135 mebus katılmış bu oylamaya aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 135 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanunu kabul etmiştir. (MMZC., D.3 İ.4, C.1, s.147)

-21 Aralık 1917 (8 Kânunuevvel 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Osmanlı Sınırları İçerisinde Tuz Çıkarılan Yerlerde Tuzun Kilosunun 1 Kuruşa satılması Kanun Tasarısı ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 153 Mebus katılmış yapılan oylamada 9 mebus oylamada ret oyunu, 1 Mebus çekimser oyunu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 143 mebus kabul oyu kullanarak kanunu kabul etmiştir. (MMZC., D.3 İ.4, C.1, s.229-230)

-21 Aralık 1917 (8 Kânunuevvel 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Sigara Kâğıtlarından Tüketim Vergisinin Alınması Kanun tasarısı ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 143 mebus katılmış yapılan oylamada 2 mebus oylamada ret oyu, 3 mebus çekimser oyu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 138 mebus kabul oyu kullanarak kanunu kabul etmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.301-302)

-2 Ocak 1917 (20 Kânunuevvel 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Oyun Kâğıtlarından Tüketim Vergisinin Alınması Kanun tasarısı ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 153 mebus katılmış yapılan oylamada 8 mebus oylamada ret oyu, 5 Mebus çekimser oyu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 140 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3,İ.4,C.1, s.351-352)

-4 Ocak 1917 (22 Kânunuevvel 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) Yılı'nın Hicaz Sağlık İdaresinin Bütçe Kanun tasarısına ilişkin mecliste yapılan oylamaya 151 mebus katılmış aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 151 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.370)

-4 Ocak 1917 (22 Kânunuevvel 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) Yılı'nın Sınır Sağlık Müdüriyetinin Genel Bütçe Kanun tasarısı ile adı geçen Genel Müdüriyetin Emekli Sandığı Bütçe Kanun tasarısına ilişkin mecliste yapılan oylamaya 155 mebus katılmış aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'inde bulunduğu 155 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.373)

-11 Ocak 1917 (29 Kânunuevvel 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Maden Vergisinin Önceki Meblağa Göre Alınacağı Kanun tasarısına ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 418 mebus katılmış bu mebuslardan 2'si çekimser oyu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 155 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.431-433)

-30 Ocak 1918 (17 Kânunusani 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Vergiden Muaf Tutulması Sadece Ekmeklik ve Yemeklik Bakımları Hasrı Olunan Kanun tasarısı ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 148 mebus katılmış yapılan oylamada 2 mebus oylamada ret oyu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'inde bulunduğu 146 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.15)

-4 Şubat 1918 (22 Kânunusani 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Sultaniye Mektebinde Yatılı Kalan Öğrencilerden Alınmakta Olan Ücretin Artırılması Kanun tasarısı ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 140 mebus katılmış yapılan oylamada 13 mebus oylamada ret oyu, 1 mebus çekimser oyu kullanarak aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 126 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.73)

-8 Şubat 1918 (26 Kânunusani 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) Yılı'nın Ziraat Bankası Bütçesi Kanun tasarısına ilişkin mecliste yapılan oylamaya 140 mebus katılmış aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 155

mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.98)

-8 Şubat 1918 (26 Kânunusani 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Askerlikten Muaf Olma Vergisi Kanun tasarısı ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 133 mebus katılmış yapılan oylamada 5 mebus ret oyu kullanmış, aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 16 mebus çekimser oyunu kullanırken 112 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.101)

-10 Şubat 1918 (28 Kânunusani 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) Yılı'nın Vakıflar Bakanlığı Bütçesi Kanun tasarısına ilişkin mecliste yapılan oylamaya 152 mebus katılmış aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 152 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.112)

- 14 Şubat 1918 (31 Kânunusani 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918(1334) Yılı'nın Yetimhane (Darül Eytam) Genel Müdürlüğü Bütçe Kanunu tasarısına ilişkin mecliste yapılan oylamaya 148 mebus katılmış 3 mebus çekimser oyunu kullanmış aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 145 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC.,D.3, İ.4, C.2, s.141)

-20 Şubat 1918 (7 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) Yılı'nın Emniyet Sandığı Bütçe Kanun tasarısına ilişkin mecliste yapılan oylamaya 154 mebus katılmış aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 154 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.253)

-8 Mart 1918 (23 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Gümrük Kanun tasarısına ilişkin mecliste yapılan oylamaya 156 mebus katılmış aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 156 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.472)

-22 Mart 1918 (9 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) Yılı'nın 1918 (1334) yılı'nın Genel Denge Kanun tasarısına ilişkin mecliste yapılan oylamaya 171 mebus katılmış 1 mebus çekimser oyu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 170 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.75)

-24 Mart 1918 (11 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Meclis-i Mebusan'ın Savaş Durumunda Meclis Seçimlerini Uzatması için Kanun-i Esasinin 69. Maddesinde Değişiklik Yapılmasının Kanun tasarısına ilişkin mecliste yapılan oylamaya 197 mebus katılmış 2 mebus ret oyunu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 195 mebus kabul oyu kullanarak Kanun-i Esasi'nin değişikliği kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.121)

-31 Mart 1918 (18 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Sarhoş Edici Ürünlerden Tüketim Vergisinin Alınması Kanun tasarısı ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 146 mebus katılmış 3 mebus ret oyu kullanırken 4 mebus çekimser oyu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 139 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.259)

-1 Nisan 1918 (19 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Meclis-i Mebusan'ın Savaş Durumunda Meclis Seçimlerini Uzatması için Kanun-i Esasinin 69. Maddesinde Değişiklik Yapılmasının Kanunu ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 186 mebus katılmış Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 186 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak Kanun-i Esasi'nin değişikliği kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.284)

-7 Nisan 1918 (25 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Meclis-i Mebusan'ın Seçim Devresinin Bir yıl Uzatılması Kanunun ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 185 mebus katılmış Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 185 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak Kanun-i Esasi'nin değişikliği kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.361)

-9 Nisan 1918 (27 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1918 (1334) Yılı'nın Hicaz ve Askeri Demiryollar ve Limanlar Genel Müdürlüğünün Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 133 Mebus katılmış 4 mebus çekimser oyu kullanırken aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 129 mebus kabul oyu kullanarak kanun kabul edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.400)

-10 Nisan 1918 (28 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Osmanlı Devleti ile Müteffikleri olan Rusya ve Ukrayna arasında Barış Mütakeresinin Karşılıklı İmzalanmasını Bildiren Kanun tasarısı ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 162 mebus katılmış aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 162 mebusun

tamamı kabul oyu kullanarak kanunun kabul edilmesini sağlamıştır. (MMZC.,D.3, İ.4, C.3, s.435)

-12 Nisan 1918 (30 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Osmanlı Devleti Avusturya- Macaristan Hükümeti Arasında Karşılıklı Sözleşmenin İmzalanması ve Birbirine Birer Belge Verilmesi Kanun tasarısı ile ilgili mecliste yapılan oylamaya 160 mebus katılmış aralarında Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de bulunduğu 160 mebusun tamamı kabul oyu kullanarak kanunun kabul edilmesini sağlamıştır. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.503)

4.4.2.6. Verdiği Önergeler

4.4.2.6. 1. Tek Başına Verdiği Önergeler

-12 Temmuz 1914 (29 Haziran 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen Adliye Bakanlığı'nın 1914 (1330) yılının Bütçesinin birinci fasıl ile ilgili Zülfü Bey'in verdiği önerge:

Riyaseti Celileye

Müsteşar maaşına vuku bulan zammın tayyını teklif ederim.

Müsteşar maaşına yapılan zammın geri çekilmesini teklif etmiş. Zülfü Bey'in bu önergesi mecliste yapılan oylama ile kabul edilmiş Adliye Bakanlığı'nın 1914 (1330) Yılıının bütçesinin birinci faslı komisyona geri gönderilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1, C.2, s.164)

- 22 Kasım 1915 (9 Teşrinisani 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Teşkilatı kurulmamış İl ve İlçelerde Bidayet Mahkemesi Üyesi Seçimi Kanun tasarısında ile ilgili Zülfü Bey'in verdiği önerge:

Riyaseti Celileye

Teşkilat-ı cedide mucibince azası tayin edilmeyen liva ve kazalar bidayet mahakimi rüesası münferiden hükme mezundur.

Zülfü Bey'in Teşkilatı Cedide Azası atanmayan il ve ilçelerde Bidayet Mahkemeleri Başkanların tek başına karar vermeye sahip olması gerektiği ile ilgili önergesi ilgili komisyona gönderilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.10)

-28 Aralık 1914 (15 Kânunuevvel 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen İcra (Yürütme) Kanunun 2.Maddesinin Bidayet Mahkemesinin nezdinde hangi kişilerin bulunacağına ilişkin kanun tasarısına ekleme yapılması ile ilgili Zülfü Bey'in verdiği önerge:

Riyaset-i Celileye

İcra Kanununun ikinci maddesindeki «Bir İcra Dairesi bulunur» fıkrasından sonra «Teşkilatı Adliyesi ikmal ve itmam edilmiş olan yerlerde İcra Memurları ba İrade-i Seniyye ve teşkilatı Adliyesi itmam edilmemiş olan mahallerde icra memurları ile muavini ve tahsildarları ilaahirihi» fıkrasının ilavesini teklif eylerim.

Zülfü Bey'in bu önergesi mecliste yapılan oylama ile kabul edilmemiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.1, s.238)

-18 Mart 1917 (5 Mart 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1917 (1333) yılının Genel Sağlık Müdürlüğü Bütçe Kanun tasarısı ile ilgili Zülfü Bey'in verdiği önerge:

Riyâset-i Celîleye

Küçük Sıhhiye Mektebi tahsisatının âidiyyeti cihetiyle Maarif bütçesine ilâvesini teklif ederim.

Zülfü Bey'in Sağlık Mektebi ödeneğinin aidatını Eğitim Bütçesine ekleme önerisi mecliste yapılan oylama ile kabul edilmemiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.3, s.53)

2 Aralık 1917 (20 Kânunuevvel 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Yürütme (İcra) Kanun tasarısının 181. Maddesinin Komisyona geri gönderilmesi ile ilgili Zülfü Bey'in verdiği önerge:

Riyaset-i Celileye

181 inci maddeye başka bir şekli kanuni verilmek üzere Encümene iadesini teklif eylerim.

Zülfü Bey'in bu değişikliği ve komisyona gönderme önergesi mecliste yapılan oylama ile kabul edilmiş böylece İcra (Yürütme) Kanunun 181. Maddesi komisyona geri gönderilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.367)

-6 Aralık 1917 (24 Kânunuevvel 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Devir sırasında Valilere, Sancak Beylerine ve Kaymakamlara verilecek yol parasına ilişkin kararname ile ilgili Zülfü Bey'in verdiği önerge:

Riyaseti Celileye

Harcırah Kararnamesi mevcut iken, ona zeylolarak yapılan şu Kararnamenin ahkamı hal ve zamanla muvafık görülemediğinden ve Harcırah Kararnamesi ise maksadı temine kafi olduğundan, zeyledilen şu Kararnamenin reddini teklif eylerim.

Zülfü Bey bu önergeden sonra yol parasının sadece Vali, Sancak Beyi ve kaymakamlara verilmesini diğer memurların bunun dışında tutulmasını istediği için bu önergeyi verdiğini belirtmiş. Mecliste yapılan oylama ile Zülfü Bey'in önergesi ret edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.388)

- 1 Şubat 1918 (19 Kânunusani 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen sorumluluk alan kişiler üstü kapalı yerlere tahıl getiren Vakıf Mallarına ait arazinin kiraya verilmesi ile verginin artırılmasına ilişkin vakıf olunan arazinin kiraya verilmesine ilişkin vakıf olunan arazinin bedeline ilişkin öşür sözleşmesi ile bir kararname ile ifraz olan kanun tasarısı ile ilgili Zülfü Bey'in verdiği önerge:

Riyaset-i Celileye

Müzakeresi icra edilen işbu madde-i kanuniyenin esası olan Tevsi-i İntikal Kanunuyla birlikte müzakere edilmesini teklif eylerim.

Bu önerge ile ilgili mecliste yapılan oylama ile önerge dikkate alınmamıştır. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.30)

-20 Şubat 1918 (7 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Bayındırlık Kurumları ile İmtiyazsız Şirketler arasındaki işlemlerde ve haberleşmede Türkçe kullanılmasına ilişkin kanun tasarısının birinci maddesine bir fıkra eklenmesine ilişkin Kanun tasarısı ile ilgili Zülfü Bey'in verdiği önerge:

Riyaseti Celileye

Müzakeresi icra edilen 1 inci maddenin işletmeye ait ibaresi ile “muhaberatı yalnız Türkçe icra edilir” cümlesinden sonraki fıkranın tayyını teklif eylerim.

Zülfü Bey'in bu değişiklik önergesi mecliste yapılan oylama ile kabul edilmiş.

1. Madde üzerinden geçilip düzeltilmesi için tekrar komisyona gönderilmiştir. (MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.235)

-29 Şubat 1918 (16 Şubat 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Adliye Kâtibi Kanun tasarısının 102. Maddesi ile ilgili Zülfü Bey'in verdiği önerge:

Riyaset-i Celileye

Kâtib-i Adi Kanununun 102 ncı maddesinin son fıkrası olan “Bidayet Mahkemesi Reîs-i Evvelleri” yerine, “Bidayet Mahkemesi Başkâtipleri tarafından” suretiyle tâdilini teklif eylerim.

Oturum Başkanı fasıl bittikten sonra değişik maddeler adıyla faslın başlayacağını Zülfü Bey'in önergesine sıra gelmediğini belirtmiştir. (MMZC. D.3,İ.4,C.2,s.363)

-27 Mart 1918 (14 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Geçindirme-Yaşıatma (İaşe) Kanun tasarısının 2. Maddesi ile ilgili Zülfü Bey'in verdiği önerge:

Riyaset-i Celileye

2 nci maddenin nihayetine (zürra yedinde kalan miktarın nakil ve fûruhtu serbesttir) cümlesinin ilavesini teklif eylerim.

İkinci maddeye ekleme yapılması için verilen bu önerge hakkında oturum başkanının Trablusşam Mebusu Sadullah Bey'in verdiği önerge ile aynı olduğunu belirttikten sonra bu önergeye görüşmeye açmış. Harbiye Bakan Müsteşarı Mahmut Kamil Paşa; iki önergenin de sonucunun gayet doğal olduğunu aşar vergisinin bakiyenin serbest olacağını belirtmiş daha sonra söz alan Zülfü Bey; Çiftçinin elinden iki misli alındıktan sonra üst kısmının serbest olmasını istediğini hükümetin kanunun olduğunu belirtmiş. Rapor Komisyonun bu teklifi kabul etmesinden sonra Mecliste yapılan oylam ile bu önerge kabul edilmiştir. (MMZC. D.3,İ.4,C.3,s.179)

-29 Mart 1918 (16 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Geçindirme-Yaşatma (İaşe) Kanun tasarısının 13. Maddesi ile ilgili Zülfü Bey'in verdiği önerge:

Riyaset-i Celileye

Derdest-i müzakere olan 13 üncü maddedeki talimatname yerine «Nizamname yapılacaktır» suretiyle tadilini teklif eylerim.

Oturum başkanının bu önerge hakkında söz almak isteyen var mı yok mu? Sorusu üzerine yok sedaları yükselince oturum başkanı bu önergeyi oylamaya sunarak Geçindirme (İaşe) Kanun tasarısının 13. Maddesinde değişiklik yapılarak “Talimatname” yerine “Nizamname” sözcüğü kullanılmıştır. (MMZC., D.3, İ.4, C.3, s.216)

-12 Nisan 1918 (30 Mart 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Geçindirme-Yaşatma (İaşe) Kanun tasarısının 20. Maddesi ile ilgili Zülfü Bey'in verdiği önerge:

Riyaset-i Celileye

20 nci maddenin makamına kaim olmak üzere, madde-i atîye teklif olunur.

“Madde — Meclis-i İaşe, bir heyet-i istişâriyyedir.”

Zülfü Bey'in bu önergenin kanun maddesinde bir değişiklik oluşturmadığı için kabul edilmemiştir. (MMZC. D.3, İ.4, C.3,s.471)

4.4.2.6.2. Diğer Mebuslarla Beraber Verdiği Önergeler

- 9 Temmuz 1914 (26 Haziran 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen itiraz edilmiş konularda Düzen, Tertip ve İnceleme Komisyonlarında alınan kararların kesin ve net olduğuna ilişkin kanun tasarısının yedinci faslının görüşmelerinde Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey, İstanbul Mebusu Şefik Karesi Mebusları Mehmet Vehbi ve Ali Galip ve 12 mebusun verdiği resmi dairelerde tatil olan Cuma Günlerinin Gümrük Dairelerinde de olmasına ilişkin önerge:

Riyaseti Celileye

Bilumum devairi resmiyyede olduğu gibi, Rûsumat idaresince de cuma günlerinin yevmi tatil olarak kabul edilmesini teklif ve tayini esami ile reye vazım talep ederiz.

Gümrük Dairelerinde Cuma Günü kapalı olmasına ilişkin bu önerge mecliste meclis başkanı Halil Bey ve Maliye Bakanı Mehmet Cavit Bey'in içerisinde yer aldığı tartışmalara neden olmuş bu tartışmalar sonucu bu önerge hükümete havale edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1, C.2, s.106-109)

-20 Temmuz 1914 (6 Temmuz 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1914 (1330) yılının Bayındırlık (Nafia) Bakanlık bütçe kanun görüşmelerinde Diyarbakır Mebusları Feyzi ve Zülfü Bey ile Genç Mebusu Mehmet Emin ve Siirt Mebusu Nasrettin'in verdiği soru önergesinde Bitlis Diyarbakır arasındaki yolun yapımı için ayrılan bütçeye ekleme yapılmasına ilişkin önerge:

Riyaseti Celileye

Bitlis ile Diyarbekir arasındaki tarık, turuku umumiyye meyanına dahil olup bir heyeti fenniye tarafından elyevm inşaatına mübaşeret ve kemali germiyyetle devam olunmaktadır, ancak, verilen tahsisat dört mahlık ameliyata kifayet edip, senenin diğer mantarında bu heyeti fenniyye işsiz kalacağı gibi, ameliyatta ilerlemeyecektir.

Memleketimizin iklim itibariyle kışın bile çalışmak mümkün olduğundan bu tarika tefrik edilen tahsisata 10 bin Liranın ilave edilmesini teklif eyleriz.

Bu önerge mecliste yapılan oylamada kabul edilmemiştir. (MMZC., D.3, İ.1, C.2, s.440-441)

-20 Temmuz 1914 (6 Temmuz 1330) tarihli meclis oturumunda görüşülen 1914 (1330) yılının Bayındırlık (Nafia) Bakanlık Bütçesi kanun görüşmelerinde Diyarbakır Mebusları Feyzi ve Zülfü Bey Diyarbakır'ın içme suyunu karşılayan Hemrevan suyunun kaynağının temizlenmesi için gerekli olan iki bin liranın ayrılması için verdikleri önerge:

Riyaseti Celileye

Diyarbakır civarındaki Hamrevan Suyunun menbaı bataklık teşkiliyle birçok emrazın tevvidine badi olduğundan bu Hamrevan'ın tathiri için iki bin Liramn dokuzuncu faslın birinci maddesinden tefrik edilmesini teklif eyleriz. Mecliste yapılan oylama ile bu önerge Hükümete havale edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.1, C.2, s.440-441)

-31 Ocak 1915 (18 Kanunisani 1331) tarihli meclis oturumunda görüşülen Ücretli Resmi Mektuplardan evladı çok olanlardan alınacak ücret ile ilgili kanun tasarısının birinci maddesine üçüncüsüne yarım ücret, dördüncüsünde parasız olmasına ilişkin ekleme yapılması ile ilişkin Diyarbakır Mebusları Feyzi ve Zülfü Beylerinde aralarında bulunduğu 16 mebusun verdiği önerge:

Riyaseti Celileye

Maddei kanuniyenin son fıkrası olmak üzere fıkrai atiyeyi teklif ediyoruz

«Üçüncüsünden nısıf ücret alınacak, dördüncü ve daha ziyadesi meccanen kabul olunacaktır.»

Bu önerge mecliste yapılan oylama ile kabul edilerek komisyona sevk edilmiştir. (MMZC., D.3, İ.2, C.1, s.463)

-29 Ocak 1916 (16 Kânunusani 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen devlet işlemleri için Batı Takviminin kabul edilmesi ile ilgili kanun tasarısı ile ilgili Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey, Biga Mebusu Kamil Bey, Konya Mebusu Ali Rıza Bey, Saruhan Mebusu Mehmet Sabri Bey, Gelibolu Mebusu Süleyman Bey ve 30 Mebus arkadaşının verdiği önerge:

Riyaseti Celileye

Beynel İslam cari olan Takvimi Hicrî kemakan baki olmak şartıyla muamelatta Takvimi Garbinin kabulü hakkındaki layihai kanuniyyenin birinci maddesinin berveçhiati tadilini teklif ederiz.

İslam âleminin takvimi olan Hicri Takvimin eskiden olduğu gibi kalmasını fakat devlet işlemlerinin Batı Takvimi ile yürütülmesine ilişkin önergede meclis başkanı bu kanunun komisyona gitmiş olmasından dolayı bu değişiklik teklifini oylamaya sunamayacağını, aksi takdirde komisyona gitmiş olan kanunun esasının kalmayacağını belirtmiş. (MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.50)

-26 Şubat 1916 (13 Şubat 1332) tarihli meclis oturumunda görüşülen Ziraat işlerinin yapılmasının mecburiyeti ile ilgili kanun tasarısının değişikliğin komisyonun teklifine ilave edilmesine ilişkin Zülfü Bey ile Feyzi Bey'in ortak olarak verdikleri önerge:

Riyaseti Celileye

"Üçüncü maddeye, köy ve kasaba çiftçileri (kendi zer'iyyatını ikmalden sonra) fıkrasının ilavesini teklif eyleriz.

Ziraat Komisyonun sunduğu 3. Madde teklifine Zülfü ve Feyzi Bey'in değişiklik önergesi mecliste yapılan oylama kabul edilmiş 3. Maddenin kabul edilmiş şekli:

Madde 3. — Mükellefiyyeti ziraiyyenin temini için köy ve kasaba çiftçilerini, kendi zer'iyyatını ikmalden sonra çift hayvanatıyla beraber ancemaatin muhcatı muavenet görülecek asker ve fukara aileleri tarlalarında çalışmaya mecbur etmeye Ziraat Nezareti selahiyettardır.

Bu maddenin kabul edilmesinden sonra ziraat işlerinin yapılmasının mecburiyetinin 4. Maddesine geçilmiştir. (MMZC., D.3, İ.3, C.2, s.316)

-21 Aralık 1917 (8 Kânunuevvel 1333) tarihli meclis oturumunda görüşülen Yürütme (İcra) Kanun tasarısının 134. Maddesinde değişikliği için Aydın Mebusu Emanuelidi, Trabzon Mebusu Hafız Mehmet ve Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in de aralarında bulunduğu 39 mebusun verdiği önerge:

Riyaseti Celileye

İcra Layihai Kanuniyyesinin yüz otuz dördüncü maddesinin birinci fıkrasının berveçhiati tadilen kabul edilmesini ve tahririmizin tayini esami ile reye vaz edilmesini teklif ederiz

."İktidarı sabit olan mahkûmunaleyh, mahkûmunbihin ifasından imtina eylediği takdirde, mahkûmunlehin istidası üzerine hapsen tazyik olunur.

Oturum başkanının 134.Maddesine yapılacak değişiklikte "Mahkûmunbihin ademi ifasından dolayı mahkûmunlehin talebi üzerine, mahkûmunaleyh hapsen tazyik olunur" ifadesinin yerleştirilmesi için mecliste yaptığı oylama kabul edilmiştir.(MMZC., D.3, İ.4, C.1, s.262-265)

-3 Şubat 1918 (21 Kânunusani 1334) tarihli meclis oturumunda görüşülen Saadet Dairesinde Kurulan İslami Hikmetler Okulunun Kurulması ve ayrıntıları hakkında kanun tasarısı ile ilgili Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey ve 17 arkadaşının verdiği önerge:

Riyaseti Celileye

-Beşinci maddenin berveçhi ati tadilini teklif eyleriz.

Vilayat ve elviye merakiziyle memaliki ecnebiyede müstahdem müftüler birinci ve kaza merkezindekiler ikinci sınıf olup, bulundukları mevakiin ehemmiyetine ve kendilerinin kıdem ve hizmetine göre birinci sınıfın maaşı şehrisi bin kuruştan, üçbin kuruşa ve ikinci sınıf maaşı altıyüz kuruştan, binüçyüz kuruşa kadardır.

Zülfü Bey ve arkadaşlarının Mebusu Şemsettin Bey ve 17 arkadaşının verdiği önerge mecliste yapılan oylama ile kabul edilmiştir. .(MMZC., D.3, İ.4, C.2, s.55)

4..2.7. Aldığı İzinler

-7 Aralık 1916 (24 Teşrisanisani 1332) tarihli meclis oturumunda çeşitli sebeplerden dolayı meclis çalışmalarına katılamayan Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey Meclis-i Mebusan Genel Kuruluna sunulan Heyet raporunun kabul edilmesi ile meclis tarafından 15 gün izinli sayılmıştır.(MMZC., D.3, İ.3, C.1, s.87)

-2 Aralık 1918 (21 Teşrisanisani 1334) tarihli meclis oturumunda çeşitli sebeplerden dolayı meclis çalışmalarına katılamayan Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey Meclis-i Mebusan Genel Kuruluna sunulan Heyet raporunun kabul edilmesi ile meclis tarafından 25 Kasım 1918 (12 Teşrinisani 1334).’e kadar izinli sayılmasını istemiş Fakat Meclis başkanının belirttiğine göre telgrafların çok geç gelmesinden dolayı 2 Aralık 1918 (21 Teşrisanisani 1334) tarihli meclis oturumunda bu izinler okunmuştur.(MMZC., D.3, İ.5, C.1, s.175)

SONUÇ

Türklerin tarih sahnesine çıkışından Meşrutiyet'in ilanına kadar geçen sürede Türkler monarşi bir sistem ile yönetilmiştir. Osmanlı Devletinde yönetim tarzının değişeceğinin sinyalleri Osmanlı'nın 18. Yüzyılda Avrupa tarzı ıslahatların gerçekleştirmesi ile başlamış, III. Selim'in Avrupa tarzı ıslahatları ve II. Mahmut'un Yeniçeri ocağının kaldırılması Tanzimat'a giden yolun önünü açmıştır. Tanzimat döneminde kurulan meclisler, ilan edilen Hattı-ı Hümayunlar Osmanlı Devletinin modernleşmesinde etkili olmuştur. Bu modernleşme Meşrutiyetin ayak seslerinin duyulmasına neden olacaktır. Muhassıl meclisleri ile Osmanlı halkı meclislere üye seçerek dolaylı da olsa yönetime dâhil olmuş ve Anayasal düzene geçişin ilk tohumlarını atmış bu tohumlar 1876 I. Meşrutiyet ile beraber hazırlanan Kanun-i Esasi Anayasası ile meyvelerini vermiş. Tarihimizde yapılan ilk genel seçimler olan 1877 seçimleri yapılmış fakat Osmanlı sınırları içerisinde yapılan seçimlerde genel oy ilkesi kullanılmamış, İstanbul da ve Taşra'da sadece vergi veren erkeklerin oy kullandığı sınırlı oy sistemi uygulanmıştır.

Bir anayasanın demokratik olabilmesi için sadece son şeklinin demokratik bir usulle onanmış olması yetmez içeriğinin de demokratik bir tarz da olması gerekir (Gözler, 1998, s.98) Osmanlı Devletinde Muhassıl Meclisleri ile başlayan anayasal düzen 1876 Kanun- Esasi'nin ilanı ve Meclis-i Mebusan'ın açılması Kanun-i Esasinin demokratik bir anayasa olduğu söylenemez. Kanun-i Esasinin bazı maddeleri padişah üstünlüğünü savundığından dolayı Osmanlı İmparatorluğunda tam olarak demokratik tarz seçim sisteminin oluşması görülmektedir.

I.Meşrutiyet'in ilanından sonra II. Abdülhamit tarafından süresiz tatil edilen meclisin yeniden açılması adına yapılan yurt içi ve yurt dışında kurulan teşkilatların çalışmaları 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile sonuçlanmış. Meşrutiyetin tekrar ilanı ile birlikte Osmanlı halkının siyasi bilinçlenmesinde arzu edilen seviyede bir artış olmasa da belirgin bir artış olmuş. Vatandaşlarda oluşan bu artış cemiyetleşme ve partileşme noktasında toplumun kabuğundan çıkmasına neden olmuş ve çok sayıda gazete yayın hayatına girmiştir. Fakat uygulamada "Mutlak iktidar yozlaştırır" deyişince gücü eline geçirenin karşı tarafa hayat hakkı vermediği dönemler yaşanmış. Bu noktada siyasi suikastlar, baskılar, cemiyetlerin kapatılmaları, seçimlerde yolsuzluk ve usulsüzlükler meydana gelmeye başlamıştır.

1878’de Meclis-i Mebusan’ın Padişah tarafından fesh edilmesi ile başlayan “İstibdat Devri” 1908’de meşrutiyetin ikinci defa ilan edilmesi ile son bulmuş Türk tarihinde ilk siyasi partili seçim olan 1908 seçimlerinde İttihat ve Terakki Partisi tek başına bir siyasi parti olarak Meclis-i Mebusan’da yer almıştır.

II. meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan seçimleri ve seçilen mebusların çalışmaları tarihimizdeki meclis uygulamalarına temel teşkil etmesi bakımından oldukça değerli görülmüştür.

1908 ile 1918 yılları arasında Meclis-i Mebusan’da çalışmalara katılan Diyarbakır Mebusları, mecliste ülkenin geleceğini ilgilendiren önemli sorunlarda görüşlerini açıkça belirtmekten çekinmemiş. Mebusların Meclis-i Mebusan’da verdikleri kanun teklifleri, yaptıkları konuşmalar ve komisyonlarda aldıkları görevler gibi çalışmalar dikkate alındığında üzerine düşen görevleri iyi şekilde yerine getirdikleri görülmüştür. Osmanlı Devletini ilgilendiren sorunların yanı sıra Diyarbakır ve çevresinin problemlerini de meclise taşıyarak bu sorunlara çözüm üretme yolunda mücadeleler vermişlerdir.

Demokrasi tarihimizde önemli bir yere sahip olan II. Meşrutiyetin 1908-1912, 1912-1914, 1914-1918 Devrelerinde Mebusluk faaliyetlerini icra eden Diyarbakır mebuslarının çalışmalarını öğrenmek Türk Tarihi açısından dün, bugün ve yarın anlamaya ve geleceğe yön verme açısından önemli bir eksiği kapatacağı düşünülerek Demokrasi hayatımızın arzulanan seviyeye ulaşması, Türk toplumun istek arzu ve ihtiyaçlarını kendi istekleri doğrultusunda herhangi bir baskı altında kalmadan gerçekleştirmek.

Diyarbakır Mebusları Osmanlı İmparatorluğunun toprak bütünlüğünü korumaya ülke sınırları içinde birlik beraberliği sağlamaya ülkenin refah seviyesini yükseltmeyi hedefledikleri Milli Mücade döneminde düşmanlara ve işgal mantığıyla hareket eden milletlere karşı direnç göstermiş. Diyarbakır ve çevresinin sorunlarını meclise taşıma konusunda duyarsız kalmadıkları görülmüştür.

Demokrasiyi uygulamak Türk insanını önce kendisine daha sonra birbirine güven duymasını, ülkede birlik ve beraberliği güçlendireceğine olan inancını gerçekleştireceğine inanmaktadır.

KAYNAKÇA

RESMÎ KAYNAKLAR

- 1877 MMZC.(1989), (Haz; Tarık Us) C.1,İstanbul, Vakit Matbaa.
- 1877 MMZC.(1954), (Haz; Tarık Us),C.2,İstanbul, Vakit Matbaa
- MMZC,(1982), Devre 1, İctimai 1,Cilt 1, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(1982), Devre 1, İctimai 1,Cilt 2, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(1982), Devre 1, İctimai 1,Cilt 3, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(b.t.y), Devre 1, İctimai 1,Cilt 4, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(b.t.y), Devre 1, İctimai 1,Cilt 5, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(b.t.y), Devre 1, İctimai 1,Cilt 6, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(1985), Devre 1, İctimai 2,Cilt 1, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(1985), Devre 1, İctimai 2,Cilt 2, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(b.t.y), Devre 1, İctimai 2,Cilt 3, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(1986), Devre 1, İctimai 2,Cilt4, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(1986), Devre 1, İctimai 2,Cilt 4, Ankara, TBMM basımevi.
- MMZC,(1985), Devre 1, İctimai 2,Cilt 6, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(1986), Devre 1, İctimai 3,Cilt 1, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(1986), Devre 1, İctimai 3,Cilt 2, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(1986), Devre 1, İctimai 3,Cilt 3, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(1986), Devre 1, İctimai 3,Cilt 4, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(1991), Devre 1, İctimai 3,Cilt 5, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(1991), Devre 1, İctimai 3,Cilt 6, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(1991), Devre 1, İctimai 3,Cilt 7, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(1991), Devre 1, İctimai 4,Cilt 1, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(1991), Devre 1, İctimai 4,Cilt 2, Ankara, TBMM Basımevi.

- MMZC,(1991), Devre 2, İçtimaı 1,Cilt 1, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(b.t.y), Devre 2, İçtimaı 1,Cilt 2, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(1991), Devre 3, İçtimaı 1-1,Cilt 1, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(1991), Devre 3, İçtimaı,1-1,Cilt 2, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(b.t.y), Devre 3, İçtimaı 1-2,Cilt 1, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(1991), Devre 3, İçtimaı 2,Cilt 1, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(1991), Devre 3, İçtimaı 2,Cilt 2, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(1991), Devre 3, İçtimaı 3,Cilt 1, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(1991), Devre 3, İçtimaı 3,Cilt 2, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(1991), Devre 3, İçtimaı 3,Cilt 3, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(1992), Devre 3, İçtimaı 4,Cilt 1, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(1991), Devre 3, İçtimaı 4,Cilt 2, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(1991), Devre 3, İçtimaı 4,Cilt 3, Ankara, TBMM Basımevi.
- MMZC,(1992), Devre 3, İçtimaı 5,Cilt 1, Ankara, TBMM Basımevi.

YÜKSEK LİSANS VE DOKTORA TEZLERİ

- Alkan, G., (2002), “*II. Meşrutiyet Dönemi Seçimleri (1908-1918)*,” Osman Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir.
- Can, F., (2008), “*Osmanlının Yıkılış Sürecinde Gayrimüslimler*,” Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya.
- Çalen, M.K., (2008), “*II. Meşrutiyet Döneminde Meclis-i Mebusan Çalışmaları (1908-1912)*,” Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne.
- Demir, F., (1994), “*İkinci Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri (1908-1914)*,” Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü,(Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir.

Demiraslan, T., (2013), “1923 Milletvekilli Seçimleri ve Basın (*Hakimiyet-i Milliye, Tanin, Tevhid-i Efkar*),” Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırşehir.

Demirbaş, O., (1999), “*İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Milli Mücadele*,” İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Devellioğlu, F.(2006), “*Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*,” Aydın Yayınevi, 23.Baskı, Ankara.

Diken, K., (2012), “*Osmanlı Devletinde Bir İdari Modernleşme Kurumu Olarak Meclis-i Ali Tanzimat (1854-1861)*,” Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Doğan, Y., (2018), “*Türk Parlamento Sisteminde Diyarbakır Milletvekilleri ve Faaliyetleri (1920-1950)*,” Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.

Erken, A., (2006), “*Osmanlı Devletinde Danışma Organı Olarak Meclis-i Meşveret (1774-1838)*,” Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar.

Ertem, Ö., (2010), “*Tanzimattan Günümüze Türkiye’de Parlamento’nun Sosyal Profili*,” İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Eryiğit, E., (2009), “*İttihat Terakki’nin Osmanlı İmparatorluğu’nda Siyaset ve Yönetime Etkileri*,” Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Kamu Yönetimi Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.

Gelmez, A., (1995), “*Türk Siyasi Hayatında 1912 Meclis-i Mebusan Seçimleri*,” İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

İdem, T., (2015), “*Adana (Seyhan) Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri (1920-1960)*,” Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Şanlıurfa.

Karaca, N., (1991), “*İstanbul Basınında 1919 Genel Seçimleri*,” Atatürk Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.

Kendirci, H., (2008), “*Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Meclis-i Mebusan Kökenli Üyeleri (1920–1950)*,” Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin.

Kılıç, K.S., (1991), “*1876 Kanun-i Esasi’nin Hazırlanması ve Meclis-i Mebusan’ın Toplanması*,” Ankara Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Mıhçı, S., (2000), “*Osmanlı Parlamento Tarihinde Son Dönem*,” Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı, (Yayımlanmamış yüksek Lisans Tezi), Konya.

Özdemir, M.C., (2011), “*Osmanlı Salnamelerine Göre Diyarbakır (1869-1905)*,” Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa.

Özgül, B., (2002), “*Seçim ve Seçim Sistemleri, Türkiye’deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve Bir Model Uygulaması*,” Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Isparta.

Peköz, A., (2015), “*I. Meşrutiyet’ten Cumhuriyete Meclis-i Mebusan Seçimlerinin Değerlendirilmesi*,” Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya.

Saygı, S.K., (2014), “*Meclis-i Mebusan’da İzmir Mebusları (1908-1918)*,” Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir.

MAKALE, BİLDİRİLER ve TEBLİĞLER

Afyoncu, E., (1994), “İslam Ansiklopedisi. Defterhane Maddesi,” *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul, Diyanet Vakfı Yayınları, S. 100-104.

Akarlı, E., (1999), “II. Abdülhamit’in Hayatı ve İktidarı,” (Ed.) G. Eren, *Osmanlı Ansiklopedisi (Siyaset)*, C. 2, Türkiye Yayınları, Ankara, S. 253-265.

Akpınar, M., (2019), “Diyarbakır Mebusu Piriñzade Arif Efendi,” *Tanzimat’tan Günümüze Diyarbakır Sempozyumu*, (Ed.) O. Bozan, H. Asan, H. Yıldız, vd., Elazığ Manas Yayıncılık, C.2, Elazığ, S. 185-205.

Akşin, S., (1988), “Siyasal Tarih, I.Meşrutiyet Devri (1876-1880),”*Türkiye Tarihi Osmanlı Devleti (1600-1908)*, (Yay. Haz.) S. Akşin, C. 3, İstanbul, Cem Yayınevi. S. 154-164.

Akyıldız, A., (2003b), “İslam Ansiklopedisi Meşveret Meclisi Maddesi,” *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 28, Ankara, Diyanet Vakfı Yayınları, S.248-249.

Akyıldız, A., (2009), “İslam Ansiklopedisi Sened-i İttifak Maddesi,” *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul, Diyanet Vakfı Yayınları, S. 512-514.

Akyıldız, A.,(2003a), “İslam Ansiklopedisi Meclis-iMebusan Maddesi,” *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 28, Ankara,Diyanet Vakfı Yayınları, S. 245-247.

Birinci, A., (1999),“Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetinin Kuruluşu ve İlk Nizamnamesi (1895),” (Ed.) G. Eren, *Osmanlı Ansiklopedisi (Siyaset)*, C. 2, Türkiye Yayınları, Ankara, S. 401-409.

Bozan, O., (2017), “20. YY.Başlarında Eşraf Aşiret Çatışması Milli Aşiret ve Diyarbakır Eşrafı Örneği,” Ankara, *Atatürk Araştırma Dergisi*, XXXIII (Güz), Sayı 96, S. 1,46.

Bozan, O., (2019), “Diyarbakır’da Kürt Teali Cemiyetinin Faaliyetleri,” Elazığ, *Tanzimat’tan Günümüze Diyarbakır Sempozyumu*, (Ed.) O. Bozan, H. Asan, H. Yıldız, vd., Elazığ Manas Yayıncılık, C. 2, S. 405-425(

Budak, M., (2010), “90.Yıl Dönümünde Son Osmanlı Meclis-i Mebusan ve Misak-ı Milli,” *Belgelerle Fotoğraflarla Meclis-i Mebusan (1877-1920)*, (Haz.) T. Cengiz Göncü, TBMM Milli Saraylar Yayını, İstanbul, S. 21-31.

Çadircı, M., (2011), “19.Yüzyılda Yönetim Merkezi Diyarbakır,” *Tüm yönleriyle Diyarbakır C. 2. Sempozyumu* (16-17 Aralık 2010), Diyarbakır Tanıtma Kültür ve Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Ankara, S. .23-28.

Çataltepe, S., (1999).“III .Selim Devri askeri Islahatı Nizam-ı Cedit Ordusu,” (Ed.) G. Eren, Ankara, *Osmanlı Tarihi*, C. VII, Yeni Türkiye Yayınları, S. 241-249.

Çukurova, B., Erantepli, B., (2008), “XIX Yüzyılda Diyarbakır’ın Sosyal ve İdari Yapısı,” (Ed.) B.Yedi yıldız, K.Tümenendal, Ankara, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Diyarbakır Sempozyumu*, C. 2, Diyarbakır Valiliği Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, S. 355-362.

Demir, A., (1999), “Osmanlı Meclis-i Mebusanı I. Devre (1908-1912),” (Ed.) G. Eren, *Osmanlı C.2 (Siyaset)*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, S. 410-419.

Doğan, Y.,(2013), “TBMM I.Dönem Diyarbakır Milletvekilleri,” Diyarbakır, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (SBARD)*, Yıl XI, Sayı 21, S. 131-142.

Eraslan, C., (2010), “II. Abdülhamit’in İlk Yıllarında Meclis ve Meşrutiyet Üzerine Tespitler,” *Belgelerle fotoğraflarla Meclis-i Mebusan (1877-1920)*, (Haz.) T. Cengiz Göncü, TBMM Milli Saraylar Yayını, İstanbul, S. 11-19.

Eriş, M., (2002), “Osmanlı Devletinde Batılılaşma Hareketleri ,” (Ed.) H. C. Güzel, K.Çiçek,vd., *Türkler Ansiklopedisi*, C. 14, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, S. 1062-1081.

Göyünç, N., (1994), “İslam Ansiklopedisi Diyarbakır Maddesi” *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 9,İstanbul, Diyanet Vakfı Yayınları, S. 464-469.

Gözler, K., (2009), “İngiltere’de Parlamento Neden ve Nasıl Ortaya Çıktı: Mali Hukukun Anayasa Hukukundan Eskiliği Üzerine Bir Deneme,” (Prof. Dr. MuallaÖncel’e Armağan), Ankara, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları*, C. I, S. 365-374, (www.anayasa.gen.tr/mali-hukuk.htm,21,06,2015).

Kahraman, K., (2010), “Kanun-i Esasi’den Teşkilat-ı Esasi’ye Siyasi Sistemimiz,” *Belgelerle Fotoğraflarla Meclis-i Mebusan (1877-1920)*, (Haz.) T. Cengiz Göncü, TBMM Milli Saraylar Yayını, İstanbul ,S. 55-67.

Kalkan, V.D., (2008), “Hürriyete Giden Yolum Kısa Tarihi,” (Haz.) H. Akkurt & A.Pamuk, *Yüzyüncü Yılında II. Meşrutiyet*, İstanbul, Yeni İnsan Yayınları, S. 11-76.

Kankal, A., (2004), “Diyarbakır’ın Osmanlı’ya İlhakında Emegi Geçenlerden Biri Yiğit Ahmet,” *Uluslararası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu* Diyarbakır (22-24 Mayıs 2004) Bildiriler, İzmir ,O.R.B. Organizasyon, S. 611-615.

Kızıltan, Y., (2006), “I. Meşrutiyetin İlânı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan’ı,” Ankara, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 1, S. 251-272.

Koçak, C., (2009). “Osmanlı /Türk Siyasi Geleneğinde Modern Bir Toplum Yaratma Projesi Olarak Anayasanın Keşfi Yeni Osmanlılar ve Birinci Meşrutiyet,” (Ed.) T. Bora & M. Gültekingil, *Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası*, C. 1, İstanbul, İletişim Yayınları. S. 72-82.

Kurtoğlu, O., (2018), “Türk Kültürünün Münbit Şehri Olan Diyarbakır’daki Edebi Çevreler ve Hamilik,” Konya, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* (Bahar,43), S.135-144.

Okumuş, E., (2002), “II. Mahmut dönemi yenileşme Çabaları”,(Ed.) H.C. Güzel, K. Çiçek, vd., *Türkler Ansiklopedisi*, C. 14, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, S. 1157-1175.

Olgun, K., (2011), “Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları,” Ankara, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXVII, Sayı 79, S. 1-35.

Olgun, K., (2010), “1908 Meclis-i Mebusan Seçimleri ve Mebusların Meclisteki Temsili,” *Belgelerle fotoğraflarla Meclis-i Mebusan(1877-1920)*, (Haz.) T. Cengiz Göncü, TBMM Milli Saraylar Yayını, İstanbul, S. 33-53.

Olgun, K., (2012), “Osmanlı Meclis-i Mebusanı’nda Ara Seçimler (1908-1912),” *Ankara, Atatürk Araştırma Dergisi*, C. XXVIII Sayı 82, S. 1-24.

Örenç, A.F., (2019), “1867 Vilayet Düzenlemesinden I. Dünya Savaşı Başlarına Kadar Diyarbakır’da Mülki Yapı,” (Ed.). O. Bozan,H.Asan,H. Yıldız,vd., *Tanzimat’tan Günümüze Diyarbakır Sempozyumu*, Elazığ Manas Yayıncılık,C. 1, Elazığ, S. 77-122.

Özcan, A., (2008), “Büyük Çöküşe Direnen İrade: Jön Türkler,” *II. Meşrutiyet’in Yüzüncü Yılı*, (Haz.) H.Akkurt, A. Pamuk, İstanbul, Yeni İnsan Yayınevi, S. 81-98.

Petekkaya, M., (2013), “1912 Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimlerinde Saruhan (Manisa) Sancağı İttihat ve Terakki Fırkası Adayı Yusuf Rıza Bey ve Seçim Beyannamesi,”*Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XII/27, S. 33-61.

Şahin, M.S., (2013), “Cumhuriyetin İlk Genel Nüfus Sayımına Göre Diyarbakır Kent Merkezi’nin Demografik Özellikleri,” *Diyarbakır Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (SBArD)*, Yıl XI, Sayı 21, S. 31-45.

Tanör, B. (1985), “Anayasal Gelişmelere Toplu Bir Bakış”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul, İletişim Yayınları, Cilt: I, S. 10-27.

Tekin, A, (2013), “Osmanlı-Türk Modernleşmesinin Düşünsel, Ekonomik, Bürokratik Kodları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Isparta, Aralık Sayı 30, S. 313-319.

Tunaya, T.Z., (1985), “1876 Kanun-i Esasi ve Türkiye’de Anayasa Geleneği” *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul, İletişim Yayınları, Cilt: I. S. 28-39.

Tuzcuoğlu, F., (1996), “Demokratik Parlamenter Sistemin Beşiği İngiltere’nin Tarihinden İlginç Anekdotlar”, Isparta , *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 1, S.279-288.

Ünalan, S., (2004) “Mervanoğulları Döneminde Diyarbakır ,” *Uluslararası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu Diyarbakır (22-24 Mayıs 2004) Bildiriler*, Diyarbakır O.R.B. Organizasyon S. 169-187.

Üner, M.E., (2019), “Milli Aşiret Reisi İbrahim Paşa ile Pirinçzade Arif Efendi Mücadelesi,”*Tanzimat’tan Günümüze Diyarbakır Sempozyumu*, (Ed.)O. Bozan, H.Asan, H. Yıldız, vd., Elazığ Manas Yayıncılık,C.1, Elazığ,S.517-531.

Yedek, Ş., (2017), “Meclis-i Mebusan’da Mamuretül Aziz (Elazığ)Mebusları ve Faaliyetleri (1877-1920),” Tunceli, *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, Sayı, 10, S. 5-21.

KİTAPLAR:

Ahmad, F., (2006),”*Bir Kimlik Peşinde Türkiye,*” (Çev. Sedat Cem Karadeli), İstanbul,

Akşin, S., (1972), “*31 Mart Vakası*” İstanbul, Sinan Yayınları.

Akşin, S., (1980), “*100 Soruda JönTürkler ve İttihat ve Terakki,*”İstanbul, Gerçek Yayınevi.

Akşin, S., (1997), “*Türkiye’nin Yakın Tarihi,*” (b.y.y.),C. I, Yenigün yayınlar (Cumhuriyet Gazetesinin Armağanı).

Akşin, S., (b.t.y), (Haz), “*Yakınçağ Türkiye Tarihi I (1908-1980),*” İstanbul, Milliyet Kitaplığı.

Akyıldız, A., (1993), “*Tanzimat Döneminde Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836-1856),*” . İstanbul, Eren Yayınları.

Akyıldız, A., (2004), “ *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme,*” İstanbul, İletişim Yayınları.

Atatürk, M.K., (2000), “*Nutuk,(1919-1927) Bugünkü Dille*” Ankara, (Bugünkü Dille Yayına Haz.) Z. Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Avcı, C., (2013), “*Saltanattan Cumhuriyete Demokratik Olgunlaşma Tarihi (1789-1938),*” İstanbul, IQ Sanat Yayınları.

Aydın, H. F. & Ö. Çakır, (Haz.), (2015), “*Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan Tutanak ve Terimler Sözlüğü,*” Ankara, TBMM Vakfı Yayınları No:2,

Berkes, N., (2003), “*Türkiye’de Çağdaşlaşma,*” (Haz.)Ahmet Kuyaş, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, (4.Baskı).

Beysanoğlu, Ş.(1998), “*Anıt ve Kitabeleriyle Diyarbakır (Akkoyunlulardan Cumhuriyete Kadar),*” Ankara, C. 2,Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür Sanat Yayınları.

Bozan, O., (2016), “*Milli Mücadele Döneminde Diyarbakır (1918-1923),*” Konya, Çizgi Yayınevi.

Bozarslan, H., (2015), “*Türkiye Tarihi İmparatorluktan Günümüze,*”İstanbul, İletişim Yayınları.

Çoker, F., (1993), “*Türk Parlamento Tarihi” Meşrutiyet Ayan ve Mebusların Özgeçmişleri,* Ankara, C. III, TBMM Vakfı Yayınları No:6,

Çulcu, M., (2011), “*İttihat ve Terakki I. Meşrutiyet’ten II. Meşrutiyet’e*,” İstanbul, E Yayınları.

Demirel, A., (2010), “*İlk Meclisin Vekilleri Milli Mücadele Döneminde Seçimler*,” İstanbul, İletişim Yayınları.

Englhardt, (1999), “*Tanzimat ve Türkiye*,” (Türkçesi; Ali Reşat), İstanbul, Kaknüs yayınları.

Ezherli, İ., (1998), “*Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1998) ve Osmanlı Meclisi Mebusan (1877-1920)*,” Ankara, TBMM Kültür Sanat Yayınları, No:54, (2. Baskı).

Fındley, C. V., (2012), “*Modern Türkiye Tarihi (İslam, Milliyetçilik ve Modernlik (1789-2007))*,” (Çev.) Güneş Ayas, İstanbul, Timaş Yayınları.

Georgeon, F., (2006), “*Osmanlı–Türk Modernleşmesi (1900-1930)*,” (Çev.), A. Berktaş, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Girgin, K. O., (2013), “*Türkiye Seçim Tarihi*,” İstanbul, Sokak Kitapları Yayıncılık.

Gözler, K., (1998), “*Kurucu İktidar*,” Bursa, Ekin Yayınları.

Gözler, K., (2004), “*Anayasa Hukukuna Giriş Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku*,” Bursa, Ekin Yayınları.

Güldoğan, V., (2011), “*Diyarbakır Tarihi*,” Ankara, Kripto Yayınları.

Güler, A., (2003), “*Osmanlıdan Cumhuriyete Azınlıklar*,” Türkar (Türk Metal Sendikası Araştırma Bürosu) Yay. Ankara,

Güneş, İ., (1997b), “*Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyet’e Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*,” C. II, Ankara, TBMM Vakfı Yayınları.

Güneş, İ., (1997a), “*Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*,” C. I, Ankara, TBMM Vakfı Yayınları.

Güneş, İ., (2012), “*Meşrutiyetten Cumhuriyet’e Türkiye’de Hükümetler “Programları ve Meclisteki Yankıları (1908-1923)*,” Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Hanioğlu, Ş., (1981), “*Siyasal Dönem Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*,” İstanbul, Üç Dal Neşriyat.

Hocaoğlu, B., (2010), “*II. Meşrutiyette İktidar-Muhalefet ilişkileri (1908-1913)*,” İstanbul, Kitap Yayınevi.

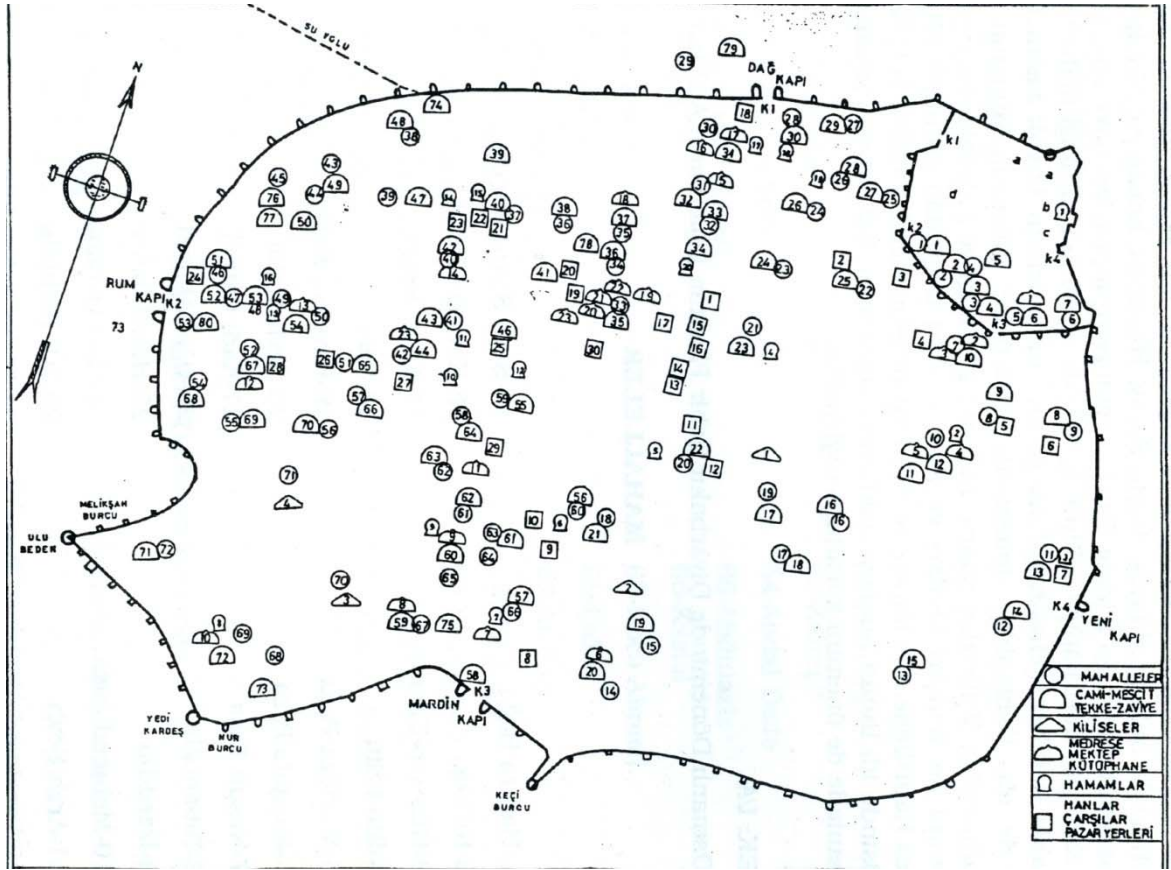
Işık, İ., (Ed), (2013), “*Diyarbakır Ansiklopedisi*,” C. 4 Elvan Yayınları.

- İlhan, M. M., (2000), “*Amid (Diyarbakır) Tarihli Defter-i Mufasssal,*” Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İmbert, P., (2007), “*Osmanlı’da Yenilenme ve Türkiye’nin Sorunları,*”(Yay. Haz.) M.Sarıkaya, İstanbul, Profil Yayınları.
- Kabacalı, A., (2007), “*Türkiye’de Gençlik Hareketleri,*” İstanbul, Gürer Yayıncılık,(2.Baskı).
- Kafesoğlu, İ., (2005), “*Türk Milli Kültürü,*”İstanbul, Ötüken Yayınları.
- Kansu, A., (1995), “*1908 Devrimi,*” (Çev.) A. Erbal, İstanbul, iletişim Yayınları.
- Karal, E. Z., (1999), “*Tanzimat-ı Hayriye,*” (b.y.y.), Yenigün Yayınları (Cumhuriyet Gazetesinin Armağanı).
- Karpat, K. H., (2010), “*Türk Demokrasi Tarihi (Sosyal-Kültürel-Ekonomik Temeller),*” İstanbul Timaş Yayınları.
- Karpat, K. H., (2012), “*Kısa Türkiye Tarihi,(1800-2012),*” Timaş yayınları, İstanbul.
- Kars, H. Z., (1997), “*1908 Devrimi’nin Halk Dinamiği,*” Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Kurtcephe, İ. & Beden, A., (2011), “*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,*” Ankara, Dinamik Yayınları.
- Leskovikli, M. R., (1991, “*İttihat ve Terakki Ne İdi,*” (Yay. Haz.), B.Demirbaş, İstanbul, Arba Yayınları.
- Lewis, B., (2007), “*Demokrasinin Türkiye Serüveni,*” Çev: H. Aydoğan &E. Ermert, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Lewis, B.,(1993), “*Modern Türkiye’nin Doğuşu,*” Çev. M.Kıratlı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, (5. Baskı)
- Ortaylı, İ., (2007), “*Avrupa ve Biz,*” İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Ortaylı, İ., (2008), “*Tarihimiz ve Biz,*” İstanbul. Timaş Yay.
- Ortaylı, İ., (1981), “*II. Abdülhamit Döneminde Alman Nüfuzu,*” (100.Doğum Yılında Atatürk’e Armağan Dizisi Sayı, 24) Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi. Yayınları.
- Öklem, N., (1982), “*1877 Meclis-i Mebusanı (Bütçe –iller Kanunu İç Tüzük Üzerinde Tartışmalar),*” İzmir, Ege Üniversitesi Yayınları, No:2.
- Özbudun, E., (2005), “*Türk Anayasa Hukuku,*” Ankara,Yetkin Yayınları, (8.Baskı),

- Özbudun, E., (2011), “*Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi*” İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Rıza, A., (2011), “*Anılar,*” İstanbul, Yenigün Ajans, Basın ve Yayıncılık (Cumhuriyet Gazetesinin Armağanı) Aydınlanma Dizisi, 208.
- S. Yıldırım,& B. K. Zeynel, ,(Ed.), (2010), “*TBMM Albümü “1920-2010,”* C.1, (1920-1950),”Ankara, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları.
- Sander, O., (2003), “*Siyasi Tarih (ilkçağlardan 1918’e),*” Ankara, İmge Kitabevi.
- Tanör, B., (1996), “*Türk Anayasal Gelişmeleri,*” İstanbul, Afa yayınları.
- Tanör, B., (2005), “*Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri,*” İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Tunaya, T. Z., (1959), “*Hürriyet’in ilanı (İkinci Meşrutiyetin Siyasi Hayatına Bakışlar),*” İstanbul, Baha Matbaası.
- Tunaya, T. Z., (1988), “*Türkiye’de Siyasal Partiler (II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1918)),*” İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Turan, Ş., (1998), “*Türk Devrim Tarihi, (2.Kitap)Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti’ne,*” Ankara, Bilgi Yayınevi.
- Turan, Ş., (2004), “*Türk Devrim Tarihi, (1.Kitap)İmparatorluğun çöküşünden ulusal direnişe,*” Ankara, Bilgi Yayınevi.
- Uçvarol, R., (1995), “*Siyasi Tarih (1798-1994),*” İstanbul, Filiz Kitabevi, (Genişletilmiş 4.Baskı).
- Üçok, Ç., (1978), “*Siyasal Tarih (1789-1960),*” Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 423, (2.Baskı).
- Yetkin, Ç., (1980), “*Türk Halk Hareketleri ve Devrimler,*” (b.y.y.), Milliyet Yayınları.
- Yılmaz, F., (2012), “*Türk Anayasa Tarihi (1808-2010),*” İstanbul, İz Yayınları.
- Yılmazçelik, İ., (1995), “*XIX Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır,*” Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Zürcher, E. J., (2000), “*Modernleşen Türkiye’nin Tarihi,*” (çev.)Y. S. Gönen, İstanbul, İletişim Yayınları.

Ek-2 Diyarbakır Surları Krokisi

Ek -3 Osmanlı Döneminde Diyarbakır'da Mimari Yapılar

Ek-4 Piriñçizade Arif Efendi

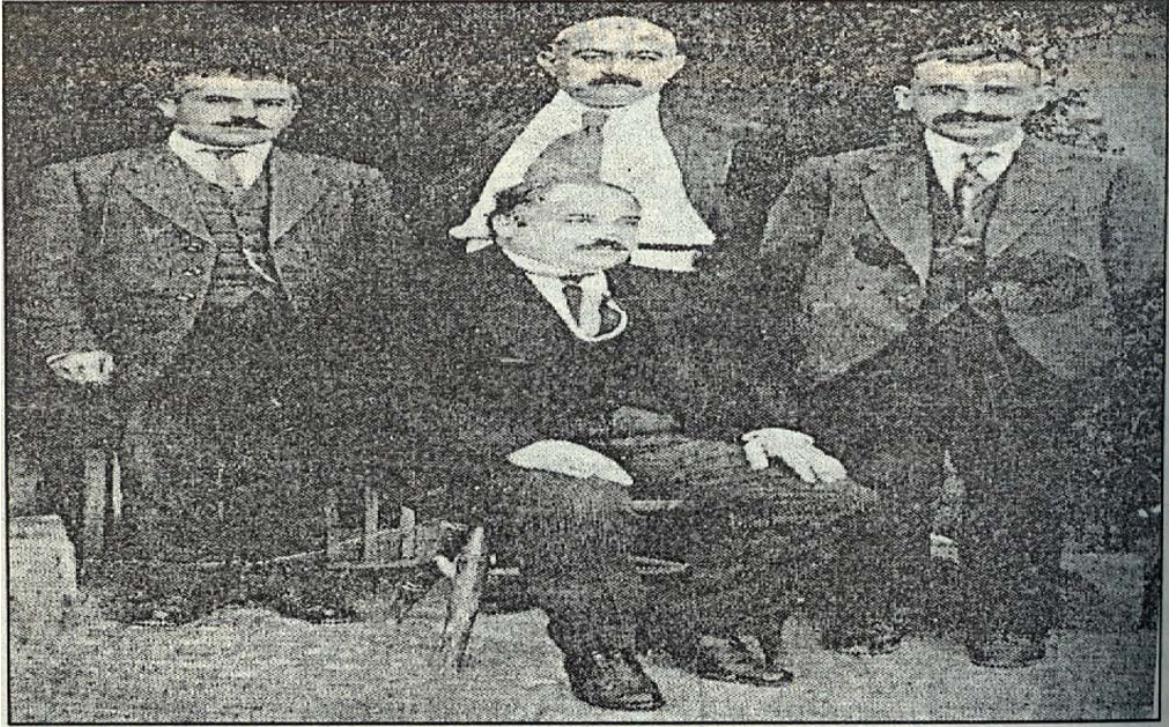
Feyzi Piringçizade

Ek-5 Feyzi Piringçizade

Zülfü Tığrel

Ek-6 Zülfü Bey (Tığrel)

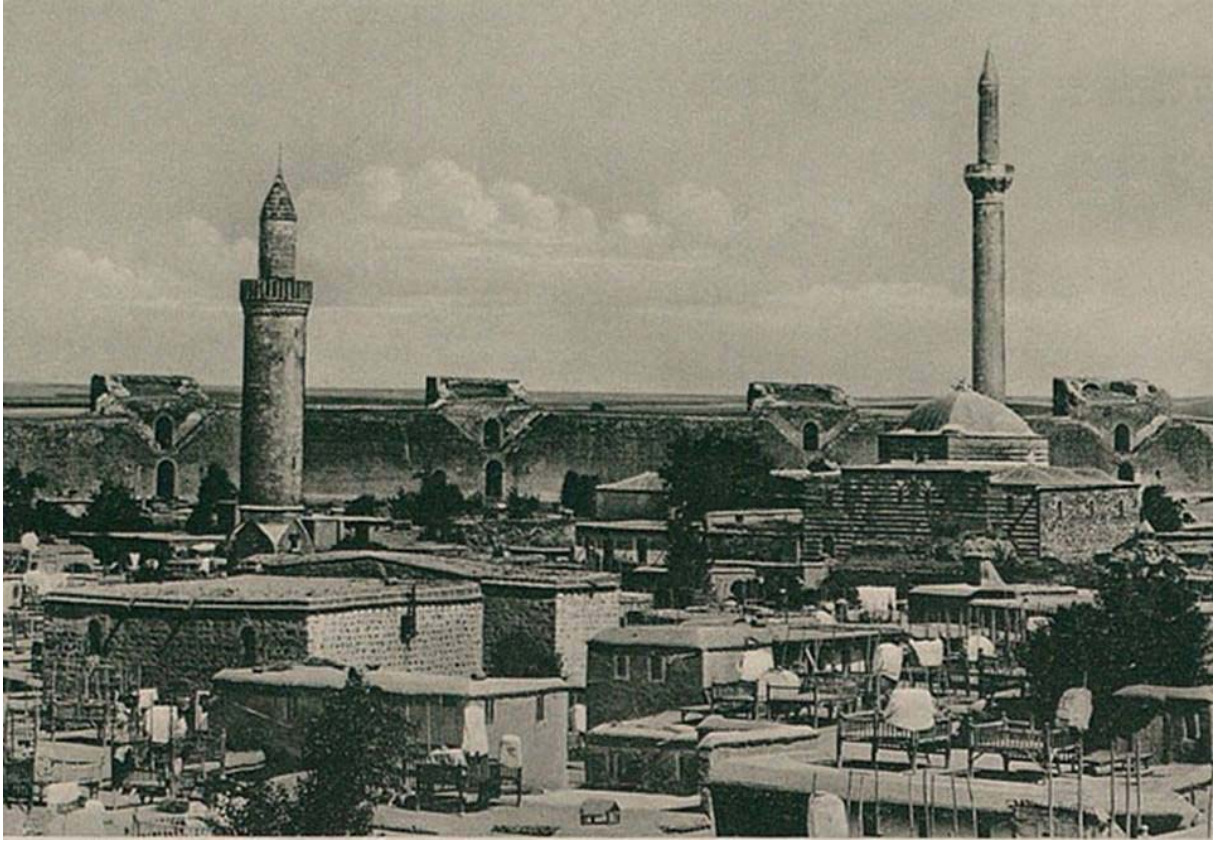
(1920) Malta'da dört Diyarbakırlı. Oturan Ziya Gökalg, Ayaktakiler soldan sağı: Ziya Gökalg'in kardeşı M. Nihat Gökalg, Diyarbakır Miletvekilleri Feyzi (Piriççioğılu), Zülfı (Tıgrel)

Ek-7

Diyarbakir gençlik kulübünde (1922) : Önde oturanlar soldan sağa : Kurmay yarbay Basri Bey, Ziya Gökalp Bey, Bayındırlık Bakanı Feyzi Bey, Belediye Başkanı İhsan Hamit Bey.

Ek-8

Ek -9 Osmanlının son Dönemlerinde Diyarbakır

ÖZGEÇMİŞ**KİŞİSEL BİLGİLER:**

Ad-Soyad :Salih TARINCI

Doğum Yeri –Tarihi : Diyarbakır-21.09.1981

Telefon :0537 274 31 67

e-mail : saltar87@hotmail.com

İŞ DENEYİMLERİ:

2018-2020- Diyarbakır Özel Mezopotamya Anadolu Sağlık Meslek Lisesi ve Yeni Bakış Eğitim Kurumları Tarih öğretmeni

2017-2018-Diyarbakır Özel Final Eğitim kurumları VIP ve Yenişehir Temel Lisesi Şubesi Tarih Öğretmeni

2016-2017-Ergani Özel AÇI Eğitim Kurumları, Kurs Merkezi ve Dicle Temel lisesi Tarih Öğretmeni

2015-2016-Bismil Özel Final Dergisi Temel Lisesi (Tarih Öğretmeni)

2013- 2015-Bismil Özel Final Dergisi Dershaneleri(Tarih Öğretmeni ve Tarih Zümre Başkanı)

2010–2011-Kocaköy MEB Kokulupınar İ.Ö.O (Sosyal Bilgiler Öğretmeni)

UZMANLIK ALANI:

Yakınçağ Tarih Ana Bilim Dalı

YABANCI DİL:

İngilizce-Farsça